BISERICA ŞI STATUL ÎN EUROPA
Perspective istorice şi creştine

EMIL DUMEA

BISERICA ŞI STATUL ÎN EUROPA

Perspective istorice şi creştine

Sapientia
Iaşi 2014

Cu binecuvântarea noastră

† Petru Gherghel
Episcop de Iaşi
27 iunie 2014

Redactor: pr. dr. Ştefan Lupu
Tehnoredactare, copertă: Petru Ciobanu
Iulian Gherghel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUMEA, EMIL
Biserica şi statul în Europa. Perspective istorice şi creştine / Emil Dumea. - Iaşi : Sapientia, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-606-578-144-3

28(4)
322(4)

© 2014 Editura SAPIENTIA
Institutul Teologic Romano-Catolic
Str. Th. Văscăuțeanu, 6
RO – 700462 Iaşi
Tel. 0232/225228
Fax 0232/211476
www. editurasapientia.ro
e-mail: slupu@itrc.ro

CUPRINS

Abrevieri 11

I. Biserica şi statul: perspectivă istorică 13
1. Antichitatea 13
1.1. Introducere tematică 13
1.2. Ambientul neotestamentar 16
1.3. Primele secole creştine 18
1.4. Cezaropapismul 21
2. Creştinătatea medievală 26
2.1. Dualismul Papei Gelaziu I 26
2.2. Societatea feudală şi lupta pentru învestitură (sec. V-XI) 29
2.3. Hierocrația şi bazele ei teoretice 32
2.4. Criza sistemului medieval şi noi idei asupra raporturilor dintre cele două puteri 34
3. Religia şi lumea modernă 36
3.1. Protestantismul şi relația dintre Biserică şi puterea laică 36
3.2. Teoria puterii indirecte a Bisericii în problemele temporale 38
3.3. Regalismul modern şi diferitele sale forme naționale 39
4. Liberalismul şi libertatea religioasă 42
4.1. Ideile liberale 42
4.2. Poziția magisteriului ecleziastic față de liberalism 45
4.3. Papa Leon al XIII-lea 47
4.4. Papii Pius al X-lea şi Benedict al XV-lea 49
4.5. Papii Pius al XI-lea şi Pius al XII-lea 50
4.6. Papa Ioan al XXIII-lea 52

II. RELAŢIILE DINTRE BISERICĂ ŞI STAT ÎN DOCTRINA CONCILIULUI ECUMENIC AL II-LEA DIN VATICAN 57
1. Biserica – organism social, vizibil şi ierarhic. 58
2. Biserica în slujba omului 60
3. A reface toate în Cristos 63
4. Autonomia legitimă a realităţilor pământeşti. 66
5. Relaţia cu ierarhia. Magisteriul moral. 69
6. Natura şi misiunea laicilor 74

III. RELAŢIILE DINTRE BISERICĂ ŞI STAT: PRINCIPII JURIDICE 79
Aspecte preliminare 79
1. Dualismul creştin 80
2. Libertatea Bisericii 82
3. Personalitatea morală a Bisericii şi a Scaunului Apostolic (can. 113, 1) 86
4. Numirea episcopilor 86
5. Dreptul exclusiv al Bisericii în formarea candidaţilor la oficiile ecleziastice 87
6. Legaţii papali. 87
7. Dreptul şi datoria Bisericii de a anunţa adevărurile revelate şi principiile morale, chiar şi în domeniul social. 88
8. Căsătoria 89
9. Educaţia sau formarea 90
10. Dreptul înnăscut al Bisericii de a avea bunuri materiale 92
11. „Incompetenţa” reciprocă. Dreptul la libertatea religioasă şi în problemele materiale. . . . 95
11.1. Libertatea religioasă. 96
11.2. Libertatea Bisericii şi libertatea religioasă 101
11.3. Autonomie şi laicitate. 103
11.4. Principiul colaborării 109

IV. TIPOLOGIA RELAŢIILOR DINTRE BISERICĂ ŞI STAT 113
1. Sisteme confesionale. 113
2. Sisteme de separare 117
3. Sisteme de coordonare 120

V. PERSONALITATEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ A SFÂNTULUI SCAUN 121
1. Biserica Catolică şi Dreptul Internațional. 121
2. Entitățile cu statut de subiect de drept internațional 125
3. Sfântul Scaun, subiect de drept internațional 127
4. Statul Cetatea Vaticanului în legislația internațională 132

VI. PACTELE LATERANE 135
1. Conținutul acordurilor 135
2. Retrospectiva semnării Concordatului 136
3. Introducerea în Constituție şi revizuirea din 1984 137
4. Dezbaterea politică pe marginea Concordatului 138
5. Structura juridică internă a Vaticanului 138
6. Relațiile dintre Vatican şi Statul Italian 141

VII. STATUL VATICAN 143
1. Teritoriul 143
2. Istorie. 144
3. Administrația Statului Vatican şi a Sfântului Scaun 145
3.1. Şeful statului. 145
3.2. Conducerea statului 146
3. 3. Administrația Vaticanului 146
3. 4. Administrația Sfântului Scaun 147
4. Aspecte socio-economice 148
4.1. Geografia 148
4.2. Economia. 149
4.3. Demografia 150
4.4. Limba oficială 150
4.5. Cultura şi turismul 151
4.6. Populația 151
4.7. Transport şi comunicații 151
4.8. Infracționalitate 152
5. Relațiile internaționale. 152

VIII. DIPLOMAȚIA VATICANĂ. 155
1. Natura ecleziastică a serviciului diplomatic
al Sfântului Scaun 155
2. Actuala formă a reprezentanțelor pontificale 156
3. Prezența diplomatică a Sfântului Scaun în lume 161
4. Prezența Sfântului Scaun
în diplomația multilaterală 165
4.1. Pace – dezarmare şi progres. 166
4.2. Drepturile omului 168
4.3. Cultura 170
5. Concluzie 172

**IX. EUROPA: ASPECTE ALE RELAȚIILOR
DINTRE STAT ŞI BISERICĂ**. 173
1. Tratate şi convenții în Europa 173
2. Aspecte ale relației dintre stat şi Biserică
în unele țări din cadrul Uniunii Europene. 178

X. DREPTUL ŞI RELIGIA ÎN EUROPA POSTCOMUNISTĂ 205
1. Biserica şi statul în România contemporană. 205
1.1. Introducere 205
1.2. Contextul sociologic 209
1.3. Caracteristicile principale ale relațiilor
dintre stat şi Biserică în România 210
1.4. Libertatea religiei 211
1.5. Libertatea religioasă şi regimul general
al cultelor în România 213
2. Libertatea religiei în procesul de democratizare
a statelor în Europa Centrală şi de Est 220
2.1. Importanța „procesului de la Helsinki” 220
2.2. Situația din țările ex-comuniste. 223
2.3. Rolul confesiunilor religioase
în democratizarea statelor 226
2.4. Cadrul juridic şi normele constituționale 229
2.5. Legislația şi recunoaşterile
confesiunilor religioase. 232
2.6. Acordurile 239

ANEXE 243
A. Declarația Drepturilor *Virginia Bill of Rights* (12 iunie 1776) 243
B. Declarația Drepturilor omului şi ale cetățeanului a Adunării Naționale Franceze (26 august 1789) . . . 246
C. Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948) 249
D. Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase 256
E. Constituția României, 2003 269
F. Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor 325

Bibliografie selectivă 345

ABREVIERI

Documentele Conciliului al II-lea din Vatican

AA Decretul despre apostolatul laicilor *Apostolicam actuositatem*
AG Decretul despre activitatea misionară a Bisericii *Ad gentes*
CD Decretul despre misiunea pastorală a episcopilor *Christus Dominus*
DH Declarația despre libertatea religioasă *Dignitatis humanae*
DV Constituția dogmatică despre Revelația divină *Dei Verbum*
GE Declarația despre educația creştină *Gravissimum educationis*
GS Constituția pastorală despre Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes*
IM Decretul despre mijloacele de comunicare socială *Inter mirifica*
LG Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen gentium*
NA Declarația despre relațiile Bisericii cu religiile necreştine *Nostra aetate*
OE Decretul despre Bisericile orientale catolice *Orientalium ecclesiarum*
OT Decretul despre formarea preoțească *Optatam totius*
PC Decretul despre reînnoirea vieții călugăreşti *Perfectae caritatis*
PO Decretul despre slujirea şi viața preoțească *Presbyterorum ordinis*
SC Constituția despre liturgie *Sacrosanctum concilium*
UR Decretul despre ecumenism *Unitatis redintegratio*

CAPITOLUL I

BISERICA ŞI STATUL: PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

1. Antichitatea

1.1. Introducere tematică

Raportul dintre stat şi Biserică, dintre societatea civilă şi credincioşi, dintre politică şi religie a reprezentat mereu una dintre problemele majore ale lumii, cel puțin începând cu venirea lui Isus Cristos în lume, eră creştină care va face obiectul atenției noastre. Astăzi, cel puțin în Europa, religiile şi Bisericile sunt din ce în ce mai mult considerate ca probleme ale individului şi instituții care nu trebuie să aibă un rol public, determinant, într-o lume care se vrea din ce în ce mai laică. Democrațiile actuale consideră că sunt suficiente în ele însele, fără nicio raportare la transcendență. Apropierea sau distanțarea dintre sacru şi profan, iar în plan instituțional, dintre Biserică şi stat, s-au manifestat mereu în istorie, cu oscilații destul de variate, motivate ideologic, politic sau prin strategii şi jocuri ale puterilor în rivalitate.

Puterile religioase, considerând omul nu doar cetățean laic al cetății pământeşti, dar şi *homo religiosus* cu o patrie în ceruri, care patrie se pregăteşte deja pe acest pământ, afirmă şi vor ca statul să tuteleze în spațiul public identitatea credinciosului şi rolul lui în instaurarea împărăției lui Dumnezeu în această lume. Din partea sa, statul îl consideră pe om doar în dimensiunea

lui civilă, cetățean al unei anumite cetăți pământeşti. Acest stat pricepe şi acceptă greu şi parțial ceea ce spun şi vor Bisericile de la credincioşii lor, care sunt în acelaşi timp şi membri, cetățeni ai unui stat, sau ai unei determinate forme de organizare socio-politică. De precizat şi faptul că, deşi statul modern şi actual se declară laic şi echidistant față de orice religie şi Biserică, totuşi în dorința lui de afirmare nu lipsesc ideile şi atitudinile, să le numim spirituale, absolute, de „sacralizare" a puterii pe care o deține şi şi-o impune în fața cetățenilor. Sau, mai mult, statul are şi tendința de a-şi aservi religiile şi Bisericile pentru atingerea propriilor scopuri. Din toate acestea rezultă neînțelegeri reciproce, tensiuni sau conflicte între stat şi Biserică, ce au marcat şi continuă să marcheze istoria, mai mult a Europei, dar şi la scară planetară.

Păstrând esențialul învățăturii lui Cristos despre caracteristice Împărăției Sale şi respectând legile şi modalitățile de organizare şi funcționare ale statului, Biserica şi-a definit mereu structura şi formele de organizare, cerând autorităților laice să-i recunoască identitatea comunitară publică, cu aceleaşi drepturi ca oricare altă instituție publică. Fiind formată din oameni care împărtăşesc nu numai în conştiința lor, dar şi în viața de zi cu zi, acelaşi crez religios şi consecințele lui etice, religia şi Biserica au o dimensiune şi un rol social, exercitând o influență deosebită în lumea antică, la fel ca şi în cea care-i va urma, pe ruinele Imperiului Roman, în regatele medievale, ca şi în statele moderne şi contemporane. Religia a avut mereu o componentă şi o funcție socială, publică, exercitând o influență puternică în societatea şi în viața popoarelor. Putem vorbi despre o cultură religioasă, ca parte majoră a culturii generale a popoarelor; ne referim, în special, la popoarele creştinate. La fel cum şi în zonele necreştine există culturi

religioase bine definite: şintoistă, budistă, hinduistă, islamică, ebraică, precum şi culturi religioase animiste.

Referindu-ne la spațiul în care se va naşte creştinismul, precizăm că acesta era dominat de o concepție monistică, adică de o unică putere care răspundea de problemele politice, sociale, militare, dar şi de cele religioase. Omul depindea atât ca cetățean, cât şi ca om religios de aceeaşi autoritate supremă, adică cea a împăratului. În anul 12 î.C., împăratul Octavian Augustus îşi atribuie titlul de Pontifex Maximus, ceea ce înseamnă că întreaga realitate religioasă – la nivel de instituții, temple, preoți, cult etc., dar şi la nivel de indivizi – va depinde în ultimă instanță de împărat. Mai târziu, împărații îşi vor diviniza persoana şi funcția, instituind astfel un cult al împăratului, motiv de conflict deschis cu noua religie, creştinismul, care nu acceptă decât credința într-un singur Dumnezeu întrupat în persoana lui Isus Cristos, Dumnezeu despre care vorbesc în mod autorizat doar Sfânta Scriptură şi apoi textele oficiale ale Bisericii universale, catolice.

În monoteismul său, dar mai ales în radicalitatea unui cult care trebuie adus unicului şi adevăratului Dumnezeu, noua religie va revoluționa ideea de suveranitate a unei lumi monistice, impunând o concepție dualistă, adică existența a două societăți, cea civilă şi cea religioasă, creştină, diferită şi independentă de cea politică, atât în ceea ce priveşte mijloacele, cât şi scopul ei. În tot ceea ce ține de viața lui de credință, creştinul se consideră total liber de puterea laică, imperială, şi nu va putea accepta niciodată ingerințele acesteia în problemele lui religioase; şi cu atât mai mult nu va putea să îi aducă cult, să venereze împăratul, acesta fiind unul dintre motivele principale ale persecutării creştinilor de către împărați, aşa cum am menționat deja.

1.2. Ambientul neotestamentar

Dualismul creştin are fundamente biblice neotestamentare clare. Isus afirmă că trebuie dat „Cezarului ceea ce este la Cezarului şi lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu" (*Mt* 22,21)[1]. Este evidentă aici dubla dependenţă sau ascultare a omului faţă de autoritatea civilă şi faţă de cea religioasă, spirituală. În continuare, apostolii Petru şi Paul completează cadrul dublei ascultări a creştinului faţă de cele două categorii de autorităţi. Păstorii comunităţii îi conduc pe credincioşi în ceea ce priveşte viaţa lor de credinţă, neimplicându-se în problemele care sunt de competenţa autorităţii civile.

> Toţi să se supună autorităţilor rânduite, pentru că nu există autoritate decât de la Dumnezeu, iar cele existente sunt rânduite de Dumnezeu, astfel încât cine se împotriveşte autorităţii se împotriveşte ordinii stabilite de Dumnezeu, iar cei răzvrătiţi îşi vor primi condamnarea. Autorităţile nu sunt de temut pentru vreo faptă bună, ci pentru ce este rău. Vrei deci să nu te temi de autorităţi? Fă binele şi vei avea laudă din partea lor, căci oamenii puterii sunt slujitorii lui Dumnezeu spre binele tău. Dacă faci răul, teme-te, căci ei nu degeaba poartă sabie; ei sunt slujitorii lui Dumnezeu pentru a face dreptate şi mânia lui Dumnezeu pentru cel care săvârşeşte răul. De aceea, trebuie să vă supuneţi, nu numai din cauza pedepsei, ci şi din conştiinţă. Doar pentru aceasta plătiţi şi impozite, pentru că cei care îndeplinesc această misiune sunt slujitori ai lui Dumnezeu. Daţi fiecăruia ceea îi datoraţi: celui cu impozitul, impozit; celui cu taxele vamale, vamă;

[1] O prezentare sintetică şi plină de conţinut a raportului Biserică-stat de la începuturile creştinismului până în prezent ne este oferită de V. PRIETO, *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*, Università della Santa Croce, Roma 2003, 21-58. Paginile care urmează reprezintă o sinteză a autorului citat, completată cu alte informaţii preluate de la alţi autori care vor fi menţionaţi la momentul oportun.

celui căruia îi datoraţi respect, respect; celui căruia îi datoraţi cinste, cinste (*Rom* 13,1-7).

Sfântul Petru îi îndeamnă pe creştini să fie supuşi atât împăratului, ca domnitor, cât şi guvernatorilor, fiind trimişii săi, ca să-i pedepsească pe cei care fac răul şi să-i laude pe cei care fac binele" (*1Pt* 2,13-14). Dumnezeu este considerat izvorul oricărei puteri şi, ca atare, orice poruncă sau dispoziţie umană care nu ţine cont sau este contrară voinţei Sale nu trebuie ascultată şi pusă în practică de către credincios. Aşa au judecat de la început apostolii care, în faţa hotărârii Sinedriului de a nu mai predica despre Isus Cristos, au răspuns: „Judecaţi voi dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm mai degrabă de voi decât de Dumnezeu" (*Fap* 4,19).

Din existenţa a două realităţi diferite, dar comunicante între ele, se pot trage unele concluzii, existente în germen în ambientul neotestamentar:

– pentru împlinirea spirituală şi materială, temporală, a vieţii omului există două societăţi autonome, independente, cu mijloace şi scopuri proprii fiecăreia dintre ele;

– omul, credincios şi cetăţean în acelaşi timp, este membru a două societăţi diferite, însă nu se poate diviza, ci trăieşte o unică viaţă cu două perspective diferite, una pământească şi una supranaturală, cerească. El este în acelaşi timp cetăţean al statului, membru al societăţii, dar şi credincios, membru al Bisericii. Pentru realizarea binelui integral al persoanei este absolut necesar ca cele două societăţi să se afle în armonie, într-o strânsă colaborare, misiune deloc uşoară, mai ales atunci când societatea civilă este puţin capabilă sau dispusă să înţeleagă identitatea şi misiunea societăţii bisericeşti, religioase.

1.3. Primele secole creştine

Din punct de vedere religios, Imperiul Roman a fost sincretist, iar noua religie, creştinismul, s-a inserat în societate ca şi celelalte religii şi culte[2]. Dar adepții noii religii nu au considerat nicidecum că religia lor este una dintre atâtea alte religii; şi nici nu au acceptat cultul împăratului, fiindcă erau convinşi că există un singur Dumnezeu şi doar Lui trebuie să i te închini. Creştinii nu resping puterea civilă, însă în problemele religioase proclamă ascultarea față de Dumnezeu, şi nu față de oameni (*Fap* 4,19). De aici derivă în mod inevitabil conflictul creştinismului cu autoritățile imperiale şi mai ales cu împăratul, care pretindea un cult al persoanei sale de la toți cetățenii imperiului. Alături de cultul împăratului, existau multe alte obligații religioase considerate ca datorii publice, civile, mai ales pentru cei din administrația şi armata imperiului. Iar pe toate acestea creştinii le refuzau, considerându-le incompatibile cu credința într-un singur Dumnezeu. Acest refuz al lor a creat repede în masele populare mentalitatea conform căreia adepții noii religii au un cult bizar şi periculos. Refuzând cultul public prin care se invoca bunăvoința zeilor pentru binele şi prosperitatea imperiului, creştinii încep să fie considerați duşmani ai imperiului. Deja din primul secol, ei sunt considerați „un soi de oameni cu superstiții noi şi vătămătoare”[3].

În anul 113, împăratul Traian îi răspunde guvernatorului Bitiniei, Plinius cel Tânăr:

Creştinii nu trebuie căutați, dar, dacă sunt denunțați şi

[2] Pentru istoria relațiilor dintre creştini şi autoritatea imperială romană în primele patru secole, vezi şi studiul: GABOR, A., *Biserica şi Statul în primele patru secole*, Sophia, Bucureşti 2003.

[3] SUETONIU, *Viața celor doisprezece cezari* (*Viața lui Nero*, cap. XVI), Gramar, Bucureşti 2005.

> acuzaţi, trebuie pedepsiţi, însă într-o aşa manieră încât cine neagă că este creştin şi o demonstrează invocând zeii noştri, oricât ar fi de suspect pentru trecutul său, să fie iertat pentru această pocăinţă a lui. Nu trebuie acceptate niciodată denunţările anonime, pentru nicio acuză. Aceasta ar reprezenta cel mai rău şi nedemn exemplu pentru timpurile noastre[4].

Rescriptul lui Traian este prima lege imperială care îi condamnă pe creştini pentru simplul fapt că sunt creştini: a fi creştin reprezenta un delict pentru motivul de a refuza cultul împăratului. Succesorii lui Traian vor intensifica măsurile împotriva creştinismului, persecutând noua religie mai întâi la nivel local, regional, iar în secolul al treilea extinzând persecuţiile în tot imperiul, într-o manieră organizată şi decisă de a eradica noua religie. Cel mai aprig persecutor a fost Diocleţian, care, la începutul secolului al IV-lea, a emanat mai multe edicte contra creştinilor, însă acestea s-au dovedit falimentare, ca şi toate măsurile antecesorilor săi. Constatând eşecul politicii anticreştine, în anul 311 Galeriu emană primul edict de toleranţă a creştinilor. După care, Constantin cel Mare, împreună cu cumnatul său Liciniu, proclamă în 313 celebrul Edict de la Milano.

> Tratând tot ceea ce priveşte binele şi siguranţa statului, între alte lucruri care ne gândeam că ar fi folositoare pentru majoritatea oamenilor, am decis să le stabilim înainte de toate pe cele care privesc religia, adică să dăm creştinilor şi tuturor celorlalţi posibilitatea liberă de a urma religia preferată, pentru ca Divinitatea care este în ceruri – indiferent care este ea – să ne poată oferi pace şi prosperitate Nouă şi tuturor supuşilor noştri. [Din acest motiv], am considerat cu un just şi foarte întemeiat principiu că trebuie decis de a nu interzice nimănui care urmează

[4] G. Pilati, *Chiesa e stato nei primi quindici secoli*, Città di Castello, 1961, p. 13.

> religia creştină sau o alta mai bună pentru el […]; am decis să abolim orice restricţie […] şi orice măsură ostilă şi contrară clemenţei Noastre şi de acum înainte toţi cei care vor să respecte religia creştină o pot face în deplină linişte şi seninătate. Am hotărât să comunicăm aceasta cu toată claritatea atenţiei tale, pentru ca tu să ştii că am acordat creştinilor libertatea deplină şi absolută de a practica cultul lor. Excelenţa Ta înţelege că, aşa cum am acordat-o lor, aşa şi altora noi acordăm dreptul liber şi deplin de a-şi trăi propria religie sau cult, pentru pacea timpului Nostru, în aşa fel încât fiecare să fie credincios aşa cum doreşte[5].

În afară de recunoaşterea oficială a creştinismului ca religie în cadrul celorlalte religii ale imperiului, se observă deja o favorizare a noii religii, a credincioşilor laici şi a clerului. Edictul stabileşte restituirea bunurilor confiscate creştinilor în timpul persecuţiilor. Preoţii sunt scutiţi de activităţile publice instituite de autorităţile municipale. Orice persoană poate să lase un testament în favoarea Bisericii; se ia iniţiativa construirii de biserici în tot imperiul; episcopii pot înfiinţa tribunale (*episcopalis audientia*) unde să se judece nu numai cauze canonice, bisericeşti, dar şi cauze civile, laice; monograma lui Cristos apare pe steaguri şi pe monede. În planul pur religios, cultul zeului Soare este înlocuit cu cel al lui Isus Cristos, mort şi înviat, cult celebrat în ziua Domnului (*dies Domini*), adică duminica. Este interzisă folosirea crucii ca instrument de supliciu şi de moarte; se iau măsuri pentru îmbunătăţirea vieţii sclavilor şi pentru ca aceştia să-şi redobândească mai uşor libertatea, se iau măsuri contra adulterului şi a prostituţiei. Din planul vieţii morale se trece şi în cel doctrinar, împăratul angajându-se în reprimarea ereziei

[5] LACTANŢIU, *De mortibus persecutorum*, XLVIII. S.Z. EHLER – J.B. MORRALL, *Chiesa e Stato attraverso i secoli*, Milano 1958, 29-30.

ariane, pentru care convoacă primul Conciliu ecumenic, la Niceea, în primăvara anului 325. Pentru episcopul Romei este acordat palatul de pe fosta proprietate a familiei Laterani, lângă care se va construi bazilica dedicată sf. Ioan, aici stabilindu-se acum reşedinţa papilor, care va rămâne pe acest loc până în Evul Mediu târziu[6].

Începând cu Constantin cel Mare, statul a ajuns să aprecieze rolul pe care poate să-l joace creştinismul în imperiu, motiv pentru care a acordat libertate creştinismului. Din anul 313, prin edictul de la Milano, puterea ecleziastică a fost într-o continuă creştere. Acest edict este, de fapt, actul de recunoaştere a dreptului de manifestare religioasă. El nu recunoaşte Biserica drept instituţie a statului, ci recunoaşte creştinismul ca mod de viaţă care are dreptul de a se manifesta liber, alături de celelalte curente religioase. O dată cu edictul împăratului Teodosiu cel Mare, din 28 februarie 380, creştinismul devine însă religie de stat.

1.4. Cezaropapismul

Deşi Constantin cel Mare contribuie la consolidarea unei structuri spirituale diferite de cea statală, laică, de acum înainte asistăm la o creştere continuă a unui monism al puterii atât spirituale, cât şi politice. *Cezaropapismul* reprezintă forma extremă a monismului secular. La cealaltă extremă stă monismul ecleziastic, adică *hierocraţia*. Între aceste două extreme stau alte forme de exercitare a puterii, precum *regalismul*, cu manifestările lui proprii: jurisdicţionalismul, galicanismul,

[6] A. Hera, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra Chiesa e potere temporale", în *Corso di diritto canonico*, 2, Brescia 1976, 266. Reşedinţa şi bazilica papilor vor deveni locul unde vor avea loc cinci concilii ecumenice în anii 1123, 1139, 1179, 1215-1216 şi 1512-1517. Tot aici se vor semna şi renumitele *Pacte Laterane* în anul 1929, între guvernul Italiei şi Sfântul Scaun.

febronianismul sau iozefinismul[7]. O altă formă de conducere care înclină spre monismul ecleziastic o reprezintă teza despre *puterea Bisericii*, directă sau indirectă, asupra ordinii temporale. Şi o ultimă formă este cea a *separării şi coordonării* dintre cele două societăți, Biserica şi statul, în care fiecare rămâne liberă şi independentă în raport cu cealaltă, deşi între ele există un regim de colaborare.

Perioada constantiniană este decisivă pentru timpurile care vor veni de acum înainte. Acum se pun bazele relațiilor dintre Biserică şi stat. Iar religia este văzută ca un liant al întregii existențe a imperiului şi ca un instrument de menținere a unui anumit *status-quo* politic şi religios, moral. Biserica şi religia sunt considerate ca un *instrumentum regni*, o instituție şi un mijloc pentru realizarea unității politice a imperiului. Oamenii Bisericii trebuie să invoce bunăvoința cerului pentru binele şi siguranța, stabilitatea imperiului. În mentalitatea generală a bazileilor, moştenită din tradiția romană republicană sau imperială, Biserica este considerată ca un instrument pentru realizarea unui scop suprem, politic şi religios, al cărui garant principal este împăratul. Aşa se naşte cezaropapismul, care nu este un rezultat al unor ambiții nemăsurate ale împăraților din Constantinopol, ci mai mult o continuare a modului de a gândi şi de a acționa al Imperiului Roman. Biserica este o componentă în administrația publică imperială. Nu există un sistem doctrinar care să respingă autoritatea bisericească sau să afirme superioritatea statului asupra Bisericii, ci este vorba despre antrenarea Bisericii în politica religioasă imperială.

[7] Despre aceste curente şi sisteme de conducere, vezi informațiile din enciclopedia de pe site-ul: www.newadvent.org.

Religia este considerată ca un instrument foarte eficace pentru realizarea scopurilor împăratului şi este tratată ca atare, apărată ca oricare altă instituție utilă statului, dar şi controlată pentru a corespunde întru totul politicii imperiale. În acest mod, imperiul rămâne monist, continuând linia tradițională antică. În această optică înțeleg Constantin cel Mare şi succesorii săi să sprijine, dar şi să controleze Biserica, aceasta trebuind să devină o Biserică a imperiului. Constantin nu avea un model al relațiilor dintre Biserică şi stat care să îi permită să conştientizeze independența Bisericii, căile şi mijloacele proprii pentru realizarea scopului ei. El înțelege să sprijine Biserica, să îi apere doctrina, să intervină în numirea episcopilor, în organizarea şi funcționarea diecezelor etc., iar episcopii au acceptat acest fapt, cuceriți de mirajul acestui împărat (unul dintre apostoli, cum îl numeşte cronicarul de curte, episcopul Eusebiu din Cezarea), pentru că împăratul a decretat încetarea persecuțiilor; şi nu numai că a legalizat religia creştină, dar s-a angajat să o apere şi să o promoveze. Într-un prim moment, episcopii n-au realizat pericolul acestei ingerințe a împăratului în problemele Bisericii; mai mult, l-au considerat pe împărat ca un nou Moise, un nou David, unul dintre apostoli.

Drumul creştinismului şi al Bisericii în structura imperială era deja decis. De la simplă religie acceptată în imperiu în 313, creştinismul ajunge religie oficială a imperiului prin Edictul *Cunctos populos*, semnat la Salonic în 27 februarie 380 de împărații Grațian, Valentinian al II-lea şi Teodosiu cel Mare:

> Noi dorim ca toate popoarele, guvernate în dreptate de clemența Noastră, să urmeze acea religie pe care […] dumnezeiescul apostol Petru a dat-o romanilor, profesată de Papa Damasus şi de Petru, episcop al Alexandriei

> […], ca toți să credem, conform învățăturii Apostolilor şi doctrinei evanghelice, într-o unică divinitate, Tatăl şi Fiul şi Duhul Sfânt, uniți într-o maiestate egală şi într-o Sfântă Treime. Poruncim ca aceia care urmează această doctrină să se numească creştini catolici, iar toți ceilalți în schimb, pe care îi considerăm demenți şi nepricepuți, să suporte infamia ereziei, comunitățile lor să nu poarte numele de Biserici şi care trebuie pedepsiți nu numai de răzbunarea divină, dar şi de puterea pe care ne-a acordat-o Voința cerească[8].

Biserica, învățătura şi dreptul ei încep să fie considerate ca o parte a dreptului public roman. Ținând cont de faptul că dreptul public derivă din puterea imperială, împărații îşi însuşeau, în consecință, puterea de a decide atât asupra problemelor disciplinare, cât şi a celor doctrinare. Statul începe să promulge legi împotriva ereziilor şi schismelor; împăratul convoacă concilii şi le prezidează sau ia parte la acestea, confirmă deciziile lor şi promulgă canoanele acestora ca legi ale statului. Conciliul din Calcedon (451) îi acordă împăratului titlul de *preot împărat*. Începând cu împăratul Iustinian (527-565), cezaropapismul devine o instituție permanentă, iar *confesionalismul*, prin voința împăratului, devine fundamentul însuşi al statului. Credința creştină devine baza şi principiul unității imperiale.

Împăratul Iustinian a dat lovitura fatală păgânismului, închizând în anul 529 Academia platonistă din Atena. În urma acestor măsuri, Biserica creştină a putut să-şi exercite influența asupra vieții spirituale a supuşilor împăratului. Fiind recunoscută de stat drept Biserica oficială, protejată de împărat, ea a trebuit să accepte amestecul puterii politice în treburile ei interne. În relația dintre Biserică şi împărat existau două planuri.

---

[8] T. MOMMSEN, *Theodosiani libri XVI*, Berlin, 1905, I/II, 833 („De fide catholica").

Pe plan oficial, Biserica era o instituție a statului, care consolida unitatea şi valorile Imperiului, dar în culise exista o reală luptă de interese. Împăratul era tentat adesea să se amestece în problemele organizatorice ale Bisericii. Avea interesul ca pe scaunul episcopal să fie o persoană cât mai puțin incomodă. Atunci când avea de-a face cu persoane cu autoritate, soluția era înlăturarea acestora.

Cu timpul, împăratul începe să îşi ia atribuții ecleziastice, se implică activ în alegerea patriarhului, ajungând în scurt timp chiar să-l impună el, considerându-se preot şi împărat. Biserica îi acorda acestuia un loc special, însă episcopii recunoşteau autoritatea împăratului legitim, dar nu îl socoteau competent în problemele duhovniceşti. Armonia relațiilor dintre Biserică şi statul bizantin a fost fluctuantă, dar marcată de această conştiință a faptului că împăratul are datoria de a se îngriji ca cetățenii să poată duce o viață liniştită şi prosperă, iar Biserica să se ocupe de viața spirituală.

Amestecul puterii politice în viața Bisericii a adus şi lucruri bune pentru aceasta. Ea şi-a consolidat poziția în raport cu celelalte culte şi credințe. Statul, oferindu-i largi privilegii, a făcut din Biserică o instituție puternică pe care nu a reuşit să şi-o aservească. Biserica, pe de altă parte, a ştiut să fructifice această poziție şi şi-a extins influența în toate sectoarele vieții bizantine. Dreptul, politica, ceremoniile de orice fel, concepțiile despre lume şi problemele care îl frământau pe omul bizantin al secolului al VI-lea poartă amprenta învățăturii Bisericii.

Următoarele secole, până la căderea Constantinopolului, au fost marcate de încercarea împăraților de a folosi Biserica drept valoare de negociere pentru atingerea scopurilor politice. Din fericire însă, Biserica a

rezistat în fața unor astfel de compromisuri şi eşecul proiectului realizării unui imperiu teocratic era din ce în ce mai evident.

Au existat persoane autorizate care să apere independența Bisericii. De exemplu, sfântul Grigore din Nazianz (390) vorbeşte despre originea divină a autorității temporale. Însă tot el afirmă superioritatea Bisericii asupra statului, aşa cum sufletul este superior trupului[9].

Sfântul Ambroziu de Milano (397) îi scrie împăratului Valentinian al II-lea că, în probleme de credință, episcopii aveau obiceiul să îi judece pe împărații creştini, şi nu invers[10]; împăratul nu are niciun drept în problemele divine[11], deoarece el este în interiorul, şi nu deasupra Bisericii[12], iar reverența față de normele Bisericii are precedență față de respectarea legilor statale[13].

Dezvoltarea cezaropapismului imperial – cezarii în fruntea Bisericii – a evoluat în mod diferit în cele două părți ale Imperiului Roman, de Răsărit şi de Apus. Acesta din urmă va cădea în anul 476. În primul însă, cezaropapismul a continuat să găsească un teren favorabil, iar patriarhii din Constantinopol vor fi mai mult nişte instrumente în mâinile puterii politice.

2. Creştinătatea medievală

2.1. Dualismul Papei Gelaziu I

În Occident, puterea împăraților dispare, în mod firesc, o dată cu căderea imperiului pe care ei îl conduceau. Barbarii nu vor reuşi să umple acest gol, însă Biserica

[9] Cf. *Oratio* XVII (PG 35, col. 975).

[10] Cf. *Epistula* XXI, 4 (*Ad Valent. II*), Textul latin în G. PILATI, *Chiesa e Stato nei primi quindici secoli*, 41, nota 43.

[11] Cf. *Sermo contra Auxentium, Epistula* XX: PL 16, col. 999.

[12] *Sermo contra Auxentium, Epistula* XX: PL 16, col. 1017.

[13] Cf. *Epistula classis. I, ep.* X, 13: PL 16, col. 984.

va reuşi să o facă. Papa şi episcopii devin unicele autorități şi apărători ai cetății (*defensores civitatis*). La începuturile Evului Mediu, centrele vieții bisericeşti devin şi baze ale culturii, politicii şi ale unei noi civilizații. Mănăstirile şi catedralele reprezintă bazele romanizării barbarilor.

În acest context apare figura Papei Gelaziu I (492-496). Cu el, *dualismul creştin* este formulat pentru prima dată în mod clar, tematizat. În mai multe documente trimise împăratului Anastasiu I al Orientului, papa vorbeşte despre distincția radicală dintre două societăți, două puteri. Una este pentru viața ecleziastică şi pentru scopurile ei proprii (mântuirea sufletelor), iar cealaltă pentru problemele temporale.

Este relevant pentru problema pusă în discuție textul scrisorii Papei Gelaziu, trimisă împăratului în anul 494:

> Implor Pietatea Ta să nu considere aroganță ascultarea față de poruncile divine. Să nu se spună despre un împărat roman, te rog, că el ar considera o injurie adevărul comunicat înțelegerii sale. Sunt două puteri, Augustule împărat, care conduc în primul rând această lume, sfânta autoritate a papilor şi puterea regală.
>
> Între cele două, importanța preoților este cu atât mai mare cu cât ei vor trebui să dea seamă în fața tribunalului divin şi despre cei ce conduc oamenii. Tu ştii sigur, o, preabunule fiu, că, prin demnitatea ta eşti deasupra oamenilor, şi totuşi trebuie să-ți pleci capul cu pietate în fața acelora care sunt puşi să conducă lucrurile divine şi să aştepți de la ei condițiile mântuirii tale; şi în a primi Sfintele Sacramente şi în a le administra aşa cum trebuie, tu ştii că trebuie să te supui poruncilor religiei şi că nu poți avea funcții de cap; şi că în aceste probleme tu trebuie să fii supus judecății clericilor şi nu trebuie să doreşti ca ei să fie obligați voinței tale.
>
> Şi dacă preoții înşişi, în ceea ce priveşte ordinea publică, respectă legile tale, ştiind că imperiul ți-a fost dat din

voință divină, şi ca să nu pară că chiar în problemele materiale ei s-ar opune unei judecăți care iese din jurisdicția lor; cu ce sentiment, te întreb, trebuie ca tu să asculți de cei care au fost desemnați să administreze misterele divine?

Deci, aşa cum asupra pontifilor atârnă pericolul grav de a fi tăcut ceea ce trebuie spus referitor la cultul Divinității, tot la fel de mare pericol este pentru cei care – Dumnezeu să nu permită acest lucru – au o atitudine de dispreț, atunci când ar trebui să asculte. Şi dacă este oportun ca inimile credincioşilor să fie supuse preoților în general, care administrează tainele divine cu dreptate, cu cât mai mult trebuie să fie de acord cu conducătorul Scaunului Apostolic, cu acela pe care Divinitatea Supremă îl vrea superior tuturor preoților şi pe care după pietatea întregii Biserici îl onorează ca atare?[14]

Din acest text reies următoarele principii:

– există două puteri diferite care conduc lumea;

– ambele puteri sunt de origine divină;

– sunt independente unele de altele în competențele lor;

– niciuna dintre ele nu este deasupra celeilalte;

– persoanele care dețin una sau alta dintre aceste puteri sunt supuse una celeilalte în raport cu funcțiile proprii ale fiecăreia, adică autoritățile bisericeşti; ca şi cetățenii, trebuie să respecte legile civile, iar responsabilii puterii laice, ca şi creştinii, trebuie să respecte miniştrii sacri în ceea ce priveşte viața lor spirituală;

– viața spirituală este stabilită de puterea autorității ecleziastice;

– autoritatea ecleziastică merită o considerație mai mare, deoarece demnitatea vieții religioase este superioară celei temporale;

[14] Cf. GELASIUS PP. I, *Epistula d Imperatorem Anastasium*: PL 56, col 633, citat în S.Z. EHLER – J.B. MORRALL, *Chiesa e Stato attraverso i secoli*, 36-37.

– această considerație mai mare nu înseamnă o putere a papei asupra împăratului. Papa Gelaziu, după ce l-a rugat pe împărat să ia măsuri pentru a înceta anumite abuzuri asupra Bisericii, subliniază faptul că nu porunceşte, dar roagă acest lucru: „Vă rog, pentru că este mai bine să ascultați plângerile mele în această viață, decât acuzele mele în fața Tribunalului lui Dumnezeu".

În concluzie, principiul dualist, formulat de Gelaziu, implică o orientare a raporturilor dintre ordinea spirituală şi cea temporală, care se va realiza cu greu pe parcursul secolelor, cu devieri continue care vor rupe acest echilibru atât de fragil.

În practică, începând cu Gelaziu, pentru a delimita ordinea temporală de cea spirituală, Biserica nu numai că se structurează ca o societate organizată ierarhic, în sintonie cu condiția ei de Împărăție a lui Dumnezeu pe pământ, ai cărei demnitari trebuie să fie recunoscuți de credincioşi ca învățători, preoți şi păstori ai vieții religioase. În acelaşi timp, Biserica cere ca puterea acelora care o conduc să fie recunoscută de cei care dețin puterea temporală nu numai ca o realitate de fapt, ci ca expresie a voinței lui Dumnezeu, cu consecința acceptării propriei incompetențe în problemele bisericeşti. Aşadar, puterea temporală trebuie să conştientizeze că există probleme care sunt doar de competența autorității bisericeşti.

2.2. Societatea feudală şi lupta pentru învestitură (sec. V-XI)

În secolele următoare, deşi teoria gelaziană rămâne, în practică asistăm la o distanțare față de aceasta. Sfârşitul perioadei popoarelor migratoare şi stabilirea popoarelor germanice care îşi împart provinciile imperiului contribuie la naşterea unei *noi ordini sociale*, în care

intră puternice elemente ale culturii germanice, iar această nouă ordine o putem numi *feudalism*.

Sistemul feudal începe cu împărțirea teritoriilor de către regi pentru capii armatelor. Fiecăruia dintre ei îi este acordată o parte a regatului (feudă) pe care să o conducă şi să o apere de invadatori. La rândul său, seniorul avea deplinătatea puterilor pe feuda sa şi îşi primea beneficiile. Se bucura şi de multe imunități, dar trebuia să îndeplinească multe obligații. Între acestea, cea mai importantă era fidelitatea față de suveran, venirea în ajutor cu propriile armate în caz de război, obligația de a-i oferi ospitalitate, de a-i acorda „regalia" şi de a participa la întrunirile convocate de acesta[15]. Această schemă se repeta la diferite niveluri, deoarece seniorul unui teritoriu (conte, marchiz) împărțea, la rândul său, teritoriul între vasalii săi, rezultând astfel un mozaic de feude şi o rețea de fidelități organizate pe verticală.

În acest sistem erau încadrați deseori, alături de nobili, episcopii şi abații, deoarece şi ei deveniseră seniori temporari ai teritoriilor lor (episcopii, abații). Şi papa a dobândit rolul de cap politic al Romei şi al teritoriilor învecinate, mai ales după ce Pepin cel Scund, în anul 754, i-a acordat în feudă diferite teritorii ale peninsulei italiene.

Cu Carol cel Mare, care primeşte coroana din mâna Papei Leon al III-lea în noaptea de Crăciun a anului 800, reînvie Imperiul Roman (*Sfântul Imperiu Roman*). Legitimitatea împăratului derivă din Biserică: papa trebuia să îl desemneze sau să îl recunoască pe împărat şi să-l încoroneze, sau să-l priveze de demnitatea sa. Putea şi să-i dezlege pe supuşii acestuia de jurământul de fidelitate. În felul acesta se naşte *christianitas* sau

[15] G. LEZZIROLI, *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico*, Torino, 1994, p. 35-36.

Respublica christianorum (creştinătatea sau Republica creştinilor), în care se merge până la confuzie între societatea civilă şi cea ecleziastică, într-o singură unitate din care făceau parte cu drepturi depline toți creştinii şi doar ei, chiar dacă între dânşii erau grupuri de evrei şi de musulmani, care erau tratați cu mai multă sau mai puțină toleranță, în funcție de locul şi timpul când trăiau.

Biserica şi imperiul reprezintă două realități strâns legate, în funcție de coincidența scopurilor şi intereselor lor, ca şi ale societății în general. Ambele sunt unite de idealul unei societăți creştine, unită şi compactă în interiorul ei, care trebuie păstrată intactă şi extinsă la noi teritorii de evanghelizat şi de anexat creştinătății. Există o singură Biserică şi un singur Imperiu.

În acest context, existența a două puteri în interiorul aceleiaşi societăți punea implicit problema superiorității uneia asupra celeilalte. Imperiul se prezintă ca un instrument care serveşte scopurile creştinătății, iar aceasta nu putea avea alt cap suprem decât pe papă, deoarece el este capul Bisericii. Împărații sunt, aşadar, şi miniştri ai Bisericii, consacrați şi încoronați de papă, chiar dacă erau aleşi de principii electori.

Confruntarea dintre cele două puteri are în această perioadă un nume: *lupta pentru învestitură.* Aşa cum am afirmat deja, în contextul societății feudale, episcopii şi abații erau adesea seniori teritoriali. Problema care se pune este: cum se aleg persoanele pentru aceste funcții şi de la cine trebuie să le primească. În acest sistem se vor verifica abuzurile şi corupția: împărații şi regii doreau ca teritoriile lor să fie încredințate unor persoane de încredere şi, ca atare, se amestecau în alegerile ierarhilor bisericeşti, pretinzând că ei au dreptul să le acorde învestitura cu însemnele autorității episcopale

(cârja şi inelul), gest care înseamnă supunere şi un pericol evident pentru libertatea Bisericii. Aceasta însemna apoi şi multiplicarea multor cazuri de simonie şi nepotism, iar funcţiile bisericeşti sunt considerate şi gestionate ca prebende (venituri bisericeşti) temporare.

Biserica s-a opus acestor ingerinţe mai ales prin Papa Grigore al VII-lea († 1085), care iniţiază reforma Bisericii, promovând unitatea ei în jurul papalităţii. Controversa se termină prin *Concordatul din Worms* (1122) încheiat între Papa Calixt al II-lea şi împăratul Henric al V-lea. În el se stabilesc condiţiile în care se vor desfăşura alegerile canonice şi învestitura aleşilor, separând semnele şi elementele religioase, care aparţin autorităţii bisericeşti, de cele politice, care aparţin împăratului.

2.3. Hierocraţia şi bazele ei teoretice

Orientarea hierocratică se consolidează în secolul al XI-lea cu Papa Grigore al VII-lea şi ajunge la plinătatea ei la începutul secolului al XIV-lea, cu bula *Unam Sanctam* a Papei Bonifaciu al VIII-lea (1302)[16]. Această doctrină se bazează pe superioritatea puterii spirituale asupra celei temporale, ceea ce înseamnă supunerea puterii principilor jurisdicţiei Bisericii, în măsura în care puterea bisericească are dreptul de a judeca păcatele şi de a dezlega de ele. Competenţa Bisericii de a judeca păcatele (*ratione peccati*) a fost înţeleasă în sensul că ea putea să analizeze chiar acte ale guvernului considerate injuste, propunând justa soluţionare a

[16] Textele concordatelor dintre Sfântul Scaun şi diferite autorităţi civilie, începând din Evul Mediu de vârf şi până la mijlocul secolului al XX-lea, se găsesc în voluminoasa operă: A. MERCATI, *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, I-II, Vatican 1954.

problemelor politice[17]. Asistăm astfel la o includere a ordinii naturale în cea supranaturală, în vederea atingerii scopului escatologic, final, pentru creştinătate.

Sunt două centre ale puterii, unul dintre ele supunându-i-se celuilalt. Se aduce exemplul celor două spade şi al Soarelui şi Lunii. *Sf. Bernard*, unul dintre principalii teoreticieni ai hierocrației medievale, afirmă că Biserica posedă două spade, una spirituală şi alta materială; prima trebuie să fie folosită de Biserică, iar a doua în favoarea acesteia; prima este folosită de cleric, iar cealaltă de către soldat, dar sub îndrumarea clericului[18]. Aşadar, pentru hierocrația medievală,

> dubla putere, asupra realității spirituale şi materiale, pe care Dumnezeu-Cristos o are, El a transmis-o papalității. Aceasta are cele două spade (cele două puteri), chiar dacă în mod direct poate folosi doar una; cealaltă, a autorității temporale, va fi folosită de principi, dar delegați de papă, în numele lui şi sub controlul lui[19].

Secolele al XII-lea şi al XIII-lea constituie „perioada de aur" a hierocrației. Printre cei mai importanți papi îi amintim pe Inocențiu al III-lea (1198-1216), Inocențiu al IV-lea (1243-1254) şi Bonifaciu al VIII-lea (1294-1303). Criza acestui sistem se verifică în pontificatul acestui ultim papă. După el urmează transferul papalității la Avignon (1309-1387) şi marea schismă occidentală (1378-1417).

În sinteză, putem afirma că, după căderea Imperiului Roman, Biserica, rămânând singura instituție cu

[17] Cf. P. Lombardia – J. Otaduy, „La Iglesia y la comunidad politica", în *Manual de Derecho Canonico*, Pamplona 1988, 772.

[18] Cf. *De consideratione ad Eugenium Papam*, IV, c. 3, nr.7: PL 182, col. 776.

[19] A. de la Hera, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale", în E. Cappellini, ed., *Corso di diritto canonico*, II, Brescia 1976, 282.

autoritate şi prestigiu, suficiente pentru a da unitate lumii occidentale, a umplut de fapt un gol de putere pe care l-a provocat căderea acestui imperiu. Rupând legăturile cu imperiul oriental cezaropapist şi restabilit fiind cel occidental, dar cu caracter sacru, Biserica îşi păstrează întreaga autoritate, exceptând perioadele ocazionale de decadență; în secolul al XIII-lea, în jurul Papei Inocențiu al III-lea şi al succesorilor săi, papii ajung la apogeul puterii lor. În astfel de condiții, era dificil să nu se nască o doctrină în serviciul hegemoniei papale asupra lumii; victime ale unei erori de perspectivă, teologii şi juriştii o consideră ca o putere ecleziastică provenită direct de la Cristos, ceea ce nu era altceva decât o consecință contingentă a unor determinate circumstanțe istorice.

> În loc să distingă între autoritatea atribuită efectiv Bisericii de Fondatorul ei şi cea pe care istoria, într-o perioadă bine determinată, a pus-o în mâinile ierarhiei bisericeşti, ei au confundat şi una şi cealaltă şi au făcut imposibil pentru contemporanii lor să priceapă ceea ce Cristos a încredințat lui Petru şi ceea ce Petru a primit de la istorie[20].

2.4. Criza sistemului medieval şi noi idei asupra raporturilor dintre cele două puteri

Deja în timpul pontificatului lui Bonifaciu al VIII-lea, asistăm la evenimente care prevestesc începuturile afirmării puterilor seculare în raport cu Biserica. Rădăcinile ideologice ale acestui proces de secularizare se regăsesc în gândirea a diverşi autori ai secolelor al XIV-lea şi al XV-lea.

Referindu-ne la evenimente concrete, după înfrângerea lui Bonifaciu al VIII-lea de către Filip al IV-lea cel

[20] A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale", 283.

Frumos al Franței, urmează transferarea papalității la Avignon, care culminează apoi cu schisma occidentală (1378-1417), care, la rândul ei, prevesteşte reforma protestantă. Este o perioadă de criză a autorității papale. Toți cereau reforma în interiorul Bisericii, reformă care va începe abia în timpul Conciliului din Trento. În acest context, este explicabilă apariția *teoriilor conciliariste*, care promovau superioritatea Conciliului asupra papei. În acelaşi timp, se întăreau monarhiile naționale bazate pe ideea suveranității absolute. Din acest motiv, imperiul slăbeşte, iar monarhii vor să aibă o influență din ce în ce mai mare în problemele bisericeşti.

Între teoreticienii antipapali, îl amintim, în primul rând, pe *Marsilio de Padova* (1278-1343). Opera lui principală, *Defensor Pacis*, a fost publicată în 1324. Pentru el, structura Bisericii ar fi prevalent democratică. El făcea o distincție netă între sacramentul Preoției şi puterea de a conduce din interiorul Bisericii, în sensul că, o dată cu hirotonirea, preoții primesc puterea de a consacra Euharistia şi de a dezlega păcatele. Nu primesc în schimb nicio autoritate asupra credincioşilor, iar o astfel de autoritate o pot primi doar de la principi. Acesta îşi exercită deja acest drept, această putere, atunci când *instituie* un anumit cleric în calitate de cap al unei dieceze sau al unei parohii. Marsilio afirmă apoi că papa nu are nicio putere specială, ci doar caracterul sacerdotal; ierarhia ecleziastică este o instituție umană, nu divină; Biserica nu are putere de jurisdicție, de conducere, iar preoții pot primi o astfel de putere doar de la stat. Ca o concluzie, după acest autor, Biserica nu are nicio suveranitate independentă şi se găseşte în strânsă dependență față de stat. Chiar dacă tezele lui Marsilio au fost condamnate şi nu au avut un ecou imediat, influența lui a fost destul de puternică în perioadele următoare.

William Ockam (1285-1349), la rândul său, exaltă rolul imperiului în interiorul creştinătăţii şi restrânge în acelaşi timp rolul papilor. Pentru *Niccolò Machiavelli* (1469-1527), scopurile şi mijloacele statului sunt independente de morală. Realităţile politice se află în afara criteriilor morale, iar raţiunea de stat este suverană, căreia, dacă este cazul, trebuie să i se supună şi religia. *Jean Bodin* (1530-1569) propune noţiunea de *suveranitate*, care înseamnă separarea puterii seculare de intervenţia ecleziastică. În ultima parte a Evului Mediu, hierocraţia şi cezaropapismul sunt combătute cu vehemenţă. Discursurile sunt foarte diferite şi nu se mai vorbeşte despre relaţiile dintre cele două puteri în interiorul aceleiaşi societăţi, *republica christiana,* ci despre raporturile dintre Biserică şi diferitele state naţionale.

3. Religia şi lumea modernă

3.1. Protestantismul şi relaţia dintre Biserică şi puterea laică[21]

Între principiile cele mai importante ale reformatorilor protestanţi se găseşte *sola Scriptura*, conform căruia doar Biblia este izvor de cunoaştere a voinţei lui Dumnezeu. În plus, orice persoană poate să o examineze în mod liber şi să tragă concluziile pe care le crede utile pentru propria trăire religioasă. În felul acesta, se impune o interpretare clar subiectivă, care, dusă la extrem, nu mai acceptă Biserica drept unitate de credinţă şi de cult (fiecare are propria credinţă sau, mai bine zis, propria interpretare a credinţei) şi însăşi noţiunea de ierarhie (jurisdicţie, magisteriu) îşi pierde semnificaţia, sensul.

[21] Relaţiile dintre Biserică şi stat de la începuturile perioadei marilor descoperiri geografice şi până la sfârşitul secolului al XVIII-lea sunt prezentate în cartea: G. PILATI, *Chiesa e Stato nell'epoca moderna*, Coletti, Roma.

În consecință, este refuzată Biserica juridică şi ierarhică. Aşa cum este deja cunoscut, unul dintre gesturile cele mai amintite ale lui Luther a fost acela de a arde bula papală şi *Corpus Iuris Canonici* (Codul de Drept Canonic) în 1520. Fără o ierarhie spirituală, diferită de cea temporală, dualismul nu mai are niciun sens. Astfel, una dintre caracteristicile tipice ale protestantismului este reîntoarcerea la monism. Principele este şi seniorul problemelor ecleziastice. Ca atare, religia devine o problemă a statului. Această supunere a Bisericii naționale față de principe întăreşte în mod considerabil absolutismul. Principele are puterea de a o organiza, de a da legi, de a numi etc. O atitudine similară se constată însă şi în țările rămase catolice.

După războaiele religioase, pacea se instaurează pe principiul *cuius regio eius religio* (Pacea de la Westfalia, 1648, care îşi însuşeşte acest principiu promulgat deja în Dieta de la Augsburg din 1555). Religia monarhilor va fi şi cea a supuşilor. În felul acesta, se ajunge la unirea dintre confesiunea religioasă şi stat: statele absolutiste se nasc şi se consolidează ca state confesionale. Unitatea religioasă este considerată fundamentală pentru stat.

Ideea de confesionalitate o aduce pe cea de intoleranță. Un disident religios este în acelaşi timp un disident politic, un trădător al statului şi al suveranității regale. Totuşi, încetul cu încetul, îşi face loc şi ideea de toleranță față de disidenți, în care se găseşte originea politică şi ideologică a libertății religioase. Noile teze asupra raporturilor stat-Biserică nu mai sunt nicidecum cele ale unei puteri directe, ale unei singure autorități asupra a două realități, spirituală şi temporală (cezaropapismul şi hierocrația). Se nasc, în schimb, teorii intermediare: din partea Bisericii, teoria *puterii*

indirecte în problemele temporale; din partea statului, *regalismul* sau doctrina puterii indirecte a statului în problemele spirituale.

3.2. Teoria puterii indirecte a Bisericii în problemele temporale

Reacția Bisericii în fața reformatorilor îşi are centrul în Conciliul din Trento (1545-1563). Aici este reafirmată doctrina tradițională, mai ales în punctele negate de protestanți (sacramentele, structura ierarhică a Bisericii, autoritatea supremă a papei etc.), alături de o profundă reformă a vieții clericilor. În fața protestantismului, ecleziologia de la Trento subliniază aspectele vizibile şi ierarhice ale Bisericii. În acest ambient doctrinar se dezvoltă teoria puterii indirecte, pentru a explica tipul de raport care trebuie să existe între Biserică şi stat.

Se pleacă de la principiul deosebirii dintre ordine şi autoritate, independente şi autonome (o reformulare a dualismului). Totuşi, Biserica este superioară statului în scopurile şi mijloacele sale (care aparțin ordinii supranaturale). Din această supremație, în special valoarea ultimă şi definitivă a scopului supranatural (mântuirea veşnică), se conchide că autoritatea ecleziastică are o *putere indirectă* asupra problemelor temporale, în măsura în care acestea au o legătură cu scopul supranatural[22].

[22] Această teză va fi reiterată deseori în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. Papa Leon al XIII-lea o reia în magisteriul său şi ea va face parte din învățătura experților în drept public ecleziastic în secolul al XX-lea. În ultimul timp, înainte de Conciliul Ecumenic al II-lea din Vatican, se ajunge la o formulare mai moderată, numită *teoria puterii directive* (J. Maritain, Y. Congar).

3.3. Regalismul modern şi diferitele sale forme naționale

Victoria atâtor particularisme (politice: diferitele națiuni; religioase: reforma protestantă) asupra unității medievale înseamnă pasul decisiv spre Epoca Modernă. Națiunile încearcă consolidarea propriei unități interne (limbă, religie, conducere etc.). În timp ce în țările protestante, în ceea ce priveşte raporturile stat-Biserică, se nasc atâtea Biserici naționale câte țări reformate sunt, în lumea catolică aceeaşi tendință naționalistă, în diferitele ei aspecte – în acceptarea unității credinței în jurul papei –, înseamnă supunerea Bisericii din partea principilor. Această realitate din lumea catolică se numeşte *regalism*. Dintr-un alt punct de vedere, se poate spune că regalismul înseamnă răspunsul statelor catolice la teoria puterii indirecte a Bisericii.

Regalismul se prezintă ca o interpretare statală a dualismului (care nu este negat în bazele sale, aşa cum se întâmplă în statele reformate) şi înseamnă de fapt un fel de „doctrină simetrică" ce susține competența „indirectă" a principelui catolic în problemele bisericeşti, deoarece acest fapt este considerat necesar sau convenabil pentru binele regatului său, bazându-se în această atitudine pe ideea originii divine şi a naturii sacre a puterii absolute a regilor. Din acest motiv, ei se consideră apărători ai credinței în regatul lor şi, într-un anume sens, vicari ai lui Dumnezeu.

> Suveranul şi statul rămân catolici şi, conlucrând în apărarea şi protejarea credinței, ei trebuie să exercite un control continuu şi salvator asupra Bisericii şi a instituțiilor ei, ca să nu se îndepărteze de la calea cea dreaptă; mai mult, când este necesar, trebuie să colaboreze politic şi economic pentru binele colectivității[23].

[23] C. Cardia, *Manuale di Diritto Ecclesiastico*, Bologna 1996, 101.

Principalele instrumente ale regalismului au fost:

– *Dreptul de patronat*. Acesta este dreptul invocat de regi de a alege persoanele care trebuie să îndeplinească principalele oficii bisericeşti. În acest fel, se încearcă crearea de episcopate naționale, „mai recunoscătoare şi mai credincioase față de Coroană decât față de Roma, un adevărat suport al unei «Biserici» dependente politic mai mult față de stat decât față de Sfântul Scaun". Alte manifestări ale patronatului au fost *regium exequatur*, fără de care niciun document al Romei nu putea fi divulgat sau aplicat într-un anume teritoriu; recursul prin care deciziile ecleziastice erau supuse controlului tribunalelor civile; interzicerea unor prestații economice în favoarea Sfântului Scaun.

– „*Libertățile Bisericii naționale*",

> adică o serie de obiceiuri, privilegii, canoane provenite din Evul Mediu îndepărtat (atunci când unirea cu Roma era încă destul de fragilă) pentru a permite viața comunităților creştine izolate şi care acum, în circumstanțe complet diferite, sunt reactualizate pentru a constitui un corp juridic propriu şi semiautonom, care permite viața şi organizarea „oricărei" Biserici (galicană, spaniolă etc.) cu un minim de supunere față de papa şi un maximum de dependență față de autoritatea politică. A se nota însă faptul că toate acestea se întâmplă fără a se îndepărta câtuşi de puțin de adevărurile de credință; regalismul catolic nu tinde a fi în manifestările lui semnificative o erezie dogmatică, ci mai mult o erezie administrativă[24].

Deşi, în esența lui, regalismul este acelaşi, totuşi el ia aspecte particulare în funcție de țara unde este prezent:

– Galicanismul francez: prin *Pragmatica Sancțiune de la Bourges* (1438) sunt consacrate aşa-zisele *libertăți ale Bisericii galicane*. Deşi aceasta a fost abolită de

[24] A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale", 290.

Concordatul din 1516, Franța va păstra atitudinea ei regalistă. Un exemplu ulterior îl constituie *Cele patru articole galicane*, stabilite în Declarația Adunării Clerului francez din 1682, promovată de regele Ludovic al XIV-lea: nici papa şi nici Biserica nu au vreo putere asupra principilor; Conciliul general trebuie să fie considerat superior papei; primatul papal trebuie exercitat cu respectarea drepturilor Bisericilor locale; decretele papale în probleme de credință nu sunt ireformabile atât timp cât nu primesc aprobarea întregii Biserici. Într-un final, articolele galicane au fost retrase, însă sunt uşor de înțeles aspectele extreme, nu numai administrative, dar şi dogmatice, pe care le favoriza un regalism radical.

– *Febronianismul german*: de la Nicolae Von Honteim (pseudonimul Febronius), episcop de Trier, care înțelege Biserica drept o federație de Biserici particulare, conduse de imperiu, în care papa ar fi (ca şi împăratul) un fel de *primus inter pares*, având doar un primat de onoare.

– *Iozefinismul austriac*, apărut în secolul al XVIII-lea cu Maria Tereza şi dus pe culmi de fiul ei, Iosif al II-lea (1780-1790), care, influențat de ideile lui Febronius, a dezvoltat o minuțioasă reglementare a vieții bisericeşti (detaliind până şi numărul lumânărilor dintr-o biserică, cântecele, altarele, sărbătorile etc.).

– *Regalismul* din Spania şi Portugalia, aplicat şi în coloniile de pe continentul american. Aici, un argument definitiv în favoarea lui l-a reprezentat responsabilitatea monarhilor pentru evanghelizarea noilor popoare.

– *Jurisdicționalismul* din Italia, stabilit în semnarea rapoartelor cu diferitele autorități politice ale peninsulei (ducii de Savoia, regatul Sardiniei, stăpânirea austriacă din Lombardia etc.)[25].

[25] P.G. Caron, *Corso di Storia dei rapporti fra Chiesa e Stato*, Milano 1985, II, 1-52.

4. Liberalismul şi libertatea religioasă

4.1. Ideile liberale

Aceasta este panorama Vechiului Regim căruia îi pune capăt Revoluția Franceză. În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea se produce o ruptură profundă, valorile se inversează, omul dobândeşte o nouă libertate şi alături de cele două centre ale puterii din istoria anterioară – papalitatea şi principii – apare acum un al treilea, poporul… Prima exprimare doctrinară a noii stări de lucruri o constituie liberalismul, care acoperă cea mai mare parte a secolului al XIX-lea în țările cu o predominantă tradiție creştină…[26]

Dintre ideile liberale, le menționăm pe următoarele:

– Rațiunea, şi nu revelația, reprezintă izvorul cunoaşterii şi criteriul ultim al adevărului. Rațiunea este liberă față de orice putere care ar vrea să o domine.

– În planul juridic politic, este proclamată egalitatea în fața legii, fără categorii sociale privilegiate (nobili, clerici); sunt refuzate absolutismul monarhic şi ideea originii ereditare a puterii; este apărat principiul supunerii față de lege şi, implicit, al unui regim constituțional.

– În cadrul relațiilor Biserică-stat, noțiunea de libertate nu admite confesionalitatea şi intoleranța. Din laicism şi din separatismul stat-Biserică se naşte ideea de *libertate de cult*, plecându-se de la o concepție personală, privată, a conştiinței şi a religiei, care însă nu ar avea nicio relevanță socială. În consecință, nu ar avea niciun sens o relație instituțională între stat şi Biserică, ci doar un raport între stat şi cetățean, tutelat totuşi în exercitarea personală a religiei.

Primele formulări ale libertății religioase le găsim în America (*Declarația drepturilor din Virginia*, 12 iunie

[26] A. DE LA HERA, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale", 293-294.

1776)[27] şi în Franța (*Declarația drepturilor omului şi ale cetățeanului*, 20-26 august 1789)[28]. Ambele sunt roade ale liberalismului şi ale revoluțiilor. Au aceeaşi origine filosofică, reprezentând două moduri de actualizare a idealului liberal în două contexte istorice, culturale şi politice diferite. Declarația americană nu are la bază o societate structurată conform categoriilor din *Ancien Régime*. Coloniştii americani s-au stabilit pe noul continent şi din cauza intoleranței care domnea în Europa. Şi totuşi vor forma aici diferite colonii mai mult sau mai puțin confesionale: puritanii din Massachusetts, anglicanii din Virginia, catolicii din Maryland, quakerii din Pennsylvania.

Voind să formeze confederația americană, ei adoptă ideea de *toleranță religioasă creştină* ca punct de plecare şi nu îşi însuşesc o atitudine de opoziție nici față de religie în sine, nici față de diferitele confesiuni; se formează o confesionalitate creştină generică, nu laicistă şi nici agnostică.

În schimb, experiența revoluționară franceză (şi în general europeană), în ruptura ei cu trecutul, luptă încă împotriva tradiției catolice sau, simplu, creştine, considerând-o ca făcând parte dintr-o ordine socială care trebuie schimbată în profunzime. Se încearcă crearea unei religii revoluționare şi a unei Biserici dependente de revoluție şi de ideile ei. Ca o consecință a acestei neîncrederi, religia este împinsă în zona conştiinței personale. În ambientul social, este considerată ca un reziduu cultural, rod al ignoranței.

În realizarea idealului separatist (comun celor două tradiții liberale: americană şi franceză), căile sunt foarte diferite. În *America de Nord* separatismul este

[27] Vezi textul Declarației în *Anexe*.
[28] Vezi textul Declarației în *Anexe*.

considerat o garanție a libertății, iar puterea politică se declară incompetentă în a stabili religia sau confesiunea dominantă. Primul Amendament al Constituției interzice fie stabilirea unei religii, fie interzicerea exercitării ei. Statul american nu este nici laicist, nici restrictiv pentru religie, a cărei prezență în societate va deveni un factor de liberă inițiativă privată, supusă legii comune, dar nu ingerinței jurisdicționale a statului.

În *Franța*, separatismul este înțeles ca separare a Bisericii naționale franceze de Biserica Romei, pentru a o supune vigilenței restrictive a statului prin legi jurisdicționale care pretind limitarea prezenței sociale a confesiunilor şi adaptarea la principiile iluministe; nu lipsesc nici perioade de persecutare deschisă, sângeroasă, a religiei.

Unele măsuri reflectă bine această mentalitate: sunt interzise voturile perpetue; sunt secularizate bunurile bisericeşti; clerul devine parte a birocrației civile, fiind plătit de stat; se laicizează căsătoria; se suprimă ordinele şi congregațiile călugăreşti (în special cele contemplative, considerate inutile) sau se limitează numărul caselor lor; sunt expropriate sau suprimate şcolile Bisericii şi clericilor li se interzice a mai preda; Biserica se organizează după legi civile (dieceze, parohii, episcopii ş.a.), fără a comunica cu Roma; se impune jurământul de fidelitate față de autoritatea civilă ca o contramăsură față de ascultarea de papa şi ca mijloc de control public etc.

Ideile revoluționare se răspândesc în Europa şi în America, generând situații diferite. Din sistemul liberal emerg trei curente în ceea ce priveşte tema noastră, curente ce sunt prezente şi în secolul al XX-lea. Curentul concordatar (concordatele)[29]; curentul separatist

[29] Textul concordatelor dintre Sfântul Scaun şi diferite state ale lumii pentru perioada secolelor 19 şi 20 se găseşte în: *Enchiridion dei concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, Dehoniane, Bologna 2003.

(separarea statului de Biserică); curentul separării ostile (statul este duşman şi persecutor al Bisericii)[30]. Această ultimă formă ne interesează aici mai puțin, întrucât reprezintă negarea oricărei forme de raport între stat şi Biserică. Exemple ale primului curent sunt Germania, Italia, Spania, Portugalia, România şi numeroase țări din America Latină. Exemple ale celui de-al doilea curent sunt Statele Unite ale Americii şi Franța.

4.2. Poziția magisteriului ecleziastic față de liberalism

Inițial, documentele oficiale ale papilor au fost contrare procesului revoluționar şi liberalismului. Astfel, papii Grigore al XVI-lea (1823-1846) şi Pius al IX-lea au condamnat realitățile secolului în documente cum sunt *Mirari vos* (1832), *Singulari nos* (1834), *Quanta cura* şi *Syllabus* (1864).

Aceste condamnări nu sunt surprinzătoare, dacă ținem cont de ceea ce am afirmat anterior, referitor mai ales la atitudinea ostilă deschisă față de Biserică. Pot fi adăugate alte circumstanțe istorice concomitente: ruperea alianței dintre tron şi altar, considerată timp de multe secole ca un sistem tradițional indiscutabil; mişcările de inspirație liberală din statele pontificale şi atitudinile liberalismului italian față de puterea temporală a papilor; anticlericalismul evident al liberalismului din multe țări etc.

Esența problemei este însă de natură doctrinară. Biserica nu putea să nu condamne indiferentismul liberal în materie religioasă, care relativiza însăşi ideea de adevăr – şi deci de dogmă religioasă – şi care nega existența unei ordini religioase obiective. În plus, liberalismul

[30] A. de la Hera, „Sviluppo delle dottrine sui rapporti fra la Chiesa e il potere temporale", 294.

propunea idealul unui stat laic, nu numai în sensul că organizarea politică se declara incompetentă în materie religioasă, dar postulând chiar un stat agnostic, care trebuia să fie areligios, cel puțin în a susține irelevanța politică şi juridică a doctrinelor religioase. Pentru liberalism, ambientul propriu al dimensiunii religioase este doar în intimitatea personală. Din acest motiv, Biserica vedea în gândirea liberală o tendință spre disocierea între ordinea juridică şi ordinea morală obiectivă, pentru care ea este depozitară şi interpretă.

Circumstanțele istorice şi aspectele doctrinare amintite trebuie reținute bine pentru a putea înțelege semnificația opoziției Bisericii Catolice față de principiul liberal al separării statului de Biserică. Desigur, această separare a fost respinsă şi ca principiu politic, însă în cazurile în care nu s-au verificat atitudini fățişe antiecleziastice, nici agresive împotriva doctrinei catolice, pozițiile ierarhiei catolice au fost mai articulate, mai detaliate. Amintim aici ca exemplu atitudinea Bisericii față de Constituția Belgiei din 1831 şi poziția Papei Leon al XIII-lea față de separarea dintre stat şi Biserică în America de Nord[31].

În perspectivă istorică, se pot identifica unele confuzii, care astăzi pot fi uşor înțelese, dar care atunci, din cauza circumstanțelor deja menționate, erau considerate cu totul altfel decât în prezent:

a. din partea liberalilor, se confunda lupta pentru libertate cu atacarea Bisericii, considerată ca adversarul acestor libertăți;

b. din partea Bisericii, se făcea confuzie între refuzul ideilor contrare credinței şi refuzarea libertății politice şi sociale, ca şi a democrației;

[31] Cf. P. LOMBARDIA – J. OTADUZ, *La Iglesia y la comunidad politica*, 778-779.

c. se făcea confuzie între esențialul structurii Bisericii şi a libertății ei şi rolul istoric pe care îl avusese în vechiul regim.

4.3. Papa Leon al XIII-lea

Opoziția Bisericii față de liberalism implica refuzul principiului separării Biserică-stat. Din acest motiv, pontifii romani, în special Papa Leon al XIII-lea (1878-1903), au elaborat doctrina despre ideea unui stat creştin. Această doctrină afirmă dualismul creştin, apărând independența Bisericii în fața statului din perspectiva Revelației creştine, adică a dreptului divin pozitiv.

Pe baza acestor premise, nu numai că se susținea independența Bisericii, ale cărei titluri de drept divin statul trebuie să i le recunoască în mod explicit, dar se vorbea şi despre anumite obligații ale statului față de religie. Este vorba despre dimensiunea comunitară a datoriei omului de a aduce cult lui Dumnezeu, ceea ce trebuie să se reflecte în comunitatea politică prin inspirația creştină a ordinii juridice şi în acțiunile concrete ale statului, care trebuie să se conducă după criterii conforme cu doctrina catolică.

Leon al XIII-lea condamnă, drept contrare doctrinei statului catolic, separarea Bisericii de stat şi libertatea cultelor. Aceste două teorii proveneau din relativism, din indiferentismul religios şi din afirmația că omul este independent față de Dumnezeu. Ideile liberale, care se impuneau lent, dar inexorabil, propuneau agnosticismul statului, considerând religia o problemă de conştiință care nu ar trebui să aibă repercusiuni în viața publică. Astfel, se trece din situația în care religia de stat era un dat fundamental al tuturor țărilor europene, catolice sau protestante, spre triumful deplin al concepției unui stat laic care nu accepta o lege divină revelată ca limită

a puterii politice. Dimpotrivă, se proclamă arbitrul agnostic al ideilor şi tutore al dreptului libertății religioase, considerând diferitele confesiuni religioase ca asociații legale supuse regimului juridic al ordinii statale.

În acest context, Biserica reafirmă doctrina tradițională a *confesionalității statului*, înțeleasă ca un mod de a concepe viața publică ca fiind fondată pe faptul că Dumnezeu există şi le-a revelat oamenilor un cumul de adevăruri care nu pot fi ignorate sau marginalizate. Esențialul învățăturii lui Leon al XIII-lea este fundamentat pe unele afirmații programatice ale Revelației creştine: omul şi societatea au datoria de a aduce cult lui Dumnezeu, şi nu un cult oarecare, ci practicând religia catolică pe care Dumnezeu însuşi a revelat-o. Statul trebuie să protejeze această religie şi să acorde Bisericii Catolice statutul juridic care îi aparține, nu numai prin drept natural, dar şi din cauza naturii sociale şi a suveranității pe care voința lui Dumnezeu a atribuit-o Bisericii (drept divin pozitiv).

Confesionalitatea implică şi o luare de poziție în problema raporturilor dintre Biserică şi stat: fie acceptarea din partea sStatului a unor criterii de natură juridică pe care magisteriul Bisericii le propune, fie recunoaşterea unei alte societăți – Biserica – căreia legea divină îi acordă o misiune jurisdicțională față de supuşi, în ceea ce priveşte scopul ultim, adică mântuirea sufletelor.

Aceste idei despre statul confesional sunt moderate de circumstanțele concrete în care doctrina trebuie aplicată. Astfel, pentru situația juridică a grupurilor religioase necatolice, se recurge la doctrina *toleranței*, care – fără a renunța la afirmarea diferenței (şi în ceea ce priveşte drepturile) între adevăr şi eroare – conduce spre realizarea unui statut juridic şi al religiilor greşite, toleranță care ține cont de condiția spirituală şi politică a unei anumite societăți.

4.4. Papii Pius al X-lea şi Benedict al XV-lea

Pontificatul Papei Pius al X-lea (1903-1914) a fost caracterizat de fermitatea şi inflexibilitatea în faţa extremismelor liberalismului. Cea mai grea problemă pe care trebuie să o rezolve este creată de situaţia din Franţa, unde asistăm la o serie de măsuri ale guvernelor împotriva religiei. În 1904, guvernul declară în mod unilateral abrogarea Concordatului şi anulează dreptul de predare şi educaţie pentru institutele religioase. La puţin timp după acest eveniment, au fost întrerupte relaţiile diplomatice dintre Franţa şi Sfântul Scaun (1905). Această lege nu mai recunoştea personalitatea juridică a Bisericii Catolice, cu toate urmările ei, şi subordona Biserica şi celelalte confesiuni religioase puterii politice.

Autorităţile bisericeşti franceze, ca şi Papa Pius al X-lea, au refuzat în bloc această lege, papa condamnând-o în enciclica *Vehementer Nos* din 11 februarie 1906, în care prezintă falsitatea tezelor liberale ale separării Bisericii de stat şi necesitatea respectării libertăţii Bisericii pentru a-şi putea îndeplini misiunea spirituală. În timpul acestui papă se dezvoltă două idei care apoi vor deveni axa centrală a doctrinei Bisericii: autonomia sferei temporale şi libertatea personală a creştinului de a acţiona în nume propriu în sfera civilă, fără a compromite Biserica.

Papa Benedict al XV-lea (1914-1922) îşi propune refacerea relaţiilor dintre Biserică şi stat. Nucleul central al doctrinei sale îl constituie necesara colaborare dintre cele două societăţi, iar instrumentul juridic al colaborării trebuia să fie *Concordatul*. Acest acord implică recunoaşterea personalităţii juridice internaţionale a Bisericii, personalitate care reprezentase una dintre aspiraţiile principale ale pontifilor anteriori, atât de greu de realizat după pierderea statului pontifical.

4.5. Papii Pius al XI-lea şi Pius al XII-lea

Papa Pius al XI-lea (1922-1939), fără a se amesteca în aspectele strict politice ale organizării statului fascist din Italia, s-a opus cu hotărâre politicii lui totalitare, care pretindea absorbirea în stat a oricărei inițiative sociale, ceea ce a cauzat conflicte grave pentru asociațiile catolice şi pentru cele sindicale. Papa a publicat mai multe documente în care critica fascismul; cel mai important îl constituie enciclica *Non abbiamo bisogno* din 29 aprilie 1931. Cu toată această atitudine contra regimului fascist italian, s-a ajuns şi la un rezultat pozitiv, şi anume semnarea *Pactelor Laterane* la 11 februarie 1929[32].

[32] Pactele de la Lateran, din 11 februarie 1929, au pus capăt chestiunii deschise dintre Italia şi Sfântul Scaun după evenimentele din 1870 care au marcat căderea Romei în calitate de capitală a Statului Pontifical şi proclamarea Romei drept capitală a Italiei. Pactele Laterane, semnate de cardinalul Pietro Gasparri pentru Sfântul Scaun şi de Benito Mussolini în calitate de şef al guvernului italian, stabileau distincția netă dintre competențele respective şi a naturii diferite a puterii civile şi a celei ecleziastice. Era vorba despre trei acte distincte: un Tratat, o Convenție financiară şi un Concordat. Tratatul a decretat naşterea Statului Cetății Vaticanului, restituind astfel papei şi organelor sale de guvern apostolic independența deplină şi vizibilă. Convenția financiară angaja Italia să repare daunele cauzate Sfântului Scaun prin ocuparea Romei în 1870. Concordatul reglementa chestiunile privind viața Bisericii în cadrul statului italian, ca deplina libertate religioasă, viața instituțiilor catolice, recunoaşterea căsătoriei religioase şi predarea religiei în şcoli.

La 18 februarie 1984 a fost semnat un acord între Sfântul Scaun şi Republica Italiană pentru revizuirea Concordatului lateran. În baza acestui acord, se consideră că nu mai este în vigoare principiul – amintit la început de Pactele Laterane – privind religia catolică drept singura religie a Statului Italian. Principiul inspirator al documentului de revizuire a Concordatului, semnat de cardinalul Agostino Casaroli şi de preşedintele Consiliului de Miniştri, Bettino Craxi, este cel al dublei suveranități: statul şi Biserica Catolică sunt, fiecare în cadrul propriu, independente şi suverane.

Pius al XI-lea a condamnat şi nazismul în enciclica *Mit brennender Sorge* din 14 martie 1937. Cu aceeaşi fermitate a condamnat şi comunismul, iar intensitatea persecuției religioase din Spania, evenimentele din Mexic şi situația din Rusia îl determină să reînnoiască condamnarea ateismului comunist în enciclica *Divini Redemptoris* din 19 martie 1937. Condamnarea acestor doctrine a fost confirmată apoi de succesorul său, Papa Pius al XII-lea.

În ceea ce priveşte raporturile stat-Biserică, doctrina lui Leon al XIII-lea rămâne în vigoare până la pontificatul Papei Ioan al XXIII-lea, cu mici modificări, dar nu substanțiale, de conținut, ci mai mult de expresii, forme. Aspectele principale ale acestei evoluții se pot identifica în programul concordatar al Papei Benedict al XV-lea, realizat în timpul lui Pius al XI-lea, în atenția Papei Pius al XII-lea (1939-1958) față de dreptul natural, care avusese deja un rol important în critica adusă național-socialismului şi fascismului făcută de Papa Pius al XI-lea.

În mesajul radiodifuzat de la Crăciunul anului 1942, Papa Pius al XII-lea cere recunoaşterea demnității şi a drepturilor persoanei ca bază pentru a reda lumii pacea şi ordinea. Această idee va fi dezvoltată în multe documente, analizând în baza dreptului natural ordinea juridică, relațiile internaționale, pacea între popoare etc. Pius al XII-lea, în timp ce confirmă doctrina lui Leon al XIII-lea despre confesionalitate şi toleranță, dă contur şi unei viziuni creştine a ordinii juridice şi a libertății fondate pe ordinea imprimată lumii de Creator şi deschisă tuturor oamenilor şi tuturor popoarelor. Valorificarea autonomiei temporale îl determină să vorbească despre o legitimă laicitate a statului. Orizontul amplu, la scară planetară, al magisteriului său

se vede în multe dintre documentele publicate. Papa se găseşte în faţa unei societăţi pluraliste, mereu mai strâns unită datorită mijloacelor de comunicare în masă. Dacă Papa Leon al XIII-lea se adresa mai mult popoarelor europene, Pius al XII-lea se adresează întregii lumi, ceea ce va modifica orientarea politicii vaticane deja începând cu succesorul său, Papa Ioan al XXIII-lea.

4.6. Papa Ioan al XXIII-lea

În democraţiile actuale pluraliste se tinde să se armonizeze cele două principii: al laicităţii statului şi al separării acestuia de confesiunile religioase, cu o tutelare mai puternică a libertăţii religioase, văzută nu numai ca un drept individual, dar şi în dimensiunea ei colectivă sau comunitară.

Acest fenomen, atât de strâns legat de transformarea statului liberal în statul social de drept al democraţiilor pluraliste, este unit de mişcarea actuală de tutelare internaţională a drepturilor omului, mişcare în care se afirmă din ce în ce mai mult şi ideile libertăţii religioase din tradiţia nord-americană şi din constituţionalismul (regim de guvernare ce are la bază existenţa unei constituţii) european şi latino-american.

La 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a adoptat şi a proclamat *Declaraţia universală a drepturilor omului*[33], text fundamental al politicii de tutelare a drepturilor omului, promovate de cel mai mare organism internaţional. Cea mai mare cucerire a acestei declaraţii o reprezintă caracterul ei universal, iar punctul cel mai slab constă în faptul că această recunoaştere universală este mai mult teoretică decât practică.

[33] Vezi textul declaraţiei în *Anexe*.

Pentru a acorda o mai mare eficacitate tutelării acestor drepturi, statele membre ale Consiliului Europei au semnat în anul 1950 *Convenţia pentru tutela drepturilor omului*, prin care s-au instituit o Comisie şi un Tribunal al Drepturilor Omului, având competenţa de a verifica şi a declara violările concrete ale acestor drepturi. Pentru importanţa lui, trebuie menţionat şi *Tratatul internaţional asupra drepturilor civile şi politice*, intrat în vigoare la 23 martie 1976, când a fost creat şi un Comitet al Drepturilor Omului. În aceste documente şi instituţii este tratat şi recunoscut în mod expres, în diferite formulări, dreptul la libertate religioasă.

Datorită caracterului prevalent practic, documentele internaţionale care proclamă şi tutelează drepturile omului nu se opresc pentru a analiza natura şi baza acestor drepturi. Din formularea lor reiese că aceste drepturi aparţin omului, independent de faptul că sunt mai mult sau mai puţin recunoscute de organismele juridice pozitive; aceste documente, aşadar, nu creează drepturi, ci doar le recunosc. Prin urmare, dreptul natural reprezintă adevărata *ratio communis*, unicul sistem juridic care poate oferi o bază comună şi stabilă pentru recunoaşterea şi aplicarea corectă a acestor drepturi. Într-adevăr, numai existenţa unui drept natural, universal, superior şi precedent oricărui sistem de drept pozitiv poate explica conştiinţa juridică comună care animă şi promovează mişcarea în favoarea drepturilor omului.

Mai complicată este problema raporturilor dintre concepţia despre libertatea religioasă ca drept uman şi concepţia tradiţională a dualismului creştin. Concepţia drepturilor umane merge pe un plan exclusiv natural, chiar dacă este acceptată baza jurisdicţională. Exclusiv

din perspectiva raţiunii naturale, existenţa lui Dumnezeu şi datoria de a-i aduce cult este accesibilă, aşa cum este accesibilă libertatea pe care o are omul de a nu fi constrâns în alegerile lui religioase şi în dimensiunea comunitară a cultului, pe care se pot baza drepturile grupurilor religioase.

Dualismul tradiţional creştin are însă o bază diferită. Când Papa Gelaziu I i se adresează împăratului din Orient, Anastasiu I, în anul 494, ştie că-i vorbeşte unui împărat creştin căruia îi propune o aplicare concretă a Evangheliei. Gelaziu I nu vorbeşte doar în baza dreptului natural, dar şi în baza celui divin pozitiv. Considerarea Bisericii ca Popor al lui Dumnezeu, organizat social, independent şi suveran în raport cu puterea civilă, nu s-a bazat niciodată doar pe dreptul natural, ci şi pe revelaţia lui Isus Cristos. Revelaţia, interpretată mai mult sau mai puţin fidel, reprezintă baza ordinii medievale – *Respublica christiana* – şi a principiilor constituţionale ale statelor catolice din Vechiul Regim (nici revoluţia protestantă nu se face în numele dreptului natural, ci în numele unei alte interpretări a revelaţiei creştine). Acelaşi lucru se poate spune despre magisteriul ecleziastic şi despre doctrina apărătorilor dreptului public al Bisericii, în polemica cu liberalismul. Fundamentul drepturilor Bisericii nu este doar de drept natural, ci şi supranatural.

Aceasta nu înseamnă că nu este posibil un dualism bazat numai pe dreptul natural, dar fundamentul lui nu-l vor reprezenta drepturile Bisericii înfiinţate de Isus Cristos, ci incompetenţa statului în alegerile cetăţenilor în ceea ce priveşte credinţa în transcendent şi organizarea dimensiunii colective a vieţii religioase.

Doctrina Papei *Ioan al XXIII-lea* (1958-1963) consemnează o etapă importantă în dezvoltarea doctrinei

Bisericii, în analiza atitudinilor lumii contemporane, în tutelarea, în dreptul intern al statelor şi în dreptul internațional, a dreptului la libertate religioasă, înțeles ca unul dintre drepturile omului. Documentul fundamental este enciclica *Pacem în terris* (1963). Trebuie spus, întâi de toate, că această enciclică nu se adresează doar catolicilor, ci „tuturor oamenilor de bunăvoință". Nu este doar un gest de deschidere, ci o dorință de a discuta tema păcii nu numai cu catolicii, ci cu toți oamenii, credincioşi sau necredincioşi. Din acest motiv, documentul se bazează mai mult pe dreptul natural. Enciclica reprezintă o analiză a mişcării pentru drepturile omului şi pentru tutelarea lor internațională, conform doctrinei creştine a dreptului natural, înțeles ca *lex creationis,* care ne conduce spre stabilirea bazei ordinii juridice în demnitatea persoanei umane:

> Într-o conviețuire ordonată şi fecundă trebuie stabilit ca fundament principiul conform căruia orice ființă umană este o persoană, adică o natură dotată cu inteligență şi voință liberă; şi, ca atare, este un subiect de drepturi şi obligații care izvorăsc imediat şi simultan din însăşi natura ei: drepturi şi datorii care sunt, aşadar, universale, inviolabile şi inalienabile[34].

Documentul prezintă drepturile fundamentale ale persoanei umane, între care este şi dreptul la libertate religioasă: „Fiecare are dreptul de a-l onora pe Dumnezeu conform indicației propriei conştiințe drepte; şi de aici derivă şi dreptul la cultul privat şi public al lui Dumnezeu"[35].

Pentru prima dată într-un document pontifical este considerată tema organizării juridice a vieții religioase,

---

[34] Ioan al XXIII-lea, Scris. enc. *Pacem în terris* (11 arprilie 1963) nr. 5.

[35] Ioan al XXIII-lea, Scris. enc. *Pacem în terris* , nr. 8.

nu în perspectiva drepturilor Bisericii, văzute în lumina revelației, ci în baza dreptului natural care cere – datorită demnității persoanei umane – libertatea religioasă; şi aceasta, nu datorită adevărului credinței, ci ca un drept al oricărui om, chiar dacă el greşeşte. Corelată acestui drept este şi datoria de a alege în materie religioasă, nu în mod arbitrar, ci urmând indicațiile unei conştiințe drepte. Pe această bază, Ioan al XXIII-lea proclamă concret, ca şi în declarațiile internaționale ale drepturilor omului, dreptul de a profesa religia în mod privat şi public.

Aşa cum se poate nota, enciclica *Pacem în terris* acordă dreptului la libertate religioasă şi altor drepturi umane o importanță deosebită, care se pot înțelege mai bine dacă se ține cont că:

– individualismul liberal este depăşit de dimensiunea de solidaritate prezentă în toată enciclica;

– libertatea religioasă se bazează nu pe indiferentism, care conduce spre relativizarea adevărului, ci pe o ordine morală obiectivă.

Aşa se înțelege de ce enciclica apreciază atât de mult Declarația universală a drepturilor omului, ratificată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite.

CAPITOLUL II

RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ŞI STAT ÎN DOCTRINA CONCILIULUI ECUMENIC AL II-LEA DIN VATICAN

În Constituția pastorală *Gaudium et Spes* a Conciliului al II-lea din Vatican este sintetizată poziția Bisericii cu privire la relația Biserică-lume:

> Tot ceea ce am spus referitor la demnitatea persoanei umane, la comunitatea oamenilor, la semnificația profundă a activității umane constituie fundamentul relației dintre Biserică şi lume, ca şi baza dialogului dintre ele[1].

Pe aceste realități se fundamentează în acelaşi timp un aspect concret: relația dintre Biserică şi comunitatea politică.

În secolele anterioare, relațiile Bisericii cu societatea politică erau stabilite la vârf, adică între capii structurilor de conducere din societatea civilă şi din cea ecleziastică. Fără a descalifica acest tip de raport, doctrina Conciliului al II-lea din Vatican reprezintă o întoarcere la baza oricărei relații, adică persoana umană[2].

---

[1] *GS*, 40. Probleme actuale prezente în această constituție sunt prezente într-un volum de articole şi studii: A. Buzaliuc – I.C. Duse, ed, *Biserica în lumea contemporană. Gaudium et spes*, Presa Universitară Clujeană, Cluj 2008.

[2] În trecut, s-a acordat o prea mare încredere structurilor sociale ale realităților temporale, ca şi cum de ele ar fi depins posibilitatea de a fi creştini şi de a trăi creştineşte; ca şi cum puterea lui Dumnezeu care salvează, pentru a deveni operativă, ar avea nevoie de aprobarea şi de susținerea unei societăți structurate pe schemele

Aşa-zisele structuri umane (legi, instituții etc.) sunt creştine dacă persoanele care le alcătuiesc şi cărora li se adresează sunt cu adevărat creştine. Legile, acordurile la cel mai înalt nivel (concordatele, de exemplu) sunt, fără îndoială, necesare. Ele însă nu pot înlocui sfințirea lumii din interiorul ei, ceea ce se realizează prin viața şi apostolatul creştinilor[3].

Această perspectivă nu reprezintă un simplu discurs umanistic mai mult sau mai puțin spiritualizat. Doctrina ultimului conciliu ecumenic pleacă de la meditația asupra Bisericii în ea însăşi şi de la misiunea ei în lume, misiune încredințată tuturor botezaților. Toți au primit de la Dumnezeu o demnitate pe care Biserica o respectă şi o promovează. Mai mult, ea este conştientă de faptul că această demnitate va ajunge la desăvârşire doar prin recunoaşterea adevărului care mântuieşte, adică Isus Cristos.

1. Biserica – organism social, vizibil şi ierarhic

Biserica a fost înființată pentru „a continua, sub conducerea Duhului Sfânt, lucrarea însăşi a lui Cristos”[4]. Pe parcursul istoriei ea îndeplineşte misiunea însăşi a lui Cristos[5], deoarece a primit de la el „mandatul şi puterea de a învăța toate popoarele, de a-i sfinți pe oameni în adevăr şi de a-i păstori”[6]. Împărțind „tezaurele harului tuturor oamenilor, ea contribuie la întărirea păcii în orice parte a pământului”[7].

---

sociologiei şi politicii creştine, cf. P.A. D'AVACK, *Tratatto di Diritto Ecclesiastico Italiano*, Milano 1978, 364.

[3] Cf. G. SARACENI, *Chiesa e Comunità politica*, 176-177.

[4] *GS*, 3; cf. *LG*, 8.

[5] Cf. *AG*, 5.

[6] *CD*, 2; *LG*, 5; *DH*, 14.

[7] *GS*, 89.

Realitatea complexă a Bisericii, divină şi umană, este descrisă în *Lumen Gentium:*

> Cristos, unicul mediator, a instituit pe pământ Biserica sa sfântă, comunitate de credinţă, de speranţă şi de caritate, ca un organism vizibil; o susţine neîncetat şi prin ea răspândeşte asupra tuturor adevărul şi harul. Societatea constituită din părţi ierarhice şi trupul mistic al lui Cristos, adunarea vizibilă şi comunitatea spirituală, Biserica de pe pământ şi Biserica ce se află deja în posesia bunurilor cereşti nu trebuie considerate ca fiind două realităţi, ci împreună formează o unică şi complexă realitate provenită dintr-un element uman şi dintr-un element divin. Prin urmare, este comparată printr-o analogie cu misterul Cuvântului întrupat. Într-adevăr, aşa cum natura umană este în slujba Cuvântului divin ca instrument viu de mântuire, unit într-o strânsă legătură cu el, tot aşa şi *organismul social* al Bisericii este în slujba Duhului lui Cristos care îl vivifică, pentru a ajuta la creşterea corporală (cf. *Ef* 4,16)[8].

În continuare, Conciliul adaugă:

> Această Biserică, constituită şi organizată în această lume ca o *societate*, reprezentată de Biserica Catolică, *guvernată de succesorul lui Petru şi de episcopi în comuniune cu el*, chiar dacă în afara organismului său vizibil sunt multe elemente care pot duce la sfinţire şi la adevăr, acestea sunt darurile specifice Bisericii lui Cristos şi conduc spre unitatea catolică[9].

Aspectului *vizibil şi social* al Bisericii îi corespund dimensiunile sale comunitare, sociale şi istorice. Din acest punct de vedere, Biserica este un grup social unit de acelaşi scop şi este inserat în istorie. Într-un mod special, Biserica este *comuniunea* credincioşilor care profesează aceeaşi credinţă, aceleaşi sacramente, au aceeaşi

[8] *LG*, 8.
[9] *LG*, 8.

origine şi merg spre aceeaşi țintă. Legătura este mai ales iubirea, a cărei expresie maximă este Euharistia.

În acest organism social şi vizibil, Biserica este o *societate organizată în mod juridic şi structurată în mod ierarhic*. Structura sa ierarhică nu se opune principiului demnității comune a tuturor credincioşilor şi a participării lor comune la misiunea Bisericii în lume, ci este vorba despre o distincție funcțională şi despre o egalitate fundamentală[10].

Această realitate a Bisericii, în calitate de instituție care are o organizare juridică proprie şi autonomă corespunzătoare slujirii sale, permite existența raporturilor juridice *instituționale* cu alte societăți şi organisme structurate în mod juridic (statul şi diferitele forme în care se prezintă societatea politică).

2. Biserica în slujba omului

> Bucuriile şi speranțele, tristețile şi dificultățile oamenilor de astăzi, mai ales ale săracilor şi ale celor care suferă, sunt şi bucuriile, speranțele, tristețile şi dificultățile ucenicilor lui Cristos şi tot ceea ce este cu adevărat uman găseşte un ecou şi în inimile lor. Într-adevăr, comunitatea lor este compusă din oameni care, reuniți în Cristos, sunt conduşi de Duhul Sfânt în peregrinajul lor către împărăția Tatălui şi au primit un mesaj de mântuire pe care trebuie să-l transmită tuturor. Prin urmare, ea se simte solidară într-un mod real şi intim cu neamul omenesc şi cu istoria sa[11].

Destinul şi binele *tuturor oamenilor* reprezintă, aşadar, obiectivul misiunii Bisericii. Motivul este de

[10] Cf. *LG*, 9, 32.

[11] *GS*, 1. De asemenea, Ioan Paul al II-lea afirma: „*Acest om* este primul drum pe care Biserica trebuie să-l parcurgă în îndeplinirea misiunii sale" (Scris. enc. *Redemptor hominis* [4 martie 1979], nr. 14).

ordin cristologic: „Prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu s-a unit într-un fel anume cu fiecare om”[12]. Prin urmare, tot ceea ce face parte din destinul uman, face parte şi din misiunea Bisericii (libertatea, drepturile umane, dezvoltarea socială şi economică etc.) în măsura în care fiecare om este chemat de Dumnezeu să crească din punct de vedere uman şi spiritual.

Aşadar, Biserica este conştientă că este vorba

> despre mântuirea persoanei umane, despre edificarea societății umane. Prin urmare, persoana umană în integritatea sa, trup şi suflet, inimă şi conştiință, inteligență şi voință, va fi centrul întregii noastre dezbateri. De aceea, Sfântul Sinod, proclamând marea demnitate a vocației omului şi afirmând prezența în acesta a germenului divin, oferă umanității cooperarea sinceră a Bisericii cu scopul de a stabili acea fraternitate universală care să corespundă acestei vocații. Biserica nu urmăreşte nicio ambiție pământească; ea doreşte să continue, sub conducerea Duhului Sfânt, opera lui Cristos, care a venit în lume ca să dea mărturie despre adevăr, să mântuiască, şi nu să condamne, să slujească, şi nu să fie slujit[13].

Una dintre consecințele cele mai clare al acestei perspective este importanța *drepturilor umane*, subliniată de mai multe ori în timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea. Când este vorba despre persoana umană, însuşi Cristos inspiră credincioşii să-şi ridice glasurile în numele său. Deoarece omul este creatura lui Dumnezeu, toate drepturile umane au origine în Dumnezeu, se bazează pe principiile creației şi fac parte din mântuire.

Protejarea şi promovarea drepturilor umane aparțin în consecință nucleului central al misiunii Bisericii. Aceasta face tot ce-i stă în putință pentru a promova dezvoltarea autentică a persoanei umane, pentru că

[12] *GS*, 22.
[13] *GS*, 3.

este conştientă că trebuie să slujească omul dacă vrea să-l slujească pe Dumnezeu[14].

Printre aceste drepturi, numite şi „fundamentale", amintim dreptul la viaţă, dreptul de a naşte, dreptul la o procreare responsabilă, dreptul la muncă, la libertate şi dreptate socială, la libertate religioasă, dreptul de a participa la deciziile care privesc popoarele şi naţiunile etc.[15]

Slujirea persoanei umane este, poate, punctul de contact cel mai evident dintre Biserică şi societatea politică, fiindcă şi aceasta are ca obiect dezvoltarea integrală a persoanei umane. De aceea, slujirea omului şi a vocaţiei sale personale şi sociale, temporale şi veşnice, constituie criteriul directiv central în activitatea Bisericii în raporturile sale cu societatea politică[16].

În acest sens, pot fi folosite numeroase modalităţi de colaborare între Biserică şi societatea politică. Fundamentul colaborării nu este altul decât slujirea persoanei umane şi a drepturilor sale, o activitate care priveşte, din diferite perspective, atât statul, cât şi Biserica.

> Desigur, misiunea specifică pe care Cristos a încredinţat-o Bisericii sale nu este de ordin politic, economic sau social: într-adevăr, scopul fixat este de ordin religios. Totuşi, chiar din această misiune religioasă apar unele măsuri, lumini şi puteri, care pot să contribuie la construirea şi consolidarea comunităţii oamenilor conform legii divine[17].

---

[14] Este aproape imposibil să oferim o listă cu documentele, discursurile etc. ale Suveranului Pontif cu privire la drepturile umane. Cu privire la doctrină şi la importanţa argumentului ca bază a noului Drept Public Eccleziastic, vezi G. SARACENI, *Chiesa e Comunità politica*, *op. cit.*, pp. 279-295; L. SPINELL – G. DALLA TORRE, *Il Diritto Publico Ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*, 213-227.

[15] Cf. IOAN PAUL al II-lea, Scris. enc. *Redemptoris hominis*, nr. 13 şi 18.

[16] Cf. S. GHERRO, „Chiesa, Stati e persona (alcuni riferimenti antologici al Magistero di Giovanni Paulo II)", în *Studi sui rapporti tra la Chiesa e gli Stati*, 168 ş.u.

[17] *GS*, 42.

Prin urmare, aşa-numitele *problematici mixte* sunt tratate din perspectivă mai amplă şi într-un mod pozitiv. Aceste problematici nu ar mai trebui să reprezinte un teren în care pot apărea eventuale conflicte între stat şi Biserică, ci un teren de dialog, tocmai pentru evitarea acestora. Este vorba despre promovarea colaborării între cele două instituții, deoarece atât statul, cât şi Biserica au misiunea de a sluji interesele fiecărei persoane umane.

Centralitatea persoanei umane are şi un alt aspect pe care putem să-l numim *intraeclezial*. Într-adevăr, doctrina conciliară cu privire la responsabilitatea comună a tuturor credincioşilor deschide drumul pentru o considerație care depăşeşte viziunea restrânsă ce limitează relațiile Biserică-lume doar la aspectele instituționale. Fără a exclude aceste aspecte, care fac parte din misiunea Bisericii prezentă în lume ca *instituție*, trebuie să fie amintită şi o altă dimensiune, cea *personală*, care are în centrul său rolul creştinului-cetățean (mai ales cel al credinciosului laic) şi misiunea de sfințire a lumii din interiorul său[18].

3. A reface toate în Cristos

> În toate neamurile pământului există un singur Popor al lui Dumnezeu, pentru că el îşi ia cetățenii din toate neamurile, cetățeni ai unei Împărății care nu este pământească, ci de natură cerească... Şi fiindcă Împărăția lui Cristos nu este din această lume, Biserica sau Poporul lui Dumnezeu, când implantează această Împărăție, nu sustrage nimic din binele vremelnic al vreunui popor, ci, dimpotrivă, promovează şi adoptă înzestrările, bogățiile şi obiceiurile popoarelor în măsura în care sunt bune şi, adoptându-le, le purifică, le întăreşte şi le înalță... Acest

[18] Cf. C. Soler, *Iglesia y Estado,* 303.

caracter de universalitate care împodobeşte poporul lui Dumnezeu este darul Domnului însuşi, prin care Biserica Catolică tinde în mod eficace şi perpetuu spre adunarea întregii omeniri cu toate bunurile sale sub conducerea lui Cristos, în unitatea Duhului său[19].

În privința lumii, planul lui Dumnezeu este ca oamenii să construiască într-un gând sfera lucrurilor pământeşti şi să o perfecționeze necontenit. Toate realitățile care constituie sfera temporală: bunurile vieții şi ale familiei, cultura, economia, artele şi profesiile, instituțiile comunității politice, relațiile internaționale şi celelalte de acelaşi fel, precum şi evoluția şi progresul lor nu mai sunt numai mijloace în vederea scopului ultim al omului, ci au şi o valoare proprie, pusă în ele de Dumnezeu, fie privite în sine, fie ca părți ale întregului univers temporal: „Şi Dumnezeu a văzut toate câte le-a făcut şi erau foarte bune" (*Gen* 1,31). Această bunătate naturală a lor primeşte o demnitate specială din relația lor cu persoana umană pentru slujirea căreia au fost create. În sfârşit, i-a plăcut lui Dumnezeu să adune laolaltă toate, cele naturale şi supranaturale, în Cristos Isus, „ca el să aibă întâietatea în toate" (*Col* 1,18). Însă această menire nu numai că nu lipseşte sfera temporală de autonomia ei, de propriile scopuri, legi, mijloace, de importanța ei pentru binele oamenilor, ci o perfecționează în puterea şi valoarea ei proprie; în acelaşi timp, ea o face să fie pe măsura vocației integrale a omului pe pământ[20].

Nu este vorba doar despre o viziune pozitivă sau despre o înțelegere binevoitoare a realităților pământeşti. Biserica este conştientă de misiunea ei de sfințire, şi nu doar de a privi din exterior realitatea lumii.

Opera de răscumpărare înfăptuită de Cristos, care priveşte în sine mântuirea oamenilor, îmbrățişează şi refacerea

[19] *LG*, 13.
[20] *AA*, 7.

întregii sfere temporale. De aceea, misiunea Bisericii nu este numai să aducă oamenilor mesajul lui Cristos şi harul său, ci şi să pătrundă şi să desăvârşească cu spiritul evangheliei sfera temporală[21].

Este importantă unitatea în modul de a trăi viaţa creştină.

Conciliul îi îndeamnă pe creştini, cetăţeni ai ambelor cetăţi, să se străduiască să-şi împlinească cu fidelitate îndatoririle pământeşti, călăuziţi de spiritul evangheliei. Sunt departe de adevăr aceia care, ştiind că noi nu avem aici o cetate statornică, ci o căutăm pe cea viitoare[22], consideră că din acest motiv îşi pot neglija îndatoririle pământeşti, nedându-şi seama că însăşi credinţa îi obligă mai mult să le împlinească, după chemarea cu care a fost chemat fiecare[23]. Dar nu mai puţin se înşală aceia care, dimpotrivă, socotesc că se pot cufunda total în activităţile pământeşti, ca şi cum ele ar fi cu totul străine de viaţa religioasă – aceasta limitându-se pentru ei numai la acte de cult şi la anumite îndatoriri morale. Această separare care există la mulţi oameni între credinţa pe care o mărturisesc şi viaţa de toate zilele trebuie socotită printre erorile cele mai grave ale vremurilor noastre… Aşadar, să nu fie în niciun fel puse în opoziţie activităţile profesionale şi sociale, pe de o parte, şi viaţa religioasă, pe de altă parte. Creştinul care îşi neglijează îndatoririle pământeşti îşi neglijează îndatoririle faţă de aproapele şi chiar faţă de Dumnezeu însuşi şi îşi pune în primejdie mântuirea veşnică. Să se bucure mai degrabă creştinii, urmând exemplul lui Cristos care a muncit ca meşteşugar, că pot să-şi exercite toate activităţile pământeşti unind într-o sinteză vitală eforturile omeneşti familiale, profesionale, ştiinţifice şi tehnice cu valorile religioase, sub a căror înaltă călăuzire toate sunt coordonate spre slava lui Dumnezeu[24].

[21] *AA*, 5. Cf. *LG*, 58.
[22] Cf. *Evr* 13,14.
[23] Cf. *2Tes* 3,6-13; *Ef* 4,28.
[24] *GS*, 43.

Cele afirmate se referă mai ales la munca oamenilor:

> Un lucru e sigur pentru cei credincioşi: activitatea umană individuală şi colectivă, acest uriaş efort prin care oamenii se străduiesc de-a lungul veacurilor să-şi amelioreze condiţiile de viaţă, privit în sine, corespunde planului lui Dumnezeu. Într-adevăr, omul, creat după chipul lui Dumnezeu, a primit misiunea ca, supunându-şi pământul cu tot ce se află pe el, să cârmuiască lumea în dreptate şi sfinţenie[25] şi, recunoscându-l pe Dumnezeu creator a toate, să se îndrepte şi să îndrepte întreg Universul spre el, astfel încât toate lucrurile fiind supuse omului, numele lui Dumnezeu să fie preamărit pe întreg pământul[26]. Acest lucru este valabil şi pentru activităţile de fiecare zi. Căci bărbaţii şi femeile care, câştigându-şi existenţa pentru ei şi pentru familia lor, îşi exercită astfel activitatea încât să aducă un serviciu corespunzător societăţii pot considera pe bună dreptate că prin munca lor ei continuă lucrarea Creatorului, sunt de folos fraţilor lor şi contribuie personal la realizarea planului lui Dumnezeu în istorie[27]… De aici se vede că mesajul creştin nu-i abate pe oameni de la construirea lumii şi nici nu-i îndeamnă să neglijeze binele semenilor lor, ci, dimpotrivă, îi obligă mai mult la îndeplinirea acestei îndatoriri[28].

4. Autonomia legitimă a realităţilor pământeşti

De o importantă majoră este numărul 36 din *Gaudium et spes*: „Mulţi contemporani ai noştri par a se teme totuşi ca nu cumva o legătură mai strânsă între activitatea umană şi religie să împiedice autonomia oamenilor, sau a societăţilor, sau a ştiinţelor.

---

[25] Cf. *Gen* 1,26-27; 9,2-3; *Înţ* 9,2-3.

[26] Cf. *Ps* 8,7.10.

[27] Cf. IOAN AL XXIII-LEA, *Pacem in terris*: l.c., 297.

[28] Cf. *Mesaj către toţi oamenii* adresat de părinţii conciliari în oct. 1962, la începutul Conciliului al II-lea din Vatican; *GS*, 34.

Dacă prin autonomia realităților pământeşti înțelegem că lucrurile create şi societățile înseşi au legi şi valori proprii care trebuie, treptat, descoperite de om, folosite şi organizate, este vorba despre o exigență absolut legitimă: acest lucru nu este numai cerut de oamenii vremurilor noastre, ci este şi conform cu voința Creatorului. Căci din însăşi condiția lor de creatură, toate lucrurile sunt înzestrate cu consistența, cu adevărul şi cu bunătatea lor proprie, cu propriile legi şi cu propria organizare, pe care omul trebuie să le respecte, recunoscând metodele specifice ale fiecărei ştiințe sau arte. De aceea, cercetarea metodică în toate disciplinele, dacă este efectuată în mod cu adevărat ştiințific şi conform normelor morale, nu va fi niciodată în adevărată opoziție cu credința, pentru că realitățile profane şi realitățile de credință provin de la acelaşi Dumnezeu[29]. Mai mult, cel care se străduieşte să cerceteze cu smerenie şi statornicie tainele realității, chiar dacă nu-şi dă seama, este călăuzit de mâna lui Dumnezeu, care, susținând toate lucrurile, le face să fie ceea ce sunt. Să ne fie îngăduit aici să deplângem anumite stări de spirit care au existat chiar şi la creştini, din cauza insuficientei perceperi a autonomiei legitime a ştiinței, şi care, trezind tensiuni şi conflicte, i-au făcut pe mulți să ajungă la convingerea că între ştiință şi credință există opoziție[30]. Dacă însă prin cuvintele „autonomia realităților pământeşti" se înțelege că lucrurile create nu depind de Dumnezeu şi că omul le poate folosi fără a le referi la Creator, oricine crede în Dumnezeu îşi dă seama cât sunt de false astfel de păreri. Într-adevăr, creatura fără Creator dispare. De altfel, toți cei care cred, de orice religie ar fi, au perceput întotdeauna glasul şi manifestarea lui Dumnezeu în limbajul creaturilor. Mai mult, prin uitarea de Dumnezeu, creatura însăşi devine de neînțeles.

[29] Cf. Conciliul I din Vatican, Const. dogm. *Dei Filius*, cap. III: DS 1785-1786 (3004-3005).

[30] Cf. Pio Paschini, *Vita e opere di Galileo Galilei*, 2 vol., Pont. Acad. delle Scienze, Città del Vaticano 1964.

Sintetizând ideile conciliare despre realităţile pământeşti şi autonomia lor, pot fi trase anumite concluzii:

Autonomia lucrurilor create, voită de Dumnezeu, înseamnă că ele au legi şi valori proprii date de însuşi Creatorul lor, iar pe acestea omul trebuie să le descopere şi să le folosească în mod just. Ca atare, nu sunt de acceptat acele forme de ştiinţă, cumva „ideologizate" şi dominate de criterii oferite de instanţe străine de ambientul şi metoda proprie de interpretare a acestor legi şi valori.

Ordinea creştină a realităţilor temporare, sfinţirea celor create nu înseamnă impunerea unor criterii ecleziastice sau catolice. Deşi cuvântul lui Dumnezeu oferă o cunoaştere mai profundă şi sigură a realităţilor create, aplicarea acestui cuvânt în viaţa concretă a oamenilor şi societăţii cere o gamă amplă de soluţii practice care nu au nicio legătură cu vreo anumită confesiune religioasă. De aici derivă un lucru foarte important: Biserica, „în baza misiunii şi a naturii ei, nu este legată de nicio determinată formă de cultură umană sau de un sistem politic, economic sau social"[31].

Autorităţile bisericeşti nu au misiunea unei conduceri temporare. „Biserica nu vrea să se amestece în conducerea societăţii pământeşti. Ea nu-şi revendică altă autoritate decât acea de a-i sluji pe oameni cu iubire şi fidelitate, cu ajutorul lui Dumnezeu"[32].

Credincioşii catolici se bucură de o autentică libertate în deciziile lor temporare în raport nu numai cu autorităţile civile, dar şi cu cele ecleziastice, cu ierarhia. Această autonomie nu înseamnă a nu depinde de Dumnezeu, sau să se folosească de lucrurile create fără a le referi la Creatorul lor. Realităţile temporare au o

[31] *GS*, 42
[32] *AG*, 12.

valoare proprie intrinsecă, dar ca şi obiect al acțiunii oamenilor, dobândesc o dimensiune morală care îl obligă pe credincios din conştiința lui dreaptă să fie în acord cu învățăturile morale ale Bisericii.

5. Relația cu ierarhia. Magisteriul moral

Laicii şi realitățile temporare în care trăiesc şi muncesc sunt separați de ierarhie. Însă ambele categorii aspiră spre realizarea unității. Drumul spre această unitate reprezintă cheia de lectură a tuturor relațiilor dintre laic şi profan, civil şi ecleziastic, spiritual şi material şi dintre puterile care le reprezintă. Sunt două puteri, niciuna derivând din cealaltă, dar au un fundament comun în Dumnezeu, şi, ca atare, ambele trebuie să-i recunoască suveranitatea.

Biserica

> trebuie să aibă întotdeauna şi pretutindeni dreptul de a propovădui credința cu adevărată libertate, de a-şi proclama doctrina socială, de a-şi îndeplini fără piedici misiunea între oameni, precum şi de a-şi exprima judecata morală chiar asupra unor lucruri care țin de ordinea politică, atunci când acest lucru este cerut de drepturile fundamentale ale persoanei sau de mântuirea sufletelor, folosind în acest scop toate mijloacele conforme cu evanghelia şi cu binele comun şi numai acele mijloace, în funcție de timpuri şi de situații[33].

Deci

> păstorii sunt aceia care trebuie să formuleze clar principiile referitoare la scopul creației şi la folosirea lumii şi să dea ajutoarele morale şi spirituale necesare pentru ca sfera lucrurilor pământeşti să fie refăcută în Cristos[34].

---

[33] *GS*, 76.
[34] *AA*, 7

Biserica posedă adevărul despre principiile ordinii morale care trebuie să pătrundă realitățile temporare şi viața pământească a oamenilor şi a societății, întrucât aceste realități au şi o componentă salvatoare, de mântuire:

> Creştinii trebuie să țină seama cu seriozitate de învățătura sacră şi sigură a Bisericii[35]. Căci, din voința lui Cristos, Biserica Catolică este învățătoarea adevărului şi misiunea ei este de a vesti şi a învăța în mod autentic Adevărul, care este Cristos, şi, în acelaşi timp, de a declara şi de a întări cu autoritatea sa principiile ordinii morale care izvorăsc din însăşi natura umană[36].

Există, aşadar, principii şi reguli morale care privesc mijloacele pentru a ajunge la scopul ultim al omului, iar pe acestea Biserica le cunoaşte şi le interpretează autentic (legea naturală şi principiile cunoscute din Revelația supranaturală). Misiunea Bisericii include efortul de a orienta realitățile temporare conform cu aceste principii în care se manifestă ordinea divină a creației.

Conciliul al II-lea din Vatican defineşte moral, şi nu juridic, acest rol al ierarhiei ecleziastice în ordinea temporară, iar în îndeplinirea lui, Biserica foloseşte mijloace spirituale, evanghelice. Rolul moral al Bisericii vrea să spună că a lumina realitățile temporare cu lumina evangheliei pentru a le îndrepta spre Creator şi a le elibera de dezordinea creată de păcat nu înseamnă că Biserica, în calitate de societate juridică, are o putere juridică asupra acestor realități; şi nici nu intră în misiunea ei realizarea unui sistem de conducere determinat[37],

---

[35] Cf. PIUS AL XII-LEA, *Mesaj radiofonic*, 23 martie 1952: *AA*S 44 (1952), 270-278.

[36] *DH*, 14.

[37] Cf. *GS*, 43.

un fel de cetate temporară ecleziastică. Misiunea Bisericii este doar religioasă, supranaturală; nu caută o dominare politică, economică sau socială[38] şi nu vrea în niciun fel să se amestece în conducerea societăţii pământeşti.

> Căci tăria pe care Biserica o poate insufla societăţii moderne se află în această credinţă şi iubire trăite efectiv, şi nu în exercitarea vreunei dominaţii exterioare cu mijloace pur omeneşti. Mai mult, nefiind legată, prin misiunea şi natura sa, de nicio formă anume de cultură şi de niciun semn politic, economic sau social, Biserica poate constitui tocmai datorită acestei universalităţi o legătură deosebit de strânsă între diferitele comunităţi umane şi naţiuni, cu condiţia ca acestea să-i acorde încredere şi să-i recunoască în fapt o adevărată libertate pentru împlinirea acestei misiuni[39].

În comparaţie cu secolele anterioare, când Biserica a apărat un „stat creştin catolic" şi o putere juridică a ei directă sau indirectă în societate, Conciliul propune o putere morală de a afirma ceea ce este conform cu legea lui Dumnezeu şi ceea ce nu-i conform. Biserica apelează la conştiinţa oamenilor care trăiesc într-o lume democratică. Cetăţenii-credincioşi, prin acţiunile lor politice şi sociale, dau societăţii o orientare creştină de la bază, şi nu atât pornind de sus, din vârful ierarhiei. În gândirea catolică, Biserica este superioară statului datorită naturii şi scopului ei supranatural, aşa cum religia este superioară politicii, iar despre o paritate între cele două se poate vorbi doar pe plan pur juridic. În perioada postconciliară, Biserica în relaţie cu statele a dezvoltat nu atât sistemul de putere indirectă în cele temporare, cât mai mult activitatea ei magisterială; şi este în afara oricărui dubiu faptul că Biserica

[38] Cf. *GS* 11.
[39] *GS*, 42.

îşi va păstra intact rolul de a tutela morala şi binele spiritual.

Astăzi, acest rol al ei este evident mai ales în doctrina socială catolică, dar nu doar în aceasta. Biserica îşi exprimă o judecată în realităţile temporare care sunt legate de adevărurile revelate, de exemplu, asupra creaţiei ca operă a lui Dumnezeu creatorul. Pe de altă parte, respectă puterea şi autonomia ştiinţei paleontologice şi nu numai şi acceptă rolul lor în cele două variante ale creaţiei, creaţionismul sau evoluţionismul. Iar învăţând din erorile trecutului, pe care oficial şi le-a recunoscut[40], ea apreciază şi recunoaşte importanţa ştiinţelor naturii şi a tuturor ştiinţelor în general şi nu afirmă că Sfânta Scriptură ar fi o carte de referinţă pentru acestea. Apoi, Biserica, analizând realităţile temporare în lumina revelaţiei, învaţă virtutea şi denunţă păcatul, fie la nivelul individului, fie la nivel social, structural. Folosind adesea un limbaj pe care îl înţeleg şi necatolicii sau necreştinii, Biserica incriminează injustiţiile, lipsa eticii, violarea drepturilor omului, atentatele împotriva păcii. Însă creştinul înţelege că în spatele acestor cuvinte sau expresii există întotdeauna realitatea negativă a păcatului.

Ca atare, în ordinea temporară există limite ale dreptului la libertate. În acele realităţi temporare care au de-a face cu credinţa sau morala (viaţa, din primul moment al conceperii până la moarte, libertatea umană sub toate formele ei, egalitatea tuturor, ecologia etc.), creştinul trebuie să asculte de magisteriul Bisericii, deşi el va rămâne mereu liber şi nicio instanţă bisericească nu are dreptul să-i violeze libertatea interioară sau exterioară. Această libertate a fiilor lui Dumnezeu

[40] Vezi COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAŢIONALĂ, *Memorie şi reconciliere: Biserica şi greşelile din trecut*, Presa Bună, Iaşi 2000.

este însă diferită de libertatea aceleiaşi persoane în ordinea temporară. Este de datoria cetăţeanului-creştin să decidă în conştiinţa sa coerenţa între ceea ce-l învaţă Biserica şi ceea ce este prezent în legislaţia şi practicile civile, temporare[41].

Creştinii laici, când

> acţionează, fie individual, fie în colectiv, ca cetăţeni ai lumii, să ia seama nu numai să respecte legile proprii fiecărei discipline, ci şi să caute să-şi însuşească o adevărată competenţă în domeniu. Să le placă să colaboreze cu aceia care urmăresc aceleaşi obiective ca şi ei. Conştienţi de exigenţele credinţei şi întăriţi cu puterea ei, să nu şovăie la momentul potrivit să ia iniţiative şi să le ducă la bun sfârşit. Conştiinţa lor bine formată dinainte este aceea care trebuie să înscrie legea dumnezeiască în viaţa cetăţii pământeşti. De la preoţi laicii să aştepte lumină şi forţă spirituală. Dar să nu creadă că păstorii lor sunt întotdeauna atât de competenţi încât să aibă la îndemână soluţii concrete ori de câte ori se iveşte o problemă, oricât de gravă, şi nici că aceasta este misiunea lor: să-şi asume mai degrabă ei înşişi răspunderea, luminaţi de înţelepciunea creştină şi urmând cu atenţie şi respect învăţătura magisteriului[42].

O consecinţă a acestei învăţături o reprezintă pluralismul în alegerile temporare, care exclude soluţiile „catolice" ale diferitelor probleme.

> Viziunea creştină asupra realităţii va fi aceea care îi va determina să prefere o anumită soluţie, după împrejurări. Totuşi, alţi credincioşi vor putea, la fel de sincer, să aibă altă părere, după cum se întâmplă destul de des şi în mod legitim. Dacă soluţiile propuse de o parte şi de cealaltă, chiar împotriva voinţei părţilor, sunt puse uşor în legătură de către mulţi cu mesajul evanghelic, să nu se uite totuşi

[41] Cf. *GS*, 76.

[42] Cf. Ioan al XXIII-lea, *Mater et Magistra*: l.c., 456-457 şi 407, 410-411. *GS*, 43.

că în astfel de situații nu-i este îngăduit nimănui să revendice exclusiv autoritatea Bisericii în favoarea opiniei sale. Să caute, în schimb, întotdeauna să se lumineze reciproc într-un dialog sincer, păstrând între ei iubirea şi având, în primul rând, în vedere binele comun[43].

6. Natura şi misiunea laicilor

Biserica întreagă trebuie să acționeze astfel încât toți oamenii să fie capabili să construiască o lume corectă şi să o îndrepte spre Dumnezeu prin Cristos[44]. În această misiune generală a Bisericii, „laicii trebuie să-şi asume ca menire proprie refacerea ordinii lucrurilor pământeşti şi, călăuziți de lumina evangheliei şi de spiritul Bisericii şi însuflețiți de iubirea creştină, să acționeze în acest domeniu în mod direct şi concret. În calitate de cetățeni, să colaboreze cu ceilalți cetățeni după competența specifică şi asumându-şi responsabilitatea proprie; să caute pretutindeni şi în toate dreptatea împărăției lui Dumnezeu. Sfera lucrurilor pământeşti trebuie astfel refăcută, încât, fiind integral respectate legile ce îi sunt proprii, să devină mai conformă principiilor superioare ale vieții creştine şi să fie adaptată la diferitele condiții de loc, timp şi popoare. Între operele unui astfel de apostolat se distinge acțiunea socială a creştinilor, pe care Conciliul doreşte să o vadă extinsă astăzi la întreaga sferă temporală, inclusiv la cultură”[45]. Iar în Constituția dogmatică *Lumen gentium* găsim elementele principale care definesc misiunea laicilor:

---

[43] *GS*, 43.

[44] *AA*, 7.

[45] Cf. LEON AL XIII-LEA, Scris. enc. *Rerum novarum*: ASS 23 (1890-1891), 647; PIUS AL XI-LEA, Scris. enc. *Quadragesimo anno*, 15 mai 1931: *AA*S 23 (1931), 190; PIUS AL XII-LEA, Mesaj radiofonic, 1 iunie 1941: *AA*S 33 (1941), 207.

> Prin „laici" se înţeleg aici toţi credincioşii, în afară de membrii ordinului sacru şi ai stării călugăreşti recunoscute de Biserică, şi anume credincioşii care, încorporaţi lui Cristos prin Botez, constituiţi popor al lui Dumnezeu şi făcuţi părtaşi, în modul lor propriu, la funcţia preoţească, profetică şi împărătească a lui Cristos, îşi exercită partea lor din misiunea încredinţată întregului popor creştin în Biserică şi în lume[46].

Laicul nu trebuie înţeles într-o optică negativă sau inferior clericului. Lui îi revin în mod expres ordinea temporară şi căutarea împărăţiei lui Dumnezeu în această lume. Laicii sunt implicaţi direct în toate problemele temporare, materiale şi în viaţa obişnuită de familie. Conduşi de Duhul Sfânt, sunt chemaţi să-l mărturisească pe Cristos prin credinţă, speranţă şi iubire în activităţile lor şi în societate, astfel încât întreaga ordine temporară să ajungă la cunoaşterea şi preamărirea lui Dumnezeu. Întregul lor apostolat

> este o participare la însăşi misiunea mântuitoare a Bisericii şi la acest apostolat sunt trimişi cu toţii de Domnul însuşi prin Botez şi Mir. Prin sacramente şi mai ales prin sfânta Euharistie le este împărtăşită şi hrănită acea iubire faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni, care este sufletul întregului apostolat. Însă laicii sunt chemaţi în mod deosebit să facă prezentă şi activă Biserica în acele locuri şi împrejurări în care ea nu poate deveni sarea pământului decât prin ei[47].

Astfel, orice laic, în virtutea darurilor primite, este martor şi, în acelaşi timp, instrument viu al misiunii Bisericii înseşi, „după măsura darului lui Cristos" (*Ef* 4,7)[48].

---

[46] *LG*, 31.

[47] Cf. Pius al XI-lea, Scris. enc. *Quadragesimo anno*: *AA*S 23 (1931), 221s.; Pius al XII-lea, Cuv. *De quelle consolation*, 14 oct. 1951: *AA*S 43 (1951), 790s.

[48] *LG*, 33.

Toți creştinii trebuie să

recunoască natura intimă a întregii făpturi, valoarea şi menirea ei spre lauda lui Dumnezeu şi, chiar prin activitățile lor pământeşti, să se ajute unii pe alții spre o viață mai sfântă, aşa încât lumea să se pătrundă de spiritul lui Cristos şi să-şi atingă în mod mai eficient scopul în dreptate, iubire şi pace. În împlinirea acestei îndatoriri în toată universalitatea ei, laicii dețin locul principal. Prin competența lor în disciplinele profane şi prin activitatea lor înălțată în mod intrinsec de harul lui Cristos, ei trebuie să contribuie activ ca bunurile create să fie valorificate, prin munca umană, prin tehnică şi civilizație, conform cu rânduiala stabilită de Creator şi cu lumina cuvântului său, spre folosul tuturor oamenilor, fără excepție; să fie împărțite între ei cu mai multă dreptate şi să ducă, pe măsura lor, la progresul universal, în libertatea umană şi creştină. Astfel, Cristos, prin membrii Bisericii, va lumina din ce în ce mai mult întreaga societate umană cu lumina lui mântuitoare.

Pe lângă aceasta, laicii trebuie să-şi unească eforturile pentru a însănătoşi instituțiile şi condițiile de viață din lume, dacă acestea conțin elemente ce ar îndemna la păcat; astfel, toate acestea vor ajunge conforme cu normele dreptății şi, în loc să stânjenească, vor favoriza practicarea virtuților. Acționând astfel, ei vor impregna cu valoare morală cultura şi lucrarea omului. În acest fel, ogorul lumii va fi mai bine pregătit pentru sămânța cuvântului divin şi, în acelaşi timp, i se vor deschide mai larg Bisericii porțile, pentru ca mesajul păcii să poată străbate lumea[49].

În Decretul *Apostolicam actuositatem* se precizează şi completează acelaşi cadru al laicului:

Apostolatul în mediul social, adică preocuparea de a pătrunde de spirit creştin mentalitatea şi moravurile, legile şi structurile comunității în care trăieşte fiecare, este într-o

[49] *LG*, 36.

atât de mare măsură misiunea şi obligația laicilor, încât nu poate fi niciodată împlinit cum se cuvine de către altcineva. În acest domeniu laicii pot desfăşura apostolatul semenului față de semen. Aici ei completează mărturia vieții cu mărturia cuvântului[50]. La nivelul muncii, sau al profesiei, sau al studiului, sau al domiciliului, sau al timpului liber, sau al asociațiilor, ei sunt cei mai apți pentru a-şi ajuta frații[51].

În sinteză, laicul este acela care este dedicat problemelor temporare, iar în calitate de creştin este chemat să îşi îndeplinească toate activitățile conform planului lui Dumnezeu. Participând la unica misiune a Bisericii, ceea ce el înfăptuieşte nu reprezintă o participare la misiunea ierarhică a Bisericii, nu este nici o reprezentanță a ei, nici o colaborare la apostolatul ierarhic. Ridicarea la starea supranaturală a lumii create şi a activităților ei este personală şi orice creştin, în baza botezului, are această obligație. Instaurarea tuturor lucrurilor în Cristos şi realizarea unei profunde unități între natural şi supranatural reprezintă menirea omului, mai ales a celui botezat.

Biserica este formată din clerici şi laici, iar raportul cu sfera politică şi cea socială îi priveşte direct pe toți, şi nu doar pe cei care dețin funcții de conducere. Biserica şi statul reprezintă două societăți suverane, fiecare având propria organizare juridică şi reprezentate de autorități proprii. Dincolo însă de instituții şi reprezentanții lor, conciliul pune accentul pe persoana umană şi slujirea ei. Acestei persoane, în baza identității şi demnității ei, trebuie să i se tuteleze, printre alte drepturi, cel al libertății religioase. În raport cu trecutul, în

[50] Cf. Pius al XI-lea, Enc. *Quadragesimo Anno*: *AA*S 23 (1931), 225-226.

[51] *AA*, 13.

care prima perspectiva instituțională, primatul actual acordat persoanei în individualitatea ei aduce schimbări de perspectivă în ecleziologie, în reconsiderarea rolului laicului în Biserică şi în societatea terestră. Teologia despre laici nu poate fi separată de teologia realităților pământeşti.

CAPITOLUL III

RELAȚIILE DINTRE BISERICĂ ŞI STAT: PRINCIPII JURIDICE

Aspecte preliminare

În doctrina Bisericii, mai ales în documentele conciliare, nu există documente juridice special dedicate relațiilor ei cu statul. Ceea ce ne interesează în acest capitol sunt trei mari probleme: egalitatea juridică a celor două instituții, incompetența uneia în problemele celeilalte şi colaborarea dintre ele[1].

Constituția pastorală *GS*, în capitolul al patrulea, dedicat vieții comunității politice, la nr. 76 afirmă:

> Comunitatea politică şi Biserica sunt independente şi autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deşi din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale şi sociale a aceloraşi oameni.

Asta înseamnă că în domeniul doctrinar şi moral nu este subordonată statului, aşa cum nici statul, în domeniul politic şi social, nu este subordonat Bisericii. Astfel de raporturi formează statul laic, autonom în problemele temporare. Însă această laicitate nu înseamnă din partea lui ignorarea religiei în societate, deoarece a fi religios, pentru ființa umană, face parte din vocația lui personală şi socială.

Biserica, fiind o societate autonomă şi independentă, în problemele ei proprii nu depinde de nicio altă societate şi se bucură de libertate deplină în dezvoltarea

[1] Informațiile de bază ale acestui capitol sunt luate, mai ales, din *Codul de Drept Canonic*, Sapientia, Iaşi 2004.

propriilor activități, în organizarea ei, în numirea clericilor, în folosirea propriilor mijloace pentru realizarea scopurilor sale etc. În originea ei, Biserica nu provine din vreo societate anterioară, căreia să-i fie subordonată, ceea ce înseamnă că ea nu este subordonată niciunui sistem politic şi nici nu se poate confunda cu vreo organizare socială.

1. Dualismul creştin

Existența a două puteri şi sfere de competențe diferite este clar exprimată de conciliu:

> Ținând seamă de însăşi economia mântuirii, credincioşii să învețe să distingă atent între drepturile şi îndatoririle ce le revin ca membri ai Bisericii şi acelea care le incumbă ca membri ai societății umane. Să se străduiască să le armonizeze între ele, amintindu-şi că în orice lucru pământesc trebuie să fie călăuziți de conştiința creştină, deoarece nicio activitate umană, nici chiar în sfera celor vremelnice, nu poate fi sustrasă stăpânirii lui Dumnezeu. În epoca noastră este de cea mai mare importanță ca această distincție şi această armonie să strălucească în mod cât mai limpede în felul de a acționa al credincioşilor, pentru ca misiunea Bisericii să poată răspunde mai plenar condițiilor caracteristice lumii de azi. Aşa cum trebuie să recunoaştem că cetatea pământească, angrenată pe bună dreptate în griji vremelnice, este condusă de principii proprii, tot astfel este pe drept cuvânt respinsă teoria nefastă care pretinde să construiască societatea fără a ține seama în niciun fel de religie şi care combate sau suprimă libertatea religioasă a cetățenilor[2].

Într-un alt document sunt exprimate cu aceeaşi claritate independența şi autonomia celor două instituții:

[2] *LG*, 36.

> Nefiind, datorită misiunii şi competenței sale, câtuşi de puțin confundibilă cu comunitatea politică şi nefiind legată de niciun sistem politic, Biserica este, în acelaşi timp, semnul şi pavăza caracterului transcendent al persoanei umane. Comunitatea politică şi Biserica sunt independente şi autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deşi din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale şi sociale a aceloraşi oameni. Ele îşi vor exercita acest serviciu în folosul tuturor cu atât mai mare eficacitate cu cât amândouă vor cultiva mai mult o cooperare reciprocă sănătoasă, ținând seama şi de împrejurările de timp şi de loc[3].

Aşadar, în om, considerat în dubla lui calitate de cetățean şi creştin în acelaşi timp, trebuie să distingem între drepturile şi datoriile pe care le are în plan civil şi în plan religios. Dubla lui ipostază nu este generatoare de contraste şi opoziții ireconciliabile, dar duce la o armonie a cărei origine se regăseşte în Dumnezeu: „Nicio activitate umană, nici chiar în sfera celor vremelnice, nu poate fi sustrasă stăpânirii lui Dumnezeu”[4]. Afirmația aceasta nu lezează cu nimic autonomia comunității politice în raport cu Biserica. Aşa cum am afirmat deja, ambele sunt independente şi autonome în propriile sfere de competență. Biserica este o societate de origine supranaturală şi are ca scop mântuirea sufletelor, pe când comunitatea politică este de origine naturală şi are ca scop binele comun temporar. Ambele instituții nu trebuie privite doar în ele însele, ci în raport strâns cu omul şi binele lui, atât cel natural, cât şi cel supranatural. Chiar dacă ele rămân suverane şi autonome, în acelaşi timp sunt şi trebuie să rămână mereu în colaborare, întrucât ambele sunt în serviciul aceleiaşi persoane umane.

---

[3] *GS*, 76.
[4] *LG*, 36.

2. Libertatea Bisericii

Libertatea este cel mai important bun al Bisericii:

> Printre lucrurile care privesc binele Bisericii şi chiar binele cetății pământeşti, şi care trebuie păstrate mereu şi pretutindeni şi apărate de orice încălcare, cel mai important este, de bună seamă, ca Biserica să se bucure de atâta libertate de acțiune câtă e cerută de grija pentru mântuirea oamenilor. Într-adevăr, este sacră această libertate cu care Fiul unul-născut al lui Dumnezeu a înzestrat Biserica dobândită cu sângele său. Ea este în aşa fel proprie Bisericii, încât cei care o combat lucrează împotriva voinței lui Dumnezeu. Libertatea Bisericii este un principiu fundamental în relațiile dintre Biserică, pe de o parte, şi puterile publice, precum şi întreaga ordine civilă, pe de altă parte[5].

Fundamentele libertății ei se regăsesc atât în revelație, cât şi în dreptul natural:

> În societatea umană şi în fața oricărei puteri publice, Biserica îşi revendică libertatea în calitatea sa de autoritate spirituală, întemeiată de Cristos Domnul, care are din poruncă divină obligația de a merge în lumea întreagă şi de a propovădui evanghelia la toată făptura. Biserica îşi revendică, de asemenea, libertatea în calitate de societate de oameni care au dreptul să trăiască în societatea civilă după normele credinței creştine[6].

Biserica îşi revendică dreptul la libertate şi o face într-o manieră în care poate fi înțeleasă în contextul unei societăți democratice aconfesionale. Ea se prezintă ca un organism independent şi suveran deosebit de stat. În activitățile ei în societatea civilă, ea urmează norme şi o disciplină care sunt conforme cu natura şi structura ei, ca şi cu originea ei instituțională care nu

[5] *DH*, 13.
[6] *DH*, 13.

derivă din nicio altă instituție, ci de la Dumnezeu. Organizarea și activitatea ei în spațiul civil au loc conform unor normative publice care însă trebuie să respecte natura și finalitatea ei supranaturală. În sensul acesta, Biserica există și acționează într-un stat sau altul, dar nu este o Biserică de stat, fiindcă fondatorul ei nu este o persoană sau o instituție umană, iar scopul ei transcende spațiul și contingența temporală, istorică. Respectarea libertății ei constituie, pe de altă parte, și o bogăție pentru societatea și lumea laică, întrucât promovarea drepturilor fundamentale ale persoanei umane reprezintă o mare bogăție pentru întreaga societate umană.

Libertatea Bisericii trebuie apoi considerată în funcție de sistemele socio-politice și ideologice în care este organizată societatea. Statele au avut și au față de Biserică atitudini diferite. Statele separatiste se separă complet de Biserică, fără a o combate și fără a o sprijini; altele practică un sistem concordatar, iar Biserica este considerată un partener în realizarea binelui comun. Alte state sunt laice și promovează o laicitate în fața căreia Biserica apare ca un element cumva străin de gândirea lui; altele sunt confesionale și consideră Biserica un fel de instrument al său în îndeplinirea propriilor scopuri. În orice sistem s-ar afla, Biserica vrea ca libertatea ei să-i fie tutelată pe deplin și de la această bază a libertății pornesc apoi și relațiile ei cu respectivele state (*DH*, 13).

În actuala lume democratică, libertatea religioasă înseamnă dreptul individual și colectiv de a-și manifesta propria credință religioasă și de a mărturisi oricui propriul crez și chemarea la mântuire prin Isus Cristos. Din partea lui, statul trebuie să garanteze tuturor profesarea propriei credințe religioase, individual

sau colectiv, fără să favorizeze vreo confesiune şi fără să defavorizeze vreo alta. La fel cum, la nivel individual, persoana umană are dreptul de a crede sau de a nu crede, de a îmbrăţişa o credinţă sau o alta, nici statul, nici Biserica nu pot constrânge omul în acceptarea şi trăirea propriilor convingeri religioase. De la aceste principii nu se poate însă trage concluzia că în faţa adevărului omul, în căutarea mântuirii sufletului său, poate rămâne neutru sau indiferent, sau că toate credinţele religioase şi toate trăirile religioase sunt egale pentru om. Ceea ce este important în tot acest context este faptul că statul trebuie să garanteze libertatea religioasă tuturor, chiar şi celor care, conform învăţăturii Bisericii, greşesc. Libertatea, sub toate formele ei, trebuie tutelată persoanei umane chiar şi atunci când aceasta greşeşte. Conştiinţa şi voinţa omului nu pot fi constrânse sau limitate de nimeni. Ele sunt inviolabile şi în forul său intern omul decide singur în faţa lui Dumnezeu.

Libertatea Bisericii este strâns legată de exercitarea ei, în diferite domenii:

a. Misiunea de a învăţa: dreptul de a predica liber, de a învăţa doctrina socială catolică şi de a-şi exprima părerea sau convingerea asupra realităţilor temporare;

b. Misiunea de sfinţire: dreptul de a-l onora pe Dumnezeu cu un cult public şi de a celebra sacramentele mântuirii;

c. Misiunea de a conduce: dreptul de a se organiza după norme proprii; dreptul de a promova acele instituţii în care credincioşii îşi organizează viaţa conform principiilor religioase; dreptul în baza căruia oamenii îşi urmează propria convingere religioasă şi se unesc pentru a da naştere asociaţiilor caritative, culturale,

educaționale şi sociale; dreptul de a-şi forma propriul personal şi de a comunica cu autorități şi instituții religioase din orice țară; dreptul de a construi edificii religioase, de a dobândi bunuri şi de le administra.

În ceea ce-i priveşte pe episcopi, Decretul *Christus Dominus* prevede următoarele:

În îndeplinirea misiunii lor apostolice care are drept scop mântuirea sufletelor, episcopii se bucură de la sine de o deplină şi desăvârşită libertate şi independență față de orice putere civilă. De aceea, nu este îngăduit să fie împiedicați, direct sau indirect, în exercitarea îndatoririi lor ecleziastice, nici să li se interzică să comunice liber cu Scaunul Apostolic şi cu celelalte autorități bisericeşti, precum şi cu supuşii lor (nr. 19).

> Deoarece misiunea apostolică a episcopilor a fost instituită de Cristos Domnul şi urmăreşte un scop spiritual şi supranatural, sfântul Conciliu ecumenic declară că dreptul de a numi şi institui episcopi aparține în mod propriu şi de la sine exclusiv autorității bisericeşti competente[7].

> De aceea, pentru a apăra cum se cuvine libertatea Bisericii şi pentru a promova cât mai adecvat şi mai simplu binele credincioşilor, Conciliul îşi exprimă dorința ca în viitor să nu se mai acorde autorităților civile nici un drept sau privilegiu de a alege, de a numi, de a prezenta sau de a desemna pentru funcția episcopală. La rândul lor, autoritățile civile, a căror atitudine de respect față de Biserică este recunoscută şi apreciată cu gratitudine de Conciliu, sunt rugate cu politețe să accepte, prin înțelegere cu Sfântul Scaun, să renunțe din proprie inițiativă la drepturile sau privilegiile de felul celor amintite, de care se bucură actualmente în virtutea unei convenții sau a unui obicei[8].

[7] *CD*, 19.
[8] *CD*, 19.

Libertatea Bisericii nu înseamnă a fi liberă de orice abuz din partea vreunei autorități civile, ci înseamnă şi renunțarea la orice legătură care ar putea pune în pericol propria ei misiune şi să-i compromită propria libertate. Din acest motiv,

> nu îşi pune speranța în privilegiile oferite de autoritatea civilă; mai mult, ea va renunța la exercitarea anumitor drepturi legitim dobândite acolo unde s-ar constata că folosirea lor ar pune sub semnul întrebării sinceritatea mărturiei sale sau că noile condiții de viață pretind alte reglementări[9].

Multe dintre aceste idei au fost introduse în Codul de drept canonic din anul 1983 şi le vom menționa în continuare.

3. Personalitatea morală a Bisericii şi a Scaunului Apostolic (can. 113, 1)

Acest canon este debitor contextului dogmatico-juridic al vechiului Cod de drept canonic, din anul 1917, care apăra Biserica de forțe civile ostile ei. În raport cu autoritatea civilă, Biserica îşi afirmă entitatea juridică independentă de orice instituție şi putere civilă. Ea are o structură juridică de drept public şi intră în relații juridice publice şi private ale comunității umane ca un subiect cu drepturi, facultăți şi puteri în deplinătatea capacității lor juridice.

4. Numirea episcopilor

Canonul 377 stabileşte: „Suveranul Pontif îi numeşte în mod liber pe episcopi sau îi confirmă pe cei care au fost aleşi în mod legitim", iar nr. 5 al aceluiaşi canon afirmă că, „de acum înainte, autorităților civile nu li se

[9] *GS*, 76.

acordă niciun drept şi privilegiu de alegere, de numire, de prezentare sau de desemnare a episcopilor".

În practica concordatară sunt prezente norme relative la numirea episcopilor, care pot fi grupate în două categorii: a. Datoria de a anunța în prealabil sau de a se consulta, prin care Sfântul Scaun se obligă să comunice autorității civile numirea episcopilor, pentru a da posibilitatea statului să-şi manifeste obiecțiile, care însă nu obligă Biserica; b. Dreptul de prezentare, rămăşită a vechiului drept de patronat. El reprezintă privilegiul acordat de Biserică autorității civile în diferite moduri, prin care aceasta din urmă prezenta Pontifului Roman candidații pentru scaunele episcopale. În unele concordate se găsesc şi condiții necanonice pentru a deveni episcop, de exemplu, obligația ca acesta să fie de naționalitatea țării unde este numit.

5. Dreptul exclusiv al Bisericii în formarea candidaților la oficiile ecleziastice

În conformitate cu can. 232, „Biserica are datoria şi dreptul propriu şi exclusiv de a-i forma pe aceia care sunt destinați slujirilor sacre". Ea îşi rezervă în totalitate, fără amestec din partea niciunei instituții sau autorități civile, dreptul-datoria de a se îngriji de formarea propriilor candidați la ministerele sacre, din toate punctele de vedere (umane, doctrinare, pastorale etc).

6. Legații papali

Pontiful Roman are dreptul înnăscut şi independent de a numi şi de a trimite Legații săi să fie pe lângă Bisericile particulare în diferitele națiuni sau regiuni, fie pe lângă state şi autorități publice, precum şi dreptul de a-i transfera şi de a-i rechema, respectând totuşi normele dreptului internațional cu privire la trimiterea şi revocarea legaților acreditați pe lângă state.

Acest drept se exercită nu numai în raport cu statul, dar şi cu oricare autoritate publică, cu toate consecinţele ce derivă din el.

7. Dreptul şi datoria Bisericii de a anunţa adevărurile revelate şi principiile morale, chiar şi în domeniul social

Canonul 747 stabileşte următoarele:

§ 1. Biserica, căreia Cristos Domnul i-a încredinţat tezaurul credinţei, pentru ca, asistată de Duhul Sfânt, să păstreze cu sfinţenie adevărul revelat, să-l cerceteze mai profund, să-l vestească şi să-l expună cu fidelitate, are datoria şi dreptul înnăscut, independent de orice putere omenească, de a predica evanghelia tuturor oamenilor, folosind chiar mijloace de comunicare socială proprii.

§ 2. Biserica are datoria de a vesti întotdeauna şi pretutindeni principiile morale, chiar şi cele referitoare la ordinea socială, precum şi să-şi exprime părerea despre toate realităţile umane, în măsura în care o pretind drepturile fundamentale ale persoanei umane sau mântuirea sufletelor.

Acest canon, care preia învăţătura Conciliului Ecumenic al II-lea din Vatican, afirmă caracterul public al Revelaţiei divine. Şi aşa cum revelaţia este publică şi pentru toţi oamenii şi a fost încredinţată Bisericii, la fel şi responsabilitatea acesteia este publică, adică are dreptul şi datoria de a predica evanghelia tuturor oamenilor. Acest caracter public nu priveşte doar orânduirea canonică (actele magisteriale publice şi predicarea), dar şi orânduirea laică, ceea ce înseamnă că legile civile nu pot nici să combată şi nici să obstaculeze acest aspect al libertăţii Bisericii.

În ceea ce priveşte dreptul de a folosi propriile mijloace de comunicare socială, important este un text conciliar, *Inter mirifica*, nr. 3:

Întrucât Biserica Catolică a fost instituită de Cristos Domnul pentru a aduce mântuirea tuturor oamenilor şi de aceea este presată de necesitatea de a le vesti evanghelia, ea consideră de datoria ei să predice vestea mântuirii şi cu ajutorul mijloacelor de comunicare socială şi să-i învețe pe oameni folosirea dreaptă a acestor mijloace. Biserica are, aşadar, dreptul înnăscut de a folosi şi de a poseda orice mijloc de acest fel în măsura în care e necesar sau util pentru educația creştină şi pentru întreaga ei operă de mântuire a sufletelor. E de datoria păstorilor să-i educe şi să-i orienteze pe credincioşi astfel încât aceştia să urmărească şi cu ajutorul acestor mijloace mântuirea şi desăvârşirea proprie şi a întregii familii umane. Le revine mai ales laicilor să însufleţească de spirit uman şi creştin aceste mijloace, pentru ca ele să răspundă pe deplin marii aşteptări a comunității umane şi planului lui Dumnezeu.

8. Căsătoria

Căsătoria catolicilor, chiar dacă numai una dintre părți este catolică, este reglementată nu numai de dreptul divin, ci şi de dreptul canonic, rămânând valabilă competența autorității civile cu privire la efectele exclusiv civile ale aceleiaşi căsătorii[10].

În raport cu dispozițiile civile, Biserica nu a negat niciodată jurisdicția instituțiilor civile asupra căsătoriei, în limitele dreptului natural. Statul are dreptul la un sistem juridic matrimonial propriu. Dar Biserica posedă o jurisdicție originară asupra căsătoriei proprilor credincioşi. Se recunoaşte competența „civilă" a statului asupra căsătoriei, adică vârsta, înregistrarea ei, diverse aspecte economice şi de moştenire, domiciliu, nume, taxe etc. În schimb, jurisdicția Bisericii în această materie derivă mai ales din realitatea sacramentală a căsătoriei. Chiar şi în cazul căsătoriei catolice cu un

[10] Can. 1059.

nebotezat, Biserica continuă să-şi proclame jurisdicţia pentru credinciosul catolic.

Din partea statului, recunoaşterea jurisdicţiei ecleziastice nu înseamnă doar respectarea formei canonice a celebrării, ci mult mai mult: respectarea întregului sistem matrimonial canonic, aşa cum îl proclamă Biserica. Nu respectă acest sistem atunci când, de exemplu, permite posibilitatea divorţului pentru catolici: respectarea orânduirii canonice ar însemna, de fapt, acceptarea indisolubilităţii căsătoriei.

9. Educaţia sau formarea

Canonul 793 afirmă următoarele:

> § 1. Părinţii, precum şi cei care le ţin locul au obligaţia şi dreptul de a-şi educa copiii; părinţii catolici au, în plus, datoria şi dreptul de a alege acele mijloace şi instituţii prin care, în funcţie de circumstanţele locale, să se poată îngriji mai bine de educaţia catolică a copiilor lor.
>
> § 2. Părinţii au şi dreptul de a beneficia de ajutoarele pe care societatea civilă trebuie să le pună la dispoziţie şi de care ei au nevoie pentru a da o educaţie catolică copiilor lor.

Problematica educaţiei sau a formării îi priveşte, în primul rând, pe părinţi, iar din punctul de vedere al statului, poate fi considerată ca una dintre manifestările dreptului la libertatea religioasă. Libertatea Bisericii în domeniul educaţiei se vede în canonul următor:

> § 1. Părinţii, precum şi cei care le ţin locul au obligaţia şi dreptul de a-şi educa copiii; părinţii catolici au, în plus, datoria şi dreptul de a alege acele mijloace şi instituţii prin care, în funcţie de circumstanţele locale, să se poată îngriji mai bine de educaţia catolică a copiilor lor.
>
> § 2. Părinţii au şi dreptul de a beneficia de ajutoarele pe care societatea civilă trebuie să le pună la dispoziţie şi de

care ei au nevoie pentru a da p educație catolică copiilor lor[11].

Educația sau formarea este strâns legată cu dreptul-datoria Bisericii de a proclama adevărul revelat (cf. can. 747, § 1). Referitor la aceasta, Conciliul al II-lea din Vatican afirmă:

> În mod cu totul deosebit, îndatorirea de a educa revine Bisericii, nu numai pentru că trebuie să fie recunoscută ca societate umană capabilă de a educa, ci mai ales pentru că are misiunea de a vesti tuturor oamenilor calea mântuirii, de a împărtăşi credincioşilor viața lui Cristos şi de a-i ajuta cu solicitudine continuă să poată ajunge la plinătatea vieții dumnezeieşti. Biserica are, aşadar, obligația, ca Mamă, de le a da fiilor săi o educație prin care întreaga lor viață să fie pătrunsă de spiritul lui Cristos; în acelaşi timp, ea oferă tuturor popoarelor contribuția sa la promovarea desăvârşirii integrale a persoanei umane, precum şi la binele societății pământeşti şi pentru a construi o lume mai umană[12].

Statul nu poate avea monopolul asupra educației, chiar şi în materiile ce nu privesc religia, căci există şi alte instituții sociale care pot înființa şi conduce centre educaționale, iar can. 800 afirmă că

> § 1. Biserica are dreptul de a înființa şi de a conduce şcoli pentru orice disciplină, de orice gen şi de orice grad.
>
> § 2. Credincioşii să favorizeze şcolile catolice, contribuind, după posibilități, la întemeierea şi susținerea lor.

Canonul 807 se referă la universități:

> Biserica are dreptul să înființeze şi să conducă universități care să contribuie la dobândirea de către oameni a unei culturi superioare, la promovarea mai completă a

[11] Can. 794.
[12] *GE*, 3.

persoanei umane, precum şi la îndeplinirea de către Biserică a funcției proprii de a învăța.

În orice şcoală, publică sau privată,

credincioşii să facă tot posibilul ca, în societatea civilă, legile care reglementează formarea tinerilor să aibă în vedere şi educația lor religioasă şi morală în şcoală, după conştiința părinților (can. 799).

Autoritatea religioasă locală competentă are dreptul „să numească sau să aprobe profesorii de religie; de asemenea, să-i îndepărteze sau să ceară să fie îndepărtați, dacă acest lucru se impune din motive religioase sau morale" (can. 805).

10. Dreptul înnăscut al Bisericii de a avea bunuri materiale

Despre bunurile pământeşti, Biserica afirmă:

Desigur, lucrurile pământeşti şi acelea care, în condiția umană, depăşesc această lume sunt strâns legate între ele şi însăşi Biserica se foloseşte de cele vremelnice, în măsura cerută de propria ei misiune[13].

„Misiunea Bisericii se îndeplineşte în mijlocul lumii şi bunurile create sunt indispensabile pentru progresul personal al omului". Conciliul stabileşte

acele scopuri în vederea cărora îi este îngăduit Bisericii să posede bunuri vremelnice, adică pentru organizarea cultului divin, pentru a asigura clerului o întreținere demnă şi pentru a susține operele de apostolat şi de caritate, mai ales față de cei săraci[14].

În conformitate cu aceste principii, dreptul Bisericii stabileşte următoarele:

[13] *GS*, 76
[14] *PO*, 17

§ 1. Prin drept înnăscut, în mod independent de puterea civilă, Biserica Catolică poate să dobândească, să posede, să administreze şi să înstrăineze bunuri materiale, pentru a-şi atinge scopurile.

§ 2. Principalele scopuri proprii sunt: necesitatea de a organiza cultul divin, de a asigura întreținerea demnă a clerului şi a altor slujitori, de a exercita opere de apostolat sacru şi de caritate, mai ales față de săraci[15].

Originea acestui drept de a poseda bunuri materiale nu stă într-o concesiune făcută Bisericii de către stat, ci reprezintă un drept înnăscut, propriu, al ei. Acest drept este „independent": exercitarea lui se sustrage legilor şi controalelor puterii civile, în sensul că el există chiar şi atunci când statul i-l neagă.

Biserica, în calitate de societate organizată juridic, autosuficientă şi independentă, are dreptul să posede bunuri destinate îndeplinirii propriilor scopuri, aceasta fiind o exigență a dreptului la libertate religioasă. În perioade istorice marcate de tensiuni între ea şi stat, acesta din urmă, neînțelegându-i identitatea şi menirea, i-a contestat sau negat dreptul de a poseda bunuri materiale, confiscându-i bunuri mobile şi imobile, amestecându-se în administrația ei etc. Neînțelegeri referitoare la acest drept se pot întâlni şi în interiorul Bisericii, în curente rigoriste care, exagerând simplitatea şi sărăcia evanghelică, îi cer să renunțe la proprietatea bunurilor temporare. Aceste cereri vizează, mai ales, instituțiile Bisericii din domeniul educativ, recreativ, sportiv, cultural, care se regăsesc şi în zona laică, civilă, şi care, conform acestei optici rigoriste, nu ar trebui să aparțină Bisericii. În aceste cazuri se neglijează însă aspectul specific creştin al acestor instituții, care este mântuirea sufletelor, scop pentru realizarea căruia

[15] Can. 1254.

Biserica este prima îndreptățită şi răspunzătoare. Încurajator însă este faptul că astăzi tot mai mulți laici înființează şi conduc astfel de instituții de orientare creştină, iar ele nu sunt proprietatea Bisericii. Mai mult decât în alte domenii, bunurile ecleziastice şi administrarea lor reprezintă terenul comun în care Biserica se întâlneşte cu statul, iar actele juridice ale celor două instituții trebuie să fie în aşa fel coordonate, încât să fie eficiente unul în zona celuilalt. De exemplu, în cazul contractelor, normele civile sunt încorporate în dreptul canonic, cu excepția cazurilor când sunt contrare dreptului divin sau dacă dreptul canonic nu prevede altfel[16].

Problemele economice reprezintă una dintre temele mari ale concordatelor sau acordurilor dintre Biserică şi state; recunoaşterea personalității juridice a instituțiilor ecleziastice înseamnă, printre altele, recunoaşterea capacității lor patrimoniale şi a actelor juridice îndeplinite de acestea. În state unde Biserica a fost deposedată ilegal de bunuri materiale, în concordate se prevede obligația statului de a retroceda ceea ce a confiscat ilegal sau de a plăti contravaloarea bunurilor sustrase abuziv. În alte state, majoritar catolice, există şi susținerea financiară parțială a Bisericii, considerându-se, printre altele, rolul ei în educație şi promovarea binelui comun al cetățenilor prin activitatea propriilor instituții, precum şcoli, spitale, centre de asistență socială etc.

[16] **Can. 1290** – Ceea ce a stabilit dreptul civil într-o țară despre contracte, atât în general, cât şi în speță, şi despre desfacerea lor să fie respectat, cu aceleaşi efecte, şi în dreptul canonic cu privire la lucrurile supuse puterii de conducere a Bisericii, în afară de cazul când sunt contrare dreptului divin sau când în dreptul canonic este prevăzut altfel, rămânând neschimbată dispoziția can. 1547.

Can. 1547 – În orice fel de cauză este admisă dovada testimonială, sub conducerea judecătorului.

În Italia există posibilitatea pentru cetățeni de a dispune ca opt la mie din impozitul pe venit al persoanelor fizice să ajungă în directa gestiune a Bisericii pentru scopuri religioase. În Germania, faptul de a fi catolic sau membru al unei alte Biserici include obligația în fața statului de a plăti impozite ecleziastice. Dacă acest sistem este justificat şi de contextul istoric local, totuşi sunt dificultăți derivate din faptul că obligația de a plăti aceste impozite ecleziastice încetează doar prin abandonarea oficială a Bisericii printr-un act formal semnat în fața autorității civile.

Independența economică a Bisericii reprezintă una dintre manifestările cele mai vizibile ale libertății ei. Renunțând la privilegiile oferite de autoritățile civile, ea insistă asupra a ceea ce este stabilit în can. 222:

> § 1. Credincioşii au obligația de a veni în sprijinul nevoilor Bisericii, pentru ca ea să aibă la dispoziție cele ce sunt necesare pentru cultul divin, pentru operele de apostolat şi de caritate şi pentru întreținerea demnă a slujitorilor săi.
>
> § 2. De asemenea, au obligația de a promova dreptatea socială şi, amintindu-şi de porunca Domnului, de a-i ajuta din veniturile proprii pe cei săraci.

11. „Incompetența" reciprocă. Dreptul la libertatea religioasă şi în problemele materiale

Biserica şi statul sunt instituții autonome şi independente una față de cealaltă. În lumina Revelației, Biserica învață voința lui Dumnezeu atât în sfera supranaturală, cât şi în cea naturală. În raport cu supranaturalul, Biserica are o putere juridică directă asupra credincioşilor, însă în ordinea naturală, puterea şi misiunea ei nu sunt juridice. Aici, ea proclamă principii şi, eventual, formulează judecăți morale. În această sferă,

ea nu gestionează juridic problemele temporare. Cele două forme de incompetență juridică, a statului în problemele religioase şi a Bisericii în problemele temporare, înseamnă existența şi a două drepturi paralele pentru cetățeanul credincios: dreptul la libertatea religioasă în raport cu statul şi dreptul la autonomie în problemele temporare în raport cu Biserica. Acest dualism juridic are o importanță foarte mare pentru laicii credincioşi în drumul de refacere a unității gândirii creştine: pe de o parte, el cere autorității civile respectarea dreptului la libertatea religioasă, iar în raport cu autoritatea ecleziastică, el cere respectarea dreptului la libertate în problemele temporare. Acționând astfel, în deplină libertate interioară şi externă, el contribuie la refacerea unității între ordinea spirituală şi cea temporară şi la înlăturarea tensiunilor sau conflictelor dintre Biserică şi stat, generatoare de mari suferințe şi pierderi pentru ambele instituții.

11.1. Libertatea religioasă

Dreptul la libertatea religioasă este un drept natural al persoanei umane. Tema aceasta este prezentată în declarația conciliară *Dignitatis humanae*. Libertatea omului în raport cu Dumnezeu, cu Biserica şi cu societatea civilă nu înseamnă o renunțare la principii pe care Biserica le are despre ea însăşi şi despre misiunea ei în lume:

> Conciliul afirmă, în primul rând, că Dumnezeu însuşi a făcut cunoscută neamului omenesc calea pe care oamenii, slujindu-i lui, pot ajunge la mântuire şi la fericire în Cristos. Noi credem că această unică religie adevărată este cea a Bisericii Catolice şi apostolice, căreia Domnul Isus i-a încredințat misiunea de a o răspândi la toți oamenii, spunând apostolilor: „Mergeți şi învățați toate neamurile,

> botezându-i în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh şi învățându-i să păzească toate câte vi le-am poruncit" (*Mt* 28,19-20). Pe de altă parte, toți oamenii au obligația să caute adevărul, mai ales în privința lui Dumnezeu şi a Bisericii sale şi, odată cunoscut, să-l îmbrățişeze şi să-l păstreze. [Totuşi], adevărul nu se impune decât prin forța adevărului însuşi care pătrunde mințile lin, dar cu putere. Şi pentru că libertatea religioasă pe care oamenii o pretind în împlinirea îndatoririi de a aduce cult lui Dumnezeu se referă la imunitatea față de orice constrângere în societatea civilă, ea lasă neatinsă doctrina tradițională catolică despre îndatorirea morală a oamenilor şi a societăților față de religia adevărată şi față de Biserica unică a lui Cristos[17].

Oadtă stabilite aceste premise care exclud orice formă de indiferentism religios, adică a afirma că toate religiile sunt egale şi nu are nicio importantă dacă o persoană aderă la una sau la o alta, Conciliul declară că

> persoana umană are dreptul la libertatea religioasă. Această libertate constă în faptul că toți oamenii trebuie să fie imuni la orice constrângere din partea indivizilor sau a grupurilor sociale şi a oricărei puteri omeneşti, astfel încât, în materie religioasă, nimeni să nu fie constrâns să acționeze împotriva conştiinței sale şi nimeni să nu fie împiedicat să acționeze conform conştiinței sale, în particular şi în public, atât singur, cât şi asociat cu alții, între limitele cuvenite. El mai declară şi că dreptul la libertatea religioasă este realmente întemeiat pe însăşi demnitatea persoanei umane, aşa cum este cunoscută din cuvântul lui Dumnezeu revelat şi pe calea rațiunii. Acest drept al persoanei umane la libertatea religioasă trebuie în aşa fel recunoscut în organizarea juridică a societății, încât să devină un drept civil[18].

[17] *DH*, 1.
[18] *DH*, 2.

Datoria morală de a căuta unica şi adevărata religie îl priveşte pe om, înzestrat cu raţiune, voinţă liberă şi responsabilitate personală. Este posibil ca dispoziţiile lui interioare, subiective, să nu fie conforme cu această datorie morală. Însă chiar şi în această situaţie, nimeni nu poate obliga o persoană să îmbrăţişeze adevărata credinţă. Chiar dacă se foloseşte în mod greşit de libertatea lui morală, omul îşi păstrează libertatea juridică, externă, de a nu fi constrâns să îmbrăţişeze o anumită religie.

> Aşadar, dreptul la libertatea religioasă nu-şi are temeiul într-o dispoziţie subiectivă a persoanei, ci în însăşi natura ei. De aceea, dreptul la această imunitate persistă şi pentru aceia care nu-şi îndeplinesc obligaţiile de a căuta adevărul şi de a adera la el, iar exercitarea acestui drept nu poate fi împiedicată atât timp cât respectă o dreaptă ordine publică[19].

În ceea ce priveşte diferite confesiuni religioase, nu înseamnă că toate sunt adevărate în mod egal, ci că toate au dreptul de a fi tratate în mod egal de către autoritatea civilă. În ceea ce priveşte persoana, întrucât dreptul la libertatea religioasă se fundamentează pe demnitatea persoanei umane, nu este necesar aici să se explice deosebirile între diferite tipuri de conştiinţă morală (adevărată, falsă, în dubiu), deoarece omul are aceeaşi demnitate, chiar şi atunci când greşeşte. Şi, de fapt, este de preferat ca o persoană să greşească în deplină libertate decât să fie constrânsă să accepte adevărul.

Libertatea religioasă nu este doar individuală, ci şi colectivă, comunitară, şi trebuie recunoscută persoanelor nu doar când acţionează individual, ci şi comunitar, în comunităţi. Exceptând situaţiile de violare a binelui public, comunităţile au dreptul la imunitate în organizarea după norme proprii, pentru a-l onora pe

[19] *DH*, 2.

Dumnezeu printr-un cult public şi pentru a-şi ajuta proprii membri să-şi trăiască viața religioasă cu demnitate. La fel, comunitățile religioase au dreptul de a nu fi împiedicate cu mijloace legale sau prin acte administrative de a-şi alege, educa şi transfera proprii membri, de a comunica cu autorități şi comunități religioase din alte țări, de a construi edificii religioase, de a dobândi şi administra bunuri. Comunitățile religioase au dreptul de a nu fi împiedicate să-şi mărturisească public credința şi propria carismă, însă trebuie să aibă grijă să nu profite în mărturia lor de ignoranța sau sărăcia persoanelor, căci, în acest caz, ar leza dreptul la deplina libertate religioasă a altora. În activitatea lor, comunitățile religioase, susținute de adeziunea liberă a oamenilor, pot înființa instituții educaționale, culturale, caritative, sociale etc. Din acest drept reiese un altul, şi anume al egalității în fața legii civile, atât a persoanei, cât şi a comunităților religioase:

> Puterea civilă trebuie să aibă grijă ca egalitatea juridică a cetățenilor, care ține şi ea de binele comun al societății, să nu fie vreodată lezată, fie pe față, fie în mod voalat, din motive religioase şi să nu se facă discriminare între ei.
>
> Iar dacă,
>
> ținând seama de împrejurările deosebite în care se află un anumit popor, se acordă o recunoaştere civilă deosebită, în orânduirea juridică a statului, unei anumite comunități religioase, e necesar ca, în acelaşi timp, să li se recunoască şi să li se respecte tuturor cetățenilor şi comunităților religioase dreptul la libertate în materie de religie[20].

Şi chiar dacă undeva unei anumite comunități religioase îi este acordată o recunoaştere civilă deosebită, Conciliul afirmă că Biserica

[20] *DH*, 6.

nu îşi pune speranța în privilegiile oferite de autoritatea civilă; mai mult, ea va renunța la exercitarea anumitor drepturi legitim dobândite acolo unde s-ar constata că folosirea lor ar pune sub semnul întrebării sinceritatea mărturiei sale sau că noile condiții de viață pretind alte reglementări[21].

Libertatea religioasă îşi are bazele nu numai în demnitatea persoanei umane, ci şi în revelație:

Această doctrină despre libertate îşi are rădăcinile în revelația divină şi de aceea trebuie cu atât mai mult să fie respectată cu sfințenie de creştini. Într-adevăr, deşi revelația nu afirmă în mod explicit dreptul la imunitatea față de orice constrângere externă în materie de religie, totuşi ea dezvăluie demnitatea persoanei umane în toată amploarea ei, arată respectul lui Cristos față de libertatea omului în îndeplinirea datoriei de a crede în cuvântul lui Dumnezeu şi ne învață spiritul pe care ucenicii unui astfel de Învățător trebuie să-l recunoască şi să-l urmeze în toate. Prin toate acestea sunt reliefate principiile generale pe care se întemeiază învățătura acestei declarații despre libertatea religioasă. Mai ales libertatea religioasă în societate este în acord total cu libertatea actului de credință creştină[22].

Trăirea credinței în deplină libertate în acte şi fapte concrete este prezentată în următorul număr al declarației:

Unul dintre cele mai importante capitole ale învățăturii catolice cuprins în cuvântul lui Dumnezeu şi propovăduit cu statornicie de sfinții părinți este că omul trebuie să-i răspundă lui Dumnezeu printr-o credință de bunăvoie şi că nimeni nu poate fi, aşadar, silit să îmbrățişeze credința împotriva voinței sale. Într-adevăr, prin însăşi natura sa, actul de credință este voluntar, deoarece omul, răscumpărat

[21] *GS*, 76.
[22] *DH*, 9.

de Cristos Mântuitorul şi chemat prin Isus Cristos la înfierea divină, nu se poate ataşa de Dumnezeu care se revelează decât dacă, atras de Tatăl, îi oferă lui Dumnezeu o supunere liberă şi rațională de credință. Aşadar, este pe deplin corespunzător cu natura credinței ca în materie de religie să fie exclusă orice formă de constrângere din partea oamenilor. Prin urmare, principiul libertății religioase contribuie mult la favorizarea unei stări de lucruri în care oamenii pot fi chemați fără piedici la credința creştină, o pot îmbrățişa din toată inima şi o pot mărturisi activ prin întreaga lor viață[23].

11.2. Libertatea Bisericii şi libertatea religioasă

Acolo unde principiul libertății religioase nu este numai proclamat în cuvinte şi întărit de legi, ci este cu sinceritate transpus în practică, Biserica se bucură în sfârşit de condițiile de drept şi de fapt ale independenței necesare pentru îndeplinirea misiunii divine, independență pe care autoritățile bisericeşti au revendicat-o din ce în ce mai insistent în societate. În acelaşi timp, creştinii, ca şi ceilalți oameni, se bucură de dreptul civil de a nu fi împiedicați să trăiască după conştiința proprie. Aşadar, libertatea Bisericii este în concordanță cu acea libertate religioasă care trebuie recunoscută ca un drept pentru toți oamenii şi toate comunitățile şi trebuie reglementată prin organizarea juridică[24].

Armonia între libertatea Bisericii şi libertatea religioasă este greu de realizat, mai ales în societatea contemporană, unde Biserica şi statul vorbesc în limbaje diferite. Pentru Biserică, fundamentul ultim al libertății ei se găseşte în dreptul divin, adică în planul lui Cristos care doreşte ca Biserica lui să fie independentă, liberă, autonomă în fața oricărei puteri temporare. Din

[23] *DH*, 10.
[24] *DH*, 13.

acest motiv, ea nu poate accepta ca aceste caracteristici ale ei să fie „concesionate" de către stat. Libertatea religioasă a Bisericii mai derivă şi din dreptul fundamental al credincioşilor ei, ca fiinţe umane şi cetăţeni, cărora legile constituţionale, ca legi cu caracter internaţional, mondial, le garantează libertatea religioasă atât în forul intern, cât şi în cel extern, instituţional. Aşadar, libertatea credinciosului este strâns legată de libertatea cetăţeanului, libertate garantată de stat.

Libertatea religioasă înţeleasă de acesta înseamnă existenţa unui drept comun, aplicabil tuturor confesiunilor religioase, drept supus legilor statale. Egalitatea tuturor confesiunilor religioase în faţa statului nu înseamnă că toate vor fi supuse de acesta aceluiaşi regim juridic, ci va fi elaborată o legislaţie adaptată fiecărei Biserici, confesiuni sau cult, care să le permită libertatea de a fi ceea ce sunt, conform naturii proprii şi statutelor proprii.

În acelaşi timp, este adevărat că Biserica se găseşte în lume, credincioşii ei sunt cetăţeni supuşi legilor statului, mijloacele pe care ei le folosesc în activitatea apostolică sunt ale vieţii civile (şcoli, bunuri culturale, mijloace de comunicare în masă etc.). Asta înseamnă că este nevoie de o armonizare a tuturor acestor mijloace cu legile civile, fără a leza ceva din natura Bisericii şi libertăţile ei şi, în egală măsură, fără a leza drepturile şi legile juste ale societăţii civile. În ceea ce priveşte libertatea Bisericii, ea are nevoie de „atâta libertate de acţiune câtă e cerută de grija pentru mântuirea oamenilor"[25]. Statul, în ultimă instanţă, trebuie să respecte şi să garanteze atâta libertate cât îi este necesară Bisericii în activităţile ei pastorale.

În situaţia concretă a democraţiilor europene occi-

[25] *DH*, 13.

dentale, recunoaşterea Bisericii, cu toate consecințele care derivă din principiile de drept divin din partea statelor laice şi pluraliste, este greu de crezut că se poate îndeplini. Doar în a doua dimensiune, aceea a respectării libertății religioase, este posibil un limbaj comun între Biserică şi stat. Acesta, laic şi aconfesional, nu înțelege nota supranaturală a Bisericii. El se declară incompetent în probleme religioase, iar în fața lui toate Bisericile şi credințele religioase sunt tratate în mod egal şi echidistant. Statul nu se proclamă suveran peste Biserici sau credințe religioase, de unde derivă un raport de paritate, şi nu de supunere, între stat şi Biserici. În Germania, confesiunile religioase sunt tratate de stat asemenea corporațiilor de drept public. În Italia, în baza articolelor 7 şi 8 din Constituție[26], atât Biserica Catolică, cât şi toate celelalte confesiuni recunoscute sunt tratate în mod egal. În alte state, confesiunile religioase sunt tratate în acelaşi mod ca şi grupurile sociale reprezentative (sindicate, asociații ale întreprinzătorilor etc.) La nivel internațional, Biserica este prezentă prin instrumente şi persoane juridice, precum concordatele, reprezentanțe ale Sfântului Scaun pe lângă diferite organisme etc. Statul, în mersul actual al democrațiilor, elaborează un drept comun pe care îl aplică tuturor confesiunilor religioase, încercând să nu lezeze particularități ale uneia sau alteia dintre acestea.

11.3. Autonomie şi laicitate

În doctrina catolică este recunoscută importanța laicității statului, cu propriile ei principii şi cu o autonomie bine definită în multe domenii (tehnic, administrativ, politic, în ştiințele exacte etc.), iar aceasta este diferită de laicism, care exclude rolul religiei în principiile

[26] http://www.governo.it/Governo/Costituzione/principi.html.

morale, ca şi în cele umane cu caracter universal. Laicitatea statului se fundamentează în autonomia realităților pământeşti, autonomie care se concretizează în suveranitatea statelor în conducerea societății civile. Autonomia şi suveranitatea statală au drept consecință declararea incompetenței Bisericii în sfera temporară, aşa cum autonomia acesteia atrage după sine incompetența statală în Biserică şi în problemele ei spirituale. Coborând de la instituții la persoană, în mod analog se afirmă dreptul credinciosului-cetățean la libertate religioasă în relație cu autoritatea civilă, iar în raport cu Biserica, el are dreptul să fie liber în problemele temporare. În acestea, ierarhia Bisericii nu are nicio putere juridică, iar credinciosul este liber şi responsabil de opțiunile lui cetățeneşti, temporare.

Autonomia cetățeanului credincios în cele temporare nu este şi în fața legii şi a principiilor morale. Atât legea naturală, cât şi cea pozitivă divină îşi păstrează întreaga valabilitate în fața credinciosului, chiar şi atunci când se ocupă cu probleme temporare. Pe de altă parte însă, există pericolul de a interpreta magisteriul moral al Bisericii în problemele temporare cu categoriile trecutului, în sensul „puterii indirecte" a acesteia în problemele temporare, materiale, ceea ce ar întoarce doctrina catolică în acest domeniu cu câteva secole în urmă, într-o teocrație medievală în care Biserica, în dorința de a instaura împărăția lui Dumnezeu în această lume, a încercat să controleze ştiințele şi întreaga viață a societății, pentru ca nu cumva să devieze de la normele doctrinare şi morale creştine. Doctrina conciliară actuală admite şi apreciază autonomia comunității politice şi a laicilor angajați în bunul mers al societății şi, ca atare, o întoarcere în trecut este imposibilă, dar tendințe şi nostalgii sunt, generate de dorința de dominare înscrisă în ființa umană.

Biserica, în calitate de instituție, nu are niciun drept juridic de a decide în problemele temporare ale comunității politice, iar clericilor le sunt interzise participarea activă în oficii publice civile care comportă exercitarea puterii civile, la fel cum le este interzisă orice formă de negustorie:

Can. 285: § 1. Clericii să se abțină complet de la tot ceea ce nu se potriveşte cu starea proprie, conform dispozițiilor dreptului particular. § 2. Clericii să evite tot ceea ce, deşi nu este nedemn, este incompatibil cu starea clericală. § 3. Le este interzis clericilor să-şi asume oficii publice care comportă o participare la exercitarea puterii civile. § 4. Fără permisiunea Ordinariului lor, să nu administreze bunuri ce aparțin laicilor şi să nu desfăşoare funcții lumeşti, care comportă obligația dării de seamă; li se interzice de a se face garanți, chiar cu bunurile personale, fără consultarea Ordinariului propriu; de asemenea, să se abțină de a semna polițe prin care este asumată obligația de a plăti bani fără un motiv bine precizat.

Can. 286: Le este interzis clericilor să exercite, personal sau prin alții, negustoria sau comerțul, fie în avantajul propriu, fie în avantajul altora, fără permisiunea autorității ecleziastice competente.

Can. 287, § 2: Să nu participe activ în partidele politice şi în conducerea de asociații sindicale, în afară de cazul când, după aprecierea autorității ecleziastice competente, acest lucru este necesar pentru apărarea drepturilor Bisericii sau pentru promovarea binelui comun.

Can. 289, § 1: Deoarece serviciul militar este mai puțin compatibil cu starea clericală, clericii, ca, de altfel, şi candidații la hirotoniri, să nu se înroleze voluntar în armată decât cu permisiunea Ordinariului lor.

Învățătura lui Dumnezeu însă îşi păstrează mereu intactă actualitatea pentru oamenii credincioşi şi cetățeni ai statului în acelaşi timp. La fel cum principiile

legii morale naturale rămân mereu valabile şi de respectat de către orice formă de organizare a comunității politice. Pe de altă parte, creştinul-cetățean, în fața statului are dreptul înnăscut la libertate religioasă, iar în fața autorității bisericeşti îşi păstrează intact dreptul de a decide liber în problemele temporare. Dreptul la libertatea credinciosului în problemele temporare este stabilit de canonul 227:

> Credincioşii laici au dreptul de a le fi recunoscută în realitățile cetății pământeşti acea libertate care aparține tuturor cetățenilor; totuşi, folosindu-se de această libertate, să aibă grijă ca acțiunile lor să fie impregnate de spirit evanghelic şi să acorde atenție învățăturii propuse de magisteriul Bisericii, evitând totuşi de a prezenta, în problemele opinabile, propria părere ca fiind învățătură a Bisericii.

Autonomia şi laicitatea statului pot favoriza însă în mentalitatea societăților democratice actuale şi concepția conform căreia religia şi credința nu sunt neapărat importante pentru statul laic şi, ca atare, Biserica să fie izolată şi considerată ca un fel de appendix la instituțiile principale dintr-un stat. În aceste contexte laice, dar cu tendințe laicizante şi ateizante, statul nu trebuie să se considere complet străin de Biserică şi de cauza ei, asumându-şi nu doar o atitudine de înstrăinare, ci chiar de ostilitate tacită. Statul şi Biserica, autonome şi suverane, trebuie să se cunoască şi să se respecte reciproc, considerându-se ambele în serviciul cetățeanului credincios şi în promovarea unui bine comun recunoscut, acceptat şi promovat de toți. Este nevoie de o laicitate sănătoasă, care respectă deplina autonomie a ambelor instituții, dar promovează în acelaşi timp o cooperare în folosul tuturor, pentru binele integral al persoanelor, considerate atât în individualitatea lor,

cât şi în comunitățile sau în orice instituție din care fac parte. Fără a favoriza sau defavoriza vreo persoană sau instituție religioasă pe motive religioase, statul trebuie să considere factorul religios ca o afirmare a credinței religioase şi un mijloc de promovare a unei etici sănătoase şi elevate în spațiul public. Autonomia şi laicitatea statului mai înseamnă şi că el nu se pronunță asupra principiilor doctrinare ale confesiunilor religioase, nici asupra oportunității în spațiul public a uneia sau alteia dintre ele.

Laicitatea statului reprezintă o necesitate stringentă atât pentru a promova o democrație cât mai bună, cât şi pentru a tutela libertatea religioasă a tuturor atât la nivel individual, cât şi colectiv, public. În contexte istorice diferite, în raport cu ideologii, doctrine filosofice sau religioase, statul şi-a asumat convingeri şi atitudini care nu i-au aparținut de drept şi a lezat astfel drepturile cetățenilor credincioşi, ca şi ale instituțiilor religioase. Statul nu are competența de a stabili adevărul şi nici de a-l promova, slujindu-se de o tendință sau o anume orientare ideologică sau politică din țara pe care o reprezintă; şi cu atât mai mult nu are dreptul de a se proclama el însuşi ca fiind adevărul. Statul laic nu are nicio religie, nu creează ideologii şi religii de stat, nu combate nicio religie, dar nici nu este ateu; este, simplu, laic.

Privită în evoluția ei istorică, problema laicității statului, recunoscută şi apărată chiar de Biserică, este de origine recentă. În prima parte a secolului XX încă mai persista în țările majoritar catolice concepția libertății religioase totale doar pentru religia şi populația catolică, la fel cum în țările majoritar ortodoxe aceeaşi concepție era față de religia şi populația majoritar ortodoxă. În prezent, atât în legislația statală, cât şi în cea

canonică, religioasă, este promovată laicitatea statului, pornind de la demnitatea persoanei umane şi de la ceea ce înseamnă libertatea acesteia, sub toate formele ei de exprimare. În prezent, statele democratice şi Biserica s-au apropiat mult în zona aceasta de gândire şi acțiune. Omul trebuie tutelat în demnitatea sa sub toate aspectele. Libertatea lui interioară şi exterioară înseamnă şi pluralism religios, confesional, tutelat de stat, ca şi de Biserică, chiar dacă ea este competentă juridic în cele spirituale doar pentru proprii credincioşi. Însă pentru toți, indiferent de apartenența lor confesională, Biserica Catolică afirmă că drepturile lor de conştiință şi religioase, ce derivă din libertate, ca unul dintre drepturile fundamentale ale persoanei umane, respectarea şi promovarea acestor drepturi cer un stat laic, cu o laicitate sănătoasă. Iar statul nu trebuie să se angajeze în a primi sau respinge fenomenul religios şi instituțiile care îl tutelează, în funcție de ideologia după care se conduce. El trebuie doar să îl recunoască ca atare, lăsând la libera alegere a fiecărui cetățean să accepte sau nu o religie sau alta, să profeseze sau nu un anume crez religios; limitele şi criteriile după care o persoană crede sau nu crede, face parte dintr-o anume Biserică sau comunitate religioasă, reprezintă o problemă personală. Chiar dacă fiecare Biserică sau confesiune religioasă, sau cult îşi proclamă propria justețe şi consecvență față de adevărul revelat şi îl propun ca atare credincioşilor şi oricărei persoane, în spațiul public, fiecărei persoane trebuie să i se tuteleze pe deplin din partea oricărei instituții religioase libertatea de a crede sau nu, de a-şi da adeziunea la o confesiune religioasă sau alta. Deci libertatea persoanei umane este intangibilă în fața oricărei instanțe, fie ea religioasă sau civilă, laică. Derivă din aceasta ceea ce am afirmat

deja, şi anume că laicitatea statului porneşte de la demnitatea persoanei umane şi de la libertățile de care ea se bucură în baza dreptului natural, anterior oricărei formulări legislative pozitive, anterior deci şi statului.

11.4. Principiul colaborării

În Constituția pastorală despre Biserică în lumea contemporană *Gaudium et spes*, nr. 76, citim:

> Comunitatea politică şi Biserica sunt independente şi autonome una față de alta pe terenul propriu. Însă ambele, deşi din puncte de vedere diferite, sunt în slujba chemării personale şi sociale a aceloraşi oameni. Ele îşi vor exercita acest serviciu în folosul tuturor cu atât mai mare eficacitate cu cât amândouă vor cultiva mai mult o cooperare reciprocă sănătoasă, ținând seama şi de împrejurările de timp şi de loc.

Deci ambele au o misiune comună, aceea de a fi în slujba omului, a creştinului-cetățean, iar astăzi, în contextul unei lumi în curs crescând de globalizare, nu doar statele naționale, dar şi multe instituții internaționale, alături de Biserică, sunt în slujba omenirii, nu doar a propriilor cetățeni sau a propriilor credincioşi. Deşi rămân independente juridic şi incompetente reciproc, ambele instituții au o origine comună (Dumnezeu este izvorul şi autorul ordinii naturale şi supranaturale) şi un scop comun, un destinatar comun: omul credincios. Conciliul proclamă un ideal al înțelegerii şi colaborării, fără a leza autonomia şi libertatea fiecărei instituții, şi în acest spirit trebuie să se desfăşoare relațiile dintre Biserică şi stat.

Colaborarea însă nu înseamnă confuzie, în sensul ca Biserica să devină un instrument în puterea statului pentru realizarea binelui comun al cetățenilor; şi nici statul nu trebuie să devină mâna întinsă a Bisericii

în spațiul temporar pentru îndeplinirea scopurilor spirituale ale credincioşilor. Între ambele instituții sunt teme de interes comun, mixte (apărarea vieții, libertatea sub toate formele ei, educația, căsătoria, statutul juridic al clericilor şi instituțiilor ecleziastice etc.), şi, ca atare, colaborarea dintre ele este absolut necesară pentru binele persoanelor şi al societății. Modele ideale sau perene de colaborare nu există, dar ele se creează şi se adaptează în funcție de loc şi de timp. Tot la fel, mijloace juridice pentru o colaborare prudentă şi înțeleaptă se creează sau se adaptează, păstrând o practică deja multiseculară în Biserică (concordatele, acordurile, reprezentanțele diplomatice[27], medierea etc.).

Ca apărătoare a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, Biserica îşi revendică dreptul de a-şi exprima propria judecată morală asupra caracterului transcendent al omului, drept creatură a lui Dumnezeu Creatorul, de la care omul vine şi la care se va întoarce. Primind de la Dumnezeu mandatul de a-i predica învățătura pentru a-l conduce pe om spre îndeplinirea scopului său, adică mântuirea sufletului şi fericirea lui veşnică, Biserica cere statului respectarea misiunii ei şi colaborarea acestuia pentru binele comun şi integral

[27] **Can. 362** – Pontiful Roman are dreptul înnăscut şi independent de a numi şi de a trimite Legații săi să fie pe lângă Bisericile particulare în diferitele națiuni sau regiuni, fie pe lângă state şi autorități publice, precum şi dreptul de a-i transfera şi de a-i rechema, respectând totuşi normele dreptului internațional cu privire la trimiterea şi revocarea Legaților acreditați pe lângă state. **Can. 363** – § 1. Legaților Pontifului Roman le este încredințat oficiul de a-l reprezenta în mod stabil pe însuşi Pontiful Roman pe lângă Bisericile particulare sau chiar pe lângă statele şi autoritățile publice la care au fost trimişi. § 2. Reprezintă Scaunul Apostolic chiar şi aceia care sunt însărcinați cu o Misiune pontificală în calitate de delegați sau observatori la organismele internaționale sau la conferințe şi congrese.

al cetățeanului credincios. Fără a se ancora în vreo ideologie politică, Biserica favorizează raporturi de colaborare cu statul şi cu orice instituție sau orientare ideologică, etică, filosofică, ce vizează binele omului. Bazându-se pe doctrina conciliară (*GS*, 92), Biserica promovează dialogul cu toți, chiar şi cu cei care o combat, cu toți creştinii şi cu cei ce nu sunt creştini, ca şi cu cei ce nu au nicio convingere şi niciun crez religios, cu ateii. În baza acestei deschideri universale, Biserica dialoghează cu state unde populația este majoritar catolică sau necatolică, precum şi cu state unde majoritatea cetățenilor au alte confesiuni religioase (musulmană, hinduistă, budistă, şintoistă etc.).

Recunoscând actuala orânduire şi orientare generală a societății, adică pluralistă din toate punctele de vedere, documentele Conciliului Ecumenic al II-lea din Vatican promovează ecumenismul la scară planetară (*UR*), relațiile cu bisericile orientale (*UR*), cu religiile necreştine (*NA*); toate acestea, în baza libertății sub toate formele ei, în special a celei religioase (*DH*), în respectul absolut față de demnitatea persoanei umane. Aici se află baza, platforma comună a dialogului dintre stat şi Biserică, a colaborării dintre cele două instituții. Chiar dacă această colaborare îşi are exprimarea juridică excelentă în sistemul concordatar, totuşi actuala orientare a Bisericii favorizează în colaborarea cu statele orice altă formă care poate promova binele comun al oamenilor şi libertățile lor, în special cea de conştiință şi cea religioasă, acestea două fiind de competența expresă a Bisericii. Concordatele prezintă cu multă claritate statutul juridic al Bisericii într-un stat determinat şi este posibil ca, dată fiind contribuția majoră a unei entități catolice la promovarea binelui comun din respectivul stat, acea entitate să se bucure de o tutelă

particulară din partea statului. Într-o atare situație însă, statul nu trebuie să pună în pericol sau să diminueze dreptul la libertate religioasă al tuturor. Şi dacă o astfel de tutelare a unei entități catolice ar crea în opinia publică ideea unei favorizări a ei din partea statului, în acest caz autoritatea bisericească catolică trebuie să găsească modalitatea de a renunța cât mai repede la un astfel de regim privilegiat.

În state cu tendințe totalitare, concordatul poate frâna aceste tendințe şi poate garanta şi asigura cetățenilor credincioşi respectarea şi practicarea libertății lor de conştiință şi religioasă. În timpurile actuale se remarcă însă o creştere a instituțiilor internaționale, o interdependență crescândă în sectoare ale vieții private şi publice, ceea ce atrage după sine o diminuare a rolului individului, cetățeanului, a posibilităților lui concrete de afirmare pe toate planurile. Se remarcă şi o diminuare a importanței statului, iar cetățenii se plâng de absența acestuia în tutelarea propriilor drepturi. Un concordat într-un stat a cărui importanță scade devine o lege cu o valoare în continuă scădere în importanță şi eficacitate, ceea ce nu înseamnă că Biserica renunță la o astfel de stipulare legislativă, ci, luând act de noile realități şi orientări sociale, ea îşi adaptează raporturile cu societățile civile nu numai la nivel național, dar şi internațional. Mondializarea sub multiplele ei dimensiuni serveşte Bisericii în misiunea ei de predicare a cuvântului lui Dumnezeu la toată făptura şi de tutelare a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, alături de oricare altă instituție care are o finalitate culturală, socială, ideologică etc. Toate împreună colaborează pentru binele integral al omului.

CAPITOLUL IV

TIPOLOGIA RELAȚIILOR DINTRE BISERICĂ ŞI STAT

Principiile Conciliului Ecumenic al II-lea din Vatican permit o gamă largă de sisteme de relații între Biserică şi puterea politică. Evident, sunt excluse țările în care religia este victimă a persecuțiilor, deoarece în acele cazuri nu se mai poate vorbi despre un anume tip de *relație*, ci mai degrabă despre negarea sa.

După ce au fost depăşite vechile viziuni cezaropapiste, hierocratice, regaliste, cu influență directă sau indirectă, diferitele forme de relații din realitatea contemporană pot fi grupate în trei categorii generale: 1) sisteme confesionale; 2) sisteme de separare; 2) sisteme de coordonare. Bineînțeles, nu putem vorbi despre o schemă rigidă cu linii clare de demarcare. În realitate, deseori pot coexista elemente din diferite sisteme.

1. Sisteme confesionale

Caracteristica fundamentală a acestor sisteme o reprezintă poziția statului care declară o anumită religie ca fiind proprie şi oficială. În general, această atitudine se bazează pe două elemente importante: majoritatea populației aparține unei confesiuni determinate sau statul afirmă că respectiva este singura adevărată, prin urmare, merită avantajele oferite de legislația țării respective.

Forma cea mai rigidă de confesionalitate este aceea în care statul devine *teocratic*, adică încorporează în legislația lui normativele religioase. Este cazul unor

țări islamice în care nu există o adevărată libertate religioasă pentru alte religii. Nivelul de toleranță, extrem de scăzut, uneori de-a dreptul inexistent, este diferit de la o țară la alta.

Confesionalitatea poate să ia forme mai moderate atunci când statul, deşi se declară pentru o religie oficială, tolerează într-o mai mare sau mai mică măsură alte confesiuni. Acest sistem este prezent, de exemplu, în Grecia[1]. Catolicii sunt doar 50.000, iar marea majoritate a locuitorilor sunt ortodocşi (10.000.000, adică 95% din populație). În Constituția din 1975[2], ortodoxia este declarată ca fiind religia *predominantă* (art. 3). De asemenea, este considerată ca religie oficială a statului, cu personalitate de drept public. Deşi articolul 13 al Constituției afirmă dreptul libertății religioase, nu se poate desfăşura nicio activitate de prozelitism, iar pentru deschiderea unui lăcaş de cult sunt necesare autorizația din partea Ministerului Educației şi Cultelor şi consimțământul mitropolitului local. Prin urmare, celelalte confesiuni sunt doar *tolerate*.

Sistemul confesional poate fi compatibil şi cu o adevărată libertate religioasă, aşa cum se întâmplă în Anglia (confesiunea anglicană)[3], Danemarca şi Norvegia (confesiunea luterană), sau în cazul unor cantoane elvețiene.

[1] P. FERRARI DA PASSANO, „Le relazioni tra lo Stato e le Chiese in Grecia", *La Civiltà cattolica* I (1998) 553-566. Articolul ne prezintă întreaga structură a Bisericii Catolice în această țară şi numărul de credincioşi din fiecare dieceză.

[2] http://www.hri.org/docs/syntagma/.

[3] Un studiu foarte bun despre relațiile dintre religie şi legislația britanică îl reprezintă teza de doctorat: P.A. DIAPER, *Law and Religion in England between 1532-1994; the legal development of the Established Church, Religious Toleration and Conscientious Objection,* Roma 1999: http://bibliotecanonica.net/docsaa/btcaak.pdf. Pe site-ul menționat (o adevărată bibliotecă juridică), se găsesc şi multe documente deosebit de importante, referitoare la relațiile dintre Biserică şi stat.

Un caz particular este cel al Rusiei, cu care, după anul 1989, Sfântul Scaun a stabilit relații diplomatice. Până la apariția aşa-numitei politici *perestroika*, activitatea religioasă din vechea Uniune Sovietică fusese reglementată de o lege din anul 1929, care fusese puțin modificată de unele prevederi ale Conferinței de la Helsinki (1975). În anul 1990 au fost promulgate două noi legi care vizau problematica religioasă (una pentru întreaga Uniune Sovietică şi una doar pentru Republica Rusă). Acestea aveau la bază un criteriu asemănător cu cel din Statele Unite: egalitate în drepturi pentru toate religiile. Prin urmare, era suficientă prezentarea unei cereri cu 20.000 de adeziuni la religia sau secta respectivă pentru a fi recunoscută. Nu mai era aproape nicio diferență între diferitele religii şi confesiuni şi Biserica Ortodoxă, motiv pentru care aceasta din urmă a protestat cu vehemență[4]. În cadrul Bisericii Catolice din Rusia, în noul climat de libertate religioasă au fost înființate administraturile apostolice din Moscova, Novosibirsk şi Karaganda (Kazahstan). Alte mişcări şi secte religioase care se confruntau cu o puternică opoziție în Occident se bucurau de aceeaşi libertate: „Copiii lui Dumnezeu", „Moon", „Scientology" etc.

În anul 1993 a fost prezentat un nou proiect de lege în care se stabileau situații clare de privilegiu pentru Biserica Ortodoxă. La sfârşitul anului 1996 a fost redactat un nou proiect de lege, iar altul a fost aprobat la 23 iunie 1997. Preşedintele Elțîn a trebuit să se confrunte cu presiuni puternice din partea țărilor democratice, deoarece nu erau respectate principiile dreptului internațional referitoare la libertatea religioasă.

[4] J.G. Garcia Perez, „La legge russa sulla religione", *La Civiltà catolica*, I (1998) 293-299.

Papa Ioan Paul al II-lea a cerut în mod public, într-o scrisoare adresată preşedintelui Elţîn (24.06.1997), ca această lege să nu fie aprobată:

> Referitor la Biserica Catolică – afirma papa –, legea conţine unele puncte discriminante. Dacă ar fi aprobată, acestea ar putea constitui o ameninţare împotriva exercitării activităţilor pastorale ale Bisericii Catolice şi chiar împotriva supravieţuirii sale.

Textul de lege a fost blocat de Elţîn şi retrimis în Parlament, dar a fost aprobat la 19 septembrie cu puţine modificări şi, în final, a fost promulgat la 26 septembrie 1997[5]. În preambul este *recunoscut* „rolul deosebit al ortodoxiei în istoria Rusiei, în formarea şi dezvoltarea spiritualităţii şi culturii sale" şi *respectă* „creştinismul, islamul, budismul, iudaismul şi celelalte religii care constituie parte integrantă a moştenirii istorice a popoarelor Rusiei".

Asociaţiile religioase care nu pot demonstra că au cincisprezece ani de existenţă legală şi acelea nou-constituite „se bucură de drepturile persoanei juridice, cu condiţia reînnoirii înregistrării lor în fiecare an, până la împlinirea perioadei indicate de cincisprezece ani" (art. 27). Aceeaşi normă stabileşte alte limite şi controale în timpul acestei perioade: nu pot să înfiinţeze institute de educaţie, nu au dreptul să desfăşoare activităţi de cult şi de apostolat în institutele de îngrijire şi de detenţie, nici în cele pentru copii şi bătrâni; este interzisă constituirea mijloacelor de comunicare în masă; nu pot fi înfiinţate institute de educaţie religioasă (seminarii), nici nu pot fi invitaţi cetăţeni străini pentru a desfăşura activităţi religioase etc.

---

[5] Vezi: *Legea federală despre libertatea de conştiinţă şi entităţile religioase din 26 septembrie 1997 şi Hotărârea Guvernului Federaţiei Ruse nr. 212 din 15 aprilie 2006*.

Într-adevăr, asociațiile religioase care nu pot demonstra că au cincisprezece ani de existență legală rămân blocate la marginea societății: această lege vizează majoritatea comunităților religioase, cu excepția ortodocşilor, musulmanilor, budiştilor şi evreilor şi a unui număr restrâns de alte grupuri religioase, cu grave consecințe însă pentru catolici. Chiar dacă nu în mod formal sunt private de personalitate juridică, acestor comunități religioase le este interzisă prin lege orice activitate în afara propriu-zisei celebrări liturgice şi sunt constrânse să aibă o educație religioasă marginală, limitată exclusiv la proprii adepți credincioşi.

2. Sisteme de separare

Referitor la aceste sisteme se pot evidenția trei caracteristici: a) nicio religie nu este declarată religie oficială a statului; b) religiile şi confesiunile sunt asociații de drept privat, supuse dreptului comun; c) este recunoscut dreptul la libertatea religioasă.

Cazul emblematic este cel al Statelor Unite ale Americii. În Constituția americană[6], articolul 6, 3 stabileşte că Guvernul Statelor Unite nu obligă pe nimeni la un jurământ religios drept condiție pentru a deține funcții şi responsabilități publice. Prin primul amendament, în anul 1791, a fost stabilit principiul prin care Congresul nu putea să promulge nicio lege care să instituie sau să interzică cultul unei religii. Această lege, care doar limita puterile Congresului, a fost completată prin cel de-al XIV-lea amendament, după Războiul Civil:

> Niciun stat nu va putea să priveze o persoană de viață, de libertate sau de proprietate fără două instanțe procesuale… nici nu va putea să nege oricărei persoane protecție egală din partea dreptului.

[6] http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm

În anul 1940, Curtea Supremă a declarat că şi libertatea religioasă face parte din drepturile garantate de *Bill of Rights*, care deveniseră aplicabile în mod direct în virtutea celui de-al XIV-lea amendament. În Statele Unite există, aşadar, principiul separării (văzut ca un *wall of separation* – zid al separării) între stat şi religie. Prin urmare, este interzisă în mod oficial sprijinirea religiei de către stat. Cu toate acestea, este posibilă existența unei favorizări față de inițiative concrete (de exemplu, sunt scutite de anumite taxe instituțiile religioase nonprofit). Comunitățile confesionale îşi desfăşoară activitatea în cadrul dreptului comun (nu sunt sisteme de relații instituționale).

Statele Unite şi Sfântul Scaun au avut relații diplomatice între 1848 şi 1867, dar au fost întrerupte din mai multe motive (lipsa de fonduri în Departamentul de Stat, pierderea statelor pontificale, dar mai ales motivul constituțional al separării dintre Biserică şi stat). Între 1939 şi 1950 trebuie amintită activitatea desfăşurată de reprezentantul american pe lângă Sfântul Scaun, Myron C. Taylor, fără a fi stabilite însă relații diplomatice oficiale. Acestea au fost reluate abia la 1 ianuarie 1984, primul ambasador fiind W.A. Wilson.

Această lipsă de relații diplomatice oficiale cu Sfântul Scaun explică în mare măsură rolul important pe care îl are Conferința Episcopală a Statelor Unite în contactele cu autoritățile federale. Într-adevăr, există două organisme de reprezentare a episcopilor: *National Catholic Conference of Bishops* (*NCCB*)[7] (conferință episcopală în sensul dreptului canonic) şi *United States Catholic Conference* (*USCC*) (corporație civilă). Ambele au aceiaşi membri cu aceleaşi responsabilități. Cu toate acestea, *USCC* are misiunea de a trata cu autoritățile civile problemele de interes național, în special politicile

[7] Site-ul oficial: http://www.usccb.org/

legislative şi administrative, de educație, pace şi dreptate socială, etică publică (de exemplu, eutanasia şi avortul), politica externă a Statelor Unite în dimensiunea sa morală etc. Activitatea sa se desfăşoară prin intermediul scrisorilor pastorale, mesajelor, rezoluțiilor etc. şi se adresează nu doar catolicilor, ci tuturor cetățenilor.

Un alt caz de sistem *separatist* este cel al Franței. Din motive laiciste a fost emanată legislația de separare între anii 1905 şi 1915. În pofida acestei legislații, au fost restabilite relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun în 1921.

Pe teritoriul Franței, unele provincii istorice au relații diplomatice cu Sfântul Scaun cu un anumit specific: de exemplu, Concordatul napoleonic din 1801 este încă în vigoare în teritoriile din Alsacia şi Moselle. În restul Franței nu există un concordat în adevăratul sens al cuvântului, ci au fost semnate între 1921 şi 1924 anumite acorduri particulare cu Sfântul Scaun prin mecanisme diplomatice (*aide-mémoire* şi schimburi de note diplomatice) referitoare la numirea episcopilor, Facultatea de Teologie de la Strasbourg şi asociațiile diecezane pentru susținerea clerului. În 1926 au fost semnate două acorduri în materie de titulaturi liturgice în teritoriile încredințate Franței în Orientul Mijlociu, iar în 1974, printr-un schimb de note, au fost stabilite statutul Bisericii şi cel al al mănăstirii Trinità dei Monti din Roma; de asemenea, s-au stabilit normele referitoare la funcționarea Centrului de studiere a pedagogiei religioase în cadrul Universității din Metz.

Un al treilea exemplu din această categorie se regăseşte în Mexic. Constituția mexicană din 1917 prevedea o serie de măsuri îndreptate în mod evident împotriva Bisericii Catolice[8]. După 1980, Conferința Episcopală

[8] Se interzicea participarea Bisericii la activitatea de educație primară şi secundară (art. 3); ordinele religioase erau interzise (art. 5); ceremoniile religioase puteau fi desfăşurate doar în interiorul

din Mexic a jucat un rol important în relațiile cu statul mexican, în calitate de reprezentant al Bisericii Catolice, pe lângă activitatea proprie a Sfântului Scaun. În anul 1991 s-a ajuns la modificarea normelor constituționale contrare Bisericii şi s-au restabilit relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun.

3. Sisteme de coordonare

Din această categorie fac parte acele relații care prezintă următoarele caracteristici: a) laicitatea statului; nicio confesiune nu este religie oficială sau de stat; b) recunoaşterea Bisericii Catolice ca interlocutor calificat, fapt care permite instituirea de relații de drept public; c) expresia concretă a acestei recunoaşteri este de obicei existența concordatelor, înțelese ca acorduri supuse normelor de drept internațional.

Acest sistem este prezent astăzi într-un număr semnificativ de țări europene (Italia, Spania, Germania, Portugalia, Austria; în ultimii ani au fost semnate concordate cu diferite țări din Europa de Est). Acelaşi sistem se întâlneşte în aproape toate țările din America Latină, în unele țări musulmane şi în Israel.

Sistemul german de relații dintre Biserică şi stat are unele caracteristici deosebite: este încă în vigoare, pentru întreaga Germanie, Concordatul din 1933. Principalele confesiuni religioase sunt corporații de drept public, cu posibilități de acorduri bilaterale cu diferitele landuri. Activitatea socială şi caritativă a Bisericii primeşte finanțare statală în urma unor acorduri încheiate cu autoritățile guvernamentale.

---

bisericilor (art. 24); bisericile aparțineau statului (art. 27); Biserica nu avea un statut legal; căsătoria canonică nu era recunoscută. Vezi: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf

CAPITOLUL V

PERSONALITATEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ A SFÂNTULUI SCAUN

1. Biserica Catolică şi Dreptul Internațional

Începutul dreptului internațional coincide, şi nu în mod întâmplător, cu sfârşitul ideii medievale de *respublica christiana*, în care autoritatea supremă în interiorul unei societăți omogene era rezervată Bisericii. Formarea statelor naționale moderne (secolele XV-XVIII), Reforma protestantă în aspectele ei antiromane şi anticatolice, ca şi războaiele religioase au pus capăt oricărei forme de subordonare a statelor față de o autoritate religioasă supranațională, adică cea catolică papală.

Ca punct de referință pentru începuturile dreptului internațional modern poate fi considerată Pacea de la Westfalia (1648), care a pus capăt Războiului de 30 de ani dintre catolici şi protestanți. Principiile care stăteau la baza semnării documentului au influențat evoluția ulterioară a societății moderne internaționale şi a dreptului său. Într-adevăr, s-a trecut de la *respublica christiana* medievală (organizarea generală a comunității creştine în numele lui Dumnezeu) la comunitatea statelor suverane şi independente, adică a societății internaționale.

Cu alte cuvinte, societatea internațională apare ca o societate a statelor suverane, nu doar ca supremație în interiorul propriului teritoriu, ci şi în exterior, ca manifestare a independenței față de orice altă putere

sau autoritate politică sau religioasă. Puterea statelor formate pe motive naționale nu derivă dintr-o concesie sau delegare a puterii lor din partea vreunei autorități superioare, ci este fundamentată în națiune. Se întrevede deja societatea democratică modernă şi contemporană, unde originea puterii nu mai vine de sus, sau de la vreo instanță exterioară, ci rezidă în locuitorii-cetățeni ai unui stat. Încet, dar sigur, se trece de la teocrație la democrație, de la supremația lui Dumnezeu şi a reprezentantului său pe pământ, papa, în comuniune strânsă cu regele sau împăratul catolic, la supremația omului. Din structura ierarhică tipică a Evului Mediu, cu Biserica şi Imperiul la conducerea unei societăți omogene din punct de vedere religios, se face, aşadar, trecerea la aşa-zisul sistem european de state, în care pluralității de state suverane şi independente i se adaugă şi diversitatea religioasă, rezultată în urma Reformei protestante. Dreptul internațional se naşte, mai ales, ca drept al „coexistenței" şi de coordonare între diferitele suveranități ale statelor europene din acea perioadă.

Referitor la poziția Bisericii şi a Sfântului Scaun față de schimbarea esențială a rolului său în societatea europeană, dificultățile nu au fost doar la nivel de „putere", ci şi la nivel de principii doctrinare: dreptul internațional se formează ca o combatere a ordinii supranaționale pe care Sfântul Scaun îşi construise propria concepție a dreptului natural şi, în consecință, va fi diferit de dreptul natural aşa cum îl propunea tradiția catolică. Dreptul natural propus de ideologii dreptului internațional nu avea nicio referire la Dumnezeu şi la voința Lui exprimată în Sf. Scriptură şi în Tradiția Bisericii. Tentativa de a instaura o ordine internațională pe aceste raționamente care nu luau în considerare dimensiunea religioasă a relațiilor dintre state

nu putea să nu influențeze principiile doctrinei catolice şi, implicit, poziția Sfântului Scaun față de noua ordine internațională.

În pofida acestor schimbări radicale, în „noua ordine" instaurată în Europa, papa îşi menținea calitatea de suveran al unui stat. Această realitate permitea din punct de vedere politic o situație de paritate cu ceilalți suverani. Astfel, în mod paradoxal, aceste secole care combat teocrația pontificală sunt acelea care ajută afirmarea personalității internaționale a Sfântului Scaun, dar nu în sensul unei hegemonii directe religioase, spirituale şi indirecte în problemele temporare, cât mai mult ca o afirmare la scară internațională a unui stat şi a suveranului ei, papa. Aşa au mers lucrurile până când Statul Pontifical a fost desființat şi încorporat în Regatul Italiei. Din 1929, când este înființat statul Vatican, şi până în prezent, papii au din nou un stat care serveşte ca suport material, juridic, în relație cu alte state, iar papalitatea s-a adaptat normelor reglementărilor internaționale în diferitele aspecte ale relațiilor sale externe.

Schimbarea opticii internaționale, de la una de coexistență la una de cooperare, a fost şi rezultatul unor evenimente istorice. Procesul de decolonizare, căderea imperiilor şi, mai recent, ieşirea de sub sfera de influență sovietică a țărilor din Estul Europei au avut drept consecință apariția unor state neomogene din punctul de vedere al vieții sociale, religioase, culturale, dar care şi-au manifestat dorința de a fi încorporate în societatea internațională. După cel de-al II-lea Război Mondial şi cu lecțiile pe care omenirea le-a învățat de la acesta, o dată cu înființarea Organizației Națiunilor Unite şi cu noua sensibilitate față de apărarea drepturilor omului, s-au deschis noi spații de colaborare internațională.

Noul context este favorabil Bisericii şi misiunii ei evanghelizatoare şi de promovare a binelui omului, iar ea se regăseşte din plin în acest context internațional atunci când este implicată în problematici care au ca subiect pacea, dezvoltarea, cooperarea, drepturile omului, protecția naturii etc. Ea este prezentă în diferitele foruri internaționale cu propria contribuție, în limitele misiunii ei specifice şi în acord cu normele dreptului internațional. Această contribuție este apreciată de comunitatea internațională, fapt datorat şi autorității morale deosebite a Sfântului Scaun.

În acest context, Biserica găseşte instrumente valide şi în concordanță cu propria natură pentru a putea garanta libertatea ei de acțiune. În contextul contemporan al consolidării relațiilor internaționale dintre state, Sfântul Scaun se prezintă nu doar ca un stat suveran, ci mai mult ca un apărător al intereselor religioase ale creştinilor catolici, dar şi un susținător al principiilor bunei conviețuiri între oameni, ca şi al drepturilor lor fundamentale. Integrarea Sfântului Scaun în spațiul dreptului internațional a avut drept consecință abandonarea practică, la nivelul relațiilor juridice, a teoriei puterii indirecte a Bisericii în problemele temporare. Într-adevăr, sunt incompatibile „puterea indirectă" şi dreptul internațional, înțeles ca un drept între egali, fondat pe principiul colaborării între entități suverane (în puterea indirectă, punctul de referință este o relație de subordonare a statului față de Biserică). În acelaşi timp, legătura cu dreptul internațional înseamnă, în mod analog, şi o depăşire a teoriilor regaliste şi jurisdicționaliste.

2. Entitățile cu statut de subiect de drept internațional

Dreptul internațional poate fi definit ca un ansamblu de principii şi reguli juridice de conduită, a căror respectare este considerată obligatorie de către state şi de alte entități cu statut de subiect de drept internațional. În acelaşi timp, acest drept reglementează relațiile dintre entitățile care compun comunitatea internațională. În dreptul internațional se disting două categorii de izvoare: a) normele dreptului internațional *general* sau *cutumiar* (norme care sunt recunoscute şi acceptate în mod general de către membrii societății internaționale); b) normele dreptului internațional *particular* sau *convențional* (dreptul internațional pozitiv).

Spre deosebire de multe legislații statale, în care cutuma, ca izvor al dreptului, ocupă o poziție secundară şi marginală, în dreptul internațional are un rol foarte important. Este evident că, tratându-se ca norme care nu au fost redactate în scris, descoperirea regulilor cutumiare presupune un efort extrem de anevoios. Unele dintre mijloacele prin care se poate ajunge la ele sunt tratatele internaționale, corespondența diplomatică, instrucțiunile guvernelor către proprii agenți, actele şi rezoluțiile conferințelor şi organizațiilor internaționale, atitudini concrete ale unui guvern față de un altul etc. Toate acestea explică de ce *codificarea* dreptului internațional general a fost considerată ca fiind necesară pentru a cunoaşte cu certitudine izvoarele sale. Această codificare are la bază diferitele *Convenții internaționale*[1].

[1] În cadrul ONU există *Comisia de drept internațional* (înființată prin Rezoluția nr. 174-II a Adunării Generale a Națiunilor Unite din 21 noiembrie 1947), al cărei scop principal este acela de a promova dezvoltarea progresivă a dreptului internațional şi codificarea sa, adică formularea cu o mai mare precizie şi în mod sistematic a

Deoarece în comunitatea internațională tipul de entitate independentă este statul, se afirmă că tocmai statul este subiectul prin excelență al dreptului internațional. Totuşi, o dată cu înființarea de organisme şi servicii internaționale, îndeosebi imediat după Primul Război Mondial, conceptul de suveranitate înțeles ca prerogativă a statului şi bază a dreptului internațional a fost revizuit. S-a ajuns la concluzia că noțiunea de suveranitate nu este asociată în mod necesar cu un teritoriu, pentru că teritoriul este doar un criteriu de determinare a competenței, dar nu unicul.

Suveranitatea, în sinteză, înseamnă puterea juridică autonomă, iar domeniul ei de aplicare poate să depindă de mai mulți factori. Ceea ce în dreptul internațional rezultă a fi determinant este independența şi nesupunerea față de o autoritate superioară: entitățile între care se stabilesc normele internaționale sunt entități care se plasează unele în fața celorlalte în calitate de egale. Există însă şi structuri instituționale care sunt în mod uzual denumite „organizații internaționale" sau „organizații interguvernamentale". Grupările revoluționare, guvernele din exil, mişcările de eliberare națională sau de emancipare rasială sunt alte exemple studiate de materia de specialitate ca posibile entități cu statut de subiect de drept internațional diferite de stat.

---

normelor de drept internațional. Pe baza proiectelor înaintate de Comisie, au fost convocate de Națiunile Unite diferite Conferințe internaționale, care ulterior au adoptat textul diferitelor *Convenții*. De exemplu, Convenția asupra dreptului referitor la apele mărilor (Geneva, 1958); Convenția asupra relațiilor diplomatice (Viena, 1961); Convenția asupra relațiilor consulare (Viena, 1963); Convenția referitoare la dreptul tratatelor (Viena, 1969); Convenția asupra reprezentanței statelor în relațiile lor cu organizațiile cu caracter universal (Viena, 1975) etc.

3. Sfântul Scaun, subiect de drept internațional

În ochii observatorului extern apar trei realități care pot avea importanță față de comunitatea internațională: a) *Biserica Catolică*, înțeleasă ca o comunitate internațională de credincioşi, dotată cu un drept juridic independent şi suveran (dreptul canonic); b) *Statul Cetatea Vaticanului* (SCV), realitate teritorială născută în urma Pactelor Laterane dintre Italia şi Sfântul Scaun în 1929; c) *Sfântul Scaun*, înțeles ca organ de guvernare fie de Biserica Catolică, fie de SCV.

Legătura dintre cele trei realități este evidentă şi nu este uşor să definim rolul fiecăreia dintre ele din punctul de vedere al dreptului internațional. Într-adevăr, pentru unii faptul că Sfântul Scaun este considerat un subiect internațional s-ar deduce din suveranitatea sa asupra entității teritoriale Statul Cetatea Vaticanului; alții recunosc acest drept doar pentru SCV şi doar prin extensie şi Sfântului Scaun; pentru alții subiectul nu este altcineva decât Biserica Catolică, a cărei activitate internațională s-ar desfăşura prin intermediul Sfântului Scaun şi a SCV. Sintetizând, conform fiecărui punct de vedere, s-ar putea vorbi despre trei entități cu statut de subiect internațional, despre două (Sfântul Scaun şi SCV) sau despre una singură (doar Sfântul Scaun).

O distincție adecvată de planuri şi de concepte ar putea permite o analiză mai profundă a diferitelor chestiuni ce trebuie tratate referitor la aceste realități.

În dreptul canonic, „sub denumirea de Scaunul Apostolic sau Sfântul Scaun este inclus nu numai Pontiful Roman, ci sunt incluse – dacă nu se constată altfel din natura lucrului său sau din context – şi Secretariatul de Stat, Consiliul pentru afacerile publice ale Bisericii şi

alte organisme ale Curiei romane" (can. 361)[2]. În conformitate cu acest canon, se obişnuieşte a se face distincție între un sens „restrâns" al conceptului de Sfântul Scaun (oficiul Romanului Pontif) şi sensul „larg" (organismele Curiei Romane). În acest sens, şi canonul 113, 1 afirmă: „Biserica Catolică şi Scaunul Apostolic sunt persoane morale prin puterea aceleiaşi orânduiri divine".

Aceste norme canonice, care, de altfel, nici nu sunt luate în considerare de dreptul internațional, deoarece conțin afirmații teologice, nu sunt adecvate pentru a evalua şi a defini modul de a fi subiect al Sfântului Scaun în dreptul internațional.

Eventuala modalitate de a înțelege aspectul de subiect internațional al Bisericii Catolice este faptul că puterea sa juridică şi de activitate (adică de a înfăptui opere internaționale relevante) a fost mereu atribuită Sfântului Scaun, şi niciodată Bisericii ca atare. Cu alte cuvinte, Sfântul Scaun a fost mereu „prezent" în contextul dreptului internațional şi Biserica înțeleasă ca o comunitate de credincioşi. De aceea, deşi este foarte clar că Biserica are o orânduire juridică primară şi originară (dreptul canonic) şi, prin urmare, o putere autonomă de auto-organizare, acest lucru nu înseamnă în principiu că poate fi şi subiect de drept internațional. Cine activează la nivel internațional sub numele de Sfântul Scaun este, oricum, Romanul Pontif.

Trebuie ținut cont şi de existența unei realități teritoriale numite Statul Cetatea Vaticanului. În general, față de pozițiile „stataliste" prezente în unele ambiente şi în lucrările unor scriitori (cei care afirmă că este necesară asocierea subiectului internațional cu statalitatea), este important să reafirmăm că personalitatea

[2] *Codul de Drept Canonic*, Presa Bună, Iaşi 1995, 87.

internațională a Sfântului Scaun este un fapt independent de exercitarea suveranității teritoriale, fie referitor la Statul Pontifical înainte de 1870, fie astăzi, referitor la Statul Cetatea Vaticanului.

Dovada cea mai bună pentru a demonstra cele afirmate anterior sunt evenimentele politice internaționale dintre 1870 şi 1929, perioadă în care nu mai existau Statele Pontificale, iar SCV nu era încă recunoscut. În acei ani Sfântul Scaun şi-a exercitat toate drepturile şi îndatoririle proprii unui subiect internațional şi în mod particular *ius legationis*, activ şi pasiv, dar şi *ius tractandi*, prin semnarea diferitelor Acorduri sau Concordate[3] şi prin activitatea de mediere şi arbitraj internațional. În sfârşit, chiar şi Pactele Laterane au fost semnate de Sfântul Scaun, recunoscut de Italia la nivel de relații internaționale, şi nu de SCV, deoarece acesta nu era încă înființat.

În mod mai concret, activitatea internațională a Sfântului Scaun, recunoscut în activitatea diplomatică internațională, se manifestă prin mai multe aspecte:

a) Exercitarea *ius contrahendi*, prin semnarea *tratatelor* numite Concordate, Acorduri, Convenții etc. Aceste tratate au fost recunoscute la nivel mondial în practica internațională ca adevărate pacte de drept internațional.

[3] Acordurile cu Rusia (1882), Concordatul cu Guatemala (1884), Convențiile cu Elveția pentru Cantonul Ticino (1884-1888) şi pentru Dieceza de Basel (1884), Concordatul cu Portugalia asupra patronatului în Indiile Orientale (1886), Concordatul cu Muntenegru (1886), cu Columbia (1887), Acordurile cu Marea Britanie pentru Insula Malta (1890), Concordatul cu Ecuador (1890), Convenția cu Spania (1904), Concordatul cu Serbia (1914), Concordatele cu Letonia (1922), Bavaria (1924), Polonia (1925), România (1927), Lituania (1927), *Modus vivendi* cu Cehoslovacia (1927), Convențiile cu Portugalia pentru Indiile Orientale (1928) şi cu Columbia asupra misiunilor (1928).

b) Participarea în acorduri, instituții internaționale şi convenții multilaterale; activitate pe lângă organizațiile internaționale.

c) Sfântul Scaun face parte din Organizația Națiunilor Unite, cu posibilitatea de a participa cu drepturi depline în conferințele interguvernamentale convocate de organizațiile din sistem.

d) Din punctul de vedere al *cutumelor* internaționale, Sfântul Scaun se consideră şi este considerat ca destinatar al normelor cutumiare specifice relațiilor dintre entitățile cu statut de subiect internațional (semnarea de tratate, legații diplomatice etc.).

e) Dreptul de legație activ şi pasiv, recunoscut în mod universal.

f) Mediere şi arbitraj.

Sfântul Scaun se bucură de statutul de subiect internațional, deoarece constituie un centru de putere independent care realizează acte juridice proprii. Prin urmare, exercită o suveranitate externă, care este o reflecție a celei pe care o posedă în interiorul Bisericii. Această suveranitate se manifestă prin unitatea sa organizatorică, izvor al capacității de a fi subiect de norme şi relații internaționale, şi prin intermediul independenței sale, înțeleasă ca o nesubordonare față de alte puteri.

Specificul său derivă din faptul că nu este asociat în aceste caracteristici de o realitate teritorială, aşa cum se întâmplă în cazul altor state. Doar Sfântul Scaun s-a afirmat ca „autoritate" efectiv independentă, dar nu se poate spune acelaşi lucru despre Biserica Catolică în general sau despre organismele sale ecleziastice.

În concluzie, suveranitatea Romanului Pontif este baza reală a statutului de subiect internațional al Sfântului Scaun. Doar lui îi sunt recunoscute *iure proprio*,

în calitate de entitate suverană, drepturile specifice ale subiectului internațional cu o dublă titulatură: organism central de guvernare a Bisericii Catolice şi a Statului Cetatea Vaticanului. Din punct de vedere istoric însă, recunoaşterea statutului de subiect internațional nu s-a bazat în mod esențial pe aceste elemente personale sau teritoriale, ci mai degrabă pe *autoritatea morală*, recunoscută chiar şi de statele necatolice.

Trebuie subliniat faptul că, din punctul de vedere al dreptului internațional, elementul fundamental nu este atât tipul de autoritate (temporală sau spirituală), cât exercitarea *de facto* de-a lungul secolelor a activităților specifice subiecților internaționali. Cu alte cuvinte, condiția istorică de suveranitate şi independență a Sfântului Scaun constituie baza statutului său internațional.

Această realitate este în general acceptată de comunitatea internațională, iar acele voci singulare care critică statutul său au mai degrabă un substrat ideologic. Datorită poziției sale ferme asupra unor probleme sociale sau în materie de etică (avortul, etica sexuală), unii ar dori ca Sfântului Scaun să-i fie retras statutul de membru cu drepturi depline al ONU şi al altor foruri internaționale, dar recunoaşterea de care se bucură la nivel mondial îi asigură un loc onorabil în relațiile internaționale, Biserica Catolică găsindu-se într-o poziție analogă cu cea a altor state, care îi permite tipul de relație juridică, specifică dreptului internațional (relații între entități suverane, autonome, cu putere de auto-organizare). Când vocea morală a Sfântului Scaun sau conținutul învățăturii creştine, al cărei predicator şi garant este, devin prea incomode pentru anumite state sau organisme internaționale, se întâmplă ca el să nu mai fie luat în considerare în relație cu acestea, sau să fie

abrogate în mod unilateral acorduri sau concordate semnate între cele două părți[4].

4. Statul Cetatea Vaticanului în legislația internațională

Statul Cetatea Vaticanului este realitatea teritorială înființată în urma Pactelor Laterane dintre Sfântul Scaun şi Statul italian în anul 1929, cu scopul de a garanta independența Sfântului Scaun în exercitarea activității sale de conducere asupra Bisericii universale.

Sfântul Scaun îşi desfăşoară activitatea pe plan internațional în calitate de organism central de conducere a două entități diferite: Biserica Catolică şi SCV. Doctrina juridică referitoare la statutul SCV în legislația internațională este în general situată pe două poziții (teorii moniste şi dualiste): unii specialişti sunt de părere că SCV nu este subiect de drept internațional într-un mod distinct de Sfântul Scaun; alții, dimpotrivă, recunosc Statului Cetatea Vaticanului statutul de subiect de drept internațional diferit de cel al Sfântului Scaun, chiar dacă în strânsă legătură.

Dintre argumentele care evidențiază statutul de subiect de drept internațional al SCV, enumerăm câteva:

a) Voința părților contractante a Pactelor Laterane (Statul Italian şi Sfântul Scaun, ambii cu statut de subiect de drept internațional) a fost tocmai aceea de a constitui o entitate statală. În acest sens, în următorii ani, între SCV şi Italia au fost semnate diferite acorduri pe materii tehnice, care privesc relațiile dintre două state[5].

[4] Un exemplu poate fi abrogarea unilaterală de către guvernul comunist de la Bucureşti în anul 1948 a concordatului semnat între Sfântul Scaun şi Guvernul regatului România în anul 1927.

[5] De exemplu, Convenția asupra vămilor (30 iunie 1930), Convenția monetară (2 august 1930 şi 20 iunie 1942), Convenția asupra serviciilor poştale (29 iulie 1929) etc.

Italia, aşadar, şi-a conformat întotdeauna relațiile sale cu SCV pe modelul specific al relațiilor dintre entități cu statut de subiect de drept internațional. În consecință, SCV este un adevărat stat, cu o legislație proprie deosebită de Codul de Drept Canonic, însă adânc înrădăcinată în acest cod şi dependentă de acesta.

b) Alte state au recunoscut în mod explicit statutul de subiect de drept internațional al SCV. Aşa a fost în cazul Concordatelor cu Spania (1953), Republica Dominicană (1954) şi Venezuela (1964), în care este recunoscută „personalitatea juridică internațională a Sfântului Scaun şi a SCV".

c) Activitatea internațională a Sfântului Scaun şi a SCV în mod practic a fost diferită, în funcție de subiectul tratat. În cazul Sfântului Scaun, activitatea sa a vizat materiile care țin de misiunea şi activitățile Bisericii, de drepturile credincioşilor catolici, de magisteriul său moral etc. Sfera de competență a SCV este orientată spre sectoarele cu specific tehnic din structurile sale teritoriale.

În concluzie, putem afirma că este mai indicat să vorbim despre un „dublu titlu de suveranitate" exercitat de Sfântul Scaun asupra a două realități distincte: Biserica Catolică şi SCV. Cele două suveranități sunt diferite, însă ambele promovează binele Bisericii şi îndeplinirea misiunii sale.

Cu alte cuvinte, este o realitate faptul că Pontiful Roman (Sfântul Scaun în sensul restrâns) este în acelaşi timp suveran temporal şi Cap al Bisericii. El acționează însă într-un mod diferit în cele două oficii, chiar dacă se foloseşte de aceleaşi structuri şi de aceiaşi reprezentanți diplomatici.

La nivelul relațiilor internaționale, subiectul care participă şi îşi asumă diferitele drepturi şi obligații

este Sfântul Scaun. În funcție de circumstanțe şi de problemele dezbătute, decide dacă intervine în numele său propriu sau, în conformitate cu o formulă de acum consolidată (atunci când este vorba despre relații în care chestiunile tratate sunt teritoriale), „în numele şi din dispoziția Statului Cetatea Vaticanului”.

CAPITOLUL VI

PACTELE LATERANE[1]

Pactele Laterane, semnate la 11 februarie 1929 de cardinalul Pietro Gasparri din partea Sfântului Scaun şi Benito Mussolini din partea Regatului Italiei, stabileau o recunoaştere reciprocă între Cetatea Vaticanului şi Regatul Italiei. Au luat numele palatului „San Giovanni" din Lateran, în care a avut loc semnarea acordurilor, care au fost negociate între cardinalul secretar de stat Pietro Gasparri, reprezentând Sfântul Scaun, şi Benito Mussolini, conducătorul guvernului fascist de atunci, în calitate de prim-ministru al Italiei. Raportul dintre stat şi Biserică era prima disciplină din legea numită *Legge delle Guarentigie*, aprobată de Parlamentul italian la 13 mai 1871, după ocuparea Statului Pontifical.

1. Conținutul acordurilor

Acordurile sunt constituite din trei documente diplomatice distincte:

– un *Tratat* care recunoaşte independența şi suveranitatea Sfântului Scaun şi care creează Statul Vatican;

– una dintre anexele acestui Tratat este o *Convenție financiară* care plăteşte Sfântului Scaun o anumită sumă pentru pierderile din 1870;

– un *Concordat* între Sfântul Scaun şi Statul Italian, care defineşte statutul juridic al Bisericii Catolice în Italia.

---

[1] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html

În convenția financiară se stabilea plătirea sumei de „750 milioane de lire şi a ulterioarelor cote de stat... pentru o valoare nominală de un miliard de lire" pentru pagubele financiare suportate de Statul papal în urma ocupării sale de către trupele armatei *Risorgimento*-ului. În urma *Concordatului*, papa permitea supunerea candidaților episcopi şi arhiepiscopi față de guvernul italian. El le cere episcopilor să jure credință statului italian înainte de a fi aleşi, dar interzice clerului de a lua parte la politică. Singurul episcop care nu era obligat să jure credință Italiei era vicarul papei. Această excepție de la regulă, prevăzută în Concordat, reprezenta un semn de respect arătat independenței papei față de Italia. Vicarul său nu trebuia să depună jurământul, pentru că reprezenta episcopul Romei, care este papa. Guvernul italian permitea reinstituirea legislației referitoare la căsătorie şi divorț în conformitate cu cea a Bisericii Catolice şi oferea clerului posibilitatea de a fi scutit de serviciul militar. Acordurile au garantat Bisericii unele beneficii. Astfel, religia catolică era recunoscută ca religie de stat în Italia. Acest fapt va avea importante consecințe în sistemul public scolastic. Se instituie, chiar dacă prin modalități diverse, învățarea religiei catolice în şcoli.

2. Retrospectiva semnării Concordatului

Rezultatele remarcabile ale *Concordatului* dintre stat şi Biserică din 1929 pentru rezolvarea divergențelor dintre cele părți, numite cu titlul generic *questione romana*, au fost obținute în urma inițiativei a trei preoți: părintele Giovanni Genocchi, ce făcea parte din Congregația *Misionarii Sfintei Inimi*, Don Giovanni Minozzi, fondator al acesteia, şi părintele Giovanni Semeria. Acesta din urmă a oferit casa propriilor părinți ca loc

unde cei trei s-au întâlnit şi au discutat posibilitățile de a găsi o soluție pentru a reconstrui relațiile dintre stat şi Biserică. Discuțiile şi activitatea în sine au durat trei zile, la sfârşitul cărora părintelui Genocchi i s-a încredințat misiunea de a-i comunica secretarului de stat al Vaticanului, cardinalul Pietro Gasparri, rezultatul acelei munci.

Înaltul prelat de la Curia Vaticană a rămas impresionat de inițiativa personală a celor trei preoți. În sfârşit, la 26 august 1926, au fost desemnate oficial şi informativ două misiuni: una a guvernului Mussolini şi alta din partea Papei Pius al XI-lea. Prima dată a fost numit avocatul Francesco Pacelli ca plenipotențiar pentru Vatican, fratele viitorului Secretar al Statului Vatican şi apoi Papa Pius al XI-lea.

3. Introducerea în Constituție şi revizuirea din 1984

În 1946 acordurile au fost recunoscute constituțional în articolul 7. În acest mod ele au fost asimilate în noua formulă juridică a *Pactelor*, având o importanță deosebită pentru dezvoltarea unei depline libertăți religioase. Totuşi, doctrina juridică se întreba ce forță constituțională aveau acordurile ca bază a drepturilor. Situația a fost elucidată substanțial după sentința Curții Constituționale din 24 februarie – 1 martie din 1971. Aceasta a stabilit că Pactele Laterane nu au aceeaşi natură ca normele constituționale. Deşi atipice, ele au un grad de rezistență majoră relativ la celelalte norme juridice. Totuşi, cel puțin pentru a nu contrasta cu principiile supreme ale dreptului, dispozițiile din Pactele Laterane puteau fi modificate prin procedura dreptului în cazul în care există o înțelegere reciprocă între stat şi Biserică.

Concordatul a fost revăzut fundamental după lungi şi dificile tratative, în 1984, vizând, printre altele, schimbarea clauzei care stabilea că religia catolică este religie de stat în Italia. Revizuirea adusă de noul *Concordat* a fost semnată la Villa Madama, la Roma, la 18 februarie, de preşedintele Consiliului de Miniştri, Bettino Craxi, pentru statul italian, şi de cardinalul Agostino Casaroli, reprezentantul Sfântului Scaun. Noul *Concordat* stabilea finanţarea clerului catolic de către o fracţiune din totalul IRPEF, urmând mecanismul de opt la mie din impozitul pe salariu. Referitor la celebrarea căsătoriei, s-au stabilit clauzele pentru ca o căsătorie celebrată după ritul catolic să poată fi transcrisă în oficiul de stat civil şi să producă efecte recunoscute de ordinea juridică italiană; nu este deci necesară o a doua celebrare a căsătoriei, cea civilă.

4. Dezbaterea politică pe marginea Concordatului

În urma revizuirii, *Concordatul* a fost pus în discuţie de unele forţe politice, în special de partidele de orientare comunistă, care cereau o mai mare separare între stat şi Biserică.

Abolirea *Concordatului* sau a legilor aferente acestuia nu se poate realiza printr-un referendum. Acest lucru nu este permis în modul intern de organizare referitor la tratatele internaţionale. Chiar şi o propunere de lege populară pentru abolirea Concordatului este inadmisibilă, pentru că legea face parte din cazurile prevăzute de articolul 80 al Constituţiei.

5. Structura juridică internă a Vaticanului

Ca punct de referinţă general, trebuie să se ţină cont de cele 6 legi emanate de Pius al XI-lea, la data de

7 iunie 1929, o dată cu intrarea în vigoare a Pactelor Laterane, care, neputând fi considerate legi constituționale în sensul formal, definesc structura statului şi au, prin urmare, un caracter constituțional[2]: Legea I, sau Legea fundamentală a Statului Vatican; Legea a II-a tratează despre izvoarele dreptului; Legea a III-a tratează despre cetățenie şi rezidență; Legea a IV-a stabileşte structura administrativă; Legea a V-a tratează structura economică, comercială şi profesională; Legea VI-a vizează siguranța publică.

În data de 26 noiembrie 2000, a fost promulgată noua *Lege fundamentală a Statului Oraşului Vatican*, care înlocuieşte în mod integral Legea I din 1929, şi va intra în vigoare la 22 februarie 2001[3].

În preambulul legii se sublinia că Statul Oraşului Vatican „există drept garanție adecvată pentru libertățile Scaunului Apostolic şi ca mijloc pentru a asigura independența reală şi vizibilă a Pontifului Roman în exercitarea misiunii Sale în lume".

Diferitele articole constituie normele fundamentale care stabilesc exercițiul puterilor (legislativă, executivă şi judecătorească), puteri care sunt deținute în mod deplin de Pontiful Roman. Papa are şi funcția de a „reprezenta statul în relațiile cu celelalte state şi cu alte organisme de drept internațional, pentru relațiile diplomatice şi pentru încheierea tratatelor". În mod normal îşi exercită această funcție „prin intermediul Secretariatului de Stat". Rămânând valabil ceea ce s-a stabilit prin aceste norme, reprezentanța statului este exercitată în mod obişnuit de preşedintele comisiei de cardinali,

[2] G. Dalla Torre, „Vaticano (Stato della Città)", în *Enciclopedia Giuridica*, XXXII, Roma 1994, 5.

[3] C. Migliore, „I motivi della revisione della Legge Fondamentale", *Ius Ecclesiae* 13 (2001).

care poate să delege reprezentanța legală a Statului Secretarului General însărcinat cu activitatea administrativă[4].

Puterea legislativă (cu excepția cazurilor rezervate papei sau altor instanțe) este exercitată de o comisie de cardinali, prezidată de cardinalul preşedinte. Pentru elaborarea proiectelor de lege, Comisia dispune de colaborarea consilierilor de stat, de alți experți şi de organismele care se ocupă de Sfântul Scaun şi de Stat[5].

Puterea executivă este exercitată de preşedintele comisiei cu ajutorul secretarului general şi al vicesecretarului general. Problemele de importanță majoră sunt supuse examenului comisiei şi trebuie să se exprime în unanimitate cu Secretariatul de Stat[6].

Puterea judecătorească „este exercitată, în numele Suveranului Pontif, de organele constituite în conformitate cu organizarea juridică a statului”[7], rămânând în vigoare dreptul papei, „în orice cauză civilă sau penală şi în orice stadiu al acestora”, de a încredința „procedura şi decizia unei instanțe determinate, cu dreptul de a se pronunța conform adevărului, fără să aibă nicio repercusiune ulterioară”[8].

Organele consultative sunt consilierul general şi consilierii de stat, care „îşi desfăşoară activitatea în elaborarea legilor şi în alte materii de importanță majoră”, şi Consiliul de Directori, care îl asistă pe preşedintele comisiei „pentru pregătirea şi examinarea bilanțurilor şi pentru alte afaceri de ordin general cu privire la personalul şi activitatea statului”[9].

[4] *Legge fondamentale*, art. 2-8.
[5] *Legge fondamentale*, art. 4.
[6] *Legge fondamentale*, art. 5-6.
[7] *Legge fondamentale*, art. 15.
[8] *Legge fondamentale*, art. 16.
[9] *Legge fondamentale*, art. 13.

Un alt organism important este *Oficiul de Muncă al Scaunului Apostolic* (ULSA), care este însărcinat cu problemele de muncă ale funcționarilor de stat şi administrație.

În sfârşit, articolul 20 al Legii fundamentale stabileşte steagul, stema şi sigiliul Statului Vatican.

6. Relațiile dintre Vatican şi Statul Italian

Situația specială în care se află Statul Vatican, înconjurat de teritoriul italian, a determinat cele două state să ajungă la unele acorduri cu caracter juridic, precizate prin Pactele Laterane şi prin convențiile ulterioare. Unele elemente au fost deja menționate, dar trebuie subliniate câteva aspecte.

Relațiile judecătoreşti: pentru executarea în Italia a sentințelor pronunțate de tribunalele vaticane, se aplică normele dreptului internațional (cf. Tratatului, art. 23) şi normele italiene.

În mod deosebit, referitor la *jurisdicția penală*, Statul Italian are puterea să stabilească pe teritoriul propriu în privința urmăririi delictelor comise în Vatican (Tratatul, art. 22). În toate cazurile în care autorii delictelor comise pe teritoriul italian se refugiază pe teritoriul Vaticanului sau în imobilele pontificale aflate sub protecția extrateritorialității (Tratatul, art. 15), aceştia trebuie predați autorităților italiene.

Regimul din Piața „Sf. Petru": teritoriul a fost delimitat de colonada lui Bernini şi de linia imaginară care uneşte cele două brațe. În mod obişnuit este deschisă publicului şi este sub autoritatea poliției italiene până la picioarele scării Bazilicii. Autoritățile italiene pot interveni în interiorul Bazilicii, doar dacă acest lucru este cerut de autoritățile competente din Vatican.

CAPITOLUL VII

STATUL VATICAN

Statul Vatican (ital.: *Stato della Città del Vaticano*, lat.: *Status Civitatis Vaticanae*)[1] este un mic stat suveran, având o suprafață de jumătate de kilometru pătrat, fiind situat într-o enclavă a Romei. Cel mai mic stat independent din punct de vedere al suprafeței şi al numărului de locuitori este condus de episcopul Romei, papa, celelalte funcții înalte fiind ocupate de clerici. Este principala reşedință ecleziastică a Bisericii Catolice şi, în acelaşi timp, reşedința teritorială a Sfântului Scaun.

1. Teritoriul

Denumirea precreştină a locului provine din limba latină, *Mons Vaticanus*, în traducere Colina Vaticanului. Aceasta era în zona fostelor Câmpii Vaticane, unde a fost construită Bazilica „Sf. Petru". Zona care cuprinde Palatul Apostolic, Capela Sixtină, Muzeele Vaticanului, precum şi multe alte edificii ale structurilor centrale ale Bisericii nu a fost niciodată încorporată în întregime zonei urbane a Romei. Până la sfârşitul secolului trecut era separată de oraş de râul Tibru, fiind considerată zonă agricolă. Forma actuală a statului este determinată de zidul care înconjoară o bună parte a teritoriului propus în 1929, an în care au fost pregătite documentele Tratatului din Lateran. Granițele erau constituite într-o mare măsură de linia unor clădiri care marcau

[1] http://www.vatican.va/

frontiera, în rest fiind construite ziduri moderne. Extremitatea Pieței „Sfântul Petru" care se uneşte cu Piața Pius al XII-lea şi Via Paolo al VI-lea constituie granița imaginară care separă acest teritoriu de capitala statului italian, Roma, o delimitare greu de realizat cu ochiul liber, acest lucru demonstrând încă odată caracterul unitar al cetății eterne, care a fost aproape două mii de ani oraşul papilor. Mussolini a demolat unele case medievale şi a construit un bulevard spre Piața „Sfântul Petru".

Multe proprietăți, cum ar fi rezidența papală de vară de la Castel Gandolfo de pe dealurile din apropiere, Bazilica Laterană, bazilicile „Sf. Maria Mare" şi „Sf. Paul în afara zidurilor", precum şi o serie de clădiri din Castel Gandolfo, deşi nu sunt cuprinse în teritoriul Vaticanului prin Tratatul din Lateran, au un statut extrateritorial asemănător cu cel al ambasadelor străine. Acestea sunt patrulate de agenți de poliție ai Vaticanului, şi nu de poliția italiană. În Piața „Sf. Petru" ordinea este asigurată de ambele servicii de poliție.

2. Istorie

Se presupune că această zonă a Romei era considerată sacră şi de nelocuit înainte de răspândirea creştinismului. Faptul că în anul 326 a fost construită prima biserică, Bazilica lui Constantin, chiar deasupra mormântului sfântului Petru (care a fost înhumat într-un mormânt obişnuit), a determinat popularea zonei respective, mai ales prin construirea unor clădiri şi dezvoltarea unor activități cu caracter religios.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, papii au administrat o regiune întinsă din Peninsula Italică prin intermediul Statului Pontifical. În a doua jumătate a acestui secol, mare parte din teritoriul Statului Pontifical

a fost ocupat de nou-creatul Regat al Italiei. Multă vreme reşedinţa papilor a fost Palatul Lateran, apoi în secole mai recente Palatul Quirinale. În perioada 1309-1377 reşedinţa papilor a fost la Avignon, în Franţa.

În anul 1870, când Roma a fost anexată Piemontului după o scurtă rezistenţă din partea forţelor papale, posesiunile Vaticanului au rămas într-o situaţie incertă. În perioada 1870-1929 papii au rămas în palatul ce le-a fost repartizat de autorităţile politice italiene, fără a avea un statut oficial, situaţie asemănătoare cu cea a ultimului împărat al Chinei. Alte state au menţinut recunoaşterea internaţională a Sfântului Scaun ca o entitate suverană şi, în practică, Italia nu a încercat să intervină. Starea de „prizonierat" a papilor a fost rezolvată de premierul Mussolini la 11 februarie 1929, când cele trei Tratate Laterane au stabilit statul independent Vatican şi au oferit catolicismului un statut special în Italia.

Catedra (scaunul) episcopului Romei, papa, este în Bazilica de la Lateran, vechea catedrală episcopală a Romei, care se află pe una dintre cele şapte coline ale Romei. În 1984, un nou concordat dintre Sfântul Scaun şi Italia a modificat câteva prevederi ale tratatului anterior, inclusiv poziţia catolicismului ca religie de stat în Italia.

3. Administraţia Statului Vatican şi a Sfântului Scaun

3.1. Şeful statului

Şeful Statului Vatican este papa, care, pe lângă autoritatea supremă executivă, legislativă şi judecătorească, este şi şeful guvernului. Aceasta este o monarhie electivă nonereditară, cu un suveran care exercită autoritate absolută, adică putere supremă legislativă, executivă

şi judecătorească, nu doar asupra statului Vatican, ci şi asupra Sfântului Scaun. Suveranul este ales pe viaţă în conclav de către cardinalii sub 80 de ani. Subordonaţii săi principali în conducerea statului sunt secretarul de stat, preşedintele Comisiei Pontificale pentru Statul Vatican şi guvernatorul Statului Vatican.

Actualul papă se numeşte Francisc (Jorge Mario Bergolio) şi este de origine argentiniană. Cardinalul Pietro Parolin din Italia este secretar de stat. Cardinalul Giovanni Lajolo, născut în America (de origine poloneză), este atât preşedinte al Comisiei Pontificale, cât şi guvernator al Statului Vatican.

3.2. Conducerea statului

Din motive istorice, conducerea statului are o structură unică. Cele mai importante persoane sunt secretarul de stat, preşedintele Comisiei Pontificale pentru Statul Vatican şi guvernatorul Vaticanului. Aceştia, la fel ca toţi ceilalţi demnitari, sunt numiţi şi revocaţi de papă.

Atunci când scaunul pontifical nu este ocupat, cardinalul camerlengo, fostul secretar de stat şi fostul preşedinte al Comisiei Pontificale, formează o comisie care duce la împlinire câteva funcţii ale şefului statului. În acelaşi timp, o altă comisie, formată din Camerlengo şi trei cardinali (unul ales prin vot la fiecare trei zile din fiecare ordin al cardinalilor), îndeplineşte alte funcţii ale şefului statului. Toate deciziile luate de aceste comisii trebuie aprobate de Colegiul Cardinalilor.

3. 3. Administraţia Vaticanului

Guvernatorul Vaticanului, numit uneori şi preşedinte, are îndatoriri similare cu cele ale unui primar, inclusiv privind securitatea locală, cu excepţia relaţiilor internaţionale. El administrează şi securitatea locală ce

este asigurată de faimoasa Gardă Elvețiană. Aceasta este o unitate militară bazată pe voluntariat, formată din soldați elvețieni, şi reprezintă de fapt o forță a poliției şi *garda de corp* a papei.

Secretarul de stat, al cărui titlu se aseamănă cu cel al ministrului de externe al Statelor Unite ale Americii, exercită aproape aceleaşi funcții pe care le are un premier în alte țări.

Puterea legislativă este reprezentată de Comisia Pontificală pentru Statul Vatican, condusă de un preşedinte. Membrii Comisiei sunt cardinalii numiți de papa pentru un mandat de cinci ani.

Funcțiile juridice sunt exercitate de trei tribunale – *Signatura Apostolică*, *Rota Romană şi Penitențieria Apostolică*. Sistemul juridic este bazat pe *canon* sau *dreptul ecleziastic*, iar dacă acesta nu este aplicabil, intră în uz legile speciale ale teritoriului, de obicei modelate după prevederile italiene.

3. 4. Administrația Sfântului Scaun

Administrația Sfântului Scaun este repartizată la nivelul mai multor structuri, cea mai importantă fiind *Curia Romană.* Aceasta este formată din Secretariatul de Stat, nouă congregații, trei tribunale, 11 consilii pontificale şi un complex de birouri care administrează afacerile Bisericii la cel mai înalt nivel. Secretariatul de Stat coordonează Curia prin cardinalul secretar de stat.

Între cele mai importante instituții ale Bisericii, amintim:

– *Congregația pentru Doctrina Credinței*, care supraveghează doctrina Bisericii;

– *Congregația pentru Episcopi*, care coordonează numirile episcopilor în cele două Americi şi în Europa;

– *Congregația pentru Evanghelizarea Popoarelor*, care promovează activitatea misionară;

– *Consiliul Pontifical pentru Dreptate şi Pace*, care se ocupă de pacea internațională şi de problemele sociale.

Sfântul Scaun are *trei tribunale*:

– Penitențieria Apostolică, care se ocupă de conştiință;

– Rota Romana, responsabilă pentru recursuri, inclusiv pentru anularea căsătoriilor;

– Signatura Apostolică, Curtea de Apel finală.

Prefectura pentru afacerile economice coordonează finanțele departamentelor Sfântului Scaun şi supraveghează administrarea patrimoniului acestuia. Este vorba despre un fond de investiții stabilit în timpul Tratatului din Lateran. Un comitet format din cincisprezece cardinali, condus de Secretarul de Stat, are rolul de a supraveghea problemele financiare ale Sfântului Scaun, inclusiv problemele ce sunt de competența Institutului pentru Opere Spirituale. Aceasta este o instituție financiară cunoscută drept Banca Vaticană.

4. Aspecte socio-economice

4.1. Geografie

Vaticanul, *microstat european*, este situat pe colina Vatican din nord-vestul Romei, la câteva sute de metri spre vest de râul Tibru, pe malul drept al acestuia. Frontierele cu Italia sunt constituite din zidurile special construite şi de unele edificii ce delimitează teritoriul Vaticanului. Situația este mult mai complexă în faimoasa Piață „Sf. Petru", din fața Bazilicii „Sf. Petru". Deşi frontiera corectă este în afara elipsei formate de coloanele lui Bernini, în piață sunt prezente şi forțele de ordine italiene datorită fluxului continuu de turişti. Este cel mai mic stat suveran din lume, cu 0,44 km^2.

Clima este identică cu cea a Romei, adică temperată. Este o climă mediteraneeană, cu ierni blânde şi ploioase din septembrie până la mijlocul lunii mai şi cu veri calde şi secetoase din mai până în august. Caracteristice locului respectiv sunt ceaţa şi roua cauzate de mărimea impresionantă a Bazilicii „Sf. Petru", ca şi de altitudinea, fântânile şi întinderea pieţei pavate.

4.2. Economia

Bugetul statului Vatican se încadrează între venituri de 252 mil. $ (în 2003) şi cheltuieli de 264 mil. $. Banca Vatican administrează activitatea financiară şi bancară internaţională din stat. De la 1 ianuarie 2002 s-a introdus folosirea monedei euro.

Industria tipăriturilor şi cea a producerii mozaicurilor, precum şi a uniformelor pentru angajaţi asigură o parte din venitul statului.

Această *economie noncomercială* unică este sprijinită financiar de donatori (unele donaţii sunt cunoscute sub numele de Obolul sfântului Petru), catolici din întreaga lume, de veniturile provenite din vânzarea timbrelor poştale şi a suvenirurilor, taxele de intrare în muzee şi vânzarea publicaţiilor. Veniturile şi standardele de viaţă pentru muncitorii laici sunt asemănătoare cu cele ale muncitorilor care lucrează în alte zone ale Romei.

Vaticanul are un oficiu poştal propriu, supermarket, bancă (bancomatele sunt singurele din lume care folosesc limba latină), staţie feroviară, centrală generatoare de energie electrică şi casă de editură. Vaticanul îşi emite propriile monede şi timbre şi controlează propriul domeniu de Internet (.va). Radio Vaticana, postul oficial de radio, este unul dintre cele mai influente din Europa.

4.3. Demografia

Aproape toți cetățenii Vaticanului locuiesc înăuntrul zidurilor vaticane. *Cetățenia* este acordată în principal clerului, inclusiv înalților demnitari, preoților, călugărițelor, precum şi faimoasei Gărzi Elvețiene. Mai sunt aproape trei mii de muncitori laici care alcătuiesc majoritatea forței de lucru, dar aceştia rezidează în afara Vaticanului. Există şi o *cetățenie vaticană separată*, care împuterniceşte oficialii să călătorească cu ajutorul paşaportului vatican şi le oferă statut diplomatic în țările în care sunt acreditați. La sfârşitul anului 2003, un număr de 552 de persoane deținеau cetățenie vaticană, din care mai mult de jumătate erau clerici, restul fiind membri ai Gărzii Elvețiene şi persoane laice. Aproape toate aceste persoane dețin dublă cetățenie, păstrând-o şi pe cea a propriilor țări pe durata aflării în serviciul Vaticanului. Majoritatea italienilor angajați la Vatican nu dețin cetățenie vaticană. Cetățenia poate fi obținută prin rezidență stabilă şi prin deținerea unui funcții în oraş.

4.4. Limba oficială

Limba oficială este limba latină, care a rămas în uzul Bisericii Catolice, fiind folosită în publicarea documentelor ce privesc întreaga Biserică Catolică, în cadrul ceremoniilor religioase mai importante şi în exprimarea unor termeni juridici specifici. Italiana şi celelalte limbi considerate internaționale sunt folosite în general pentru conversație, publicații şi transmisiuni. Germana este limba oficială a Gărzii Elvețiene.

4.5. Cultura şi turismul

Vaticanul are prin însăşi originea sa o puternică *semnificaţie culturală*. Clădiri precum Bazilica „Sf. Petru" sau Capela Sixtină adăpostesc unele dintre cele mai frumoase opere de artă din lume. Ele conţin operele unor artişti precum Botticelli, Bernini şi Michelangelo. Librăria Vaticanului şi colecţiile din Muzeele Vaticanului sunt de o importanţă istorică, ştiinţifică şi culturală extraordinară.

Turismul este un factor important al vieţii de zi cu zi. De obicei, în fiecare săptămână papa se adresează pelerinilor de două ori: miercurea, în audienţa generală pe care o susţine în Piaţa „Sf. Petru" sau în Aula „Paul al VI-lea", şi duminica, de la fereastra palatului său apostolic, prin recitarea împreună cu pelerinii din Piaţa „Sf. Petru" a rugăciunii *Angelus*. De asemenea, papa celebrează liturghia săptămânală şi participă la unele ceremonii religioase publice, prezidează cele mai importante sărbători religioase, precum liturghiile solemne de Paşte, Crăciun, Rusalii etc.

4.6. Populaţia

Populaţia permanentă a Vaticanului este majoritar masculină, ea fiind constituită din înalţii demnitari şi funcţionarii clerici, deşi sunt şi două ordine de călugăriţe care locuiesc în Vatican. Mulţi muncitori locuiesc în afara zidurilor, inclusiv Garda Elveţiană şi personalul diplomatic.

4.7. Transport şi comunicaţii

Transportul este asigurat de cei 852 m de cale ferată şi de un heliport, calea ferată standard (1435 mm) făcând conexiunea cu reţeaua italiană în gara Roma „Sf. Petru".

Publicația *L'Osservatore Romano* oferă zilnic în limba italiană, săptămânal în engleză, spaniolă, franceză, germană, portugheză şi lunar în limba poloneză informații despre evenimentele interne şi externe. Acesta este un ziar semioficial, publicat de laici catolici, dar care conține toate informațiile oficiale ale Statului Vatican.

Oraşul deține un sistem independent modern de telefonie şi un oficiu poştal. O zicală romană spune că scrisorile internaționale puse în cutiile vaticane ajung la destinație mai repede decât cele puse la câțiva metri mai încolo în cutiile italiene. Vaticanul (care are propriul cod de țară, *.va*) are un site oficial, o stație radio şi canale TV cu emisie prin satelit.

4.8. Infracționalitate

Deşi are un număr mic de rezidenți, Vaticanul are milioane de vizitatori anual şi, astfel, statul are cea mai mare rată de infracționalitate pe cap de locuitor din lume, de aproape douăzeci de ori mai mare decât în Italia. În raportul pentru 2002 al Curții Pontificale, procurorul general Nicola Picardi a prezentat statistic că 87,2% sunt infracțiuni civile şi 13,36% penale. Sute de turişti cad pradă în fiecare an hoților de buzunare şi de poşete. Răufăcătorii, care deseori sunt deghizați în turişti, sunt rar prinşi, astfel încât 90% din infracțiuni rămân nerezolvate.

5. Relațiile internaționale

Oferind o identitate teritorială pentru Sfântul Scaun, Statul Vatican este recunoscut ca teritoriu național de legea internațională, chiar dacă Sfântul Scaun este organismul legal care conduce relațiile internaționale, negociază înțelegerile internaționale, respectiv trimite şi

primeşte reprezentanții diplomatici. Din cauza teritoriului limitat al statului, ambasadele străine pe lângă Sfântul Scaun se află în partea italiană a Romei. Tot pe teritoriul statului italian se găseşte şi propria ambasadă pe lângă Sfântul Scaun.

Sfântul Scaun are statut de observator permanent la Națiunile Unite, în iulie 2004 primind, cu excepția votului, toate drepturile unui statut de membru. Arhiepiscopul Celestino Migliore, observatorul permanent al Sfântului Scaun, susține că dreptul de vot este o opțiune personală, care nu influențează poziția Vaticanului. „Sfântul Scaun îndeplineşte toate cerințele pentru a fi stat membru şi, dacă în viitor se va dori, această rezoluție nu îl va împiedica să ceară un nou statut".

Sfântul Scaun menține trei tipuri de relații diplomatice:

– *formale* cu 174 de state suverane, Uniunea Europeană şi Ordinul de Malta, dintre care 69 mențin misiuni diplomatice *rezidente permanente* pe lângă Sfântul Scaun, iar restul au misiuni cu *acreditare dual*ă în afara Italiei. Sfântul Scaun nu acceptă acreditare dual*ă* cu o ambasadă localizată în Italia;

– *de natură specială* cu Rusia (misiune cu un ambasador) şi cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei (birou cu un director);

– 179 de misiuni diplomatice *permanente* în afară (din care 106 sunt acreditate în state suverane). Activitățile diplomatice ale Sfântului Scaun sunt realizate de Secretariatul de Stat, condus de un cardinal secretar de Stat, prin intermediul Secției pentru relațiile cu statele.

Sfântul Scaun este prezent în mod activ în cadrul organizațiilor internaționale: are relații diplomatice cu Uniunea Europeană (UE) la Bruxelles şi are statut

de observator permanent pe lângă Națiunile Unite (ONU). De asemenea, Vaticanul este membru sau observator în multe alte organizații internaționale. Sfântul Scaun are un delegat pe lângă Liga Arabă la Cairo, iar în 1971 şi-a anunțat decizia de a adera la *Tratatul de neproliferare a armelor nucleare* pentru a-şi „oferi sprijinul moral principiilor care formează baza tratatului însuşi".

CAPITOLUL VIII

DIPLOMAȚIA VATICANĂ

1. Natura ecleziastică a serviciului diplomatic al Sfântului Scaun

Înainte de a trata acest subiect, considerăm că este necesar să facem o precizare cu privire la „diplomația vaticană". Vorbind despre diplomație, ne gândim în mod spontan la o activitate proprie şi exclusivă a statului în relațiile sale suverane cu alte state. De aceea, atunci când se vorbeşte despre „diplomație vaticană", mulți o consideră ca fiind o expresie a Statului Vatican. Diplomația vaticană este în schimb expresia fidelă şi proprie a Sfântului Scaun, ca supremă autoritate a Bisericii Catolice.

Tratatul din Lateran consideră, în preambul şi în cel de-al doilea articol, suveranitatea Sfântului Scaun ca pe un „atribut necesar". Astfel, Italia şi Sfântul Scaun au elaborat Tratatul Statului Vatican, prin care Sfântul Scaun are suveranitate şi jurisdicție exclusivă.

În aceeaşi măsură, Statul Vatican se bucură de recunoaşterea internațională nonseparată de cea a Sfântului Scaun. Ea este un instrument al suveranității şi independenței Pontifului Roman. Astfel, în virtutea acestei recunoaşteri, state care nu au legături cu Biserica Catolică pot stabili legături strânse cu Sfântul Scaun.

Aceasta menține două tipuri de legături diplomatice:

– cele care interacționează între state conform subiectelor comune ale dreptului internațional;

– cele care se realizează concret prin ambasadele acreditate pe lângă Sfântul Scaun, tratând exclusiv problemele legate de acesta şi Biserica Catolică.

Doar ambasada Italiei, prin motivele enunțate în Tratatul din Lateran, trebuie să se ocupe periodic de problemele inerente Vaticanului.

Natura eclezială a Sfântului Scaun presupune un caracter sacerdotal şi episcopal pentru reprezentanții pontificali. În anul 1962, Papa Ioan al XIII-lea stabilea că nunții apostolici primesc chiar de la începutul misiunii demnitatea episcopală. Decizia a rămas valabilă şi sub pontificatul lui Pius al XII-lea. Scopul acesteia este acela de a stabili legături puternice şi eficace în vederea unității între Scaunul Apostolic şi Bisericile particulare, respectiv între Suveranul Pontif şi episcopii acestor Biserici.

Funcția exercitată realizează o puternică legătură cu statul acreditat, promovează relațiile cu autoritățile statului şi tratează probleme care privesc raportul Biserică-stat. Ca o consecință a naturii ecleziale a diplomației vaticane, trebuie menționat interesul pe care Sfântul Scaun îl manifestă față de anumite problematici ale statului respectiv. De menționat că nunțiaturile sunt ambasade care au „ataşați militari".

2. Actuala formă a reprezentanțelor pontificale

În prezent, diplomația vaticană are cea mai vastă rețea de reprezentanțe: sunt 174 de țări care întrețin legături diplomatice cu Sfântul Scaun, fiind inclus şi Ordinul Militar de Malta.

Astfel, diplomația vaticană este prezentă în:

– alte state;

– organizații internaționale interguvernamentale;

– organizații internaționale interguvernamentale la nivel regional[1].

Este important de amintit şi rolul pe care l-au avut *nunțiaturile apostolice* în dezvoltarea relațiilor diplomatice din ultimul sfert de secol. În timpul pontificatelor lui Paul al VI-lea şi Ioan Paul al II-lea, din 1963 până în 2005, numărul statelor care au legături diplomatice cu Sfântul Scaun a crescut de la 96 la 174. De exemplu, în 1978, la moartea lui Paul al VI-lea, nunțiaturile şi delegațiile apostolice din Africa numărau mai puțin de jumătate din numărul reprezentanțelor de astăzi din acest continent.

În timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea s-a înregistrat o adevărată dezvoltare a nunțiaturilor şi a delegațiilor care sunt prezente în întreaga lume. Cea mai puternică creştere s-a înregistrat în Europa, ca urmare a evenimentelor din 1989, care au avut consecințe importante în fostele țări comuniste din Europa de Est şi Asia Centrală. Sub acelaşi pontificat, numărul reprezentanțelor s-a dublat în Asia; de asemenea, s-au remarcat creşteri şi în America, Olanda şi Africa .

[1] Statul Cetatea Vaticanului este reprezentat în raport cu alte state sau cu alți subiecți ai dreptului internațional, pentru relațiile diplomatice şi încheierea de tratate, de Secretariatul de Stat, care acționează prin mandatarea şi acreditarea unui personal tehnic pentru guvernarea statală. Statul Cetatea Vaticanului este membru a numeroase organizații internaționale, printre care: Uniunea Poştală Internațională (UPU), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT), Conferința Europeană a Telecomunicațiilor şi Administrațiilor Poştale (CET), Organizația Internațională pentru Telecomunicații Satelit (ITSO, INTELSAT), Organizația Europeană pentru Telecomunicații Satelit (EUTELSAT), Consiliul Internațional al Cerealelor (IGC), Organizația Internațională pentru Proprietate Internațională (OMPI), Institutul Internațional pentru Purificarea Dreptului Privat (UNIDROIT).

Reprezentanțele pontificale[2] care au un nunțiu apostolic rezident sunt astăzi în număr de 101, o parte dintre nunții fiind titulari pentru mai multe posturi[3].

Foarte rapidă a fost şi dezvoltarea reprezentanțelor Sfântului Scaun de pe lângă *organizațiile internaționale*, ele fiind în prezent în număr de 15. Începând cu anul 1949, Sfântul Scaun devine observator permanent al FAO, Organizația pentru Alimentație şi Agricultură, cu sediul la Roma.

Cu acelaşi statut de observator, în 1952, a fost acreditată la UNESCO reprezentanța Sfântului Scaun. În 1957, Sfântul Scaun devine membru fondator al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA), cu sediul la Viena, delegând un reprezentant permanent.

Sub pontificatul lui Paul al VI-lea, Sfântul Scaun trimite un observator permanent la Națiunile Unite din New York, în anul 1964. De asemenea, îşi continuă activitatea la Geneva, precum şi în cadrul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea Industrială (ONUDI) cu sediul la Viena. De altfel, este cunoscut faptul că în 2004 Sfântul Scaun şi-a definitivat statutul de „observator permanent" al ONU. În timpul pontificatului lui Ioan Paul al II-lea, Sfântul Scaun devine

[2] Referitor la evoluția istorică a figurii reprezentantului pontifical, a se vedea opera lui Pierre Blet, *Histoire de la Representation Diplomatique du Saint Siege des origines à l'aube du XIXe siècle*, Città de Vaticano, 1982 (a doua ediție 1990). O prezentare organică îmbunătățită a tematicii se găseşte în: Giovanni Barberini, *Biserica şi Sfântul Scaun în structurile internaționale. Examen al normelor canonice*, G. Gioppichelli Editore, Torino 2003. De acelaşi autor: „Diplomația pontificală", în volumul *Enciclopedia giuridica – 2005. XIII. Aggiornamento* a Institutului Enciclopediei Italiene Treccani.

[3] Cazuri extreme sunt acelea ale nunțiului apostolic din Trinidad Tobago, arhiepiscopul Nicola Girasoli, care este titularul a 13 reprezentanțe în alte state din Caraibe şi din Antile: http://www.gcatholic.org/dioceses/nunciature/nunc172.htm.

membru a *şase organisme internaționale*[4], iar în alte *şase* are statut de „*observator cu caracter informativ*”[5].

La *nivel regional*, Sfântul Scaun a numit un *trimis special* pe lângă Consiliul European de la Strasbourg, în 1970, şi un *observator permanent* pe lângă Organizația Statelor Americane (1978). În 1994 trimite un *reprezentant permanent* pe lângă Organizația Siguranței şi Cooperării în Europa (OSCE), al cărei membru este din 1973. În 2000 au fost numiți observatori permanenți în cadrul Organizației Ligii Arabe şi în cadrul Uniunii Africane. O poziție specială o are reprezentantul pontifical pentru comunitățile europene, în cadrul Uniunii Europene, cu sediul la Bruxelles.

Se remarcă, aşadar, faptul că Sfântul Scaun desfăşoară o intensă activitate diplomatică folosind un personal destul de redus. Dintr-un număr de 100 de nunții apostolici, 12 sunt reprezentanți pe lângă organismele internaționale. Personalul diplomatic care prestează servicii în sediile diplomatice ale Sfântului Scaun este în număr de 142 de persoane din 50 de națiuni diferite, acest fapt demonstrând caracterul universal al Bisericii Catolice, care tinde spre unitatea „întregii făpturi umane”.

---

[4] Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR); Conferința Națiunilor Unite asupra Comerțului şi Dezvoltării (UNCTAD); Strategia internațională pentru reducerea dezastrelor (ISDR); Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (WIPO); Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (ITU); Organizația pentru Aplicarea Tratatului de experiențe nucleare (ICTBTO).

[5] Organizația Internațională pentru Migrații (OIM), Organizația Meteorologică Internațională (WMO); Organizația Mondială a Sănătății (WHO); Oficiul Internațional al Muncii (ILO); Organizația Mondială a Turismului (OMT), începând cu 1979; Organizația Mondială a Comerțului (WTO), începând cu 1997; Organismele Națiunilor Unite pentru Media şi Aşezări Umane (UNPR şi UN/Habitat), tot în 1997.

Diplomația Sfântului Scaun abordează teme de natură diplomatică, ce tratează o paletă largă şi complexă de problematici, apelând şi la sprijinul Bisericilor locale. Un alt argument, care nu trebuie neglijat, îl reprezintă implicarea preoților care, prin însăşi misiunea lor, aduc servicii Bisericii şi Sfântului Scaun.

Aceleaşi observații sunt valabile şi în cazul Secției pentru relațiile statelor cu Secretariatul de Stat, secretariat care are datoria „de a modera problemele care trebuie dezbătute cu guvernele civile" (Constituția apostolică *Pastor Bonus* asupra Curiei Romane din anul 1988, art. 45)[6]. Cum se ştie, Secretariatul de Stat este condus de un cardinal Secretar de Stat, recunoscut pe plan internațional în calitate de prim-ministru. Secretariatul are două secții: *Secția afacerilor generale* şi *Secția relațiilor cu alte state*.

Secția afacerilor generale este condusă de un subordonat cu o comisie proprie, în timp ce *Secția relațiilor cu alte state* se află sub directa îndrumare a secretarului, fiind ajutat de un subsecretar, recunoscuți internațional ca ministru, respectiv viceministru de externe. Această structură diplomatică are atribuțiile unui minister de externe. Pentru Secția relațiilor cu alte state se recurge la consultarea Congregațiilor sau Consiliilor Pontificale ale Curiei Romane, pentru diferitele probleme specifice, cerând să i se pună la dispoziție experți pentru a fi trimişi ca membri ai Delegației Sfântului Scaun la întâlnirile internaționale.

[6] http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index_it.html

3. Prezența diplomatică a Sfântului Scaun în lume

Activitatea diplomatică a reprezentanților pontificale din diverse țări urmăreşte în special situația Bisericii Catolice, relațiile interne cu autoritățile țării respective, activitatea socială, dar mai ales statutul său juridic în fața statului. În mod deosebit, prioritar este aspectul referitor la *libertatea Bisericii*. O atenție deosebită este acordată activității care promovează *drepturile omului, dialogul ecumenic* şi *interreligios*. De asemenea, activitatea diplomatică acordă un spațiu special *tratatelor* sau *acordurilor* dintre Biserică şi stat. Acestea pot fi încheiate între Sfântul Scaun şi stat sau între Biserica locală şi stat, în deplin acord cu Suveranul Pontif. În ceea ce priveşte acordurile dintre Sfântul Scaun şi stat, este cunoscut faptul că ele reprezintă un vast capitol din istoria Bisericii.

Primul mare acord care a dat naştere istoriei concordatelor este Pactul din Worms din 1122. Acesta a devenit un moment determinant pentru separarea puterii civile de cea religioasă, consecința fiind libertatea Bisericii şi laicitatea Statului.

După Pactul din Worms, emis prin două documente unilaterale, dar separate, cel al împăratului Henric al V-lea şi cel al Papei Calist al II-lea, concordatele, ca instrument juridico-diplomatic, au găsit o cale pozitivă pentru a sublinia diferențele sau apropierile dintre stat şi Biserică în decursul istoriei.

În timpurile noastre s-a reproşat Sfântului Scaun că are relații numai cu state totalitare şi că a legitimat astfel regimurile aflate la putere. Această critică a fost ridicată în special cu referire la nazism, în urma Concordatului cu *Reich*-ul (1933)[7], dar şi la fascism, în urma

[7] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19330720_santa-sede-germania_ge.html.

Pactelor Laterane (1929). Aceste critici sunt fără fundament şi fără un adevărat simţ critic al istoriei, deoarece denaturează, în primul rând, rolul spiritual al Suveranului Pontif, iar în al doilea rând, nu încadrează evenimentele respective în contextul istoric care le-a produs. Pius al XII-lea declara, referitor la Concordatul cu *Reich*-ul, că „acesta a adus şi avantaje sau cel puţin a împiedicat mari dezastre". Trebuie subliniat faptul că, odată semnat Concordatul, Biserica nu „recunoştea automat doctrina şi tendinţele naţional-socialismului". În ciuda modificărilor ulterioare, documentul a reprezentat pentru catolici o bază juridică în apărarea intereselor proprii în faţa unui război şi a unui regim dictatorial atroce[8].

Conciliul al II-lea di Vatican (1962-1965), precum şi conferinţele episcopale, prin diferite documente, au urmărit intensificarea activităţii de „concordare" dintre Biserică şi stat. Astfel, Sfântul Scaun a încheiat noi acorduri şi concordate nu numai în Europa sau America Latină, ci şi în ţările africane sau islamice. În prezent, conform informaţiilor de pe site-ul oficial al Vaticanului, sunt în vigoare 160 de acorduri bilaterale.

Referitor la aceste noi concordate şi acorduri, trebuie evidenţiată importanţa declaraţiilor şi dispoziţiilor date de Conciliul al II-lea din Vatican şi de noile norme canonice, aşa cum în administraţie se poate vorbi despre noi norme constituţionale şi legislative. Trebuie apreciată dezvoltarea instituţională din interiorul Bisericii, un rol deosebit de important avându-l conferinţele episcopale în semnarea acordurilor din ţările respective.

[8] http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/biography/documents/hf_p-xii_bio_20070302_biography_it.html

Acordurile Bisericii Catolice cu diferite state comportă unele reflecții pozitive asupra comunităților religioase din statele respective, în sensul unei *relaționări ecumenice.* Astăzi, ca urmare a acordului de modificare a Concordatului din Lateran (1985)[9], dar şi ca urmare a înțelegerilor cu alte confesiuni religioase, sunt şapte membri care beneficiază de proiectul „opt la mie[10]": *Biserica Catolică, cinci Biserici Protestante, precum şi Uniunea Comunităților Ebraice Italiene.*

Un alt aspect ar fi introducerea, în textul acordurilor, a problemelor actuale, cum ar fi utilizarea din partea Bisericii a mijloacelor de comunicare socială sau administrarea bunurilor artistice şi culturale.

Referitor la stipularea Concordatului italian, s-a afirmat că ar limita libertatea reprezentanților Bisericii Catolice în a lua poziție asupra problemelor cu caracter socio-politic, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi avut ca unică referință Constituția Republicii Italiene. Concordatul italian stabileşte, în noul text al art. 2, nr. 1, că Bisericii Catolice îi este asigurată „libertatea exercițiului Magisteriului", iar la nr. 3 se garantează „catolicilor şi organizațiilor sau asociațiilor acestora deplină libertate de reuniune sau manifestare a gândurilor, cuvintelor, scrisului sau alt mijloc de difuzare". În acest context trebuie respectată diferența între *materiile cu caracter politic* şi cele cu *caracter religios*, dar şi relativa competență a instituțiilor statale sau ecleziastice.

Observăm că problemele socio-politice au implicații morale şi religioase majore. Dreptul eclezial vorbeşte despre „*materii mixte*". Intervențiile din partea Bisericii asupra acestor materii, din perspectiva competenței sale, nu trebuie înțelese ca o limitare a autonomiei statului,

[9] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html.

[10] http://www.8xmille.it/.

deoarece organismele acestuia rămân în totalitate autonome şi independente în luarea deciziilor proprii. De altfel, niciun concordat nu a limitat şi nu va limita autonomia statului, atât timp cât la Conciliul al II-lea din Vatican, prin Constituţia pastorală *Gaudium et spes,* se afirma:

> Dacă prin autonomia realităţilor pământeşti se înţelege că lucrurile create şi societăţile au legi şi valori proprii, că omul în mod gradual trebuie să le descopere, să le folosească şi să le ordoneze, atunci este vorba despre o exigenţă a autonomiei care este legitimă: nu dorită doar de oamenii timpului nostru, ci şi conformă cu voinţa Creatorului (...) Dacă prin expresia „autonomia realităţilor temporale" se înţelege faptul că lucrurile create nu depind de Dumnezeu şi că omul le poate folosi fără a face referinţă la Dumnezeu, toţi cei care cred în Cristos consideră aceste afirmaţii false. Creatura fără Creator dispare[11].

Aceste afirmaţii nu minimalizează importanţa autonomiei realităţii pământeşti reprezentate de instituţia statului şi de activitatea sa politică, naţională şi internaţională. Acelaşi document face referire la datoria Bisericii de a predica credinţa şi de a învăţa propria doctrină socială, de a exercita propria misiune şi de a transmite „propria judecată morală, chiar şi asupra lucrurilor ce ţin de natura politică, când aceasta este cerută de drepturile fundamentale ale persoanei şi de salvarea sufletelor". Toate acestea trebuie puse în practică utilizând „doar acele mijloace care sunt în conformitate cu evanghelia, în armonie cu binele tuturor, în funcţie de cerinţele timpului şi de situaţii"[12] . Această linie este urmată şi în dezvoltările doctrinale ulterioare, de exemplu, în enciclica *Deus caritas est* a Papei Benedict al XVI-lea[13].

[11] *GS*, 36.

[12] *GS*, 76.

[13] http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est_it.html; cf nr. 28, a.

Rămânând în contextul activității bilaterale a diplomației Sfântului Scaun, se poate pune întrebarea asupra existenței „punctelor fierbinți". Un răspuns se poate găsi cu uşurință în Mesajul Sfântului Părinte cu ocazia Zilei Mondiale a Păcii, dar şi în discursurile către corpul diplomatic de la începutul anului. În discursul din 9 ianuarie 2006, Papa Benedict al XVI-lea a făcut referire la Țara Sfântă, Israel, Liban, Orientul Mijlociu şi în particular la Irak, Sudan (Darfur) şi regiunea africană a Marilor Lacuri.

În contextul acestui ultim discurs, din cauza caracterului doctrinal dominant, referirile concrete nu au fost atât de multe. Nu lipsesc însă argumentele pe care Sfântul Scaun şi diplomația sa le urmăresc cu o preocupare deosebită. De exemplu: în Europa, situația fragilă a Bosniei şi Herțegovinei, incerta configurare instituțională a provinciei Kosovo; în Africa, Somalia, sau raporturile dintre Etiopia şi Eritreea, situația din nordul Ugandei, din Coasta de Fildeş; problemele de natură diferită în unele țări din America Latină sau situația creştinilor în unele țări ale Asiei, mai ales în China, sau numeroasele constrângeri la care este supusă Biserica Catolică în unele țări islamice. Trebuie să subliniem prin toate aceste exemple că o diplomație cum este cea a Sfântului Scaun, prin natura sa „catolică", deci „universală", ar putea să se confrunte în orice moment cu o nouă problemă „fierbinte".

4. Prezența Sfântului Scaun în diplomația multilaterală

Conciliul al II-lea din Vatican recomandă:

> Biserica trebuie să fie în mod absolut prezentă în comunitatea națiunilor, pentru a încuraja şi a stimula oamenii la o cooperare reciprocă. Acest lucru se poate realiza fie prin intermediul instituțiilor publice, fie prin deplina şi

buna colaborare a tuturor creştinilor, animată de unica dorință de a servi tuturor[14].

Afirmația citată semnalează poziția prin care Sfântul Scaun participă în cadrul organizațiilor internaționale, cu statut de membru sau de observator. Vom aprofunda trei tematici dintre cele mai actuale şi care prezintă un interes deosebit pentru opinia publică: *pacea* (dezarmare şi dezvoltare), *drepturile omului* şi *cultura*[15].

4.1. Pace – dezarmare şi progres[16]

Implicarea diplomației vaticane în favoarea păcii face parte din însăşi misiunea Bisericii, care, prin originea sa divină, urmăreşte construirea, încă de pe pământ, a unei împărății de iubire şi de pace. Acest lucru se reflectă în numeroasele documente pontificale.

Pace înseamnă, înainte de toate, „tăcerea armelor". În acest scop, Sfântul Scaun şi-a arătat susținerea activă într-o serie de tratate la care a subscris şi pe care le-a ratificat sau la care a aderat. Chiar dacă a fost o participare doar simbolică, ea a fost mereu apreciată, chiar solicitată, din partea celorlalte state tocmai pentru valența sa exclusiv morală. Ne referim, în mod particular, la tratatele de neproliferare a armelor nucleare (1968; Sfântul Scaun aderă în 1971); la interzicerea experimentelor nucleare (1996; Sfântul Scaun aderă

[14] *GS*, 89.

[15] O bogată antologie a intervențiilor reprezentanților Sfântului Scaun asupra tuturor temelor în diplomația multilaterală este oferită de Andre Duduy, *Words that matter. The Holy See in multilateral diplomacy. Antology (1970-2000),* New York 2003. Aceleaşi subiecte, în afirmațiile lui Ioan Paul al II-lea, sunt ilustrate în volumul aceluiaşi autor: *Jean Paul II et les enjeux de la diplomatie pontificale*. Recueil de textes (1978-2003), New York 2004.

[16] http://www.vatican.va/roman_curia//secretariat_state/2003/documents/rc_seg-st_20031018_sodano-xxv-pontificate_it.html.

în 2001); la interzicerea folosirii, producerii, depozitării sau transferului minelor antiumane (1997; Sfântul Scaun ratifică tratatul la 17 februarie 1998); la interzicerea sau restricția folosirii armelor convenționale puternic distrugătoare (1981; Sfântul Scaun ratifică în 1997). Din păcate, rezultatele primelor două tratate asupra raporturilor dintre dezarmare şi siguranță nu au fost cele aşteptate din cauza pozițiilor divergente ale marilor puteri nucleare.

Pacea este mai mult decât *tăcerea armelor*. Prin celebra definiție dată de Paul al VI-lea, pacea înseamnă şi *progres* (*Populorum progressio*, n. 87)[17]. *Codul de drept canonic* afirmă că, printre datoriile pe care le au nunții apostolici, este şi aceea a promovării „a tot ceea ce ține de pace, progresul şi cooperarea între popoare" (canonul 364, §. 5). Diplomația Sfântului Scaun se implică în favoarea progresului pe *două direcții*. *Prima* este aceea prin care sunt evidențiate nevoile urgente actuale, iar cea de-a *doua* direcționează către acestea organizațiile catolice sau entitățile internaționale. În acțiunea sa discretă, dar eficace, diplomația vaticană acționează ca o iradiere a Bisericii-Mamă (*Ecclesia mater*), ca instrument „al caritații papei". Diplomația vaticană este şi diplomația papei. Ea se vrea un instrument docil, fidel, atent la indicațiile lui, încercând mereu nu numai să interpreteze preocupările cotidiene, ci să acționeze în consecință pentru realizarea deziderateloor Suveranului Pontif.

[17] http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum_it.html.

4.2. Drepturile omului

Tema *drepturilor omului* este de maxim interes în întreaga lume. Regăsim teme specifice care sunt în atenția Națiunilor Unite atât la New York, cât şi la Geneva. Dintre drepturile vitale ale omului, din perspectiva Bisericii sunt considerate prioritare cele care privesc următoarele categorii de persoane:

a) Copiii. Conform rapoartelor, circa un miliard de copii sunt victime ale sărăciei, analfabetismului şi diferitelor forme de sclavie. Datele UNICEF semnalează că peste 240 de milioane de copii sunt obligați să muncească, mai mult de 20 de milioane fiind refugiați împreună cu familiile lor. Una dintre cele mai grave maladii, SIDA, a lăsat 15 milioane de copii orfani, iar circa 2 milioane au virusul HIV. Sunt, din nefericire, peste 300 de mii de „copii-soldați". În anul 1997, Sfântul Scaun a încetat să mai ofere propria contribuție, simbolică, pentru UNICEF, pentru a marca dezaprobarea în ceea ce priveşte practicile contraceptive sau cele legate de avort. Aceasta nu înseamnă că UNICEF nu dezvoltă o activitate benefică sau că Sf. Scaun nu mai colaborează cu această organizație internațională.

b) Femeia. Sfântul Scaun îşi manifestă deseori dezaprobarea asupra punctelor dureroase precum avortul, analfabetismul, discriminarea socială, violarea demnității femeii, sclavia sexuală etc. Sunt cunoscute intervențiile acestuia la conferințele mondiale de la Cairo, cu privire la populație şi dezvoltare (în 1994)[18], de la Beijing, cu privire la condiția femeii (în 1995)[19], unde s-a încercat introducerea discretă a legitimității avortului prin termenul de „sănătate reproductivă".

[18] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19940907_conferenza-cairo-martino_sp.html.

[19] http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/august/documents/hf_jp-ii_spe_19950829_glendon_en.html.

c) Familia. Referitor la acest subiect, Biserica se confruntă în multe țări din perimetrul cultural occidental, ba chiar şi în cadrul unor organizații internaționale, cu tendința de a denatura semnificația acestui concept, pentru a acorda valoare familială chiar şi legăturilor homosexuale. Se poate vorbi nu despre o evoluție, ci despre involuție, care pune în pericol fundamentul însuşi al civilizației umane. Diplomația vaticană se implică în apărarea instituției numite familie, cea făurită de voința Creatorului, sfântă şi fecundă, ridicată la demnitatea de *„biserică domestică"*[20].

Biserica Catolică este preocupată şi de problema emigranților şi refugiaților, care, conform statisticilor Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite (ICNUR)[21], sunt în număr de circa 175 de milioane de persoane în întreaga lume.

De asemenea, trebuie amintită implicarea deosebită a diplomației vaticane în cadrul Națiunilor Unite referitor la problema clonării umane, implicare activă prin intervențiile reprezentanților pontificali, care a avut drept rezultat interzicerea clonării umane prin Rezoluția ONU nr. 59/280, din 8 martie 2005[22].

Prin tratarea acestor subiecte, diplomația vaticană este prezentă şi activă pe scena politică internațională, chiar dacă nu reprezintă o determinată poziție „politică" în sensul comun al termenului, încercând să evidențieze

[20] Cf. *LG*, 11, 2; *GS*, 48, 4.

[21] Inaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (ICNUR) acordă protecție şi asistență refugiaților din lume. Situată în Geneva, Elveția, agenția a fost creată la 14 decembrie 1950 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite şi a început să activeze în 1951, inițial acordând ajutor la peste un milion de refugiați europeni în urma celui de-al Doilea Război Mondial. Vezi: http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home

[22] http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2005.shtml.

argumentațiile unei etici naturale, accesibile oricărui om, chiar dacă el nu este încă pătruns de credință, pentru apărarea persoanei, a demnității sale, dar şi pentru a crea un concept de societate umană în care libertatea să se îmbine cu promovarea responsabilităților pe care fiecare le are nu numai în viața proprie, dar şi în societate, ajungându-se până la conştiința unei responsabilități la scară planetară.

4.3. Cultura

Biserica Catolică este mamă şi învățătoare, fiind mereu promotoare a ştiinței şi artei, ca expresii ale spiritului luminat şi elevat de harul lui Dumnezeu. În concordatele recente sau mai puțin recente, se observă un interes crescând pentru instituțiile culturale, de la şcolile primare până la facultățile teologice şi universitățile catolice. Dacă este adevărat, aşa cum remarca cu profundă preocupare Paul al VI-lea, că „ruptura dintre evanghelie şi cultură este fără dubii drama epocii noastre" (*Evangelii nuntiandi*, n. 20)[23], tot atât de adevărat este că Biserica are o contribuție la promovarea intelectuală, culturală, a omului de când începe să-şi exprime gândirea şi talentele sale şi până la sfârşitul vieții. Deşi misiunea ei este, în primul rând, spirituală, promovând afirmarea supranaturalului, intrinsec legată de această misiune este cea a angajării ei în toate sferele activităților culturale şi de formare umană în general. Pe plan internațional, Sfântul Scaun este prezent la UNESCO cu un observator permanent, participând la activitățile celor trei sectoare de competență ale organizației: *educație, ştiință şi cultură*.

[23] http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19751208_evangelii-nuntiandi_it.html,

În ceea ce priveşte *educația*, Sfântul Scaun contribuie la programele împotriva analfabetismului şi pledează în favoarea drepturilor părinților în a alege educația pentru proprii copii. Sfântul Scaun a participat activ la cele cinci Convenții UNESCO referitoare la recunoaşterea studiilor, diplomelor, gradelor şi titlurilor din învățământul superior. La fel, participă activ la reforma educației, învățământului şi cercetării ştiințifice în cadrul UE.

Referitor la *ştiință*, Sfântul Scaun a avut un rol activ în elaborarea celor trei Declarații: cu privire la ființa umană şi drepturile omului (1997), cu privire la datele genetice umane (2003) şi cu privire la bioetică şi drepturile omului (2005)[24].

Referitor la *cultură*, Sfântul Scaun este parte a Convențiilor UNESCO pentru bunurile culturale în caz de conflict armat (1954) şi pentru protejarea patrimoniului cultural şi natural mondial (1972).

În afară de acestea, pot fi amintite şi alte organizații cu caracter cultural: Consiliul Internațional al Monumentelor şi Siturilor (ICOMOS), Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM), Comitetul Internațional de Studii pentru Conservarea şi Restaurarea Bunurilor Culturale (ICCROM), Comitetul Internațional de Istorie a Artei (CIHA), Consiliul Internațional al Arhivelor (ICA), Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecarilor şi Bibliotecilor (IFLA). Cu acestea, dar şi cu altele, Sfântul Scaun colaborează în diverse moduri prin implicarea departamentului care ține de relațiile cu alte state al Secretariatului Statului Vatican.

[24] http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Moscow/pdf/bioetica_romanian_publication.pdf.

5. Concluzie

O concluzie a celor expuse anterior poate fi sugerată de o expresie aparținând lui Paul al VI-lea, preluată apoi de Ioan Paul al II-lea şi de Benedict al XVI-lea, şi anume aceea a „civilizației iubirii". În prima sa enciclică, *Deus caritas est*, Benedict al XVI-lea indică inspirația care animă Biserica spre o finalitate atât de înaltă, Dumnezeu-Iubire, care determină profilul activității şi spiritualității sale. În centrul planului acestei *civilizații a iubirii* nu poate fi decât imaginea omului. „Omul, susține Ioan Paul al II-lea, este calea Bisericii" (*Redemptor hominis*, n. 14). Nu este o imagine vagă şi nesemnificativă, ci reflectă chipul bogat, de neconfundat, mereu viu şi grăitor: acela al lui Cristos, care este calea omului, întrucât îşi are întipărit în ființa acestuia propriul chip. În enciclica sa, Benedict al XVI-lea afirmă: „Iubirea pentru oameni se hrăneşte din întâlnirea cu Cristos" (n. 34). Această cale a iubirii față de oameni şi a realizării binelui lor comun este urmată şi de diplomația vaticană în acțiunile pe care le întreprinde în spiritul evangheliei, spirit de slujire, pace şi armonie. Aşadar, motivația de fond a întregii activități diplomatice a Sfântului Scaun este una de credință, armonizată însă cu motivațiile umane, armonie concretizată în termeni juridici şi mereu deschisă spre noi perspective.

CAPITOLUL IX

EUROPA: ASPECTE ALE RELAȚIILOR DINTRE STAT ŞI BISERICĂ

Prin relația stat-Biserică se înțelege complexul de legături dintre stat şi organizațiile religioase din punct de vedere istoric, politic, diplomatic, juridic, economic.

1. Tratate şi convenții în Europa

– Convenția europeană a drepturilor omului (1950), art. 9, declară:

> Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conştiință şi de religie sau de credință. Acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau credința, ca şi libertatea de a manifesta propria religie sau propria credință individual sau colectiv, în public sau privat, prin intermediul cultului, învățământului, practicilor şi observării riturilor.
>
> Libertatea de manifestare a propriei religii sau a propriei credințe nu poate fi obiectul unor restricții, cu excepția celor stabilite de lege şi care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, sănătății sau a moralei publice, sau pentru apărarea drepturilor şi libertăților celorlalți.

– În contextul *Conferinței cu privire la Siguranță şi Cooperare în Europa* (1986-1989), la Reuniunea de la Viena, reprezentanții statelor participante au adoptat un document final, care afirmă (art. 16):

> În scopul asigurării libertății individului de a profesa şi a practica o religie sau o convingere, statele participante, între altele,

1) vor adopta măsuri eficace pentru a împiedica şi a elimina orice fel de discriminare pe motiv de religie sau convingere faţă de individ sau faţă de comunităţi în ceea ce priveşte recunoaşterea şi exercitarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale în toate domeniile vieţii civile, politice, economice, sociale şi culturale şi vor asigura un raport de egalitate între cei care aparţin unei religii sau nu aparţin niciunei religii;

2) vor favoriza un climat de toleranţă reciprocă şi respect între credincioşii din comunităţi diferite, precum şi între membrii unor religii şi cei care nu aparţin niciunei religii.

– ***Tratatul de la Amsterdam*** *(1997)*[1], care modifică Tratatul Uniunii Europene, tratatele care instituie Comunităţile europene şi unele acte conexe, în *Declaraţia nr. 11* garantează:

Uniunea Europeană respectă şi nu prejudiciază statutul prevăzut în legislaţiile naţionale pentru Bisericile, asociaţiile sau comunităţile religioase din statele membre. Uniunea Europeană respectă în mod egal şi statutul organizaţiilor filosofice neconfesionale.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene *(2000)*[2]

Preambul. Popoarele Europei, stabilind între ele o uniune tot mai strânsă, au hotărât să împărtaşească un viitor paşnic întemeiat pe valori comune. Conştientă de patrimoniul său spiritual şi moral, Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile şi universale ale demnităţii umane, libertăţii, egalităţii şi solidarităţii; aceasta se întemeiază pe principiile democraţiei şi statului de drept. Uniunea situează persoana în centrul

[1] http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_24.pdf.

[2] http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/l33501_ro.htm

acțiunii sale, instituind cetățenia Uniunii şi creând un spațiu de libertate, securitate şi justiție.

Uniunea contribuie la păstrarea şi la dezvoltarea acestor valori comune, respectând diversitatea culturilor şi tradițiilor popoarelor Europei, precum şi identitatea națională a statelor membre şi organizarea autorităților lor publice la nivel național, regional şi local; Uniunea caută să promoveze o dezvoltare echilibrată şi durabilă şi asigură libera circulație a persoanelor, serviciilor, mărfurilor şi capitalurilor, precum şi libertatea de stabilire.

În acest scop, este necesară consolidarea protecției drepturilor fundamentale, făcându-le mai vizibile prin cartă, în spiritul evoluției societății, a progresului social şi a dezvoltărilor ştiințifice şi tehnologice.

Prezenta cartă reafirmă, cu respectarea competențelor şi sarcinilor Uniunii, precum şi a principiului subsidiarității, drepturile care rezultă în principal din tradițiile constituționale şi din obligațiile internaționale comune statelor membre, din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, din Cartele sociale adoptate de Uniune şi de către Consiliul Europei, precum şi din jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene şi a Curții Europene a Drepturilor Omului. În acest context, carta va fi interpretată de către instanțele judecătoreşti ale Uniunii şi ale statelor membre, acordând atenția cuvenită explicațiilor redactate sub autoritatea prezidiului Convenției care a elaborat carta şi actualizate sub răspunderea prezidiului Convenției Europene.

Beneficiul acestor drepturi implică responsabilități şi îndatoriri atât față de terți, precum şi față de comunitatea umană în general şi față de generațiile viitoare.

În consecință, Uniunea recunoaşte drepturile, libertățile şi principiile enunțate în continuare.

Articolul 9

Dreptul la căsătorie şi dreptul de a întemeia o familie

Dreptul la căsătorie şi dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi.

Articolul 10

Libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie. Acest drept implică libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin intermediul cultului, învăţământului, practicilor şi îndeplinirii riturilor.

(2) Dreptul la obiecţie pe motive de conştiinţă este recunoscut în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestui drept.

Articolul 11

Libertatea de exprimare şi de informare

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a transmite informaţii sau idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere.

(2) Libertatea şi pluralismul mijloacelor de informare în masă sunt respectate.

Articolul 12

Libertatea de întrunire şi de asociere

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere la toate nivelurile şi în special în domeniile politic, sindical şi civic, ceea ce implică dreptul oricărei persoane de a înfiinţa împreună cu alte persoane sindicate şi de a se afilia la acestea pentru apărarea intereselor sale.

(2) Partidele politice la nivelul Uniunii contribuie la exprimarea voinţei politice a cetăţenilor Uniunii.

Articolul 13

Libertatea artelor şi ştiinţelor

Artele şi cercetarea ştiinţifică sunt libere. Libertatea universitară este respectată.

Articolul 14

Dreptul la educaţie

(1) Orice persoană are dreptul la educaţie, precum şi la accesul la formare profesională şi formare continuă.

(2) Acest drept include posibilitatea de a urma gratuit învăţământul obligatoriu.

(3) Libertatea de a înfiinţa instituţii de învăţământ cu respectarea principiilor democratice, precum şi dreptul părinţilor de a asigura educarea şi instruirea copiilor lor, potrivit propriilor convingeri religioase, filosofice şi pedagogice, sunt respectate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestora.

Tratatul de la Lisabona (2007)[3]

Articolul 1

Tratatul privind Uniunea Europeană se modifică în conformitate cu dispoziţiile prezentului articol.

Preambul

1) Preambulul se modifică după cum urmează:

se introduce un al doilea considerent cu textul următor:

„Inspirându-se din moştenirea culturală, religioasă şi umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile şi inalienabile ale persoanei, precum şi libertatea, democraţia, egalitatea şi statul de drept;

Articolul 16C

(1) Uniunea respectă şi nu aduce atingere statutului de care beneficiază, în temeiul dreptului naţional, Bisericile şi asociaţiile sau comunităţile religioase din statele membre.

[3] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2007.306.01.0001.01.RON

(2) Uniunea respectă, de asemenea, statutul de care beneficiază, în temeiul dreptului național, organizațiile filosofice şi neconfesionale.

(3) Recunoscându-le identitatea şi contribuția specifică, Uniunea menține un dialog deschis, transparent şi constant cu aceste Biserici şi organizații.

2. Aspecte ale relației dintre stat şi Biserică în unele țări din cadrul Uniunii Europene

Atât în țările democratice occidentale, cât şi în cele eliberate de câteva decenii din dominația totalitară comunistă, problema raporturilor dintre sacru şi profan, dintre Biserici şi instituțiile laice, continuă să anime spiritele şi să trezească interes. Interesele pot fi de natură ideologică sau din motive materiale, precum dorința Bisericii Greco-Catolice de a-i fi restituite bunurile confiscate de regimul comunist şi încredințate Bisericii Ortodoxe Române. Acesta este doar un exemplu şi ar putea fi aduse şi altele din spațiul românesc, precum este dorința acestei Biserici majoritare de a primi de la statul român ceea ce i-a fost naționalizat în perioada formării statului român din a doua parte a secolului al XIX-lea. Şi acest exemplu poate fi mutat în celelalte state ale fostului bloc comunist, unde acestea, neadmițând proprietatea privată, mai ales pentru că era a unor instituții considerate duşmane şi periculoase statului laic, ateu, au spoliat Bisericile Catolice de bunuri mobile şi imobile, de proprietățile lor funciare, edificiile religioase încredințându-le Bisericilor Ortodoxe, iar celelalte bunuri trecându-le în patrimoniul statului. Toată această politică împotriva Bisericilor a început în forma ei brută o dată cu Revoluția sovietică din anul 1917 şi a fost aplicată în forme dictatoriale sângeroase în noul stat sovietic, iar după Al Doilea Război Mondial,

sub conducerea acestuia, a fost impusă în toate statele lui satelit. În felul acesta, în Estul Europei se repeta ceea ce se petrecuse în Franța din perioada ei revoluționară. În prezent, mai multe biserici din Europa sunt în litigiu cu statul, pentru că au fost deposedate abuziv de bunuri, şi cer acestuia retrocedarea lor. Alături de exemplul Bisericii Române Unite cu Roma, poate fi adus şi exemplul Bisericii Catolice din Cehia, care revendică sute de clădiri, terenuri imense şi Catedrala „Sf. Vitus" din Praga, considerată de guvern ca simbol al națiunii, iar de Biserică drept edificiu sacru, de cult.

În Europa, relațiile dintre stat şi Biserici pot fi încadrate în două categorii: state unde Bisericile sunt complet separate de stat şi state unde există o separare mixtă între ele, iar una sau mai multe Biserici sunt declarate de stat. În continuare intenționăm să prezentăm sintetic aspecte ale raporturilor stat-Biserică în state ale Uniunii Europene.

a) Austria. În secolul al XVIII-lea, josefinismul a creat cumva o Biserică de stat, realitate care s-a modificat în secolele următoare, limitând drepturile şi privilegiile Bisericii Catolice, iar anexarea Austriei la Germania în anul 1938 a însemnat şi sfârşitul structurii confesionale austriece. În a doua parte a secolului XX, Biserica Catolică revine la o poziție mai favorabilă în fața instituțiilor statale, recunoscându-se în cea mai mare parte Concordatul din anul 1933. Ca bază a actualului statut al Bisericii Catolice de aici, se află legea fundamentală din anul 1867. O reglementare ulterioară se află în legea constituțională din anul 1920, lege care apare în contextul sfârşitului Imperiului Austro-Ungar şi al naşterii unei lumi noi, în care sunt clar afirmate două categorii de principii, şi anume drepturile omului, în care intră şi libertatea de conştiință şi religioasă, şi

garantarea din partea statului a unei protecții a instituțiilor corporative care au un rol benefic în viața publică, deci şi a Bisericilor.

Statul nu recunoaşte vreo Biserică drept fiind a lui, ci pentru el toate sunt libere şi tratate în mod egal. Nu există o separare totală a statului de Biserici, el recunoscând rolul lor public şi, ca atare, având multe activități comune. Toate Bisericile sunt considerate ca persoane juridice de drept public, iar drepturile şi libertățile lor sunt tutelate de lege. Şi ca urmare a sistemului josefinist, adică a controlului Bisericii din partea statului, astăzi se mai pune încă în discuție cazul acestei țări, unde instituțiile religioase şi personalul lor sunt considerate poate prea mult ca instituții ale statului, iar personalul acestora ca funcționari publici. Statul însă recunoaşte libertatea religioasă a fiecărei persoane, iar libera manifestare a credinței cetățenilor, ca şi a instituțiilor religioase, este tutelată legal, cu condiția să fie salvgardate binele public şi bunele moravuri. În favoarea binelui public intră activitățile culturale, educaționale, caritative ale tuturor Bisericilor şi cultelor şi, considerând acest rol public al lor, statul recunoaşte juridic practicile religioase, organizarea şi administrarea internă a cultelor, dreptul lor la proprietate şi la păstrarea ei etc. Fundamentat pe o tradiție de coloratură catolică, statul este dispus şi la acceptarea noilor confesiuni religioase, cu condiția ca acestea să nu contravină legii şi bunelor moravuri. Conform recensământului din anul 1991, catolicii erau în procentaj de 78,14%, iar 8,64% s-au declarat fără nicio apartenență confesională. Protestanții ajung la un procentaj de 5%.

Ca o recunoaştere a libertăților fundamentale, clericii şi toți cei ce se pregătesc să devină clerici sau să aibă diferite funcții bisericeşti sunt exonerați de serviciul

militar; de acest serviciu sunt scutiţi şi toţi cei care îl refuză în baza unei obiecţii de conştiinţă. Tot ca o probă a respectării şi tutelării religiei şi libertăţilor religioase, sunt considerate ca delicte penale tulburarea manifestărilor cultuale şi a păcii religioase, ca şi actele împotriva persoanelor care săvârşesc un serviciu religios.

Activităţile educaţionale şi social-caritative ale Bisericii Catolice şi ale celei protestante sunt foarte puternice şi active în statul austriac, iar acesta le susţine legal şi financiar. Şcolile confesionale, deşi păstrează în programele lor de formare un conţinut doctrinar specific, propriu, sunt deschise însă tuturor, indiferent de apartenenţa confesională a celor care vor să le frecventeze. În instituţiile sale de educaţie, autoritatea bisericească are dreptul de a accepta sau refuza angajarea unei persoane pe motive de ordin religios, salvgardându-se astfel puritatea învăţământului confesional şi respectarea unei deontologii profesionale care să nu contrazică principiile eticii religioase.

În învăţământul religios din şcoli, religia este disciplină obligatorie, fiind la paritate cu celelalte discipline din programa scolastică. Părinţii sau tutorii legali au însă dreptul de a cere sau de a respinge predarea religiei pentru copiii lor, iar după vârsta de 14 ani şi elevii pot proceda la fel. Conţinutul programelor de învăţământ este doar de competenţa Bisericilor, statul rezervându-şi doar dreptul de a le aviza. El urmăreşte însă ca în predarea religiei să fie respectat binele comun public. Conform concordatului din anul 1933, există şi un învăţământ teologic universitar, catolic sau protestant, iar facultăţile de teologie sunt finanţate de stat. În aceste facultăţi, angajarea unui profesor cere şi acordul autorităţii ecleziastice competente. Dacă în conţinutul actului de predare sau în comportamentul respectivului

profesor există abateri grave de la doctrina religioasă, autoritatea bisericească are dreptul să ceară retragerea acestui drept de predare din facultatea respectivă.

În domeniul administrativ, persoanele care sprijină Bisericile prin donații beneficiază de scutiri de taxe şi impozite, iar instituțiile Bisericilor sunt scutite de taxa pe valoarea adăugată sau de taxele profesionale. La fel, sunt scutite de impozit edificiile cu un scop religios. Membrii Bisericilor sunt obligați la plata impozitului ecleziastic, iar cei care nu-l plătesc pot fi urmăriți pe cale civilă, cu toate consecințele de rigoare. Asistența religioasă este asigurată în instituțiile publice (armată, spitale, penitenciare), iar serviciile religioase sunt organizate la nivelul fiecărei instituții.

Statul recunoaşte 22 de culte care beneficiază de avantaje de tip fiscal. Impozitele sunt percepute direct de la credincioşi. Relațiile cu Biserica Catolică sunt reglementate printr-un Acord.

b) Belgia. Relațiile statului cu Bisericile şi religiile sunt stabilite deja în Constituția din anul 1831, ajunsă cu multe reglementări şi modificări până la cea din anul 1977[4]. Statul recunoaşte 6 culte care beneficiază

[4] http://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/be118fr.pdf. Vezi articolele 19, 20, 21 şi 181: *Art. 19:* La liberté des cultes, celle de leur exercice public, ainsi que la liberté de manifester ses opinions en toute matière, sont garanties, sauf la répression des délits commis à l'occasion de l'usage de ces libertés.

Art. 20: Nul ne peut être contraint de concourir d'une manière quelconque aux actes et aux cérémonies d'un culte, ni d'en observer les jours de repos.

Art. 21: L'État n'a le droit d'intervenir ni dans la nomination ni dans l'installation des ministres d'un culte quelconque, ni de défendre à ceux-ci de correspondre avec leurs supérieurs, et de publier leurs actes, sauf, en ce dernier cas, la responsabilité ordinaire en matière de presse et de publication.

Le mariage civil devra toujours précéder la bénédiction nuptiale, sauf les exceptions à établir par la loi, s'il y a lieu.

de scutirea de impozite asupra imobilelor şi ai căror clerici (preoţi, pastori) sunt plătiţi de către stat. Biserica Catolică este cea mai numeroasă (75% din populaţia ţării, conform unui recensământ din anul 1987). Asociaţiile umanitare sunt ataşate religiilor, drept care membrii lor sunt plătiţi, acordând asistenţă religioasă în spitale şi predând etica în şcoli.

Orele de religie şi de etică sunt predate în mod succesiv şi niciuna nu este obligatorie. Căsătoria religioasă declarată are forţă legală şi se celebrează în mod succesiv după cea civilă.

Din 2003 a fost autorizată căsătoria persoanelor de acelaşi sex. Din 2006 se permite şi cuplurilor de homosexuali să înfieze copii. Nivelul de laicizare a gândirii şi a vieţii cotidiene este în continuă creştere, ceea ce atrage după sine scăderea numărului acelora care se botează, ca şi al acelora care îşi declară o apartenenţă confesională sau o credinţă religioasă. În baza unor legi şi declaraţii internaţionale recunoscute în întreaga lume democratică, şi în această ţară drepturile şi libertăţile religioase sunt tutelate de către stat fiecărui cetăţean. Clericilor le este negat însă dreptul de a accede în funcţii politice şi juridice importante, ceea ce ne arată că şi aici separarea statului de Biserică este destul de pregnantă, însă nu este o separare totală, ci mai mult un fel de independenţă mutuală a Bisericii faţă de stat. Acesta este neutru faţă de Biserici, însă neutralitatea sa este una pozitivă.

Art. 181: § traitements et pensions des ministres des cultes sont à la charge de l'État; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget.

§ 2. Les traitements et pensions des délégués des organisations reconnues par la loi qui offrent une assistance morale selon une conception philosophique non confessionnelle sont à la charge de l'État; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget.

Biserica Catolică de aici este foarte puternică în învățământ şi în educație. Mai bine de jumătate dintre elevii din învățământul primar frecventează o şcoală catolică, iar în învățământul universitar se remarcă universitățile catolice din Louvain[5] şi Leuven[6].

Statul susține legal şi financiar şi asistența religioasă în instituțiile publice, precum armată, penitenciare, spitale, iar capelanii de aici sunt considerați funcționari publici şi, ca atare, stipendiați de stat.

c) Danemarca. În acest regat, conform Constituției, suveranul trebuie să facă parte din Biserica națională daneză, care este de confesiune luterană. Asemănător Angliei, şi aici suveranul este şi capul Bisericii Luterane, considerată un element fundamental al statului, adică o Biserică de stat. Partea a şaptea a Constituției, secțiunile 66-70, ne prezintă Biserica Evanghelică Luterană, care respectă însă drepturile fundamentale ale persoanei umane. Biserica nu mai reprezintă o putere în spațiul public civil, cum era în secolele anterioare; acum ea este supusă Parlamentului danez, aşa cum chiar şi regina este supusă în multe privințe acestei instanțe care reprezintă puterea populară. Totuşi, această Biserică, potrivit articolului sau secțiunii 69, este un cult, şi nu o asociație privată în categoria căreia sunt incluse toate celelalte Biserici sau culte prezente în regat. Considerată ca un instrument al regatului (diferit însă de instituțiile civile laice), cu un cult public în folosul țării, Biserica daneză este susținută financiar de către stat în proporție de aproape 50%, bani proveniți dintr-un impozit ecleziastic prin contribuția credincioşilor luterani în beneficiul aceleiaşi Biserici. Angajații Bisericii sunt asimilați angajaților statali, cu misiunea de a sluji

[5] http://www.uclouvain.be/index.html.

[6] http://www.kuleuven.be/english.

cauza lui Dumnezeu, dar în egală măsură de a contribui şi la binele ţării şi al cetăţenilor ei. Şi pentru că Biserica are o misiune spirituală, caritativă, asistenţială şi de educaţie şi nu urmăreşte acumularea de profit, de beneficii financiare, materiale, clădirile şi terenurile Bisericii se bucură de scutiri de taxe şi impozite.

Referitor la celelalte confesiuni sau culte, pentru ca ele să fie recunoscute oficial, nu trebuie să aibă nimic care să contravină moralei şi ordinii publice şi trebuie să aibă un conţinut clar doctrinar, moral şi o exprimare liturgică publică. Un simplu grup religios, o asociaţie filosofică sau etică nu pot fi considerate cult şi, ca atare, nu pot oficia căsătorii. Celelalte confesiuni sau culte, în afara celei statale luterane, nu se bucură de sprijin financiar din partea statului. Dacă însă ele înfiinţează şcoli sau alte instituţii cu scop asistenţial, caritativ, de sănătate sau orice altceva în folosul public, ele intră sub controlul public şi sunt susţinute de autorităţile statale locale.

Ora de religie în şcoli este predată de membrii clerului Bisericii naţionale, iar pregătirea profesorilor de religie se face în şcoli teologice finanţate de stat din aşa-zisele „fonduri comune". Predarea religiei, obligatorie în toate treptele învăţământului preuniversitar, poate fi făcută şi de către părinţi, care au o pregătire teoretică şi pedagogică în acest sens. Învăţământul de stat este neutru din punct de vedere confesional. După vârsta de 15 ani, elevul însuşi alege dacă să urmeze sau nu ora de religie. Ca şi în Grecia, de exemplu, şi în această ţară radioul naţional transmite celebrările religioase oficiate în principalele catedrale din oraşe. Prezenţa religioasă este şi în spitale, armată, penitenciare, unde există clerici plătiţi de stat.

Comunităţile luterane sunt slujite de un pastor, ajutat de un consiliu parohial care poate aduna fonduri

pentru interesele acestei comunități sau pentru alte scopuri religioase.

În ceea ce priveşte legislația referitoare la cupluri, aceasta le recunoaşte printr-o „înregistrare de parteneriat" pe cele homosexuale. Aceeaşi legislație, aceleaşi norme privind toate problemele religioase sunt valabile pentru tot statul danez, adică şi pentru Groenlanda şi Insulele Feroe. Conform unei statistici din anul 1992, în Danemarca funcționau următoarele Biserici, confesiuni şi culte: Biserica Apostolică a Danemarcei, Acțiunea Evanghelistă Daneză, Biserica Regelui norvegian Haacon, Biserica Engleză a Sfântului Alban, Biserica Suedeză, Bahaismul, Centrul Budist, Reformații Francezi, Reformații Germani, Comunitățile penticostale, Biserica Romano-Catolică, Biserica Ortodoxă, Armata Mântuirii, Metodiştii, Biserica Adventistă de ziua a VII-a şi Biserica Internațională[7].

d) Finlanda. Ca şi celelalte țări scandinave, şi aceasta s-a rupt de catolicism în perioada reformelor luterane, iar libertatea religioasă a fost garantată tuturor abia în primele decenii ale secolului XX. În această țară, Biserica Luterană şi Biserica Ortodoxă sunt Biserici de stat, având un statut public mai deosebit decât celelalte confesiuni religioase sau Biserici. Episcopii acestor Biserici sunt numiți de preşedintele țării. Pentru Biserica Luterană, asimilată unei instituții statale de drept public, statul percepe impozitele ei, aşa cum le percepe de la orice cetățean pentru destinații publice, precum sănătatea, pensia, şomajul. O lege din anul 1993 reglementează relația stat-Biserică Luterană națională, iar o lege din acelaşi an a acesteia din urmă reglementează propria doctrină, organizare şi funcționare

[7] Vezi partea dedicată Danemarcei, în: ROBBERS, G. ed, *État et Églises dans l'Union europeene*, Nomos, Baden-Baden 1997.

a ei. Celelalte biserici sunt considerate persoane juridice de drept privat. În şcoli este prevăzut un curs de etică alternativ celui de religie corespunzător apartenenței confesionale a elevilor; acest curs de religie este la dispoziția tuturor elevilor, fiind organizat şi susținut financiar de şcoală. Biserica Catolică are o şcoală internațională la Helsinki, unde învață nu doar elevi catolici. Această deschidere spre universalitate în învățământul catolic este o constantă în toate şcolile catolice, în general, din orice țară ar fi ele. La Helsinki şi în Turku există două facultăți de teologie susținute de stat, în care învățământul şi formarea sunt deschise tuturor, nu doar luteranilor. În estul țării, la Joensuu, în cadrul universității funcționează şi o facultate de teologie care are menirea de a pregăti preoții şi cântăreții Bisericii Ortodoxe. În mass-media, cele două Biserici naționale sunt destul de prezente, iar statul recunoaşte şi sprijină activitățile lor culturale, sociale şi orice inițiativă în folosul public. Parohii sunt plătiți de către comunitățile religioase, însă salariile şi pensiile episcopilor sunt asigurate de către stat. Deşi este susținută de stat, Biserica majoritară are un număr de credincioşi mereu în scădere, întrucât şi aici procesul de secularizare, de laicizare a gândirii şi vieții, este foarte avansat.

e) Franța. Statul şi Biserica au fost întotdeauna într-o legătură directă, chiar dacă această legătură a fost caracterizată de-a lungul istoriei de numeroase tensiuni, mai ales după Revoluția Franceză. Actualmente, Constituția franceză prevede în mod explicit laicitatea statului: în clădirile publice se admite folosirea simbolurilor religioase (crucifixuri sau *hijab*) numai dacă acestea nu au caracter de răzbunare, în timp ce este interzisă (art. 28) expunerea de simboluri religioase

pe monumente şi în spațiile publice, excepție făcând locurile de cult, cimitirele, muzeele etc. Nicio Biserică nu beneficiază de finanțări publice. Nu există nicio formă de educație religioasă în şcoli. Clădirile de cult catolic sunt proprietatea statului, care le întreține. *Codul fiscal general* prevede scutirea de impozite pentru lăcaşurile de cult, în schimb acestea trebuie să fie deschise asociațiilor culturale. Singura căsătorie legală este cea civilă, în timp ce căsătoria religioasă nu are putere legală şi trebuie să fie în mod obligatoriu succesivă celei civile. Preoții care celebrează ritualul căsătoriei religioase înaintea celei civile sunt pasibili de pedeapsă.

Şcolile private ce aparțin unei confesiuni pot să stipuleze acorduri cu administrația publică, primind finanțări, dar acceptând unele forme specifice de control din partea statului. Din 1999 a fost instituit PACS (Pactul civil de solidaritate), prin care se recunosc şi se reglementează cuplurile, atât cele heterosexuale, cât şi cele homosexuale.

f) Grecia. Constituția din anul 1975[8] stabileşte „întâietatea" Bisericii Ortodoxe şi ca preşedintele Republicii trebuie să jure în numele Sfintei Treimi (articolul 33, paragraful 2 din Constituția țării). În secțiunea II, articolul 3, stabileşte relațiile dintre Biserică şi stat:

> Religia dominantă în Grecia este cea a Bisericii Ortodoxe Orientale a lui Cristos. Biserica Ortodoxă a Greciei îl recunoaşte drept conducător pe Domnul Nostru Isus Cristos şi este indisolubil legată prin dogmă de marea Biserică a lui Cristos din Constantinopol şi de toate celelalte Biserici creştine de aceeaşi dogmă, observând imuabil, ca şi

[8] Constituția începe cu invocația: „În numele Sfintei, Consubstanțialei şi Nedespărțitei Treimi" a lui Dumnezeu. Vezi textul ei: http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf.

acelea, sfintele canoane apostolice şi sinodale, la fel ca şi Sfintele Tradiţii.

Sunt proclamate apoi autocefalia şi conducerea ei de către Sfântul Sinod. În unele regiuni ale ţării există un regim ecleziastic puţin diferit, dar care nu este contrar celor afirmate în paragraful precedent. Nu este permisă nicio traducere a Sfintei Scripturi care să nu aibă aprobarea Bisericii autocefale greceşti şi a celei din Constantinopol. În articolul 13, libertatea de conştiinţă şi cea religioasă este asigurată şi garantată tuturor cetăţenilor ţării şi nicio libertate sau un drept civil al acestora nu pot fi limitate de apartenenţa lor la o religie sau alta.

În legislaţia grecească, nu se admite deschiderea lăcaşurilor de cult pentru alte religii diferite decât cea ortodoxă fără consensul prealabil al acesteia, iar prozelitismul este interzis (articolul 13, paragraful 2). Aceste dispoziţii nu se armonizează însă cu art. 1368 din Codul Civil, care afirmă că Biserica Romano-Catolică şi Biserica Protestantă din această ţară sunt persoane juridice de drept public şi, ca atare, au dreptul ca oricare altă instituţie publică să exercite acte publice (înfiinţări de parohii, şcoli confesionale, grădiniţe confesionale etc). Învăţământul religios în şcoli este de competenţa ierarhiei ortodoxe şi este limitat la şcolile primare. Clerul ortodox este plătit de către stat, atât salariile, cât şi pensiile. Statul administrează imobilele, reţinând 35% din încasările parohiale. Biserica Ortodoxă este scutită de plata impozitelor pe proprietăţile imobiliare, pe venituri şi multe altele. Toţi membrii cultelor religioase, clerici, sunt dispensaţi de serviciul militar (legea 3601 din anul 1990). Toate dispoziţiile şi precizările statale în favoarea Bisericii Ortodoxe se bazează pe faptul că populaţia ortodoxă este majoritară, iar Biserica grecească

este considerată ca având un foarte mare rol pozitiv în istoria trecută şi prezentă a țării.

g) Germania. Constituția germană (art. 137) recunoaşte în mod direct drepturile grupurilor de atei şi ale asociațiilor care urmăresc definitivarea cultivării în comun a unei ideologii filosofice, echivalându-le cu asociațiile religioase. Bisericile pot impune propriilor credincioşi un impozit a cărui plată o prevede statul. Singura căsătorie admisă este cea civilă, în timp ce cea religioasă este lipsită de orice eficacitate legală şi trebuie să fie în mod obligatoriu succesivă celei civile. Preoții care celebrează ritualul înaintea căsătoriei civile sunt pasibili de pedeapsă. Raporturile cu Biserica Catolică sunt reglementate prin acte legislative cu diferite Landuri[9]. În 2002, o sentință a Curții Constituționale Federale de la Karlsruhe a fost aprobată în cadrul constituționalității legii în ceea ce priveşte unirea pe viață. Aceasta reglementează şi uniunea între persoanele homosexuale, care, ca urmare a înregistrării înaintea oficialităților civile, au aceleaşi drepturi şi obligații ca şi cele ale cuplurilor heterosexuale.

h) Irlanda. Constituția a fost promulgată în numele Sfintei Treimi. Jurământul pe care trebuie să-l depună preşedintele împiedică un ateu sau un agnostic să devină preşedinte. Statul nu finanțează Biserica Catolică, totuşi garantează scutirea de impozite pentru imobile. Educația religioasă este asigurată în timpul programului de ore şcolare.

i) Italia. În Italia, raporturile dintre Biserica Catolică şi Republica Italiană sunt reglementate prin Pactele Laterane din anul 1929, care reprezintă o finalizare

[9] Vezi: P. MIKAT, *Kirche und Staat in der neuren Entwicklung*, Darmstadt 1980.

a legii privind garanţiile din anul 1871. Constituţia republicană din anul 1948 stă la baza statului modern italian, un stat republican fundamentat pe muncă, aşa cum declară deja primul articol al Constituţiei. Deşi este o ţară majoritar catolică, procesul de laicizare a gândirii şi vieţii este în curs şi în această ţară, dovadă fiind legalizarea divorţului în anul 1970 şi a avortului, opt ani mai târziu. Statul este separat de Biserici şi le tratează pe toate în mod egal, dar cooperează cu acestea pentru binele public al cetăţenilor. Pactele Laterane au suferit modificări şi noi reglementări privind persoanele morale bisericeşti şi bunurile acestora (în anul 1984), privind învăţământul religios în şcolile publice (1985), sărbătorile religioase (1985) şi asistenţa religioase în rândul forţelor de poliţie (1990)[10].

Pe baza articolului 8 din Constituţie, s-au semnat convenţii între Stat şi Biserica Valdeză în anul 1984, Adventistă de ziua a VII-lea în 1986, Baptistă şi Luterană în 1993. Cultele se bucură de o mare autonomie, putând să se organizeze în deplină libertate, iar poziţia lor juridică nu poate fi modificată de către stat, fără voinţa lor. Clericii au un statut particular în rândul cetăţenilor, de exemplu, sunt scutiţi de serviciul militar, dar sunt afectaţi şi de incapacităţi civile, precum ocuparea unor funcţii juridice sau administrative. Căsătoria religioasă are efecte civile şi, la fel, declararea nulităţii unei căsătorii religioase înseamnă divorţ în sfera civilă.

[10] Vezi textul acordurilor de la Villa Madama pe site-ul oficial al Vaticanului: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html. Un studiu bun al acestor acorduri: http://www.treccani.it/enciclopedia/gli-accordi-di-villa-madama-dalla-costituente-a-craxi_(Cris - tiani_d'Italia).

Finanțarea Bisericii se face prin aplicarea legii 222 din anul 1985, care stabileşte că 8‰ din suma încasată de IRPEF din impozitul pe venit al persoanelor fizice este repartizată statului pentru politica socială sau se alocă uneia dintre cele şapte opțiuni, printre care este inclusă şi Biserica Catolică. După datele publicate de Conferința Episcopală Italiană (CEI) şi actualizate în declarația de venit din 2000, statul italian a transferat Bisericii 643 de milioane de euro. O statistică mai actuală în ceea ce priveşte declarația de venituri – din 2005 – indică suma de 981 de milioane de euro.

De asemenea, sunt şi alte surse de finanțare sau de privilegii fiscale de natură diferită:

– deductibilitate fiscală din ofertele din partea cetățenilor, până la un plafon maxim de circa 1.000 de euro;

– scutirea fiscală totală, cuprinzând impozite pe succesiuni şi donații pentru parohii şi cler;

– finanțări de *şcoli private*, ale căror titluri de studii sunt echivalente cu cele ale şcolilor publice statale;

– sarcina de urbanizare destinată *edificiului de cult*;

– contribuțiile credincioşilor.

În privința învățământului şi educației, pentru cele şase culte oficial recunoscute, predarea religiei constă în două ore pe săptămână în grădinițe şi în învățământul primar, iar în şcolile secundare într-o oră pe săptămână. De la 13 ani în sus, elevii, părinții sau tutorii legali trebuie să declare dacă urmează sau nu ora de religie. În caz că refuză această oră, trebuie să aleagă altă materie sau să părăsească şcoala. Profesorii de religie trebuie să aibă un titlu de studiu adecvat predării acestei materii şi să fie propuşi de către autoritatea bisericească competentă. În cazul în care profesorul ar preda învățături contrare celei oficiale sau ar avea un comportament care ar compromite grav predarea şi finalitățile

ei, autoritatea bisericească poate cere retragerea respectivei persoane din activitatea didactică. Conținutul învățământului, programele didactice sunt fixate prin convenții între Ministerul Învățământului şi preşedintele Conferinței Episcopale italiene şi episcopii diecezelor unde se predă religia.

Învățământul universitar confesional este recunoscut de către stat, în articolul 33 din Constituție şi articolul 9 din Acordul de la Vila Madama. Este ştiut faptul că în această țară Biserica Catolică are multe instituții de învățământ şi formare de grad universitar, care slujesc atât interesele Bisericii, cât şi pe cele ale societății în general, iar cultura italiană în ansamblul ei poartă o puternică amprentă religioasă.

În ceea ce priveşte asistența religioasă în armată, penitenciare, spitale sau case pentru bătrâni, statul finanțează activitatea clericilor propuşi de către autoritatea bisericească. Această activitate, ca şi modalitatea ei de control şi remunerare, este stabilită prin convenții între conducerea respectivelor instituții statale şi autoritățile religioase. Este ştiut faptul că prezența în interiorul Romei a Statului Vatican şi a Suveranului Pontif înseamnă şi o poziție relevantă a Bisericii Catolice în spațiul public. Relația aceasta cu statul este una de tip concordatar. Acesta din urmă însă nu defavorizează nicio confesiune religioasă şi este dispus să încheie convenții cu orice confesiune sau Biserică.

j) Luxemburg. Articolul 22 din actuala Constituție[11] stabileşte că „intervenția statului în numirea şi instalarea şefilor de culte, modul de numire şi de revocare a celorlalți clerici, facultatea pentru unii şi pentru alții de a coresponda cu superiorii lor şi de a publica actele lor, la fel ca şi raportul dintre Biserică şi Stat,

[11] http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html.

fac obiectul unor convenţii care trebuie să fie supuse Camerei Deputaţilor pentru dispoziţii care necesită intervenţia sa".

Reprezentanţii clerului celor trei culte recunoscute (Biserica Catolică şi două comunităţi protestante) sunt plătiţi de către stat. În şcolile publice pot fi predate, în alternanţă, ore de etică sau de religie catolică. Căsătoria religioasă este lipsită de orice eficacitate legală şi trebuie să fie obligatoriu celebrată după cea civilă. Bisericile sunt prezente în societate prin diferite instituţii de sănătate, educaţie, cultură, intervenţii sociale şi este asigurată asistenţa religioasă în instituţii statale.

k) Malta. Catolicismul, în conformitate cu Constituţia, este religie de Stat, dar este acordată libertatea de cult. De asemenea, în conformitate cu Constituţia, autorităţile Bisericii Catolice au „misiunea şi dreptul de a învăţa care sunt principiile adevărate şi care sunt cele greşite", iar educaţia religioasă în şcoli este obligatorie. Divorţul, eutanasia şi avortul sunt interzise, chiar dacă au fost unele cazuri.

l) Marea Britanie. Biserica Anglicană este de stat, îşi are începutul în timpul regelui Henric al VIII-lea şi de atunci până în prezent este cea oficială, iar suveranul Angliei este supremul ei conducător spiritual şi trebuie să fie şi membru formal al Bisericii Prezbiteriene Scoţiene. Din deviza naţională „Dumnezeu şi dreptul meu" se poate întrevedea fundamentul societăţii şi statului englez. Din Înalta Cameră a Parlamentului fac parte cu titlu de „egali" 24 de episcopi din diecezele anglicane mai importante, numiţi „lorzi spirituali". Chiar dacă există un singur parlament pentru toată ţara şi toţi cetăţenii ei, sistemul juridic englez este împărţit în trei, în funcţie de trei zone ale ţării: Anglia şi Ţara

Galilor, Scoţia şi Irlanda de Nord. Precizăm şi faptul că acest stat nu are o Constituţie, ceea ce face ca legislaţia privind celelalte confesiuni, culte şi Biserici să fie destul de variată; ea garantează însă drepturile şi libertăţile religioase celor ce nu sunt anglicani, iar intoleranţa care a funcţionat mai multe secole a dispărut din Anglia contemporană.

Cei mai mulţi creştini aparţin Bisericii Angliei, iar romano-catolicii sunt în procentaj de aprox. 12% din totalul populaţiei, fiind organizaţi în 5 arhiepiscopii şi 17 episcopii. Problemele ei administrative, ca şi ale celorlalte Biserici sau confesiuni, sunt rezolvate prin intermediul unui „trust", care reprezintă o particularitate în spaţiul englez sau nord-american.

În şcoli, educaţia religioasă este facultativă şi în general creştină. Nicio Biserică nu este finanţată de stat, nici chiar cea engleză. Reprezintă aproape un paradox faptul că religia anglicană este de stat, că regina este şeful suprem al acestei Biserici şi totuşi statul susţine foarte puţin atât această Biserică, precum şi pe oricare alta. Susţinerea statală intervine mai mult atunci când trebuie întreţinut un edificiu cu o valoare istorică sau culturală deosebită. Cetăţenii pot să nu lucreze în zilele stabilite de propria religie, ceea ce nu provoacă conflicte sau obligaţii din partea altor colegi. Cuplurile homosexuale pot să se unească civil pe baza unui contract similar cu cel prevăzut în cazul căsătoriei cuplurilor heterosexuale şi pot adopta copii. Fondul special pentru plata pensiilor clerului este alimentat prin contribuţiile prezbiterilor înşişi sau ale Bisericii pentru ei, statul nesusţinând nici salariile şi nici pensiile membrilor clerului.

În armată, în spitale, ca şi în penitenciare este asigurată asistenţa religioasă, iar salariile clericilor din

aceste servicii sunt asigurate de instituțiile unde îşi desfăşoară activitatea. În ceea ce priveşte învățământul, în şcolile din Anglia şi Țara Galilor este asigurat şi învățământul religios, ca şi o formă de cult public zilnic, atât creştin, cât şi musulman, de exemplu. Este recunoscut şi rolul părinților în educația religioasă a copiilor lor. Cu toate acestea, apatia religioasă engleză este destul de mare, întrucât sondaje contemporane afirmă că mai mult de jumătate din populația țării nu are nicio legătură cu religia şi practicile religioase.

m) Olanda. Constituția permite atât convingerile religioase, cât şi pe cele atee. Statul nu finanțează nicio Biserică. Avantaje fiscale sunt prevăzute doar pentru asociațiile religioase. Singura formă de finanțare din partea statului este salariul acordat capelanilor, în mod total sau parțial. Toți cetățenii au posibilitatea de a beneficia de odihna duminicală. Căsătoria religioasă nu are putere legală şi trebuie să fie obligatoriu celebrată după cea civilă, chiar şi în cazul cuplurilor homosexuale.

n) Portugalia. În perioada postbelică, Biserica Catolică şi-a redobândit o poziție privilegiată în societatea portugheză, iar religia catolică este considerată ca „religie tradițională a națiunii portugheze”[12]. Relațiile cu Biserica Catolică sunt reglementate de un Concordat[13], nemenționat în interiorul Constituției. Nicio Biserică nu este finanțată de stat, care garantează însă scutirea de impozite pe imobilele care au un scop religios. Relațiile statului cu celelalte religii şi culte sunt stabilite în legea privind libertatea religioasă, nr. 4, din anul 1971,

[12] Vezi amendamentul din 1971 (Legea 3/1971) la Constituția din anul 1933. http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf.

[13] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2004/documents/rc_seg-st_20040518_santa-sede-rep-portoghese_it.html.

lege care a suferit apoi alte completări sau modificări, în favoarea unei echidistanţe statale faţă de oricare dintre ele şi a respectării drepturilor fundamentale ale persoanei umane, în cazul nostru, în special a celor religioase.

Nu există un sistem statal de finanţare a cultelor, nici taxe locale sau naţionale în acest sens; statul însă nu percepe impozite pe imobilele bisericeşti cu scop cultual, religios în general. Fiind majoritară în ţară, Biserica Catolică este cea care beneficiază cel mai mult de aceste facilităţi, ceea ce nu înseamnă că statul defavorizează în mod voit vreun alt cult sau biserică. Asistenţa religioasă este şi în armată, penitenciare sau spitale, iar statul subvenţionează capelanii din aceste instituţii.

Învăţământul catolic din această ţară are în frunte Universitatea Catolică Portugheză[14], cu sedii în patru oraşe, şi este clasificată în fruntea universităţilor la nivel mondial. Există mulţi profesori clerici care activează în alte universităţi statale. În învăţământul preuniversitar, religia este predată în toate şcolile publice. În deceniul al optulea al secolului trecut, orientarea de laicizare prezentă şi aici a pus acut în discuţie oportunitatea religiei în învăţământul statal, întrebându-se dacă acesta trebuie sau nu să mai rămână în şcolile unui stat care s-a separat de Biserică. Acordul nr. 423 din anul 1987 a afirmat că predarea religiei în şcolile publice nu afectează principiul constituţional (articolul 41, paragraful 4 din Constituţie) al nonconfesionalităţii statului[15].

[14] http://www.ucp.pt

[15] Article 41 (Freedom of conscience, religion and worship)

1. Freedom of conscience, religion and worship shall be inviolable.

2. No one shall be persecuted, deprived of rights or exempted from civic obligations or duties because of his convictions or religious observance.

o) Spania. Relațiile cu Biserica Catolică sunt reglementate de Concordatul din anul 1953[16] şi de legea privind libertatea religiei din anul 1980. Constituția din anul 1978[17] garantează libertatea religioasă a tuturor cetățenilor şi a comunităților religioase. Orice manifestare religioasă însă trebuie să respecte ordinea publică; este precizat şi faptul că nicio confesiune nu are caracterul de religie de stat (art. 16). Atât Constituția, cât şi alte legi ale statului sunt în acord cu legi universale, precum Declarația Universală a Drepturilor Omului, precum şi cu convențiile şi acordurile internaționale, semnate şi de Spania. Ținând cont şi de prezența altor Biserici, confesiuni şi culte decât cel catolic, statul este dispus să semneze cu oricare dintre ele convenții şi acorduri.

Laicizarea, secularizarea gândirii şi a vieții, este în curs şi în acest stat majoritar catolic, însă statul acordă în continuare o atenție specială Bisericii Catolice şi avantajelor pe care le poate avea dacă propune o politică favorabilă doctrinei catolice.

---

3. No authority shall question anyone in relation to his convictions or religious observance, save in order to gather statistical data that cannot be individually identified, nor shall anyone be prejudiced in any way for refusing to answer.

4. Churches and other religious communities shall be separate from the state and free to organise themselves and to perform their ceremonies and their worship.

5. Freedom to teach any religion within the denomination in question and to use appropriate media for the pursuit of its activities shall be guaranteed.

6. The right to be a conscientious objector, as laid down by law, shall be guaranteed.

[16] http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19530827_concordato-spagna_it.html.

[17] http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/index.htm.

În domeniul educației, Spania are o largă rețea de instituții de învățământ şi de formare catolice, cu tradiții multiseculare. Însă toate acestea aparțin sectorului privat, şi nu celui de stat. De fapt, în toate statele vestice şi central-europene, facultățile de teologie sau instituțiile de învățământ universitar confesional aparțin Bisericilor, şi nu statului, excepție făcând doar facultățile de teologie catolică şi protestantă din cadrul Universității de stat din Strasbourg[18]. Predarea orei de religie este obligatorie până la nivelul universitar, dar îşi păstrează caracterul facultativ. Dacă un elev nu participă la ora de religie, trebuie să desfăşoare alte activități supravegheate. Profesorii de religie sunt condiționați atât în numire, cât şi în activitatea specifică, precum şi în retragerea dreptului de a preda de către autoritatea bisericească competentă, pentru motive comune cu cele din celelalte state UE.

În legislație este prevăzută asistența spirituală în instituții publice precum armată, spitale şi penitenciare, iar clericii care activează aici sunt salarizați de stat. În această privință, salarizarea de către stat nu este clară şi sigură pentru clericii necatolici. Acest fapt se datorează nu unei intenții explicite a statului de a favoriza Biserica Catolică, cât mai mult faptului că aici catolicismul are rădăcini bimilenare, iar numeric este covârşitor în raport cu alte confesiuni religioase sau Biserici.

Este posibilă transferarea în favoarea Bisericii Catolice a unei părți din intrările fiscale (5,2 la mie), în timp ce imobilele şi obiectele de cult sunt scutite de impozite. Nu aceeaşi este realitatea şi pentru alte confesiuni sau Biserici. Căsătoria poate fi declarată nulă chiar de Biserica Catolică, cu efecte civile. Din 2005, căsătoria între homosexuali este acceptată de lege.

[18] http://www.unistra.fr.

Instruirea religioasă, cu excepția profesorilor selecționați de structura ecleziastică, este facultativă. Guvernul Zapatero a prevăzut numeroase intervenții de laicizare în instituțiile de stat.

p) Suedia. Ca şi celelalte țări scandinave, şi în aceasta s-a verificat în secolul al XVI-lea ruperea de catolicism şi de Roma papală şi formarea unei Biserici Luterane naționale. Începuturile libertăților religioase şi ale nediscriminării pe motive confesionale apar în a doua parte a secolului al XIX-lea, aşa cum s-a întâmplat şi în multe alte state ale Europei. Din 2000, după aproape cinci secole în care Biserica Luterană a fost un organism guvernamental, s-a trecut la un regim de separare: episcopii nu sunt aleşi de guvern, iar Biserica nu mai primeşte fonduri din gestiunea fiscală a statului. Suveranul, ca şi ministrul competent în relațiile cu Bisericile şi religiile trebuie să fie membri ai religiei naționale luterane.

În anul 1992 a fost promulgată o lege referitoare la religii şi Biserici în Suedia, în care, în primul rând, este analizat şi prezentat statutul de organizare şi funcționare a Bisericii naționale de stat. În anii următori, alte dezbateri şi decizii juridice insistă asupra parității tuturor religiilor în fața legii. Legiuitorii privesc religiile şi Bisericile mai mult pentru rolul lor public, social, asistențial, caritativ sau educațional şi, în măsura în care se implică şi contribuie la binele social public, sunt şi tutelate legislativ şi sprijinite în acțiunile lor. Ajutorul financiar acordat Bisericilor vine dintr-o contribuție atât a statului, cât şi a membrilor Bisericilor. În învățământul universitar statal există şi facultăți de teologie pentru formarea pastorilor şi a altor persoane care slujesc în Biserica suedeză. Din anul 2000,

Biserica națională suedeză a fost separată de stat, care doreşte să mențină o poziție echidistantă față de orice confesiune religioasă, Biserică sau cult.

Recunoscută pentru poziția sa de avangardă în ceea ce priveşte drepturile omului, inclusiv ale grupărilor cu orientare homosexuală, în această țară cuplurile homosexuale sunt recunoscute printr-o „înregistrare de parteneriat" cu valoare legală şi pot să adopte copii, iar din anul 2013, Sinodul Bisericii suedeze, urmând exemplul instituțiilor laice, a aprobat ceremonia religioasă a căsătoriei între homosexuali.

Statele UE au fiecare propria istorie şi propriile problematici, iar forurile centrale europene respectă legislația statelor membre în privința relațiilor Biserică-stat. Bisericilor le este recunoscut rolul în spațiul public, în multe domenii de activitate specifice naturii spirituale, culturale, educaționale şi de asistență socială. Deşi toate statele UE sunt laice, ele nu sunt atee sau anticonfesionale şi, ca atare, nici religia, nici instituțiile religioase nu sunt combătute şi nu sunt considerate nocive organizării şi funcționării instituțiilor publice şi nici binelui comun al cetățenilor. Cu excepția Franței, separarea dintre stat şi Biserică este în mai toate cazurile una moderată, ceea ce permite multe locuri comune de acțiune între instituțiile laice şi cele bisericeşti, confesionale. În state majoritar catolice, precum Italia, Spania[19], Portugalia, Biserica Catolică are o poziție cumva privilegiată, dar nu datorită unei

[19] Section 16. **1.** Freedom of ideology, religion and worship is guaranteed, to individuals and communities with no other restriction on their expres- sion than may be necessary to maintain public order as protected by law.

2. No one may be compelled to make statements regarding his or her ideology, religion or beliefs.

favorizări legislative, ci datorită rolului acestei Biserici în istoria, cultura şi civilizaţia respectivelor state, ca şi a procentajului majoritar al catolicilor. Şi fiind vorba despre o sprijinire proporţionată numeric, este evident faptul că celor majoritari numeric le este acordat un ajutor statal mai substanţial. Un alt aspect care apare evident în relaţiile Biserică-stat este cel al interesului acestuia din urmă pentru a câştiga votul electoratului. Cu cât o Biserică sau alta se apropie mai mult de ideologia sau interesele unui partid la putere sau ale unei orientări ideologice naţionale, cu atât acea biserică este sprijinită mai mult de către organismele statale. Deşi nu face obiectul direct al studiului nostru, trebuie să afirmăm faptul că în această privinţă Biserica Catolică, exceptând unele derapaje germane din perioada antebelică, s-a pronunţat şi se pronunţă clar în favoarea valorilor spirituale şi a drepturilor fundamentale ale persoanei umane, care nu este supusă statului, ci este în serviciul persoanei umane, indiferent de apartenenţa confesională. Din partea cetăţenilor laici însă, aceştia urmează propriul drum al conştiinţei lor civile şi creştine, care nu întotdeauna este şi cel al ierarhiei bisericeşti (vezi, de exemplu, votarea divorţului şi avortului în deceniul al optulea al secolului trecut, din partea catolicilor italieni). În Irlanda, în baza Constituţiei revizuite în anul 1973, statul se proclamă credincios[20], deci opus laicizării, deşi stabileşte

3. No religion shall have a state character. The public authorities shall take into account the religious beliefs of Spanish society and shall consequently maintain appropriate coo- peration relations with the Catholic Church and other confessions.

[20] Vezi, mai ales, nr. 1 al articolului 44 din Constituţie:

The State acknowledges that the homage of public worship is due to Almighty God. It shall hold His Name in reverence, and shall respect and honour religion.

aceeaşi separare între el şi Biserici, ca şi în alte state UE. De la Atlantic şi până la Prut, relaţiile stat-Biserică variază în cadrul a trei categorii: o separare mai netă, categorică, precum în cazul Franţei, sau o separare strictă, ca în Olanda, de exemplu, sau una nedeterminată, ca în multe alte state ale UE. O a treia categorie de separare stat-Biserică există în acele state unde cel puţin una dintre Biserici este declarată Biserică de stat, precum în Peninsula Scandinavă sau în Grecia.

1° Freedom of conscience and the free profession and practice of religion are, subject to public order and morality, guaranteed to every citizen.

2° The State guarantees not to endow any religion.

3° The State shall not impose any disabilities or make any discrimination on the ground of religious profession, belief or status.

4° Legislation providing State aid for schools shall not discriminate between schools under the management of different religious denominations, nor be such as to affect prejudicially the right of any child to attend a school receiving public money without attending religious instruction at that school. 5° Every religious denomination shall have the right to manage its own affairs, own, acquire and administer property, movable and immovable, and maintain institutions for religious or charitable purposes.

6° The property of any religious denomination or any educational institution shall not be diverted save for necessary works of public utility and on payment of compensation.

CAPITOLUL X

DREPTUL ŞI RELIGIA ÎN EUROPA POSTCOMUNISTĂ

1. Biserica şi statul în România contemporană

1.1. Introducere

În istoriografia ortodoxă recentă, etnogeneza poporului român este asociată cu creştinarea sa. A devenit aproape o paradigmă folosirea frazei „poporul român s-a născut creştin". Pe teritoriul României, încă din Evul Mediu, instituțiile Bisericii Ortodoxe şi cele ale statului s-au dezvoltat împreună, iar istoria juridică a României pune în evidență împletirea continuă dintre cele două instituții: acesta este unul dintre motivele pentru care Biserica Ortodoxă Română păstrează o poziție privilegiată, iar statul îi apără şi îi promovează interesele.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, atât în interiorul Bisericii, cât şi la nivel politic, se vor face simțite efectele liberalismului şi ale modernizării societății.

Prima Constituție modernă a României, adoptată în 1866, consideră libertatea de religie o libertate absolută şi un drept esențial ce trebuie garantat[1]. Constituția definea libertatea de religie ca fiind o garanție pentru toate religiile ce pot fi practicate, cu condiția ca acestea să nu intre în conflict cu ordinea publică şi cu

[1] Constituția din 1866, Tit. II, art. 5: *Monitorul-Jurnal Oficial al României"* 142 (1-13 iunie 1866).

moralitatea[2]; de asemenea, se afirma în mod explicit că cetățenia nu este determinată de apartenența la o religie. Constituția afirma că Biserica Ortodoxă Română, independentă şi autocefală, este „Biserica dominantă a statului”[3] şi îi recunoştea pe mitropolit şi pe episcopii ortodocşi în calitate de membri ai Senatului[4].

Dispoziții asemănătoare vor fi stabilite şi de Constituțiile din 1923 şi 1938[5]. Constituția din 1923 stabilea principiul egalității şi reafirma că cetățenia nu trebuie să depindă de apartenența religioasă[6]; declara că libertatea de conştiință este o libertate absolută şi că toate religiile au garanția de libertate şi de protecție, cu condiția să respecte ordinea publică, moralitatea şi legile organice ale statului[7]. Această Constituție recunoştea două Biserici naționale („Biserici româneşti”): Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Greco-Catolică; se afirma că, „deoarece ortodoxia este religia marii majorități a Românilor, Biserica Ortodoxă este Biserica dominantă în statul român, iar Biserica Greco-Catolică are întâietate față de celelalte culte”[8]; se stabilea că structura şi principiile organizatoare ale Bisericii Ortodoxe Române sunt determinate de o lege specială şi că Biserica, în calitate de instituție, este pusă „sub controlul Statului”; conferea, în mod automat, statutul de membri ai Senatului mitropolitului, episcopilor Bisericii Ortodoxe Române şi celor ai Bisericii Greco-Catolice;

[2] Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 21.

[3] Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 21.

[4] Constituția din 1866, Tit. II, art. 5, art. 76.

[5] Constituția din 1923: *Monitorul Oficial* 282 (29 martie 1923); Constituția din 1938: *Monitorul Oficial*, partea I, 42 (20 februarie 1938).

[6] Constituția din 1923, Tit. II, art. 5.

[7] Constituția din 1923, Tit. II, art. 7.

[8] Constituția din 1923, Tit. II, art. 22.

de aceleaşi drepturi se bucurau şi reprezentanţii de vârf ai celorlalte religii, cu condiţia să aibă cel puţin 200.000 de membri; între aceştia era admis şi reprezentantul minorităţii musulmane.

Constituţia din 1938 va reafirma aceste dispoziţii şi va interzice în mod explicit orice fel de propagandă politică din partea preoţilor şi a reprezentanţilor cultelor[9].

Constituţiile comuniste din 1948, 1952, 1956 păstrează, în mod formal, dispoziţiile cu privire la libertatea de religie[10], la egalitate şi principiul de nediscriminare. În realitate, Partidul Comunist Român a adoptat o poziţie extrem de ostilă faţă de toate religiile, în mod particular faţă de religia catolică. Dacă Biserica Romano-Catolică putea să-şi continue activitatea în condiţii restrictive şi mereu controlată, Biserica Greco-Catolică a fost desfiinţată în mod abuziv prin Decretul 358 din 01.XII.1948, iar bisericile şi multe dintre imobilele sale au fost trecute în proprietatea şi administraţia Bisericii Ortodoxe Române, care în acest proces a colaborat cu autorităţile comuniste şi care până astăzi nu a retrocedat Bisericii Greco-Catolice nici măcar 10% din bisericile şi imobilele care i-au fost distribuite în mod samavolnic de statul comunist[11].

În această perioadă, toate ordinele călugăreşti catolice şi greco-catolice au fost desfiinţate, iar şcolile şi instituţiile de învăţământ confesional au fost închise.

---

[9] Constituţia din 1938.

[10] Constituţia Republicii Populare Române, art. 27: *Monitorul Oficial*, partea I, 87 (13 aprilie 1948); Constituţia Republicii Populare Române, art. 84: *Buletinul Oficial al Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române*, 1 (27 septembrie 1952); Constituţia Republicii Socialiste Române, art. 30: *Buletinul Oficial al RSR* 1 (21 august 1965).

[11] Biserica Greco-Catolică a revendicat retrocedarea a peste 2.600 de proprietăţi, dar până în 2000 i-au fost restituite doar 136.

Nu se cunoaşte cu exactitate numărul celor care au fost închişi în închisorile comuniste din motive religioase, deoarece autoritățile au invocat mereu alte motive: trădători de țară, legionari, conspiratori, apartenența lor la organizații oculte care puneau în primejdie siguranța statului. Un lucru este sigur: toți reprezentanții diferitelor religii şi confesiuni care au adoptat o poziție deschisă împotriva ideologiei comuniste au fost arestați şi condamnați, printre ei numărându-se atât catolici, greco-catolici, cât şi ortodocşi, luterani, evanghelişti, martorii lui Iehova, dar cei care au avut cel mai mult de suferit sunt de departe membrii Bisericii Greco-Catolice şi ai ordinelor călugăreşti catolice, care au fost arestați în masă (au fost arestați 12 episcopi greco-catolici, din care 7 au murit în închisorile comuniste, şi mii de membri, preoți sau laici, ai acestei Biserici). De asemenea, au fost închise şi unele mănăstiri ortodoxe, dar în general acestea şi-au putut continua activitatea, deşi într-un mod restrictiv (numărul de candidați la viața monahală, ca şi în cazul celor care doreau să devină preoți catolici, era strict controlat de autoritățile statului).

În timpul celor patruzeci de ani de comunism, Partidul Comunist Român a căutat să descurajeze desfăşurarea practicilor religioase prin tot felul de măsuri administrative şi juridice şi prin introducerea în şcoli a educației de inspirație marxist-leninistă şi apoi ceauşistă, care propovăduia o ideologie atee agresivă.

Pe de altă parte, pentru a-şi camufla în fața Occidentului această politică represivă cu privire la libertatea religiei, statul comunist a permis continuarea practicilor religioase pentru unele confesiuni, care au trebuit însă să se conformeze cu cadrul legislativ restrictiv impus de autorități, iar reprezentanții de vârf (mitropoliți, episcopi) trebuiau să fie recunoscuți de Prezidiul Marii

Adunări Naționale şi să presteze jurământ de credință în fața ministrului Cultelor[12].

Prin Decretul 177 din 1948 au fost recunoscute de stat doar 14 confesiuni, celelalte fiind trecute în ilegalitate, situație care a rămas neschimbată până în 1989. Dacă Biserica Greco-Catolică a fost imediat recunoscută după evenimentele din decembrie 1989, niciun alt grup religios nu a reuşit să facă acelaşi lucru până în 2006, atunci când au fost recunoscute 18 culte în România, prin Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor[13].

1.2. Contextul sociologic

În recensământul din 1992, 86,8% din locuitorii României s-au declarat ortodocşi, 5% catolici, 3,3% protestanți, 1% greco-catolici, 0,5% baptişti, 0,3% „apartenenți la alte grupuri evanghelice" şi 0,1% creştini ruşi de rit vechi. Alte grupuri care aveau sub 0,3% din populația României includeau penticostali, creştini ai Evangheliei, evrei, musulmani, creştini armeni, atei, agnostici şi alte persoane care nu şi-au declarat propria religie[14].

Rezultatele acestui recensământ au fost contestate ulterior de grupurile religioase minoritare, care au susținut că în unele cazuri cei care au efectuat recensământul au polemizat cu cetățenii referitor la apartenența lor religioasă, sau, pur şi simplu, au înregistrat în mod arbitrar o altă afiliere religioasă.

[12] Vezi în Anexe, Decretul 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase, art. 21.

[13] Vezi în Anexe, Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor, publicată în *Monitorul Oficial*, partea I, 11 (08 ianuarie 2007).

[14] *National Commission of Statistics. Statistical Yearbook of Romania*, 1993, 106-107.

Alte studii, mai recente, au evidențiat atitudinea generală a românilor față de religie. O cercetare efectuată în toamna anului 1998 arăta că 60% din populația României frecventa lăcaşurile de cult cel puțin o dată pe lună[15]. Un alt studiu, desfăşurat în 2000, a arătat că Biserica Ortodoxă Română se bucură de încrederea a 69% din cetățenii României, urmată de armată – 39,6%, mass-media – 19,5% şi poliție – 12%.

În cadrul recensământului efectuat în 2002, cetățenii din România se declarau: 86,7% ortodocşi, 4,7% catolici, 3,7% aparținenți la protestantism, 1,5% aparținenți la penticostalism şi 1% greco-catolici.

1.3. Caracteristicile principale ale relațiilor dintre stat şi Biserică în România

Relațiile dintre stat şi Biserică în România sunt caracterizate de prezența elementelor specifice ambelor sisteme tradiționale de relații dintre stat şi Biserică, cel cooperativ/concordatar şi cel separatist/neconcordatar. Pe de o parte, guvernul României se implică în favoarea unor comunități religioase privilegiate (în marea majoritate a cazurilor ajutoarele guvernamentale vizează proiectele ce aparțin Bisericii Ortodoxe, dar, în unele cazuri, sunt acordate ajutoare şi celorlalte confesiuni), ajutându-le să-şi construiască noi biserici, să le restaureze pe cele deja existente, să finanțeze activitățile religioase şi salariile clerului[16]. Pe de altă parte, statul este acela care determină definirea unui grup religios sau refuză să recunoască grupurile religioase netradiționale.

[15] Studiul a fost realizat de MEDIAPRO la cererea organizației *Open Society Network*.

[16] Cooperarea prezentă în sistemul actual este asemănătoare cu cea stabilită de Concordatul francez din 1801, conform căruia unele Biserici privilegiate erau favorizate, cu condiția că trebuiau să se supună controlului din partea statului.

Spre deosebire de celelalte Constituții, cea a României nu defineşte statul ca fiind laic, secular sau sacru, şi, de asemenea, nu stabileşte o netă separare între stat şi Biserică. Cu toate acestea, un studiu atent al textelor constituționale dovedeşte contrariul, adică se descoperă existența unei complexe influențe religioase în sfera publică. În consecință, conform Constituției, România este un stat secular, dar nu laic[17].

1.4. Libertatea religiei

Constituția din 1991 (conținutul acesteia cu privire la libertatea conştiinței, ce se regăseşte la Articolul 29, va fi reluat integral de actuala Constituție revizuită a României, intrată în vigoare la 29 octombrie 2003, la Articolul 29) a definit libertatea religioasă din două perspective: din perspectiva libertății şi autonomiei grupurilor religioase față de stat (numită şi libertate de religie „negativă", adică acolo unde statul nu poate interveni[18]) şi din perspectiva libertății „pozitive", acolo unde statul garantează exercitarea liberă a religiei, toleranța religioasă, educația religioasă şi ajutorul acordat comunităților religioase recunoscute de stat. Conform Articolului 29 al Constituției, libertatea de religie cuprinde libertatea de manifestare a gândirii, opiniilor şi convingerilor religioase, libertatea de conştiință şi libertatea de cult.

Articolul 29 din Constituția României revizuită, aprobată în urma Referendumului desfăşurat între 18 şi 19 octombrie 2003, confirmată de Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 22 octombrie şi intrată în vigoare

[17] Cf. G. Andreescu, „Pentru o lege a libertății de conştiință religioasă", *Revista Română de Drepturile Omului* 17 (1999).

[18] Constituția României, art. 29, alin. 3, şi art. 29, alin. 5: *Monitorul Oficial*, partea I, 233 (21 noiembrie 1991).

la 29 octombrie 2003, afirmă cu privire la libertatea de conştiinţă:

> (1) Libertatea gândirii şi a opiniilor, precum şi libertatea credinţelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte ori să adere la o credinţă religioasă contrară convingerilor sale. (2) Libertatea conştiinţei este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi de respect reciproc. (3) Cultele religioase sunt libere si se organizează potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii. (4) În relaţiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de învrăjbire religioasă. (5) Cultele religioase sunt autonome faţă de stat şi se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenţei religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri şi în orfelinate. (6) Părinţii sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educaţia copiilor minori a căror răspundere le revine.

În Legea nr. 489 din 2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor (care a abrogat Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în „Monitorul Oficial" al României, nr. 178, din 4 august 1948), se afirmă clar în Articolul 9:

> (1) În România nu există religie de stat; statul este neutru faţă de orice credinţă religioasă sau ideologie atee. (2) Cultele sunt egale în faţa legii şi a autorităţii publice. Statul, prin autorităţile sale, nu va promova şi nu va favoriza acordarea de privilegii sau crearea de discriminări faţă de vreun cult.

Funcţiile publice

Separarea dintre stat şi Biserică stabilită de Constituţie[19] intră în conflict cu dispoziţiile în baza cărora funcţionarii publici trebuie să presteze jurământul

[19] Constituţia României, art. 29.

religios[20]. Tipurile de jurământ cerute de aceste legi variază[21] de la jurământul religios la jurământul deschis, adică lipsit de condiționări sau conotații religioase, prevăzut pentru necreştini. Aceste jurăminte sunt obligatorii, iar aceia care ocupă funcțiile publice importante trebuie să respecte indicațiile stabilite în legătură cu statutul lor particular.

1.5. Libertatea religioasă şi regimul general al cultelor în România

Pentru o cunoaştere mai îndeaproape a ultimelor modificări în materie de libertate religioasă, poate fi utilă prezentarea, printr-un scurt istoric, a Legii nr. 489 din 2006, privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor, prezentare care sintetizează drumul parcurs de legislația românească în materie[22].

Timp de 15 ani de la căderea regimului comunist, România nu a avut o reglementare privitoare la libertatea religioasă, în conformitate cu Constituția, cu convențiile, acordurile şi tratatele internaționale la care România este parte şi cu noile realități sociale şi religioase, ci s-a acționat conjunctural, în lipsa unui act normativ actualizat în domeniu.

În perspectiva integrării europene, a fost necesar ca România să adopte o lege care să reglementeze regimul comunităților religioase în conformitate cu reglementările

[20] Jurământul depus de preşedintele României şi de membrii guvernului se încheie cu fraza: „Aşa să-mi ajute Dumnezeu!". Vezi art. 82 şi art. 104.

[21] De exemplu, soldații din Armata Română trebuie să depună jurământul religios (Legea nr. 46 din 1996, art. 8: *Monitorul Oficial* 120 [11 iunie 1996]). Alți funcționari publici (judecători, forțe de ordine) şi cei care profesează unele meserii (avocați, notari, medici şi farmaciști) sunt obligați să pronunțe jurăminte asemănătoare.

[22] Vezi site-ul oficial al Secretariatului de stat pentru Culte: www.culte.ro.

similare din state ale Uniunii Europene şi cu realităţile interne specifice.

În acest sens, încă din luna martie 2005 au avut loc întâlniri cu reprezentanţi ai cultelor religioase, iar în lunile aprilie-mai 2005 au avut loc patru runde de dezbateri cu reprezentanţii cultelor. Reprezentanţii a 16 culte au semnat la 31 mai 2005, alături de reprezentanţii Ministerului Culturii şi Cultelor, un text de proiect, care în perioada 1 iunie – 1 iulie 2005 a fost adus la cunoştinţa opiniei publice, în conformitate cu Legea privind transparenţa decizională în administraţia publică, ocazie cu care au fost formulate o serie de observaţii, dintre care unele au fost incluse în forma finală a proiectului.

Mai mult, tocmai în vederea popularizării pe plan intern şi internaţional a proiectului de lege, Ministerul Culturii şi Cultelor a organizat în perioada 12-13 septembrie 2005 simpozionul internaţional „Libertatea religioasă în context românesc şi european", la care au participat reprezentanţi ai unor organisme internaţionale, precum Comisia Europeană pentru Democraţie prin Drept (Comisia de la Veneţia), ai OSCE, precum şi specialişti de marcă din Europa şi Statele Unite. Totodată, au fost invitate un număr important de organizaţii şi instituţii din România.

Au fost solicitate puncte de vedere de la instituţii prestigioase, precum ODIHR/OSCE şi Comisia Europeană pentru Democraţie prin Drept (Comisia de la Veneţia). Aceasta din urmă a analizat textul proiectului de lege în cadrul celei de-a 64-a sesiuni plenare ce a avut loc în perioada 21-22 octombrie 2005 şi a redactat opinia sa favorabilă, recomandând o serie de îmbunătăţiri ale proiectului de lege.

În cadrul procedurilor parlamentare din Senat, Comisia juridică de numiri, disciplină, imunităţi şi validări şi Comisia pentru drepturile omului, culte şi minorităţi au elaborat un raport comun de admitere a proiectului de lege, cu o serie de amendamente. Amendamentele admise au fost susţinute şi de către reprezentanţii guvernului prezenţi la dezbateri.

Proiectul a fost adoptat de către Senat la 21 decembrie 2005, prin adoptare tacită, în conformitate cu dispoziţiile art. 75, alin. 2, din Constituţia României. Dezbaterile au durat în comisii din februarie până la 7 decembrie 2006.

În poziţiile formulate iniţiatorii au arătat că acest model nu este specific doar României, ci se încadrează în mai largul model european al reglementării relaţiilor stat-culte. *Declaraţia a 11-a a Tratatului de la Amsterdam*, reluată şi în proiectul de Constituţie europeană, prevede libertatea statelor membre ale Uniunii Europene, cărora li s-a alăturat şi România, de a-şi reglementa potrivit propriei tradiţii regimul cultelor pe teritoriul naţional.

Austria, cu un procentaj de 0,2%, şi Cehia, cu 0,1%, sunt cele mai apropiate ca mod de reglementare de situaţia din România. Belgia cere în cadrul procedurilor administrative de recunoaştere a unor noi culte existenţa a unui număr de 10.000 de credincioşi dintr-o populaţie de circa 5 milioane de locuitori (aprox. 0,4%). Alte state, precum Germania sau statele concordatare, nu au stabilit un procentaj, lăsând la propria apreciere a unor autorităţi ale statului ridicarea la primul palier a drepturilor a unor organizaţii religioase [în România este necesar un procentaj de 0,1% din populaţia României pentru a fi recunoscut un cult de către stat – *n. a.*].

Funcţionarea îndelungată pe teritoriul naţional pentru acordarea unor drepturi se regăseşte, de asemenea, în legislaţia unor state europene precum Portugalia (30 de ani spre a fi recunoscută ca organizaţie autohtonă), Ungaria (funcţionarea timp de 30 de ani ca organizaţie religioasă) sau Lituania (funcţionarea timp de 25 de ani în Lituania)[23].

La acest punct credem că este util să reproducem articolele cele mai importante ale textului de lege, care stabilesc condiţiile pentru recunoaşterea unui cult religios în România:

[23] Site-ul oficial al Secretariatului de Stat pentru Culte, www.culte.ro: prezentarea Legii nr. 489/2006.

Art. 17. – (1) Calitatea de cult recunoscut de stat se dobândeşte prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, de către asociaţiile religioase care, prin activitatea şi numărul lor de membri, oferă garanţii de durabilitate, stabilitate şi interes public. (2) Recunoaşterea statutelor şi codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conţinutul lor, securităţii publice, ordinii, sănătăţii şi moralei publice sau drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.

Art. 18. – Asociaţia religioasă care solicită recunoaşterea calităţii de cult va formula o cerere în acest sens la Ministerul Culturii şi Cultelor, însoţită de următoarea documentaţie: a) dovada că este constituită legal şi funcţionează neîntrerupt pe teritoriul României ca asociaţie religioasă de cel puţin 12 ani; b) listele originale cuprinzând adeziunile unui număr de membri cetăţeni români cu domiciliul în România cel puţin egal cu 0,1% din populaţia României, conform ultimului recensământ; c) mărturisirea de credinţă şi statutul de organizare şi funcţionare, care să cuprindă: denumirea cultului, structura sa de organizare centrală şi locală, modul de conducere, administrare şi control, organele de reprezentare, modul de înfiinţare şi desfiinţare a unităţilor de cult, statutul personalului propriu, precum şi prevederile specifice cultului respectiv[24].

O modificare, survenită în cadrul textului de către Comisia juridică şi Comisia pentru drepturile omului, culte şi minorităţi a Camerei Deputaţilor, a fost completarea textului Guvernului, ce reglementa că: „În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de defăimare şi învrăjbire religioasă", cu interdicţia expresă a „ofensei publice aduse simbolurilor religioase". Această modificare, adoptată de Parlament, a fost criticată de

[24] Legea nr. 489/2006, Secţiunea a II-a: *Recunoaşterea calităţii de cult*.

unele asociații umaniste din România, care considerau că astfel se limitează libertatea de exprimare. Precizăm că textul introdus nu are o componentă penală, ci doar un caracter declarativ, pentru ca libertatea de exprimare să nu afecteze un domeniu atât de sensibil precum credința religioasă. Contextul în care această completare a fost adusă textului Guvernului este cel al scandalului internațional provocat de publicarea caricaturilor profetului Mahomed.

Această prevedere este în egală măsură constituțională şi conformă european. Ea constituie o aplicare a prevederii din art. 29 (2) din Constituție, ce precizează că: „Libertatea conştiinței este garantată, ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță şi de respect reciproc". Plenul Camerei Deputaților a votat proiectul de lege în data de 13 decembrie 2006, cu majoritatea covârşitoare de 220 de voturi, cu doar o abținere şi un vot împotrivă. Preşedintele României a promulgat legea prin Decretul nr. 1437/27.12. 2006, legea dobândind numărul 489/2006, şi a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 11/08.01.2007.

Textul legii este structurat în patru capitole.

I. În primul capitol, intitulat **„Dispoziții generale"**, libertatea religioasă este definită şi reglementată de textele convențiilor şi tratatelor internaționale cu privire la drepturile fundamentale ale omului. S-au avut, cu precădere, în vedere dispozițiile art. 9, 10, 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 18, 19, 20 şi 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 13 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile şi politice, Declarația Adunării Generale ONU privind eliminarea tuturor formelor de violență şi de discriminare.

În cadrul libertății religioase, dreptul la liberă asociere are un conținut larg şi generos, statul protejând atât grupările religioase, ai căror membri nu consideră necesar să exercite libertatea lor în cadrul unei structuri cu personalitate juridică, cât şi structurile religioase cu personalitate juridică, anume cultele şi asociațiile religioase.

Pe scurt, s-au stabilit două niveluri de recunoaştere a religiilor [0,1% din populaţia României pentru culte şi cel puţin 300 de membri pentru asociaţiile religioase – *n. a.*], fiecăruia dintre cele două regimuri juridice corespunzând anumite drepturi şi obligaţii. Diferenţa dintre cele două regimuri decurge din utilitatea publică pe care statul o recunoaşte cultelor faţă de alte grupări religioase, conform unor criterii de durabilitate şi stabilitate. Atât în forma asociaţiilor religioase, cât şi în forma cultelor, este asigurată libertatea religioasă în toate componentele ei, atât la nivel individual, cât şi colectiv, singura distincţie între cele două structuri fiind acordarea sprijinului direct al statului.

II. Cel de-al doilea capitol al legii, intitulat, **„Cultele”**, reglementează:

a) relaţiile dintre stat şi culte, b) dobândirea calităţii de cult; c) personalul; d) patrimoniul; e) învăţământul organizat de culte.

a) Premisa de bază a relaţiei dintre statul român şi culte este aceea de recunoaştere a rolului spiritual, educaţional, social-caritativ, cultural, şi de parteneri sociali pe care îl au cultele, precum şi a statutului acestora de factori ai păcii sociale.

Fundamentele raporturilor dintre statul român şi culte sunt autonomia acestora, neutralitatea, echidistanţa şi nondiscriminarea statului faţă de ele, precum şi cooperarea statului şi cultelor în domeniile de interes comun.

b) Calitatea de cult se dobândeşte în temeiul unei hotărâri de guvern, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, de către asociaţiile religioase care, prin activitatea şi numărul lor de membri, au oferit garanţii de durabilitate şi stabilitate.

c) În materie de personal se recunoaşte specificitatea raporturilor între personalul clerical şi cultul ca persoană juridică, ca fiind probleme interne ale cultului, supuse propriei jurisdicţii.

d) Statul intervine cu privire la spaţiul de înmormântare pentru membrii diferitelor culte, lăsând în sarcina

consiliilor locale obligația de a înființa cimitire comunale şi orăşeneşti, care să corespundă necesităților reale.

e) Alături de problematica predării religiei în învățământul de stat şi de problematica învățământului teologic, textul de față face referire la învățământul confesional, a treia formă de învățământ reglementată de către Constituția României, modificată.

III. Al treilea capitol al legii, intitulat **„Asociațiile religioase"**, reglementează o nouă instituție juridică, cea a asociațiilor religioase, persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de membri, cetățeni români cu domiciliul în România, care se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase. Acest sistem cu două trepte în materia reglementării regimului juridic al organizațiilor religioase cu personalitate juridică, respectiv cult şi asociație religioasă, este specific majorității statelor din Uniunea Europeană.

IV. Ultimul capitol, **„Dispoziții tranzitorii şi finale"**, stabileşte faptul că acele 18 culte care sunt deja recunoscute şi funcționează în România nu necesită o nouă procedură de recunoaştere[25].

În încheierea acestei prezentări a Legii 489/2006, Secretariatul de Stat pentru Culte îşi exprima satisfacția că,

> în momentul imediat premergător aderării României la Uniunea Europeană, legea adoptată de Parlament abrogă Decretul comunist nr. 177/1948 privind regimul general al cultelor. Astfel, un domeniu atât de sensibil şi de important, precum cel al vieții religioase, este acum reglementat în conformitate cu realitatea românească, respectând, în acelaşi timp, exigențele europene.

În fața acestei afirmații, se naşte firesc întrebarea: dacă a fost „un domeniu atât de sensibil şi de important",

[25] Site-ul oficial al Secretariatului de Stat pentru Culte, www.culte.ro: prezentarea Legii nr. 489/2006.

de ce a trebuit să aştepte 18 ani până când să fie reglementat, iar o lege comunistă să fie abrogată? Nu dorim să fim subiectivi, dar se pare că tocmai aderarea României la Uniunea Europeană a fost condiționată şi de acest aspect.

În încheiere trebuie să precizăm că, deşi în Capitolul II, Secțiunea 1, *Relațiile dintre stat şi culte*, art. 9, se precizează că „în România nu există religie de stat; statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee", Biserica Ortodoxă Română este singura nominalizată atunci când este tratat rolul pe care îl au Bisericile în istoria şi societatea românească: „art. 7. (2) Statul român recunoaşte rolul important al Bisericii Ortodoxe Române şi al celorlalte Biserici şi culte recunoscute de istoria națională a României şi în viața societății româneşti".

2. Libertatea religiei în procesul de democratizare a statelor în Europa Centrală şi de Est

2.1. Importanța „procesului de la Helsinki"

Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) a apărut în anii '70, inițial sub numele de Conferința pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE). Cunoscută ulterior drept „procesul de la Helsinki", CSCE a constituit un forum de dialog şi negocieri multilaterale între Est şi Vest.

Pe scurt, istoria CSCE se poate împărți în două perioade: a) între anii 1975-1990 (semnarea Actului Final de la Helsinki şi, respectiv, a Cartei de la Paris pentru o nouă Europă), în care CSCE a funcționat ca un *proces de conferințe şi de reuniuni periodice*; b) evoluțiile pe planul securității europene apărute în anii '90 au impus schimbări fundamentale atât în ceea ce priveşte

structura şi caracterul instituțional al procesului început la Helsinki, cât şi rolul acestuia; Conferința la nivel înalt de la Budapesta, în 1994, a hotărât adoptarea denumirii de *Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa* (OSCE).

În prezent, OSCE cuprinde 56 de state din zona ce se întinde de la Vancouver până la Vladivostok, incluzând toate statele europene, SUA, Canada şi toate republicile din fosta URSS. Toate statele membre au statut egal, iar regula de bază în adoptarea deciziilor este consensul.

În procesul de democratizare început după căderea Zidului Berlinului (anul acesta s-au împlinit 25 de ani: 1989-2014) în fostele țări ce aparțineau Blocului comunist răsăritean, semnatare ale Tratatului de la Varşovia (14 mai 1955), ce se dorea o măsură de siguranță militară împotriva alianței occidentale NATO (fondată în 1949), pot fi evidențiate situații diferite, cu luminile şi umbrele lor.

Statele din Europa Centrală şi de Est trăiesc un proces de tranziție pe care cu siguranță nu l-au încheiat încă. Dimpotrivă, se poate spune că procesul se găseşte acum într-o fază pe care putem să o definim „constitutivă" şi, în consecință, în faza cea mai dificilă. Este vorba despre un proces foarte complex, fiindcă este un proces care vizează, în primul rând, democratizarea societății.

Semnarea Actului Final de la Helsinki (1975), la sfârşitul Conferinței pentru Cooperare şi Securitate în Europa, a reprezentat o etapă decisivă în recunoaşterea progresivă a drepturilor omului. În acest sens, amintim al VII-lea principiu cu privire la respectarea drepturilor omului: libertatea de conştiință, de credință şi de convingere[26]. Este vorba despre o afirmație asupra

[26] G. Barberini, *Dalla CSCE alla OSCE. Testi e documenti*, ESI, Napoli 1995, 26.

căreia a influențat foarte mult activitatea diplomatică a Sfântului Scaun, care, acceptând invitația, ce i-a fost adresată, în primul rând, de Uniunea Sovietică, de a participa la Conferința interguvernamentală de la Helsinki pentru a defini un nou sistem de securitate politică şi de cooperare umană, economică şi culturală, s-a găsit în situația de a reprezenta ceea ce era o exigență simțită la nivel universal şi care s-a făcut mesagerul revendicărilor, aşteptărilor şi drepturilor tuturor credincioşilor, indiferent de apartenența confesională; mai mult, trebuie să subliniem că delegația vaticană, susținând libertatea de conştiință, susținea implicit şi libertatea de a nu crede; şi a subliniat acest lucru în mod expres. Acest Act Final de la Helsinki a reprezentat un moment extrem de important pentru începerea unei evoluții care progresiv va cuprinde toată Europa care în acel timp cunoştea o puternică influență a ideologiei marxist-leniniste chiar şi în țările occidentale[27].

O altă decizie importantă o reprezintă paragraful 16 al Documentului concluziv al Reuniunii cu privire la deciziile CSCE, desfăşurată la Viena între 1986 şi 1989. În acest paragraf erau precizate – trebuie subliniat faptul că Zidul Berlinului încă nu căzuse, dar începuse deja epoca schimbărilor lui Gorbaciov – mijloacele şi condițiile pentru o afirmare deplină a libertății religioase în toate țările din Europa, chiar dacă atenția politică era îndreptată în mod deosebit spre Est[28].

Printre condițiile enunțate la paragraful 16, era menționat şi se cerea în acelaşi timp angajamentul statelor de a asigura o recunoaştere juridică deplină a confesiunilor religioase; acest angajament reprezenta

[27] G. BARBERINI, „La libertà di religione nel processo di democratizzazione degli Stati dell'Europa Centrale ed Orientale", în *Diritto e religione nell'Europa post-comunista*, Mulino, Bologna 2004, 10.

[28] G. BARBERINI, *Dalla CSCE alla OSCE. Testi e documenti*, 189.

pentru statele socialiste o noutate absolută. Aceasta a fost una dintre formulările negociate în mod direct de delegaţia Sfântului Scaun şi de cea a Uniunii Sovietice. Împreună cu aceasta, şi alte formulări au fost acceptate de toate delegaţiile, aşa cum au fost propuse şi scrise de cei doi interlocutori, şi aşa au fost reproduse şi în Documentul final.

La Viena, negocierile cu privire la elaborarea Documentului concluziv al Reuniunii au fost destul de dificile, iar confruntarea a fost foarte dură. Unele delegaţii, printre care cea maghiară şi cea poloneză, ţineau mult la textul referitor la libertatea religioasă, considerându-l ca o afirmare a identităţii lor naţionale şi, în mod implicit, ca o premisă pentru afirmarea libertăţii de gândire. După schimbările din cadrul Congresului Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 1988, la indicaţiile lui Gorbaciov, au început şi celelalte delegaţii din ţările socialiste să-şi schimbe atitudinea faţă de prevederile referitoare la drepturi şi libertăţi.

2.2. Situaţia din ţările ex-comuniste

O atenţie deosebită trebuie acordată normelor juridice care reglementează în zilele noastre recunoaşterea confesiunilor religioase în ţările care sunt în curs de democratizare. Cu siguranţă, pot fi luate ca model diferite constituţii şi reglementări juridice care asigură o autentică libertate religioasă, din perspectiva exercitării dreptului colectiv şi a libertăţii organizării confesionale. Există unele norme juridice mai liberale, altele mai jurisdicţionaliste; sunt unele proceduri destul de complexe şi proceduri mai „liberale". Toate aceste aspecte sunt, desigur, foarte importante, dar problematica acestei teme nu trebuie considerată doar din punct de vedere strict juridic.

Este oportun să facem o analiză şi să amintim unele elemente pe care istoria recentă şi cea puțin mai îndepărtată ne obligă să le luăm în considerare, reflectând asupra unor aspecte şi probleme care merg dincolo de raportul drept-religie, pentru a încadra mai bine societatea în care fenomenul religios trăieşte sau nu se exprimă încă în deplină libertate.

Statele şi populațiile Europei Centrale şi de Est pentru mai bine de patruzeci de ani au fost dominate de marxism-leninism. Comunismul a penetrat în societățile statelor din Europa Răsăriteană în forme şi timpuri diferite, iar renaşterea nu poate să nu urmeze aceeaşi cale diferențiată. Drumul renaşterii resimte intensitatea influenței marxiste, care nu a fost egală în diferitele societăți din țările ex-comuniste. Acesta este şi unul dintre motivele pentru care situația din Rusia, de exemplu, nu poate în niciun fel să fie considerată analogă cu cea din alte state răsăritene. De asemenea, trebuie să luăm act de instabilitatea politică permanentă din unele țări balcanice, unde sunt încă conflicte armate şi interetnice[29].

Înainte de venirea la putere a comuniştilor, țările din Europa Centrală şi de Est se găseau – un alt element important – în diferite niveluri de dezvoltare şi cu diferite instituții politice; prin urmare, şi din acest punct de vedere, drumul spre democrație este condiționat în mod diferit.

Istoria ne arată diversitățile dintre aceste state şi specificul fiecărei societăți, mai ales al modului de organizare din cadrul lor. Aceste caracteristici pot fi determinate – dar nu numai de ele – de legătura existentă între religie şi națiune şi de prezența, sau de absența,

[29] Din acest motiv nu ne vom opri asupra Bosniei şi Herțegovinei, Serbiei şi Muntenegrului, Macedoniei şi Moldovei.

mişcărilor naționaliste, dintre care unele au reapărut pe scena politică, şi sprijinul pe care o confesiune l-a dat, îl dă sau intenționează să-l dea acestora. Prin urmare, trebuie să considerăm cu deosebită atenție acest aspect, deoarece este un spațiu imens care este cuprins între Republica Cehă şi Tadjikistan[30].

De asemenea, în ceea ce priveşte continuitatea unor caracteristici: acestea sunt determinate de prezența religiei în evenimentele sociale şi politice ale respectivei națiuni (aşa cum a fost şi în toate statele europene), de intensitatea religiozității unui popor, de existența unor noi forme de ateism sau de neapartenență confesională, de structura confesională a țării respective. Toate aceste aspecte ne arată că fiecare țară are specificul său.

O altă problemă prezentă în istoria europeană este cea a minorităților naționale, care deseori sunt omogene şi din punct de vedere religios şi confesional; prin urmare, problema minorităților naționale în multe cazuri reprezintă şi o problemă a minorităților religioase. În mod analog, normele juridice care ar putea discrimina minoritățile naționale pot avea efect şi asupra exercitării libertății religioase.

În acest sens, amintim de persecuția regimului comunist din România împotriva ungurilor catolici din Transilvania, de persecuția croaților catolici din fosta Iugoslavie sau a turcilor musulmani din Bulgaria.

În ultima perioadă se simte tot mai mult necesitatea unor acorduri bilaterale între state, pentru a contribui

[30] Deosebit de complexă şi de conflictuală – şi, prin urmare, greu de analizat – este situația statelor din aria caucaziană (Armenia, Azerbaidjan şi Georgia); un context total diferit îl prezintă statele din Asia Centrală (Kazahstan, Kîrghistan, Tadjikistan, Turkmenistan şi Uzbekistan), acolo unde populațiile sunt aproape în totalitate de religie islamică.

la rezolvarea problemelor grave ale istoriei continentului european. Câte războaie s-au declanşat tocmai din cauza problemelor minorităților şi câte din populațiile respective au rămas de o parte sau de alta a unei granițe! Aceste fenomene au fost mereu elemente de instabilitate socială şi politică. În ultimii ani s-au stipulat, în cadrul Pactului de Stabilitate şi Creştere (PSC – adoptat la Consiliul European de la Dublin în 1996), multe acorduri bilaterale între state tocmai pentru a se recunoaşte în general un regim de reciprocitate. Acest lucru reprezintă un progres care va contribui cu siguranță la stabilirea de relații amiabile între state şi poate să influențeze asupra problemelor în discuție. Desigur, este necesar un efort continuu şi reciproc pentru a evita ca problema minorităților naționale şi a celor religioase să devină un factor de instabilitate.

2.3. Rolul confesiunilor religioase în democratizarea statelor

În această fază de tranziție a statelor ex-comuniste, ce va dura încă mult timp şi în moduri diferite, trebuie acordată o atenție deosebită unor aspecte delicate din istoria unor națiuni: rolul de opoziție pe care l-au avut Bisericile în timpul dictaturii comuniste, care de multe ori a dus la desființarea lor şi la trecerea în ilegalitate (cazul particular al Bisericii Greco-Catolice din România, sau al tuturor confesiunilor religioase în Albania). Acest lucru explică unele legislații şi prevederi normative de după 1989 din aceste țări. Dar situațiile pot fi diferite: unele Biserici s-au declarat în mod deschis contrare regimului comunist, iar altele nu au făcut acest lucru; şi datorită faptului că nu puteau să facă acest lucru. Motivațiile pot fi diferite, dar rămâne un dat de fapt: cine a fost în mod deschis împotriva regimurilor

dictatoriale astăzi poate să aibă un rol important în procesul de democratizare. În acest sens, amintim unele relații „concordatare" pe care Biserica Catolică le-a stabilit cu multe state din această zonă: Croația, Slovenia, Republica Cehă, Slovacia, Estonia, Lituania, Letonia, Ungaria, Polonia, Albania şi Kazahstan.

Bisericile şi comunitățile religioase ajută la consolidarea instituțiilor democratice, pentru a putea crea acel cadru instituțional şi constituțional în interiorul căruia să se poată proteja drepturile şi libertățile tuturor, adică crearea unui stat de drept care să ofere un autentic *status libertatis*.

Libertatea religioasă nu trebuie considerată un fel de libertate privilegiată, ci trebuie avută o idee clară despre ceea ce reprezintă statutul de libertate al unei religii. Acest lucru presupune acordarea unei atenții deosebite, printre alte drepturi şi libertăți, față de ceea ce este fundamental, libertatea de conştiință care se manifestă şi în libertatea de religie: dar întotdeauna într-un cadru corect constituțional, chiar dacă este de înțeles voința unei afirmări speciale a unei asemenea libertăți după asuprirea şi persecuțiile trecutului.

Bisericile şi comunitățile religioase din multe state s-au angajat în susținerea renaşterii sociale şi economice a țării, iar acest lucru este confirmat de legislațiile emanate care sunt şi în avantajul confesiunilor religioase. Acesta este un aspect foarte important: în fond, statele sunt interesate ca toate forțele (politice, culturale, religioase) să contribuie la renaşterea socială a țării respective după un regim totalitar. Amintim în acest sens o țară care nu este în Europa Centrală şi de Est, ci în Asia Centrală, Kazahstanul, care a stipulat la 24 septembrie 1988 un Acord internațional important cu Sfântul Scaun, care, pentru prima oară în această

țară, a obținut recunoaşterea statutului juridic, de neconceput până cu puțin timp în urmă: este un mare rezultat obținut de diplomația vaticană[31]. Statul kazah, în această fază de construcție a democrației, este conştient că libertatea acordată Bisericii Catolice de a activa pe teritoriul său poate să contribuie la dezvoltarea socială a țării.

O mare atenție trebuie acordată vechilor aparate administrative care încă mai supraviețuiesc în aceste țări. În unele state se întâmpină multe dificultăți în schimbarea lor, iar acest lucru explică motivul existenței atâtor clauze şi condiții prevăzute de legile care reglementează recunoaşterea unor religii. Aparatul birocratic nu a fost încă pe deplin restructurat şi nici nu ar fi posibil: nu poate fi eliminată în câțiva ani o anumită mentalitate, mai ales că pentru regimul comunist aparatul administrativ a reprezentat un instrument fundamental în mâinile partidului şi ale statului în lupta împotriva religiei, chiar dacă astăzi toți se declară democratici[32].

Această situație este prezentă în multe state, iar recunoaşterea juridică a Bisericilor este afectată. Deseori aparatul birocratic continuă să aibă, chiar dacă, poate, inconştient, o mentalitate de ostilitate față de confesiunile religioase, care se manifestă, de exemplu, în problema recunoaşterii lor. În acest context se naşte întrebarea: ce este o confesiune religioasă şi ce anume o distinge de o simplă asociație cu caracter spiritual sau religios? În studiile de specialitate în materie se discută asupra acestui argument de mai bine de cincizeci de ani. Dar a stabili unele tipare care încearcă să facă di-

[31] Textul Acordului în J. T. MARTIN DE AGAR, *Raccolta di concordati, 1950-1999*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000, 612 ş.u.

[32] Cf. G. BARBERINI, *La libertà di religione nel processo…*, 16.

ferența între o confesiune religioasă şi o simplă formă de asociere religioasă, a defini ce este o comunitate religioasă cu toate caracteristicile sale specifice, este o acțiune care ar putea cauza o atitudine restrictivă față de libertatea religioasă.

2.4. Cadrul juridic şi normele constituționale

Cadrul juridic nu se naşte niciodată întâmplător: istoria, cea recentă şi cea mai îndepărtată, este aceea care îl creează. Sintetizând, cadrul juridic poate fi împărțit în trei niveluri: constituțiile, legile şi acordurile.

Între 1990 şi 2000 statele ex-comuniste care şi-au recâştigat deplina independență şi suveranitate au adoptat constituții care deseori au drept modele standardele internaționale, prin sprijinul acordat şi de organizațiile internaționale.

Rolul pe care l-au avut Consiliul Europei, OSCE, Uniunea Europeană, Comisia de la Veneția şi alte organisme internaționale a fost acela de „a învăța şi de a scrie" constituțiile; asistența acordată de aceste instituții a fost determinantă[33].

Este important să subliniem că aceste constituții conțin, după modelul constituțiilor liberal-democratice,

[33] Noi constituții au fost adoptate de: Albania, 28 noiembrie 1998; Bielorusia, 1 martie 1994, cu modificări ulterioare; Bulgaria, 12 iulie 1991; Croația, 22 decembrie 1990, apoi revizuită în luna mai 2001; Estonia, 28 iunie 1992; Federația Rusă, 12 decembrie 1993; Letonia, readoptarea Constituției din 1922, revizuită printr-o lege din 15 octombrie 1998; Lituania, 25 octombrie 1992; Polonia, 2 aprilie 1997; Republica Cehă, Carta drepturilor şi libertăților fundamentale, adoptată la 16 decembrie 1992, ca parte din prevederile constituționale; România, 21 noiembrie 1991, revizuită în 2003; Slovacia, 3 septembrie 1992; Slovenia, 23 decembrie 1991, revizuită în 1997 şi 2000; Ucraina, 28 iunie 1996; Ungaria – cu un prim act constituțional nr. XXXI din 1989 a fost revizuită în mod substanțial fosta Constituție socialistă din 1949, apoi au urmat alte revizuiri.

două prevederi fundamentale: prima referitor la libertatea religiei şi a cultului, iar a doua defineşte sau indică tipul de raport dintre confesiunile religioase şi stat.

Libertatea de religie, de profesiune religioasă, de cult şi de practică religioasă, în formă individuală sau colectivă, este, în general, afirmată şi garantată prin formulări ce corespund în mod substanţial standardelor internaţionale. În general, sunt „prevederile clasice" care acum, în sistemul democratic, pot fi interpretate fără acele rezerve care erau tipice regimului comunist, care garanta şi el libertatea de religie (dar numai în mod formal şi propagandistic), adică rezervele impuse de politica partidului şi a statului[34].

Unele constituţii care sunt astăzi în vigoare (cea bulgară, art. 37.2; ucraineană, art. 35.2; estonă, art. 40.3; lituaniană, art. 43.6; poloneză, art. 53.5; slovacă, art. 24.4) stabilesc limitele puse exercitării libertăţii religioase. În mod evident, aşa cum sunt formulate, ele pot să prezinte riscuri, mai ales dacă se ţine cont de influenţa pe care o au asupra aparatului administrativ: securitatea naţională, ordinea publică, sănătatea şi morala publică, drepturile şi libertăţile altor cetăţeni.

Referitor la raportul confesiunilor cu statul şi la aspectele ce privesc recunoaşterea lor juridică, situaţia este destul de diferită în ţările ex-comuniste.

Unele stabilesc în constituţii, în termeni destul de asemănători, principiul separării (Bulgaria, art. 13.2;

[34] Art. 24 din Constituţia albaneză; art. 33 din Constituţia bielorusă; art. 37 din Constituţia bulgară; art. 40 din Constituţia croată; art. 40 din Constituţia estonă; art. 99 din Constituţia letonă; art. 26 din Constituţia lituaniană; art. 53 din Constituţia poloneză; art. 15 şi 16 din Carta drepturilor şi libertăţilor fundamentale a Republicii Cehe; art. 29 din Constituţia României; art. 28 din Constituţia Rusiei; art. 24 din Constituţia Slovaciei; art. 41 din Constituţia Sloveniei; art. 35 din Constituţia Ucrainei; art. 60 din Constituţia Ungariei.

Croaţia, art. 41.1; Slovacia, art. 24.3; Slovenia, art. 7.1; Ungaria, art. 60.3; Letonia, art. 99), iar altele stabilesc neexistenţa unei religii de stat (Albania, art. 10; Estonia, art. 40.2, şi Lituania, art. 43.7). Constituţia poloneză vorbeşte despre „imparţialitatea" statului (art. 25.2), iar cea română despre „autonomia" confesiunilor religioase (art. 29.5). Pe de altă parte, ştim că afirmarea separării în carta constituţională reprezintă, fără îndoială, un principiu de bază al textelor juridice, dar care în actualizarea practică se manifestă într-un mod destul de diferit în aceste ţări, care nu au „asimilat" pe deplin conceptul de separare între stat şi Biserică.

Este relevant faptul că, dacă, pe de o parte, în Constituţia Federaţiei Ruse (art. 14) se stabileşte – şi încă într-un mod destul de accentuat – principiul separării, adică nu există Biserică de stat şi se afirmă laicitatea statului, pe de altă parte, realitatea cu privire la libertatea religioasă *de facto* din această ţară contrazice reglementările constituţionale. Mai mult, în preambulul legii din 1997 s-au stabilit unele prevederi care au adus multe critici, deoarece stabilesc o atitudine restrictivă faţă de fenomenul religios ce nu reintră în structura Bisericii Ortodoxe.

Merită să acordăm o atenţie deosebită prevederii din articolul 60 al Constituţiei Ungariei, care, la paragraful 4, stabileşte că aprobarea şi modificările legii cu privire la libertatea de conştiinţă şi de religie trebuie să întrunească majoritatea de două treimi a membrilor prezenţi în Parlament, ceea ce trebuie să constituie o garanţie importantă în luarea deciziilor.

În general, nu se poate vorbi despre reglementări clare constituţionale, din punct de vedere normativ şi interpretativ, deoarece lipseşte o adecvată elaborare doctrinală. În unele state au fost începute forme de

colaborare cu confesiunile religioase: în Ungaria şi în Polonia, prin stipularea de acorduri; de asemenea, sunt forme de colaborare în Croaţia, în România şi Slovacia.

Două constituţii fac referinţă la una sau mai multe confesiuni aşa-numite tradiţionale, deşi susţin principiul afirmării separării sau neexistenţa unei religii de stat: în Bulgaria (art. 13.3) şi Lituania (art. 43.1).

2.5. Legislaţia şi recunoaşterile confesiunilor religioase

Referitor la aspectele complexe ale recunoaşterilor confesiunilor religioase şi reglementărilor juridice, sau mai generic, ale libertăţii religioase ca drept colectiv, trebuie să notăm că acestea sunt stabilite prin proceduri diferite în ţările ex-comuniste şi în multe dintre cazuri prin legi particulare. Există asemenea legi în Bulgaria (1994), în Federaţia Rusă (1997), Letonia (1995), Estonia (1993), Lituania (1995, cu modificări ulterioare), Ucraina (1991, cu modificări ulterioare), Bielorusia (2002), Polonia (1989)[35], Republica Cehă (2001), Slovenia (a rămas în vigoare legea din 1976, revizuită ulterior), Slovacia (2000), Ungaria (1990)[36].

În România, timp de 17 ani de la căderea dictaturii comuniste, a rămas în vigoare în mod formal vechea lege comunistă nr. 177/1948, aplicată oarecum în conformitate cu normele noii Constituţii din 1991, deoarece s-a considerat o temă delicată tratarea statutului de „Biserică naţională" revendicat de Biserica Ortodoxă

[35] Textul legii nr. 155/1989 poate fi citit în *Raccolta di fonti normative di diritto ecclesiastico*, sub îngrijirea lui G. BARBERINI, Giappichelli, Torino 2002, 300 ş.u.; Cf. M. PIETRZAK, „La situation juridique des communautés religieuses en Pologne", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des realtions Églises-État* 6 (1999) 233 ş.u.

[36] Textul legii în *Raccolta di fonti*, 318 ş.u.

Română, ceea ce ar fi comportat consecințe juridice şi politice[37]. Legea 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor va pune capăt acestei situații anacronice, abrogând legea 177/1948.

Vom prezenta unele date cu privire la recunoaşterea confesiunilor religioase din unele state:

– *Bulgaria*: recunoaşterea este acordată Bisericii Ortodoxe Bulgare, Bisericii Catolice, Bisericii Greco-Catolice, comunității Adventiştilor, Penticostalilor, Metodiştilor şi Baptiştilor, Comunității musulmane şi celei mozaice[38];

– Letonia: recunoaşterea a fost acordată celor 6 principale confesiuni religioase[39];

– Lituania: o recunoaştere deosebită a fost acordată celor 9 confesiuni „tradiționale", în baza unei reglementări guvernamentale [40];

– Republica Cehă: au fost recunoscute juridic 19 Biserici şi comunități religioase[41];

---

[37] Vezi textul legii nr. 177/1948 în Anexe. O culegere îngrijită de documente cu privire la relațiile dintre Biserica Catolică şi România începând din anul 1920 a fost publicată de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun în volumul *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000.

[38] Cf. J. Peteva, „Religion in Bulgaria at the Beginning of the XXI Century", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 279 ş.u.

[39] Cfr. R. Balodis, „History of State and Church Relationships in Latvia", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 8 (2001) 295 ş.u.

[40] Cfr. J. Kuznecoviene, „Church and State în Lithuania", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 6 (1999) 205 ş.u.

[41] J.R. Tretera, „Church and State in the Czech Republic", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 299 ş.u.

– Slovacia: recunoaşterea a fost acordată pentru 15 confesiuni religioase[42];

– Slovenia: au fost recunoscute juridic 35 de Biserici şi comunităţi religioase;

– Ungaria: au fost recunoscute şi înregistrate mai bine de 100 de confesiuni şi organizaţii religioase[43];

– România: până în 2006 au fost recunoscute doar cele 14 confesiuni recunoscute de legea comunistă 177/1948, celelalte erau înregistrate ca asociaţii sau fundaţii; actualmente sunt recunoscute 18 confesiuni religioase.

Ce putem afirma cu privire la aceste sisteme normative?

Legile, în intenţia – cel puţin declarată – de a pune în practică normele constituţionale ce garantează libertatea religioasă individuală şi colectivă, interzic formele de discriminare, reglementează procedurile pentru înregistrarea şi recunoaşterea personalităţii juridice ale instituţiilor, definesc cadrul juridic pentru activitatea miniştrilor cultelor, pentru autonomia organizatoare a confesiunilor, pentru exerciţiul efectiv al practicii religioase, pentru învăţământul doctrinelor religioase.

În mai multe ţări ex-comuniste, procedura pentru recunoaşterea şi înregistrarea confesiunilor religioase este greoaie şi complexă, cu un evident caracter „jurisdicţionalist". În unele cazuri, normele legii care reglementează regimul juridic al confesiunilor ridică semne

[42] Cfr. P. MULIK, „State and Church in the Slovak Republic", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 5 (1998) 183.

[43] Multe studii cu privire la situaţia din această ţară, în *Legislation on Church-State Relations in Hungary*, sub îngrijirea lui B. SCHANDA, Ministrty of Cultural Heritage, Budapesta 2002; cf. şi P. ERDÖ – B. SCHANDA, „Church and State in Hungary. An Overview of Legal Questions", Ministrty of Cultural Heritage, 6 (1999) 219 ş.u.

de întrebare cu privire la respectarea principiilor enunțate în constituții. Se poate evidenția un contrast între voința declarată a statului de a garanta prin orice mijloc exercițiul libertății religioase şi tendința de a nu renunța la formele de control ce au drept scop protejarea intereselor statului şi garanția că Bisericile şi comunitățile religioase se încadrează în organizarea juridică „democratică".

Trebuie să subliniem încă o dată diferența între anumite situații, care duce la legi diferite, chiar şi referitor la moştenirea trecutului. În general, recunoaşterile sunt acordate într-un spirit liberal, dar există în continuare un caracter restrictiv al anumitor legi, care depinde de mentalitatea comunistă, fapt care menține o puternică influență a statului şi un control riguros din partea acestuia (de exemplu, în Federația Rusă, unde este prezentă o puternică presiune a Bisericii Ortodoxe), sau din partea contextului social şi religios specific (aşa cum se întâmplă în Lituania).

Ne vom opri atenția asupra unor situații deosebite.

În Lituania, cadrul normativ se prezintă cu o caracteristică specifică: Constituția (art. 43.1), aşa cum aminteam anterior, recunoaşte Bisericile şi confesiunile *tradiționale* ale Lituaniei; celelalte confesiuni religioase pot fi recunoscute cu condiția să se prezinte ca fiind bine înrădăcinate în societatea lituaniană. Legea din 1997, la articolul 5, precizează că sunt 9 confesiuni tradiționale, considerate astfel deoarece fac parte din patrimoniul istoric, spiritual şi social lituanian: Biserica Catolică, Biserica Greco-Catolică, Biserica Luterană, Biserica Reformată, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Catolicilor vechi, Comunitatea mozaică, Comunitatea musulmană sunnită şi comunitatea karaită. Articolul 6 al aceleiaşi legi prevede că şi alte confesiuni vor putea fi recunoscute în mod oficial, cu condiția ca respectivele

confesiuni să fie prezente de cel puțin 25 de ani în Lituania înregistrate ca asociații sau fundații religioase. Dacă cererea de recunoaştere este refuzată, trebuie să treacă alți 10 ani pentru a înainta o altă cerere. Această prevedere normativă este dificil de a fi pusă în sintonie cu legislația Uniunii Europene, care cu siguranță nu acceptă astfel de limite.

Situația din Rusia merită o atenție deosebită datorită specificului său. Amintim polemicile ce s-au declanşat după aprobarea legii din 1997, considerată ca fiind mai puțin liberală față de cea emanată în 1990 de Gorbaciov. Legea a parcurs mai multe etape controversate, prima aprobare din partea Parlamentului rus (Duma) fiind la 23 iunie 1997. Acel text, în preambul, afirma în mod solemn că trebuie respectată

> ortodoxia ca parte integrantă a moştenirii istorice, spirituale şi culturale comune întregii Rusii şi în acelaşi fel islamismul cu milioanele sale de adepți, budismul, religia mozaică şi celelalte religii ce există în mod tradițional în Federația Rusă:

nu s-a făcut nicio referire explicită la celelalte confesiuni creştine, deşi sunt prezente, aşa cum este cazul catolicismului sau protestantismului. După aprobarea legii din partea Consiliului Federației, preşedintele Elțîn nu a semnat-o şi a retrimis-o spre analiză parlamentarilor; după mai bine de două luni de polemici şi sub puternica presiune a Bisericii Ortodoxe Ruse, s-a ajuns la unele modificări față de textul precedent. Duma a aprobat noua lege la 19 septembrie şi a fost promulgată la 26 septembrie. Modificările din preambul sunt destul de semnificative, chiar dacă nu au schimbat în substanță referirea la rolul Bisericii Ortodoxe. În textul actual au fost introduse afirmarea laicității statului şi o scurtă referire la creştinism:

…bazându-se pe faptul că Federația este un stat laic; recunoscând contribuția specială a ortodoxiei la istoria Rusiei, la formarea şi la dezvoltarea spiritualității şi culturii ruse; în respect față de creştinism, de islamism, de budism, de religia mozaică şi de alte religii şi culte care constituie o parte neeliminabilă din patrimoniul istoric al poporului rus; considerând că sunt importante promovarea şi urmarea înțelegerii, toleranței şi a respectului reciproc referitor la aspectele de libertate de conştiință şi de libertate de cult[44].

La 24 iunie 1997, imediat după prima aprobare a legii, Papa Ioan Paul al II-lea i-a adresat o scrisoare personală preşedintelui rus, în care, în termeni categorici, a criticat textul mult mai restrictiv decât legea din 1990 şi amintea de angajamentele pe care Rusia şi le-a luat în 1989 prin Documentul de la Viena al CSCE cu privire la deplina libertate religioasă. Normele legii în vigoare care reglementează înregistrarea şi activitatea Bisericilor şi confesiunilor diferite de ortodoxie sunt lente şi greoaie, în special din punct de vedere procedural, şi sunt discriminatorii şi limitate. Sistemul controalelor este sufocant, mai ales față de acele organizații şi asociații religioase ce depind de instituțiile religioase străine. Puterea politică este oarecum „obligată" să satisfacă cererile Bisericii Ortodoxe, deoarece are nevoie de sprijinul acesteia, dar guvernul nu doreşte să alimenteze tensiunile şi polemicile în interiorul şi exteriorul Federației Ruse. Din acest motiv, actualul stadiu de aplicare a legii poate fi definit ca fiind unul de „aşteptare", cu interpretări pragmatice, dincolo de lege şi în afara ei.

[44] Un comentariu amplu şi aprofundat al legii, în G. Codevilla, *Stato e Chiesa nella Federazione Russa. La nuova normativa nella Russia post-comunista*, Ediz. R.C. La Casa di Matriona, Milano 1998.

În Polonia asistăm la implementarea unui sistem care asigură totala libertate religioasă şi recunoaşterea pluralismului religios şi confesional. Trebuie să amintim în acest sens că Polonia avea deja o tradiție de „integralism confesional". Principiile care stau la baza acestei libertăți au fost stabilite în special în articolul 25 al Constituției: egalitatea de drepturi pentru toate Bisericile şi confesiunile, imparțialitatea statului, respectarea autonomiei şi independenței confesiunilor, prevederea unui tratat care să reglementeze relațiile cu Biserica Catolică[45] şi prevederea unor legi în baza acordurilor referitor la celelalte confesiuni. Regimul juridic adoptat corespunde în substanță celui prevăzut în articolul 8.3 de Constituția italiană. Legea nr. 155 din 1989 privind libertatea religioasă, una dintre ultimele legi ale regimului generalului Jaruzelski, oferă garanții de libertate şi de autonomie, legea fiind întărită şi de normativa constituțională din 1997. În acest moment, recunoaşterea juridică a fost acordată pentru 158 de Biserici, confesiuni şi comunități religioase (multe cu un număr limitat de credincioşi); sunt 14 confesiuni a căror situație este reglementată în baza unui acord. Căsătoriile încheiate în cadrul ceremoniilor diferitelor religii sunt recunoscute de autoritățile civile.

Există o problemă care priveşte toate aceste state: intrarea pe scena socială a noilor religii (sectele). Trebuie să subliniem că aceste noi realități pot să reprezinte o dificultate mai ales pentru Biserica Catolică şi pentru Bisericile protestante, care au cerut mereu, şi

[45] La 17 mai 1989 a fost emanată o lege specială, Legea nr. 154, care reglementează relația dintre statul polonez şi Biserica Catolică; textul, în *Raccolta di fonti normative di diritto ecclesiastico*, 281 ş.u.

în timpul comunismului, şi astăzi, în procesul de democratizare, o libertate egală pentru toţi. Această problematică trebuie considerată nu atât din punct de vedere statistic, cât mai ales din punct de vedere social şi politic. Este vorba despre un fenomen nou care nu se încadrează în logica tradiţională a acordurilor şi a raporturilor instituţionale şi care se manifestă prin practici religioase netradiţionale. Aceste noi religii se bucură de susţinere din partea Statelor Unite ale Americii şi a unor state europene (Olanda, Danemarca, Suedia, Finlanda, Norvegia) şi acţionează în viaţa socială a diferitelor ţări având la dispoziţie mijloace financiare considerabile.

În general, statele adoptă o poziţie precaută de apărare, uneori bănuitoare, care se manifestă mai ales în procedurile pentru recunoaşterea juridică şi, prin urmare, nu acordă legitimitate acestor comunităţi. Noile religii sunt considerate interlocutori necunoscuţi şi, în consecinţă, posibili factori de destabilizare, străine culturii şi tradiţiei religioase a ţării, într-un sistem de democraţie care este încă slab şi de pluralism fără experienţă.

2.6. Acordurile

Referitor la Acordurile încheiate între state şi confesiunile religioase, trebuie să amintim că, de exemplu, în Ungaria s-au stipulat 6 până acum, care au dat naştere la unele forme de colaborare, iar în Polonia, aşa cum afirmam anterior, au fost încheiate mai multe; de asemenea, în unele state s-au stabilit forme permanente de colaborare şi prin constituirea unor organisme de consultare alcătuite din autorităţile guvernamentale şi de reprezentanţii comunităţilor religioase.

Acordurile cele mai importante sunt cele stipulate de mai multe state cu Sfântul Scaun, atât din punct de

vedere juridic, cât şi din punct de vedere politic[46]. Le prezentăm pe scurt:

– *Croaţia*: 4 Acorduri, asupra aspectelor juridice (19 decembrie 1996), colaborării în materie de educaţie şi cultură (19 decembrie 1996), asistenţei religioase acordate credincioşilor din cadrul serviciului militar (19 decembrie 1996) şi asupra aspectelor economice (9 octombrie 1998)[47];

– Ungaria: 3 Acorduri încheiate cu privire la restabilirea relaţiilor diplomatice (9 februarie 1990), la asistenţa spirituală acordată în cadrul forţelor din armată (10 ianuarie 1994), la finanţarea instituţiilor religioase şi a aspectelor patrimoniale (20 iunie 1997)[48];

– Estonia: schimburi de Note verbale, la 23 decembrie 1998 şi la 15 februarie 1999. Sunt documente cu valoare politică, în care sunt precizate principiile care angajează politic guvernul pentru a emana normele juridice oportune şi pentru a asigura garanţii Sfântului Scaun[49];

– Polonia: Concordat încheiat la 28 iulie 1993 şi ratificat în mod solemn abia în 1998: este un text care a dat naştere la mai multe polemici pe plan politic şi la

[46] Cf. G. BARBERINI, „I concordati di Giovanni Paolo II dell'Europa centrale ed orientale", *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 1 (1999) 49 ş.u. Pentru o consultare amplă referitor la relaţiile cu statele europene, C. MIGLIORE, „Relazioni tra la Santa Sede e gli Stati europei", *Ius Ecclesiae* 11 (1999) 365 ş.u.

[47] J.T. MARTIN DE AGAR, *Raccolta di concordati*, 154 ş.u. Un studiu amplu asupra raportului dintre Biserica Catolică şi Croaţia, în A. GIANNI, *Stato e Chiesa cattolica in Croazia; un caso di laicità dello Stato alla prova della storia*, Cedam, Padova 2000.

[48] *Raccolta di concordati*, 851 ş.u.

[49] *Raccolta di concordati*, 197 ş.u. Un studiu amplu sub îngrijirea lui M. KIVIORG, „Church and State in Estonia", *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État* 7 (2000) 317 ş.u.

dezbateri din punct de vedere juridic. Este unicul concordat, denumit astfel, stipulat în perioada contemporană[50];

– Letonia: a fost încheiat un Acord general (8 noiembrie 2000) cu privire la statutul juridic al Bisericii, la educaţia şi învăţământul religiei catolice, la activitatea pastorală pentru credincioşii din forţele armatei şi la asistenţa spirituală acordată deţinuţilor[51].

– Lituania: 3 Acorduri stipulate la 5 mai 2000, asupra aspectelor juridice, cooperării în sectorul educaţional şi al culturii şi în cel al activităţii pastorale în armată[52];

– Slovacia: un Acord de bază stipulat la 24 noiembrie 2000, care constituie practic un concordat[53];

– Albania: un Acord asupra relaţiilor reciproce, încheiat la 23 martie 2002[54];

– Republica Cehă: un Acord asupra relaţiilor reciproce, încheiat în 2002, care nu a fost încă ratificat;

– Slovenia: un Acord asupra aspectelor juridice, încheiat la 14 decembrie 2001, care nu a fost încă ratificat[55].

În sfârşit, amintim Acordul stipulat de Sfântul Scaun cu Kazahstanul în 1998, despre care am tratat anterior. Se poate constata că toate Statele din Europa Centrală şi de Est, de la graniţele Uniunii Europene până la graniţele Rusiei, cu excepţia unor ţări balcanice (Bulgaria, România, Serbia şi Muntenegru, Macedonia, Bosnia şi Herţegovina), au stabilit relaţii specifice cu Sfântul Scaun.

---

[50] *Raccolta di concordati*, op. cit., p. 682.

[51] J.T. Martin de Agar, *I concordati del 2000*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2001, 9 ş.u.

[52] *I concordati del 2000*, 23 ş.u.

[53] *I concordati del 2000*, 57 ş.u. Un studiu amplu şi de T. Hajdu, „L'Accordo base tra la Santa Sede e la Repubblica Slovacca", *Ius Ecclesiae* 2 (2001) 513 ş.u.

[54] *AAS* 94 (2002) 660 ş.u.

[55] Textele Acordurilor cu Republica Cehă şi cu Slovenia pot fi citite pe site-ul: htto://host.uniroma3.it/progetti/cedir/cedir

În concluzie, putem să afirmăm că unele aspecte ale acestor relații dintre state şi Biserică rămân deschise analizelor de specialitate ulterioare şi pot găsi un răspuns în studiul aprofundat şi lipsit de prejudecăți asupra rolului pe care îl are libertatea religioasă şi de conştiință în construirea democrației din societățile țărilor respective şi a unității continentului european. Generațiile de astăzi şi cele viitoare vor trebui să determine care este rolul pe care creştinismul îl poate avea față de celelalte concepții de viață, chiar şi atee, dar care se bazează pe unele valori umaniste şi care, prin urmare, recunosc conceptul de bază al demnității umane. Creştinismul poate avea cu siguranță un rol extrem de important în contextul Uniunii Europene, acolo unde fenomenul secularizării şi al ateismului se prezintă în mod diferit față de Europa Centrală şi de Est, deoarece este purtătorul valorilor profund umane, universal recunoscute şi împărtăşite. Care este acest rol şi care este importanța sa? Nimeni dintre noi nu poate astăzi să dea un răspuns exhaustiv şi definitiv. Pentru acest lucru este nevoie de o continuă reflecție şi de un dialog deschis cu toate părțile interesate de libertatea religiei şi de respectarea drepturilor fundamentale ale oamenilor.

ANEXE

DOCUMENTE

A. Declarația Drepturilor *Virginia Bill of Rights* (12 iunie 1776)[1]

Declarația drepturilor care trebuie să ne aparțină nouă şi urmaşilor noştri, şi care trebuie privite drept fundamentul şi baza guvernării.

Articolul 1: Toți oamenii se nasc în mod egal liberi şi independenți: au drepturi sigure, esențiale şi naturale, de care nu pot, prin niciun fel de contract, să-şi lipsească sau să-şi despoaie urmaşii: acestea sunt dreptul de a se bucura de viață şi de libertate, cu mijloacele de a obține şi de a poseda proprietăți, de a căuta şi de a obține fericirea şi siguranța.

Articolul 2: Întreaga autoritate aparține Poporului şi, drept urmare, emană de la el: magistrații sunt mandatarii săi, slujbaşii săi şi sunt răspunzători în fața lui în toate situațiile.

Articolul 3: Guvernământul este sau trebuie să fie instituit pentru binele comun, pentru apărarea şi siguranța Poporului, Națiunii sau a Comunității. Dintre diversele forme de guvernământ, cea mai bună este aceea care poate asigura în cel mai înalt grad fericirea şi siguranța şi care este cel mai real ferită de primejdia proastei administrări. Aşadar, ori de câte ori un guvernământ va fi incapabil să îndeplinească aceste condiții, sau va lucra împotriva lor, majoritatea comunității are

[1] http://www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.html

dreptul neîndoielnic, inalienabil şi imprescriptibil de a-l reforma, schimba sau aboli, aşa cum va crede cel mai potrivit pentru folosul public.

(...)

Articolul 5: Puterea legiuitoare şi puterea executivă a statului trebuie să fie distincte şi separate de autoritatea judiciară (...).

Articolul 6: Alegerile de membri care trebuie să reprezinte Poporul în Adunare trebuie să fie libere (...).

Articolul 8: În orice proces pentru crime capitale sau alte crime, orice om are dreptul să întrebe cauza şi natura acuzațiilor care i se aduc, să ceară confruntarea cu acuzatorii şi martorii lor, să aducă sau să ceară să fie aduşi martori în favoarea sa sau orice altceva îi poate fi favorabil, să ceară o procedură promptă de către un juriu imparțial din vecinătate, fără al cărui consimțământ unanim să nu poată fi condamnat. Nimeni nu poate fi obligat să aducă dovezi împotriva sa şi niciun om nu poate fi lipsit de libertatea sa decât printr-o judecată de către egalii săi, în virtutea legilor țării.

Articolul 9: Nu trebuie să se ceară niciodată cauțiuni excesive, nici să se impună amenzi prea mari şi nici să se aplice pedepse crude sau neobişnuite.

(...)

Articolul 12: Libertatea presei este unul dintre cei mai puternici piloni ai libertății statului şi nu poate fi restrânsă decât sub guvernăminte despotice.

Articolul 13: O miliție regulată, provenind din Corpul Poporului şi cu obişnuința armelor, este apărarea cuvenită, naturală şi sigură a unui stat liber; armatele pregătite mereu şi pe timp de pace trebuie evitate ca primejdioase pentru libertate; şi, în orice caz, militarii trebuie ținuți întotdeauna în subordinea autorității civile şi conduşi de către aceasta.

(...)

Articolul 16: Religia sau cultul sunt datorate Creatorului, iar modul de a se achita de aceste îndatoriri trebuie condus numai de raţiune şi de convingeri, niciodată prin forţă sau violenţă; de unde se înţelege că orice om trebuie să se poată bucura de cea mai deplină libertate a conştiinţei şi de libertatea cea mai deplină în alegerea cultului pe care i-l dictează conştiinţa sa. Este o îndatorire reciprocă a tuturor cetăţenilor de a practica toleranţa creştină, dragostea şi mila unii faţă de ceilalţi.

B. Declarația Drepturilor omului şi ale cetățeanului a Adunării Naționale Franceze (26 august 1789)[2]

Reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare Națională, considerând că ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice şi ale corupției guvernelor, au hotărât să expună într-o declarație solemnă drepturile naturale, inalienabile şi sacre ale omului, astfel ca această declarație, mereu prezentă înaintea tuturor membrilor societății, să le reamintească fără încetare drepturile şi îndatoririle lor; actele puterii legislative şi ale puterii executive, putând fi în orice moment comparate cu scopul oricărei instituții politice, să fie mai respectate, iar doleanțele cetățenilor, bazate de acum înainte pe principii simple şi incontestabile, să tindă întotdeauna la respectarea Constituției şi a fericirii tuturor.

În consecință, Adunarea Națională recunoaşte şi declară, în prezența şi sub auspiciile Ființei Supreme, următoarele drepturi ale omului şi ale cetățeanului:

Articolul 1: Oamenii se nasc şi rămân liberi şi egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică.

Articolul 2: Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale şi imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța şi rezistența la opresiune.

Articolul 3: Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități. Nicio grupare, niciun individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea.

---

[2] http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Declaration-des-Droits-de-l-Homme-et-du-Citoyen-de-1789

Articolul 4: Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosirea de aceleaşi drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege.

Articolul 5: Legea nu are dreptul să interzică decât acțiunile vătămătoare societății. Tot ceea ce nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat şi nimeni nu poate fi constrâns a face ceea ce legea nu obligă.

(...)

Articolul 7: Niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege şi după formele prescrise de ea. Cei care solicită, dau, execută sau fac să se execute ordine arbitrare trebuie pedepsiți; dar orice cetățean somat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună imediat; dacă opune rezistență, el se face vinovat.

Articolul 8: Legea nu trebuie să stabilească decât pedepse strict şi evident necesare şi nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite şi promulgate anterior delictului şi aplicate legal.

Articolul 9: Orice om este presupus inocent până în momentul în care a fost declarat vinovat; dacă se consideră indispensabil a-l aresta, orice act de constrângere în afara celor necesare pentru reținerea lui trebuie să fie aspru pedepsit de lege.

Articolul 10: Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege.

Articolul 11: Comunicarea liberă a gândurilor şi opiniilor este unul dintre drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să

scrie şi să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți.

Articolul 12: Garanția drepturilor omului şi ale cetățeanului necesită o forță publică: această forță este instituită în avantajul tuturor, şi nu în folosul personal al acelora cărora le este încredințată.

(...)

Articolul 14: Cetățenii au dreptul să constate ei înşişi sau prin reprezentanții lor necesitatea contribuției publice şi s-o accepte în mod liber, să urmărească destinația care i se dă, să-i determine cuantumul, bazele, perceperea şi durata.

Articolul 15: Societatea are dreptul să ceară socoteală oricărui funcționar public pentru modul în care îşi îndeplineşte funcția.

Articolul 16: Orice societate care nu asigură garanția drepturilor şi nu statorniceşte separarea puterilor este lipsită de constituție.

Articolul 17: Proprietatea fiind un drept inviolabil şi sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, decât în cazurile în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru şi cu condiția unei juste despăgubiri prealabile.

C. Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948)[3]

Preambul

– Considerând că recunoaşterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane şi a drepturilor lor egale şi inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății şi păcii în lume,

– Considerând că ignorarea şi disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conştiința omenirii şi că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului şi a convingerilor şi vor fi eliberate de teamă şi mizerie a fost proclamată drept cea mai înaltă aspirație a oamenilor,

– Considerând că este esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii, pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revolta împotriva tiraniei şi asupririi,

– Considerând că este esențial a se încuraja dezvoltarea relațiilor prieteneşti între națiuni,

– Considerând că în Cartă popoarele Organizației Națiunilor Unite au proclamat din nou credința lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea şi în valoarea persoanei umane, drepturi egale pentru bărbați şi femei, şi că au hotărât să favorizeze progresul social şi îmbunătățirea condițiilor de viață în cadrul unei libertăți mai mari,

– Considerând că statele membre s-au angajat să promoveze în colaborare cu Organizația Națiunilor Unite respectul universal şi efectiv față de drepturile omului şi libertățile fundamentale, precum şi respectarea lor universală şi efectivă,

[3] http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

– Considerând că o concepție comună despre aceste drepturi şi libertăți este de cea mai mare importanță pentru realizarea deplină a acestui angajament,

– Adunarea Generală proclamă prezenta Declarație universală a drepturilor omului ca ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele şi toate națiunile, pentru ca toate persoanele şi toate organele societății să se străduiască, având această Declarație permanent în minte, ca prin învățătură şi educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi şi libertăți şi să asigure prin măsuri progresive, de ordin național şi internațional, recunoaşterea şi aplicarea lor universală şi efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât şi al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor.

Articolul 1: Toate ființele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune şi conştiință şi trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

Articolul 2: Fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertățile proclamate în prezenta Declarație fără niciun fel de deosebire, ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naştere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nicio deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoană, fie că această țară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate.

Articolul 3: Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate şi la siguranța persoanei sale.

Articolul 4: Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute; sclavajul şi comerțul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor.

Articolul 5: Nimeni nu va fi supus torturii, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Articolul 6: Fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea juridică.

Articolul 7: Toți oamenii sunt egali în fața legii şi au, fără nicio deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație şi împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare.

Articolul 8: Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce-i sunt recunoscute prin constituție sau lege.

Articolul 9: Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar.

Articolul 10: Orice persoană are dreptul în deplină egalitate de a fi audiată în mod echitabil şi public de către un tribunal independent şi imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor şi obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzări în materie penală îndreptată împotriva sa.

Articolul 11: Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public, în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale. Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internațional sau național. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai grea decât aceea care era aplicabilă în momentul când a fost săvârşit actul cu caracter penal.

Articolul 12: Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viaţa sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondenţa sa, nici la atingeri aduse onoarei şi reputaţiei sale. Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri.

Articolul 13: Orice persoană are dreptul de a circula în mod liber şi de a-şi alege reşedinţa în interiorul graniţelor unui stat. Orice persoană are dreptul de a părăsi orice ţară, inclusiv a sa, şi de a reveni în ţara sa.

Articolul 14: În caz de persecuţie, orice persoană are dreptul de a căuta azil şi de a beneficia de azil în alte ţări. Acest drept nu poate fi invocat în caz de urmărire, ce rezultă în mod real dintr-o crimă de drept comun sau din acţiuni contrare scopurilor şi principiilor Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Articolul 15: Orice persoană are dreptul la o cetăţenie. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetăţenia sa sau de dreptul de a-şi schimba cetăţenia.

Articolul 16: Cu începere de la împlinirea vârstei legale, bărbatul şi femeia, fără nicio restricţie în ce priveşte rasa, naţionalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie. Ei au drepturi egale la contractarea căsătoriei, în decursul căsătoriei şi la desfacerea ei. Căsătoria nu poate fi încheiată decât cu consimţământul liber şi deplin al viitorilor soţi. Familia constituie elementul natural şi fundamental al societăţii şi are dreptul la ocrotire din partea societăţii şi a statului.

Articolul 17: Orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură, cât şi în asociaţie cu alţii. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa.

Articolul 18: Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conştiinţă şi religie; acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, precum

şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât şi privat, prin învățătură, practici religioase, cult şi îndeplinirea riturilor.

Articolul 19: Orice om are dreptul la libertatea opiniilor şi exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum şi libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informații şi idei prin orice mijloace şi independent de frontierele de stat.

Articolul 20: Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică. Nimeni nu poate fi silit să facă parte dintr-o asociație.

Articolul 21: Orice persoană are dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleşi. Orice persoană are dreptul de acces egal la funcțiile publice din țara sa. Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat; această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal şi exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Articolul 22: Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național şi colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea şi resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale şi culturale indispensabile pentru demnitatea sa şi libera dezvoltare a personalității sale.

Articolul 23: Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii sale, la condiții echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la ocrotirea împotriva şomajului. Toți oamenii, fără nicio discriminare,

au dreptul la salariu egal pentru muncă egală. Orice om care munceşte are dreptul la o retribuiție echitabilă şi satisfăcătoare care să-i asigure atât lui, cât şi familiei sale, o existență conformă cu demnitatea umană şi completată, la nevoie, prin alte mijloace de protecție socială. Orice persoană are dreptul de a întemeia sindicate şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

Articolul 24: Orice persoană are dreptul la odihnă şi recreere, inclusiv la o limitare rezonabilă a zilei de muncă şi la concedii periodice plătite.

Articolul 25: Orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea şi bunăstarea lui şi familiei sale, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum şi serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de şomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința sa. Mama şi copilul au dreptul la ajutor şi ocrotire deosebite. Toți copiii, fie că sunt născuți în cadrul căsătoriei sau în afara acesteia, se bucură de aceeaşi protecție socială.

Articolul 26: Orice persoană are dreptul la învățătură. Învățământul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce priveşte învățământul elementar şi general. Învățământul elementar trebuie să fie obligatoriu. Învățământul tehnic şi profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie de asemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit. Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane şi întărirea respectului față de drepturile omului şi libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele şi toate grupurile rasiale sau religioase, precum şi dezvoltarea activității Organizației Națiunilor

Unite pentru menținerea păcii. Părinții au dreptul de prioritate în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori.

Articolul 27: Orice persoană are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte şi de a participa la progresul ştiințific şi la binefacerile lui. Fiecare om are dreptul la ocrotirea intereselor morale şi materiale care decurg din orice lucrare ştiințifică, literară sau artistică al cărei autor este.

Articolul 28: Orice persoană are dreptul la o orânduire socială şi internațională în care drepturile şi libertățile expuse în prezenta Declarație pot fi pe deplin înfăptuite.

Articolul 29: Orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă şi deplină a personalității sale. În exercitarea drepturilor şi libertăților sale, fiecare om nu este supus decât îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaştere şi respectare a drepturilor şi libertăților altora şi ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice şi bunăstării generale într-o societate democratică. Aceste drepturi şi libertăți nu vor putea fi în niciun caz exercitate contrar scopurilor şi principiilor Organizației Națiunilor Unite.

Articolul 30: Nicio dispoziție a prezentei Declarații nu poate fi interpretată ca implicând pentru vreun stat, grupare sau persoană dreptul de a se deda la vreo activitate sau de a săvârşi vreun act îndreptat spre desființarea unor drepturi sau libertăți enunțate în prezenta Declarație.

DOCUMENTE REFERITOARE LA ROMÂNIA

D. Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase[4] Categoria: Culte

CAPITOLUL I: Dispoziții generale

SECȚIUNEA I: Despre libertatea religioasă

Art. 1. Statul garantează libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române.

Oricine poate să aparțină oricărei religii sau să îmbrățişeze orice credință religioasă dacă exercițiul ei nu contravine Constituției, securității şi ordinii publice sau bunelor moravuri.

Art. 2. Ura confesională manifestată prin acte care stânjenesc liberul exercițiu al unui cult religios recunoscut constituie un delict ce se pedepseşte conform legii.

Art. 3. Nimeni nu poate fi urmărit pentru credința sa religioasă sau pentru necredința sa.

Credința religioasă nu poate împiedica pe nimeni de a dobândi şi a exercita drepturi civile şi politice şi nici nu poate scuti pe nimeni de la obligațiunile impuse de legi.

Art. 4. Nimeni nu poate fi constrâns să participe la serviciile religioase ale unui cult.

Art. 5. Nimeni nu poate fi constrâns, prin măsuri administrative de stat, să contribuie la cheltuielile unui cult sau să se supună unor hotărâri ale organelor religioase de judecată.

[4] http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/177_1948.php.

SECTIUNEA II:
Despre libertatea organizării cultelor

Art. 6. Cultele religioase sunt libere să se organizeze şi pot funcţiona liber dacă practicile şi ritualul lor nu sunt contrare Constituţiei, securităţii sau ordinii publice şi bunelor moravuri.

Art. 7. Cultele religioase se vor organiza după norme proprii, conform învăţăturilor, canoanelor şi tradiţiilor lor, putând organiza, potrivit aceloraşi norme, aşezăminte, asociaţiuni, ordine şi congregaţiuni.

Art. 8. Cultele religioase recunoscute pot avea organe de judecată religioasă pentru disciplinarea personalului din serviciul lor.

Organele disciplinare de judecată se organizează prin regulamente speciale, în conformitate cu canoanele şi statutele cultelor respective. Regulamentele se alcătuiesc de organele legale ale cultului respectiv şi se aprobă prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, la propunerea Ministerului Cultelor.

Art. 9. Părţile componente locale ale cultelor religioase recunoscute pot avea şi întreţine, singure sau în asociaţie cu altele, cimitire pentru credincioşii lor.

Comunele sunt obligate a crea cimitire comune, sau locuri rezervate din terenurile cimitirelor existente, pentru înmormântarea celor ce nu aparţin cultelor ce au cimitire.

CAPITOLUL II:
Raporturile dintre stat şi cultele religioase

Art. 10. Credincioşii tuturor cultelor religioase sunt obligaţi a se supune legilor ţării, a depune jurământul în forma şi în cazurile prevăzute de lege şi a face înscrierea actelor de stare civilă la oficiile de stare civilă în termen legal.

Art. 11. Delictele şi crimele de drept comun săvârşite de şefii sau de ierarhii cultelor religioase se judecă de Curți, cu recurs la Curtea Supremă.

Art. 12. Cultele religioase recunoscute vor trebui să aibă o organizație centrală, care să reprezinte cultul, indiferent de numărul credincioşilor săi.

Art. 13. Cultele religioase, pentru a putea să se organizeze şi să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului Cultelor.

În cazuri bine motivate, se va putea retrage recunoaşterea, în acelaşi mod.

Art. 14. În vederea recunoaşterii, fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare şi aprobare, statutul său de organizare şi funcționare, cuprinzând sistemul de organizare, conducere şi administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă.

Art. 15. Biserica Ortodoxă Română este autocefală şi unitară în organizarea sa.

Art. 16. Organizarea de partide politice pe bază confesională este interzisă.

Art. 17. Părțile componente locale ale cultelor religioase recunoscute, precum comunități, parohii, unități, grupe, vor trebui să fie înscrise într-un registru special al primăriei respective, cu arătarea nominală a organelor de conducere şi control şi cu indicarea numerică a membrilor care fac parte din ele.

Art. 18. Asociațiunile civile şi fundațiunile care urmăresc, în total sau în parte, scopuri religioase trebuie, pentru a fi recunoscute ca persoane juridice, să aibă încuviințarea Guvernului, prin Ministerul Cultelor, fiind supuse întru totul obligațiunilor ce decurg din legi cu privire la caracterul lor religios.

Art. 19. Inscripțiunile şi semnele simbolice, precum şi sigiliile sau ştampilele arătând denumirea cultului vor trebui să aibă în prealabil aprobarea Ministerului Cultelor.

Art. 20. Şefii cultelor, ierarhii şi în general întregul personal din serviciul cultelor trebuie să fie cetățeni români, bucurându-se de deplinătatea exercițiului drepturilor civile şi politice.

Art. 21. Şefii cultelor, precum şi mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii apostolici, vicarii administrativi şi alții, având funcțiuni asemănătoare, aleşi sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât în baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării Ministerului Cultelor.

Înainte de intrarea în funcțiune, toți aceştia vor depune jurământul de credință în fața ministrului Cultelor.

Formula de jurământ este următoarea:

„Ca slujitor al lui Dumnezeu, ca om şi ca cetățean,

Jur de a fi credincios Poporului şi de a apăra Republica Populară Română împotriva duşmanilor din afară şi dinăuntru;

Jur că voi respecta şi voi face să se respecte de către subalternii mei legile Republicii Populare Române;

Jur că nu voi îngădui subalternilor mei să întreprindă şi să ia parte şi nici eu nu voi întreprinde şi nu voi lua parte la nicio acțiune de natură a aduce atingere ordinii publice şi integrității Republicii Socialiste Române.

Aşa să-mi ajute Dumnezeu!”

Această formulă de jurământ este obligatorie şi pentru conducătorii asociațiilor civile cu caracter religios prevăzute la art. 18.

Ceilalți membri ai clerului aparținând diferitelor culte, cât şi preşedinții sau conducătorii comunităților locale vor depune, înainte de intrarea lor în funcțiune, în fața şefilor lor ierarhici, jurământul de credință după formula următoare:

„Ca slujitor al lui Dumnezeu, ca om şi ca cetățean,

Jur de a fi credincios Poporului şi de a apăra Republica Populară Română împotriva duşmanilor din afară şi dinăuntru;

Jur a respecta legile Republicii Populare Române şi de a păstra secretul în serviciul orânduit de Stat.

Aşa să-mi ajute Dumnezeu!"

Ceilalți funcționari din serviciul cultelor religioase vor depune, în fața autorităților competente de stat, jurământul de credință prevăzut de art. 8 din Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea statului român în Republica Populară Română.

Art. 22. Cultele religioase, ca organizații eparhiale, pot avea un număr de eparhii în raport cu numărul total al credincioşilor.

Pentru crearea şi funcționarea de eparhii (dioceze, superintendente), se vor socoti în medie 750.000 de credincioşi de fiecare eparhie.

Delimitarea eparhiilor şi repartizarea credincioşilor pe eparhii se vor face de către organele statutare ale cultului respectiv şi se vor confirma printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea ministrului Cultelor.

CAPITOLUL III: Despre activitatea cultelor

Art. 23. Activitatea cultelor religioase recunoscute se va desfăşura potrivit cu învățătura lor religioasă, cu statutul de organizare aprobat şi în conformitate cu legile țării şi bunele moravuri.

Art. 24. Cultele religioase pot ține congrese sau adunări generale cu aprobarea Ministerului Cultelor, iar conferințele şi consfătuirile locale (adunări eparhiale, protopopeşti), cu aprobarea autorităților locale respective.

Art. 25. Ministerul Cultelor va putea suspenda orice hotărâri, instrucțiuni sau ordonanțe, precum şi ordine cu caracter administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic sau fundațional, care ar contraveni statutelor de organizare ale cultului respectiv, actelor de fundațiune, actelor de constituire, securității şi ordinii publice sau bunelor moravuri.

Pastoralele şi circularele de interes general vor fi comunicate în timp util Ministerului Cultelor.

Art. 26. Cultele pot întrebuința, în manifestările şi activitatea lor internă, limba maternă a credincioşilor. Corespondența cu Ministerul Cultelor se va face în limba română.

Art. 27. La pomeniri, în legătură cu autoritatea supremă a Statului, care în mod obişnuit se fac cu ocazia diferitelor slujbe religioase, precum şi la solemnitățile oficiale prevăzute de legi şi deciziuni, se vor întrebuința numai formule aprobate, în prealabil, de Ministerul Cultelor. Cultele sunt ținute, de asemenea, să nu întrebuințeze formule şi expresii, în cărțile de ritual, contrare legilor şi bunelor moravuri.

CAPITOLUL IV:
Despre patrimoniul cultelor religioase

Art. 28. Cultele religioase recunoscute sunt persoane juridice. Sunt persoane juridice şi părțile lor componente locale, care au numărul legal de membri prevăzut de Legea persoanelor juridice, precum şi aşezămintele, asociațiunile, ordinele şi congregațiunile prevăzute în

statutele lor de organizare, dacă acestea din urmă s-au conformat dispoziţiunilor Legii persoanelor juridice.

Art. 29. Bunurile mobile şi imobile ale cultelor religioase, ale diferitelor părţi constitutive, aşezămintelor, asociaţiunilor, ordinelor şi congregaţiunilor vor fi inventariate de organele lor statutare.

Organele centrale ale cultelor religioase vor comunica toate datele cu privire la aceste inventare Ministerului Cultelor, pentru exercitarea dreptului de verificare şi control.

Art. 30. Cultele religioase, diferitele lor părţi componente, aşezămintele, asociaţiunile, ordinele şi congregaţiunile vor avea bugete proprii, cu arătarea veniturilor şi cheltuielilor.

Aceste bugete sunt supuse controlului Ministerului Cultelor.

Bugetele şi gestiunile organelor şi instituţiunilor centrale, ale centrelor eparhiale şi ale aşezămintelor lor se aprobă, se verifică şi se descarcă de Ministerul Cultelor.

Art. 31. Cheltuielile pentru întreţinerea cultelor religioase şi a nevoilor lor pot fi acoperite şi din contribuţiuni consimţite de credincioşi.

Art. 32. Subvenţiile acordate de stat vor fi contabilizate şi controlate, conform Legii contabilităţii publice.

Art. 33. Contravenirea la legile care privesc ordinea democratică a Republicii Populare Române poate atrage, în total sau în parte, retragerea subvenţiilor acordate de stat. Deservenţii cultelor care au atitudini antidemocratice vor putea fi înlăturaţi temporar sau definitiv de la salarizarea acordată de stat.

Art. 34. Salarizarea personalului cultelor religioase se va face conform normelor generale în vigoare.

Art. 35. Instituţia patronatului, privind bunuri patronale provenite de la persoane sau instituţii private de orice categorie, rămâne desfiinţată.

Art. 36. Averea cultelor dispărute sau a căror recunoaştere a fost retrasă aparţine de drept statului.

Art. 37. Dacă cel puţin 10% din numărul credincioşilor comunităţii locale a unui cult trec la alt cult, comunitatea locală religioasă a cultului părăsit pierde de drept o parte din patrimoniul său, proporţională cu numărul credincioşilor care au părăsit-o, şi această parte proporţională se strămută tot de drept în patrimoniul comunităţii locale a cultului adoptat de noii credincioşi.

Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, biserica (locaşul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum şi edificiile anexe, aparţin de drept comunităţii locale a cultului nou-adoptat, cealaltă avere cuvenindu-se celor două comunităţi locale în proporţia arătată la alineatul precedent.

Dacă cei trecuţi de la un cult la altul reprezintă cel puţin 75% din numărul credincioşilor comunităţii locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută de drept în patrimoniul comunităţii locale a cultului adoptat, cu drept de despăgubire pentru comunitatea locală părăsită, proporţional cu numărul celor rămaşi, fără a se socoti biserica (locaşul de închinăciune, casa de rugăciuni) şi edificiile anexe; această despăgubire va fi plătită în termen de cel mult 3 ani de la stabilirea ei.

Cazurile prevăzute în acest articol vor fi constatate şi soluţionate de judecătoria populară a locului.

CAPITOLUL V: Raporturile dintre culte

Art. 38. Trecerile de la un cult la altul sau părăsirea unui cult sunt libere.

Declaraţia de părăsire a unui cult se comunică părţii componente locale a cultului părăsit, prin autoritatea comunală locală. La cerere, autoritatea comunală

respectivă este obligată să elibereze dovada facerii acestei comunicări.

Art. 39. Niciun cult nu va putea înscrie noi adepți decât dacă cel ce solicită acest lucru face dovada că a anunțat de părăsirea cultului căruia i-a aparținut.

Art. 40. Relațiunile cultelor religioase cu străinătatea vor fi numai de natură religioasă.

Niciun cult religios şi niciun reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase, instituțiuni sau persoane oficiale în afara teritoriului țării, decât cu aprobarea Ministerului Cultelor şi prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe.

Art. 41. Jurisdicția cultelor religioase din țară nu se poate întinde în afară de teritoriul Republicii Populare Române şi nici cultele religioase din străinătate nu vor putea exercita jurisdicțiunea asupra credincioşilor din cuprinsul statului român.

Art. 42. Ajutoarele sau ofrandele primite din străinătate de cultele religioase din țară sau trimise de acestea în străinătate vor fi controlate de Stat.

Art. 43. Bunurile bisericeşti aflate în străinătate şi interesele religioase ale cetățenilor români în străinătate pot constitui obiectul unor înțelegeri internaționale pe bază de reciprocitate.

CAPITOLUL VI: Despre învățământul religios

Art. 44. Cultele religioase sunt libere a-şi organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului.

Crearea şcolilor şi alcătuirea programelor şcolare se vor face de către organele competente ale cultelor religioase respective şi vor fi supuse spre aprobare Ministerului Cultelor.

Art. 45. Membrii corpului didactic se numesc de organele statutare ale cultului religios respectiv, în conformitate cu statutul şi normele aprobate de minister, având pentru cei salarizaţi de Stat recunoaşterea prealabilă a ministerului, iar pentru cei plătiţi de cult, confirmarea în termen de 15 zile de la numire.

Ministerul Cultelor poate anula numirile făcute, când motive de ordine publică sau siguranţa Statului cer acest lucru.

Art. 46. Diplomele şi certificatele eliberate de către şcolile de învăţământ pentru pregătirea personalului cultului au valabilitate numai în cuprinsul cultului respectiv.

Echivalarea diplomelor şi certificatelor din străinătate, în ceea ce priveşte pregătirea religioasă, va fi stabilită de comisiuni speciale recunoscute de Ministerul Cultelor.

Art. 47. Cultele religioase sunt obligate a comunica Ministerului Cultelor toate datele cu privire la organizarea şi funcţionarea învăţământului pentru pregătirea personalului ecleziastic.

Art. 48. Cultele religioase pot organiza, cu aprobarea ministerului, pentru pregătirea deserveţilor cultului, şcoli de cântăreţi şi şcoli pentru pregătirea clerului.

Şcolile de cântăreţi vor avea la bază cel puţin gimnaziul unic sau şapte clase primare (învăţământul elementar de şapte clase).

Şcolile pentru pregătirea clerului mirean şi monahal pot fi seminarii teologice, având la bază gimnaziul unic sau şapte clase primare, institute teologice, având la bază absolvenţa liceului sau a şcolii normale (pedagogice), şi institute teologice de grad universitar, având la bază bacalaureatul sau diploma de şcoală normală (pedagogică).

Fiecare cult îşi va alege, pentru formarea clerului, una din aceste forme de aşezământ şcolar.

Pentru pregătirea monahilor, cultele pot organiza, cu aprobarea ministerului, seminarii speciale cu baza de gimnaziu unic sau şcoală primară de şapte ani.

Art. 49. Cultul ortodox va putea avea, pentru pregătirea clerului, două institute teologice de grad universitar.

Cultul catolic va putea avea un singur institut teologic de grad universitar, cu secţiile speciale necesare.

Cultele protestante de asemenea vor putea avea un singur institut teologic de grad universitar, cu secţiile speciale necesare.

Art. 50. Cultele pot avea internate pentru elevii sau studenţii care urmează şcolile, respectiv institutele de pregătire a clerului, însă exclusiv pentru aceştia şi numai pe lângă şcoala sau institutul respectiv.

Art. 51. Jurisdicţiunea canonică şi învăţătura dogmatică în şcolile de cântăreţi, seminarii şi institute sunt pe seama cultului respectiv, iar controlul didactic şi administrativ aparţine Ministerului Cultelor, indiferent de felul şi gradul lor.

Art. 52. Încadrarea profesorilor actuali se va face prin decret, la propunerea Ministerului Cultelor.

CAPITOLUL VII: Dispoziţii finale şi tranzitorii

Art. 53. Actualele seminarii teologice, în care se predă şi cultură generală, se desfiinţează. Corpul didactic de specialităţi laice de la aceste seminarii, împreună cu prevederile bugetare respective trec de la Ministerul Cultelor la Ministerul Învăţământului Public. Profesorii care intră în această categorie vor fi încadraţi după posibilităţi la catedre de aceeaşi specialitate sau specialităţi înrudite.

Absolvenții cu diplomă ai seminariilor teologice şi care au obținut diplomă până la data apariției legii de față se bucură de aceleaşi drepturi de a urma învățământul teologic superior, ca şi bacalaureații liceelor teoretice sau diplomații şcolilor normale.

Art. 54. Facultatea de Teologie din Bucureşti se transformă în Institut Teologic de grad universitar, iar personalul didactic şi administrativ, împreună cu prevederile bugetare respective trec de la Ministerul Învățământului Public la Ministerul Cultelor.

Art. 55. Toate chestiunile cu privire la împărțirea bunurilor între diferitele comunități religioase locale ale cultelor, nerezolvate încă, se vor rezolva potrivit dispozițiunilor art. 37 din legea de față.

Art. 56. Toate cultele religioase sunt datoare a-şi înainta statutul lor de organizare, pus în concordanță cu prevederile legii de față, în termen de 3 luni de la data publicării prezentei legi, Ministerului Cultelor, în vederea aprobării lor.

Aprobarea statutelor se face prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea Ministerului Cultelor.

Art. 57. Modificările ulterioare în statutele de organizare ale diferitelor culte religioase se vor face în acelaşi mod.

Art. 58. Dispozițiile Legii 68 din 19 martie 1937, pentru organizarea clerului militar, se abrogă.

Membrii clerului tuturor cultelor sunt obligați a acorda asistență şi servicii religioase ostaşilor, ori de câte ori li se cere. Refuzul de a satisface această obligație constituie o abatere ce se va sancționa disciplinar.

Art. 59. Bisericile şi capelele militare, cu întregul lor inventar, trec în proprietatea parohiilor de acelaşi cult în circumscripția cărora se află.

Catedrala Episcopală a clerului militar din oraşul Alba-Iulia, împreună cu patrimoniul său, trece în proprietatea Episcopiei Ortodoxe Române a Clujului, Vadului şi Feleacului.

Art. 60. Membrii clerului militar care, la data publicării prezentei legi în Monitorul Oficial, au cel puțin 20 de ani de serviciu public vor putea cere pensionarea prin derogare de la dispozițiile Legii generale de pensiuni, beneficiind de un spor de 5 ani utili la pensie, adăugați la timpul efectiv servit.

Membrii clerului militar care nu vor beneficia de dispozițiile alineatului precedent vor fi încadrați în posturi de preoți, pe bază de cereri individuale, în eparhiile unde au mai funcționat sau în alte eparhii care au posturi vacante.

Actualul Episcop al Armatei, păstrându-şi titlurile şi drepturile personale actuale, rămâne la dispoziția Sfântului Sinod, care-i va fixa atribuțiuni potrivite rangului său.

Art. 61. Plata acestui personal clerical, trecut la Ministerul Cultelor, se va face dintr-un credit extraordinar bugetar, ce se va deschide de către Ministerul Finanțelor pe seama Ministerului Cultelor şi care se va acoperi prin anularea unei sume de valoare egală din bugetul Ministerului Apărării Naționale.

Art. 62. Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor, precum şi orice dispoziții contrare prezentei legi se abrogă.

E. Constituția României, 2003[5]

Titlul I: Principii generale

Articolul 1: *Statul român*

1. România este stat național, suveran şi independent, unitar şi indivizibil.

2. Forma de guvernământ a statului român este republica.

3. România este stat de drept, democratic şi social, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român şi idealurilor Revoluției din decembrie 1989, şi sunt garantate.

4. Statul se organizează potrivit principiului separației şi echilibrului puterilor – legislativă, executivă şi judecătorească – în cadrul democrației constituționale.

5. În România, respectarea Constituției, a supremației sale şi a legilor este obligatorie.

Articolul 2: *Suveranitatea*

1. Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice şi corecte, precum şi prin referendum.

2. Niciun grup şi nicio persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu.

Articolul 3: *Teritoriul*

1. Teritoriul României este inalienabil.

2. Frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, cu respectarea principiilor şi a celorlalte norme general admise ale dreptului internațional.

[5] http://legeaz.net/constitutia-romaniei.

3. Teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, oraşe şi judeţe. În condiţiile legii, unele oraşe sunt declarate municipii.

4. Pe teritoriul statului român nu pot fi strămutate sau colonizate populaţii străine.

Articolul 4: *Unitatea poporului şi egalitatea între cetăţeni*

1. Statul are ca fundament unitatea poporului român şi solidaritatea cetăţenilor săi.

2. România este patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi, fără deosebire de rasă, de naţionalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenenţă politică, de avere sau de origine socială.

Articolul 5: *Cetăţenia*

1. Cetăţenia română se dobândeşte, se păstrează sau se pierde în condiţiile prevăzute de legea organică.

2. Cetăţenia română nu poate fi retrasă aceluia care a dobândit-o prin naştere.

Articolul 6: *Dreptul la identitate*

1. Statul recunoaşte şi garantează persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase.

2. Măsurile de protecţie luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identităţii persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate şi de nediscriminare în raport cu ceilalţi cetăţeni români.

Articolul 7: *Românii din străinătate*

Statul sprijină întărirea legăturilor cu românii din afara frontierelor ţării şi acţionează pentru păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase, cu respectarea legislaţiei statului ai cărui cetăţeni sunt.

Articolul 8: *Pluralismul şi partidele politice*

1. Pluralismul în societatea românească este o condiţie şi o garanţie a democraţiei constituţionale.

2. Partidele politice se constituie şi îşi desfăşoară activitatea în condiţiile legii. Ele contribuie la definirea şi la exprimarea voinţei politice a cetăţenilor, respectând suveranitatea naţională, integritatea teritorială, ordinea de drept şi principiile democraţiei.

Articolul 9: *Sindicatele, patronatele şi asociaţiile profesionale*

Sindicatele, patronatele şi asociaţiile profesionale se constituie şi îşi desfăşoară activitatea potrivit statutelor lor, în condiţiile legii. Ele contribuie la apărarea drepturilor şi la promovarea intereselor profesionale, economice şi sociale ale membrilor lor.

Articolul 10: *Relaţii internaţionale*

România întreţine şi dezvoltă relaţii paşnice cu toate statele şi, în acest cadru, relaţii de bună vecinătate, întemeiate pe principiile şi pe celelalte norme general admise ale dreptului internaţional.

Articolul 11: *Dreptul internaţional şi dreptul intern*

1. Statul român se obligă să îndeplinească întocmai şi cu bună-credinţă obligaţiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

2. Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

3. În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziţii contrare Constituţiei, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituţiei.

Articolul 12: *Simboluri naţionale*

1. Drapelul României este tricolor; culorile sunt aşezate vertical, în ordinea următoare începând de la lance: albastru, galben, roşu.

2. Ziua națională a României este 1 Decembrie.

3. Imnul național al României este „Deşteaptă-te, române".

4. Stema țării şi sigiliul statului sunt stabilite prin legi organice.

Articolul 13: *Limba oficială*

În România, limba oficială este limba română.

Articolul 14: *Capitala*

Capitala României este municipiul Bucureşti.

Titlul II: Drepturile, libertățile şi îndatoririle fundamentale

Capitolul I: Dispoziții comune

Articolul 15: *Universalitatea*

1. Cetățenii beneficiază de drepturile şi de libertățile consacrate prin Constituție şi prin alte legi şi au obligațiile prevăzute de acestea.

2. Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile.

Articolul 16: *Egalitatea în drepturi*

1. Cetățenii sunt egali în fața legii şi a autorităților publice, fără privilegii şi fără discriminări.

2. Nimeni nu este mai presus de lege.

3. Funcțiile şi demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română şi domiciliul în țară. Statul român garantează egalitatea de şanse între femei şi bărbați pentru ocuparea acestor funcții şi demnități.

4. În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii care îndeplinesc cerințele legii organice au dreptul de a alege şi de a fi aleşi în autoritățile administrației publice locale.

Articolul 17: *Cetățenii români în străinătate*

Cetățenii români se bucură în străinătate de protecția statului român şi trebuie să-şi îndeplinească obligațiile, cu excepția acelora ce nu sunt compatibile cu absența lor din țară.

Articolul 18: *Cetățenii străini şi apatrizii*

1. Cetățenii străini şi apatrizii care locuiesc în România se bucură de protecția generală a persoanelor şi a averilor, garantată de Constituție şi de alte legi.

2. Dreptul de azil se acordă şi se retrage în condițiile legii, cu respectarea tratatelor şi a convențiilor internaționale la care România este parte.

Articolul 19: *Extrădarea şi expulzarea*

1. Cetățeanul român nu poate fi extrădat sau expulzat din România.

2. Prin derogare de la prevederile alineatului (1), cetățenii români pot fi extrădați în baza convențiilor internaționale la care România este parte, în condițiile legii şi pe bază de reciprocitate.

3. Cetățenii străini şi apatrizii pot fi extrădați numai în baza unei convenții internaționale sau în condiții de reciprocitate.

4. Expulzarea sau extrădarea se hotărăşte de justiție.

Articolul 20: *Tratatele internaționale privind drepturile omului*

1. Dispozițiile constituționale privind drepturile şi libertățile cetățenilor vor fi interpretate şi aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care România este parte.

2. Dacă există neconcordanțe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, şi legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului

în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

Articolul 21: *Accesul liber la justiție*

1. Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților şi a intereselor sale legitime.

2. Nicio lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept.

3. Părțile au dreptul la un proces echitabil şi la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

4. Jurisdicțiile speciale administrative sunt facultative şi gratuite.

Capitolul II: Drepturile şi libertățile fundamentale

Articolul 22: *Dreptul la viață şi la integritate fizică şi psihică*

1. Dreptul la viață, precum şi dreptul la integritate fizică şi psihică ale persoanei sunt garantate.

2. Nimeni nu poate fi supus torturii şi niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant.

3. Pedeapsa cu moartea este interzisă.

Articolul 23: *Libertatea individuală*

1. Libertatea individuală şi siguranța persoanei sunt inviolabile.

2. Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile şi cu procedura prevăzute de lege.

3. Reținerea nu poate depăşi 24 de ore.

4. Arestarea preventivă se dispune de judecător şi numai în cursul procesului penal.

5. În cursul urmăririi penale arestarea preventivă se poate dispune pentru cel mult 30 de zile şi se poate prelungi cu câte cel mult 30 de zile, fără ca durata totală să depăşească un termen rezonabil, şi nu mai mult de 180 de zile.

6. În faza de judecată instanța este obligată, în condițiile legii, să verifice periodic, şi nu mai târziu de 60 de zile, legalitatea şi temeinicia arestării preventive şi să dispună, de îndată, punerea în libertate a inculpatului, dacă temeiurile care au determinat arestarea preventivă au încetat sau dacă instanța constată că nu există temeiuri noi care să justifice menținerea privării de libertate.

7. Încheierile instanței privind măsura arestării preventive sunt supuse căilor de atac prevăzute de lege.

8. Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoştință, în limba pe care o înțelege, motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea, în cel mai scurt termen; învinuirea se aduce la cunoştință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

9. Punerea în libertate a celui reținut sau arestat este obligatorie, dacă motivele acestor măsuri au dispărut, precum şi în alte situații prevăzute de lege.

10. Persoana arestată preventiv are dreptul să ceară punerea sa în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauțiune.

11. Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti de condamnare, persoana este considerată nevinovată.

12. Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile şi în temeiul legii.

13. Sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală.

Articolul 24: *Dreptul la apărare*

1. Dreptul la apărare este garantat.

2. În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

Articolul 25: *Libera circulație*

1. Dreptul la liberă circulație, în țară şi în străinătate, este garantat. Legea stabileşte condițiile exercitării acestui drept.

2. Fiecărui cetățean îi este asigurat dreptul de a-şi stabili domiciliul sau reşedința în orice localitate din țară, de a emigra, precum şi de a reveni în țară.

Articolul 26: *Viața intimă, familială şi privată*

1. Autoritățile publice respectă şi ocrotesc viața intimă, familială şi privată.

2. Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăşi, dacă nu încalcă drepturile şi libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri.

Articolul 27: *Inviolabilitatea domiciliului*

1. Domiciliul şi reşedința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul ori în reşedința unei persoane fără învoirea acesteia.

2. De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege pentru următoarele situații:

a) executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătoreşti;

b) înlăturarea unei primejdii privind viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;

c) apărarea securității naționale sau a ordinii publice;

d) prevenirea răspândirii unei epidemii.

3. Percheziția se dispune de judecător şi se efectuează în condițiile şi în formele prevăzute de lege.

4. Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul infracțiunilor flagrante.

Articolul 28: *Secretul corespondenței*

Secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poştale, al convorbirilor telefonice şi al celorlalte mijloace legale de comunicare este inviolabil.

Articolul 29: *Libertatea conştiinței*

1. Libertatea gândirii şi a opiniilor, precum şi libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă contrare convingerilor sale.

2. Libertatea conştiinţei este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi de respect reciproc.

3. Cultele religioase sunt libere şi se organizează potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii.

4. În relaţiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de învrăjbire religioasă.

5. Cultele religioase sunt autonome faţă de stat şi se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenţei religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri şi în orfelinate.

6. Părinţii sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educaţia copiilor minori a căror răspundere le revine.

Articolul 30: *Libertatea de exprimare*

1. Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credinţelor şi libertatea creaţiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

2. Cenzura de orice fel este interzisă.

3. Libertatea presei implică şi libertatea de a înfiinţa publicaţii.

4. Nicio publicaţie nu poate fi suprimată.

5. Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligaţia de a face publică sursa finanţării.

6. Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viaţa particulară a persoanei şi nici dreptul la propria imagine.

7. Sunt interzise de lege defăimarea ţării şi a naţiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură naţională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violenţă publică, precum şi manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

8. Răspunderea civilă pentru informaţia sau pentru creaţia adusă la cunoştinţă publică revine editorului

sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege.

Articolul 31: *Dreptul la informație*

1. Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.

2. Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice şi asupra problemelor de interes personal.

3. Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională.

4. Mijloacele de informare în masă, publice şi private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.

5. Serviciile publice de radio şi de televiziune sunt autonome. Ele trebuie să garanteze grupurilor sociale şi politice importante exercitarea dreptului la antenă. Organizarea acestor servicii şi controlul parlamentar asupra activității lor se reglementează prin lege organică.

Articolul 32: *Dreptul la învățătură*

1. Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal şi prin cel profesional, prin învățământul superior, precum şi prin alte forme de instrucție şi de perfecționare.

2. Învățământul de toate gradele se desfăşoară în limba română. În condițiile legii, învățământul se poate desfăşura şi într-o limbă de circulație internațională.

3. Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă şi dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege.

4. Învățământul de stat este gratuit, potrivit legii. Statul acordă burse sociale de studii copiilor şi tinerilor proveniți din familii defavorizate şi celor instituționalizați, în condițiile legii.

5. Învățământul de toate gradele se desfăşoară în unități de stat, particulare şi confesionale, în condițiile legii.

6. Autonomia universitară este garantată.

7. Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În şcolile de stat, învățământul religios este organizat şi garantat prin lege.

Articolul 33: *Accesul la cultură*

1. Accesul la cultură este garantat, în condițiile legii.

2. Libertatea persoanei de a-şi dezvolta spiritualitatea şi de a accede la valorile culturii naționale şi universale nu poate fi îngrădită.

3. Statul trebuie să asigure păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea şi conservarea moştenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale şi artistice ale României în lume.

Articolul 34: *Dreptul la ocrotirea sănătății*

1. Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat.

2. Statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei şi a sănătății publice.

3. Organizarea asistenței medicale şi a sistemului de asigurări sociale pentru boală, accidente, maternitate şi recuperare, controlul exercitării profesiilor medicale şi a activităților paramedicale, precum şi alte măsuri de protecție a sănătății fizice şi mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii.

Articolul 35: *Dreptul la mediu sănătos*

1. Statul recunoaşte dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos şi echilibrat ecologic.

2. Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept.

3. Persoanele fizice şi juridice au îndatorirea de a proteja şi a ameliora mediul înconjurător.

Articolul 36: *Dreptul de vot*

1. Cetăţenii au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniţi până în ziua alegerilor inclusiv.

2. Nu au drept de vot debilii sau alienaţii mintal, puşi sub interdicţie, şi nici persoanele condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale.

Articolul 37: *Dreptul de a fi ales*

1. Au dreptul de a fi aleşi cetăţenii cu drept de vot care îndeplinesc condiţiile prevăzute în articolul 16, alineatul (3), dacă nu le este interzisă asocierea în partide politice, potrivit articolului 40, alineatul (3).

2. Candidaţii trebuie să fi împlinit, până în ziua alegerilor inclusiv, vârsta de cel puţin 23 de ani pentru a fi aleşi în Camera Deputaţilor sau în organele administraţiei publice locale, vârsta de cel puţin 33 de ani pentru a fi aleşi în Senat şi vârsta de cel puţin 35 de ani pentru a fi aleşi în funcţia de Preşedinte al României.

Articolul 38: *Dreptul de a fi ales în Parlamentul European*

În condiţiile aderării României la Uniunea Europeană, cetăţenii români au dreptul de a alege şi de a fi aleşi în Parlamentul European.

Articolul 39: *Libertatea întrunirilor*

Mitingurile, demonstraţiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere şi se pot organiza şi desfăşura numai în mod paşnic, fără niciun fel de arme.

Articolul 40: *Dreptul de asociere*

1. Cetăţenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate şi în alte forme de asociere.

2. Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau a independenței României sunt neconstituționale.

3. Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiştii şi alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.

4. Asociațiile cu caracter secret sunt interzise.

Articolul 41: *Munca şi protecția socială a muncii*

1. Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației, precum şi a locului de muncă este liberă.

2. Salariații au dreptul la măsuri de protecție socială. Acestea privesc securitatea şi sănătatea salariaților, regimul de muncă al femeilor şi al tinerilor, instituirea unui salariu minim brut pe țară, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții deosebite sau speciale, formarea profesională, precum şi alte situații specifice, stabilite prin lege.

3. Durata normală a zilei de lucru este, în medie, de cel mult 8 ore.

4. La muncă egală, femeile au salariu egal cu bărbații.

5. Dreptul la negocieri colective în materie de muncă şi caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.

Articolul 42: *Interzicerea muncii forțate*

1. Munca forțată este interzisă.

2. Nu constituie muncă forțată:

a) activitățile pentru îndeplinirea îndatoririlor militare, precum şi cele desfăşurate, potrivit legii, în locul acestora, din motive religioase sau de conştiință;

b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în perioada de detenție sau de libertate condiționată;

c) prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum şi cele care fac parte din obligațiile civile normale stabilite de lege.

Articolul 43: *Dreptul la grevă*

1. Salariații au dreptul la grevă pentru apărarea intereselor profesionale, economice şi sociale.

2. Legea stabileşte condițiile şi limitele exercitării acestui drept, precum şi garanțiile necesare asigurării serviciilor esențiale pentru societate.

Articolul 44: *Dreptul de proprietate privată*

1. Dreptul de proprietate, precum şi creanțele asupra statului sunt garantate. Conținutul şi limitele acestor drepturi sunt stabilite de lege.

2. Proprietatea privată este garantată şi ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular. Cetățenii străini şi apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană şi din alte tratate internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum şi prin moştenire legală.

3. Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă şi prealabilă despăgubire.

4. Sunt interzise naționalizarea sau orice alte măsuri de trecere silită în proprietate publică a unor bunuri pe baza apartenenței sociale, etnice, religioase, politice sau de altă natură discriminatorie a titularilor.

5. Pentru lucrări de interes general, autoritatea publică poate folosi subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele

aduse solului, plantațiilor sau construcțiilor, precum şi pentru alte daune imputabile autorității.

6. Despăgubirile prevăzute în alineatele (3) şi (5) se stabilesc de comun acord cu proprietarul sau, în caz de divergență, prin justiție.

7. Dreptul de proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului şi asigurarea bunei vecinătăți, precum şi la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii sau obiceiului, revin proprietarului.

8. Averea dobândită licit nu poate fi confiscată. Caracterul licit al dobândirii se prezumă.

9. Bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii.

Articolul 45: *Libertatea economică*

Accesul liber al persoanei la o activitate economică, libera inițiativă şi exercitarea acestora în condițiile legii sunt garantate.

Articolul 46: *Dreptul la moştenire*

Dreptul la moştenire este garantat.

Articolul 47: *Nivelul de trai*

1. Statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică şi de protecție socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

2. Cetățenii au dreptul la pensie, la concediu de maternitate plătit, la asistență medicală în unitățile sanitare de stat, la ajutor de şomaj şi la alte forme de asigurări sociale publice sau private, prevăzute de lege. Cetățenii au dreptul şi la măsuri de asistență socială, potrivit legii.

Articolul 48: *Familia*

1. Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora şi pe dreptul şi îndatorirea părinților de a asigura creşterea, educația şi instruirea copiilor.

2. Condiţiile de încheiere, de desfacere şi de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege. Căsătoria religioasă poate fi celebrată numai după căsătoria civilă.

3. Copiii din afara căsătoriei sunt egali în faţa legii cu cei din căsătorie.

Articolul 49: *Protecţia copiilor şi a tinerilor*

1. Copiii şi tinerii se bucură de un regim special de protecţie şi de asistenţă în realizarea drepturilor lor.

2. Statul acordă alocaţii pentru copii şi ajutoare pentru îngrijirea copilului bolnav ori cu handicap. Alte forme de protecţie socială a copiilor şi a tinerilor se stabilesc prin lege.

3. Exploatarea minorilor, folosirea lor în activităţi care le-ar dăuna sănătăţii, moralităţii sau care le-ar pune în primejdie viaţa ori dezvoltarea normală sunt interzise.

4. Minorii sub vârsta de 15 ani nu pot fi angajaţi ca salariaţi.

5. Autorităţile publice au obligaţia să contribuie la asigurarea condiţiilor pentru participarea liberă a tinerilor la viaţa politică, socială, economică, culturală şi sportivă a ţării.

Articolul 50: *Protecţia persoanelor cu handicap*

Persoanele cu handicap se bucură de protecţie specială. Statul asigură realizarea unei politici naţionale de egalitate a şanselor, de prevenire şi de tratament ale handicapului, în vederea participării efective a persoanelor cu handicap în viaţa comunităţii, respectând drepturile şi îndatoririle ce revin părinţilor şi tutorilor.

Articolul 51: *Dreptul de petiţionare*

1. Cetăţenii au dreptul să se adreseze autorităţilor publice prin petiţii formulate numai în numele semnatarilor.

2. Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.

3. Exercitarea dreptului de petiționare este scutită de taxă.

4. Autoritățile publice au obligația să răspundă la petiții în termenele şi în condițiile stabilite potrivit legii.

Articolul 52: *Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică*

1. Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoaşterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului şi repararea pagubei.

2. Condițiile şi limitele exercitării acestui drept se stabilesc prin lege organică.

3. Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii şi nu înlătură răspunderea magistraților care şi-au exercitat funcția cu reacredință sau gravă neglijență.

Articolul 53: *Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*

1. Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege şi numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor şi a libertăților cetățenilor; desfăşurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav.

2. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să

fie aplicată în mod nediscriminatoriu şi fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății.

Capitolul III: Îndatoririle fundamentale

Articolul 54: *Fidelitatea față de țară*

1. Fidelitatea față de țară este sacră.

2. Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice, precum şi militarii, răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin şi, în acest scop, vor depune jurământul cerut de lege.

Articolul 55: *Apărarea țării*

1. Cetățenii au dreptul şi obligația să apere România.

2. Condițiile privind îndeplinirea îndatoririlor militare se stabilesc prin lege organică.

3. Cetățenii pot fi încorporați de la vârsta de 20 de ani şi până la vârsta de 35 de ani, cu excepția voluntarilor, în condițiile legii organice.

Articolul 56: *Contribuții financiare*

1. Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite şi prin taxe, la cheltuielile publice.

2. Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure aşezarea justă a sarcinilor fiscale.

3. Orice alte prestații sunt interzise, în afara celor stabilite prin lege, în situații excepționale.

Articolul 57: *Exercitarea drepturilor şi a libertăților*

Cetățenii români, cetățenii străini şi apatrizii trebuie să-şi exercite drepturile şi libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile şi libertățile celorlalți.

Capitolul IV: Avocatul Poporului

Articolul 58: *Numirea şi rolul*

1. Avocatul Poporului este numit pe o durată de 5 ani pentru apărarea drepturilor şi libertăților persoanelor

fizice. Adjuncții Avocatului Poporului sunt specializați pe domenii de activitate.

2. Avocatul Poporului şi adjuncții săi nu pot îndeplini nicio altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

3. Organizarea şi funcționarea instituției Avocatul Poporului se stabilesc prin lege organică.

Articolul 59: *Exercitarea atribuțiilor*

1. Avocatul Poporului îşi exercită atribuțiile din oficiu sau la cererea persoanelor lezate în drepturile şi în libertățile lor, în limitele stabilite de lege.

2. Autoritățile publice sunt obligate să asigure Avocatului Poporului sprijinul necesar în exercitarea atribuțiilor sale.

Articolul 60: *Raportul în fața Parlamentului*

Avocatul Poporului prezintă celor două Camere ale Parlamentului rapoarte, anual sau la cererea acestora. Rapoartele pot conține recomandări privind legislația sau măsuri de altă natură, pentru ocrotirea drepturilor şi a libertăților cetățenilor.

Titlul III: Autoritățile publice

Capitolul I: Parlamentul

Secțiunea 1: Organizare şi funcționare

Articolul 61: *Rolul şi structura*

1. Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român şi unica autoritate legiuitoare a țării.

2. Parlamentul este alcătuit din Camera Deputaților şi Senat.

Articolul 62: *Alegerea Camerelor*

1. Camera Deputaților şi Senatul sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, potrivit legii electorale.

2. Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație.

3. Numărul deputaților şi al senatorilor se stabileşte prin legea electorală, în raport cu populația țării.

Articolul 63: *Durata mandatului*

1. Camera Deputaților şi Senatul sunt alese pentru un mandat de 4 ani, care se prelungeşte de drept în stare de mobilizare, de război, de asediu sau de urgență, până la încetarea acestora.

2. Alegerile pentru Camera Deputaților şi pentru Senat se desfăşoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului.

3. Parlamentul nou ales se întruneşte, la convocarea Preşedintelui României, în cel mult 20 de zile de la alegeri.

4. Mandatul Camerelor se prelungeşte până la întrunirea legală a noului Parlament. În această perioadă nu poate fi revizuită Constituția şi nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice.

5. Proiectele de legi sau propunerile legislative înscrise pe ordinea de zi a Parlamentului precedent îşi continuă procedura în noul Parlament.

Articolul 64: *Organizarea internă*

1. Organizarea şi funcționarea fiecărei Camere se stabilesc prin regulament propriu. Resursele financiare ale Camerelor sunt prevăzute în bugetele aprobate de acestea.

2. Fiecare Cameră îşi alege un birou permanent. Preşedintele Camerei Deputaților şi preşedintele Senatului se aleg pe durata mandatului Camerelor. Ceilalți membri ai birourilor permanente sunt aleşi la începutul

fiecărei sesiuni. Membrii birourilor permanente pot fi revocați înainte de expirarea mandatului.

3. Deputații şi senatorii se pot organiza în grupuri parlamentare, potrivit regulamentului fiecărei Camere.

4. Fiecare Cameră îşi constituie comisii permanente şi poate institui comisii de anchetă sau alte comisii speciale. Camerele îşi pot constitui comisii comune.

5. Birourile permanente şi comisiile parlamentare se alcătuiesc potrivit configurației politice a fiecărei Camere.

Articolul 65: *Şedințele Camerelor*

1. Camera Deputaților şi Senatul lucrează în şedințe separate.

2. Camerele îşi desfăşoară lucrările şi în şedințe comune, potrivit unui regulament adoptat cu votul majorității deputaților şi senatorilor, pentru:

a) primirea mesajului Preşedintelui României;

b) aprobarea bugetului de stat şi a bugetului asigurărilor sociale de stat;

c) declararea mobilizării totale sau parțiale;

d) declararea stării de război;

e) suspendarea sau încetarea ostilităților militare;

f) aprobarea strategiei naționale de apărare a țării;

g) examinarea rapoartelor Consiliului Suprem de Apărare a Țării;

h) numirea, la propunerea Preşedintelui României, a directorilor serviciilor de informații şi exercitarea controlului asupra activității acestor servicii;

i) numirea Avocatului Poporului;

j) stabilirea statutului deputaților şi al senatorilor, stabilirea indemnizației şi a celorlalte drepturi ale acestora;

k) îndeplinirea altor atribuții care, potrivit Constituției sau regulamentului, se exercită în şedință comună.

Articolul 66: *Sesiuni*

1. Camera Deputaților şi Senatul se întrunesc în două sesiuni ordinare pe an. Prima sesiune începe în luna februarie şi nu poate depăşi sfârşitul lunii iunie. A doua sesiune începe în luna septembrie şi nu poate depăşi sfârşitul lunii decembrie.

2. Camera Deputaților şi Senatul se întrunesc şi în sesiuni extraordinare, la cererea Preşedintelui României, a biroului permanent al fiecărei Camere ori a cel puțin o treime din numărul deputaților sau al senatorilor.

3. Convocarea Camerelor se face de preşedinții acestora.

Articolul 67: *Actele juridice şi cvorumul legal*

Camera Deputaților şi Senatul adoptă legi, hotărâri şi moțiuni, în prezența majorității membrilor.

Articolul 68: *Caracterul public al şedințelor*

1. Şedințele celor două Camere sunt publice.

2. Camerele pot hotărî ca anumite şedințe să fie secrete.

Secțiunea a 2-a: Statutul deputaților şi al senatorilor

Articolul 69: *Mandatul reprezentativ*

1. În exercitarea mandatului, deputații şi senatorii sunt în serviciul poporului.

2. Orice mandat imperativ este nul.

Articolul 70: *Mandatul deputaților şi al senatorilor*

1. Deputații şi senatorii intră în exercițiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiția validării alegerii şi a depunerii jurământului. Jurământul se stabileşte prin lege organică.

2. Calitatea de deputat sau de senator încetează la data întrunirii legale a Camerelor nou alese sau în caz de demisie, de pierdere a drepturilor electorale, de incompatibilitate ori de deces.

Articolul 71: *Incompatibilități*

1. Nimeni nu poate fi, în acelaşi timp, deputat şi senator.

2. Calitatea de deputat sau de senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de membru al Guvernului.

3. Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică.

Articolul 72: *Imunitatea parlamentară*

1. Deputații şi senatorii nu pot fi traşi la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului.

2. Deputații şi senatorii pot fi urmăriți şi trimişi în judecată penală pentru fapte care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, dar nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați fără încuviințarea Camerei din care fac parte, după ascultarea lor. Urmărirea şi trimiterea în judecată penală se pot face numai de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație şi Justiție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație şi Justiție.

3. În caz de infracțiune flagrantă, deputații sau senatorii pot fi reținuți şi supuşi percheziției. Ministrul Justiției îl va informa neîntârziat pe preşedintele Camerei asupra reținerii şi a percheziției. În cazul în care Camera sesizată constată că nu există temei pentru reținere, va dispune imediat revocarea acestei măsuri.

Secțiunea a 3-a: Legiferarea

Articolul 73: *Categorii de legi*

1. Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice şi legi ordinare.

2. Legile constituționale sunt cele de revizuire a Constituției.

3. Prin lege organică se reglementează:

a) sistemul electoral; organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente;

b) organizarea, funcţionarea şi finanţarea partidelor politice;

c) statutul deputaţilor şi al senatorilor, stabilirea indemnizaţiei şi a celorlalte drepturi ale acestora;

d) organizarea şi desfăşurarea referendumului;

e) organizarea Guvernului şi a Consiliului Suprem de Apărare a Ţării;

f) regimul stării de mobilizare parţială sau totală a forţelor armate şi al stării de război;

g) regimul stării de asediu şi al stării de urgenţă;

h) infracţiunile, pedepsele şi regimul executării acestora;

i) acordarea amnistiei sau a graţierii colective;

j) statutul funcţionarilor publici;

k) contenciosul administrativ;

l) organizarea şi funcţionarea Consiliului Superior al Magistraturii, a instanţelor judecătoreşti, a Ministerului Public şi a Curţii de Conturi;

m) regimul juridic general al proprietăţii şi al moştenirii;

n) organizarea generală a învăţământului;

o) organizarea administraţiei publice locale, a teritoriului, precum şi regimul general privind autonomia locală;

p) regimul general privind raporturile de muncă, sindicatele, patronatele şi protecţia socială;

r) statutul minorităţilor naţionale din România;

s) regimul general al cultelor;

t) celelalte domenii pentru care în Constituţie se prevede adoptarea de legi organice.

Articolul 74: *Inițiativa legislativă*

1. Inițiativa legislativă aparține, după caz, Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. Cetățenii care îşi manifestă dreptul la inițiativă legislativă trebuie să provină din cel puțin un sfert din județele țării, iar în fiecare din aceste județe, respectiv în municipiul Bucureşti, trebuie să fie înregistrate cel puțin 5.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

2. Nu pot face obiectul inițiativei legislative a cetățenilor problemele fiscale, cele cu caracter internațional, amnistia şi grațierea.

3. Guvernul îşi exercită inițiativa legislativă prin transmiterea proiectului de lege către Camera competentă să îl adopte, ca primă Cameră sesizată.

4. Deputații, senatorii şi cetățenii care exercită dreptul la inițiativă legislativă pot prezenta propuneri legislative numai în forma cerută pentru proiectele de legi.

5. Propunerile legislative se supun dezbaterii mai întâi Camerei competente să le adopte, ca primă Cameră sesizată.

Articolul 75: *Sesizarea Camerelor*

1. Se supun spre dezbatere şi adoptare Camerei Deputaților, ca primă Cameră sesizată, proiectele de legi şi propunerile legislative pentru ratificarea tratatelor sau a altor acorduri internaționale şi a măsurilor legislative ce rezultă din aplicarea acestor tratate sau acorduri, precum şi proiectele legilor organice prevăzute la articolul 31, alineatul (5), articolul 40, alineatul (3), articolul 55, alineatul (2), articolul 58, alineatul (3), articolul 73, alineatul (3), literele e), k), l), n), o), articolul 79, alineatul (2), articolul 102, alineatul (3), articolul 105, alineatul (2), articolul 117, alineatul (3), articolul

118, alineatele (2) şi (3), articolul 120, alineatul (2), articolul 126, alineatele (4) şi (5), şi articolul 142, alineatul (5). Celelalte proiecte de legi sau propuneri legislative se supun dezbaterii şi adoptării, ca primă Cameră sesizată, Senatului.

2. Prima Cameră sesizată se pronunță în termen de 45 de zile. Pentru coduri şi alte legi de complexitate deosebită termenul este de 60 de zile. În cazul depăşirii acestor termene se consideră că proiectele de legi sau propunerile legislative au fost adoptate.

3. După adoptare sau respingere de către prima Cameră sesizată, proiectul sau propunerea legislativă se trimite celeilalte Camere care va decide definitiv.

4. În cazul în care prima Cameră sesizată adoptă o prevedere care, potrivit alineatului (1), intră în competența sa decizională, prevederea este definitiv adoptată dacă şi cea de-a doua Cameră este de acord. În caz contrar, numai pentru prevederea respectivă, legea se întoarce la prima Cameră sesizată, care va decide definitiv în procedură de urgență.

5. Dispozițiile alineatului (4) referitoare la întoarcerea legii se aplică în mod corespunzător şi în cazul în care Camera decizională adoptă o prevedere pentru care competența decizională aparține primei Camere.

Articolul 76: *Adoptarea legilor şi a hotărârilor*

1. Legile organice şi hotărârile privind regulamentele Camerelor se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei Camere.

2. Legile ordinare şi hotărârile se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră.

3. La cererea Guvernului sau din proprie inițiativă, Parlamentul poate adopta proiecte de legi sau propuneri legislative cu procedură de urgență, stabilită potrivit regulamentului fiecărei Camere.

Articolul 77: *Promulgarea legii*

1. Legea se trimite, spre promulgare, Preşedintelui României. Promulgarea legii se face în termen de cel mult 20 de zile de la primire.

2. Înainte de promulgare, Preşedintele poate cere Parlamentului, o singură dată, reexaminarea legii.

3. Dacă Preşedintele a cerut reexaminarea legii ori dacă s-a cerut verificarea constituționalității ei, promulgarea legii se face în cel mult 10 zile de la primirea legii adoptate după reexaminare sau de la primirea deciziei Curții Constituționale, prin care i s-a confirmat constituționalitatea.

Articolul 78: *Intrarea în vigoare a legii*

Legea se publică în Monitorul Oficial al României şi intră în vigoare la 3 zile de la data publicării sau la o dată ulterioară prevăzută în textul ei.

Articolul 79: *Consiliul Legislativ*

1. Consiliul Legislativ este organ consultativ de specialitate al Parlamentului, care avizează proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării şi coordonării întregii legislații. El ține evidența oficială a legislației României.

2. Înființarea, organizarea şi funcționarea Consiliului Legislativ se stabilesc prin lege organică.

Capitolul II: Preşedintele României

Articolul 80: *Rolul Preşedintelui*

1. Preşedintele României reprezintă statul român şi este garantul independenței naționale, al unității şi al integrității teritoriale a țării.

2. Preşedintele României veghează la respectarea Constituției şi la buna funcționare a autorităților publice. În acest scop, Preşedintele exercită funcția de mediere între puterile statului, precum şi între stat şi societate.

Articolul 81: *Alegerea Preşedintelui*

1. Preşedintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat.

2. Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrişi în listele electorale.

3. În cazul în care niciunul dintre candidaţi nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidaţi stabiliţi în ordinea numărului de voturi obţinute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi.

4. Nicio persoană nu poate îndeplini funcţia de Preşedinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi şi succesive.

Articolul 82: *Validarea mandatului şi depunerea jurământului*

1. Rezultatul alegerilor pentru funcţia de Preşedinte al României este validat de Curtea Constituţională.

2. Candidatul a cărui alegere a fost validată depune în faţa Camerei Deputaţilor şi a Senatului, în şedinţă comună, următorul jurământ: *„Jur să-mi dăruiesc toată puterea şi priceperea pentru propăşirea spirituală şi materială a poporului român, să respect Constituţia şi legile ţării, să apăr democraţia, drepturile şi libertăţile fundamentale ale cetăţenilor, suveranitatea, independenţa, unitatea şi integritatea teritorială a României. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!”*.

Articolul 83: *Durata mandatului*

1. Mandatul Preşedintelui României este de 5 ani şi se exercită de la data depunerii jurământului.

2. Preşedintele României îşi exercită mandatul până la depunerea jurământului de Preşedintele nou ales.

3. Mandatul Preşedintelui României poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă.

Articolul 84: *Incompatibilităţi şi imunităţi*

1. În timpul mandatului, Preşedintele României nu poate fi membru al unui partid şi nu poate îndeplini nicio altă funcţie publică sau privată.

2. Preşedintele României se bucură de imunitate. Prevederile articolului 72, alineatul (1), se aplică în mod corespunzător.

Articolul 85: *Numirea Guvernului*

1. Preşedintele României desemnează un candidat pentru funcţia de prim-ministru şi numeşte Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament.

2. În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanţă a postului, Preşedintele revocă şi numeşte, la propunerea prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului.

3. Dacă prin propunerea de remaniere se schimbă structura sau compoziţia politică a Guvernului, Preşedintele României va putea exercita atribuţia prevăzută la alineatul (2) numai pe baza aprobării Parlamentului, acordată la propunerea prim-ministrului.

Articolul 86: *Consultarea Guvernului*

Preşedintele României poate consulta Guvernul cu privire la probleme urgente şi de importanţă deosebită.

Articolul 87: *Participarea la şedinţele Guvernului*

1. Preşedintele României poate lua parte la şedinţele Guvernului în care se dezbat probleme de interes naţional privind politica externă, apărarea ţării, asigurarea ordinii publice şi, la cererea prim-ministrului, în alte situaţii.

2. Preşedintele României prezidează şedinţele Guvernului la care participă.

Articolul 88: *Mesaje*

Preşedintele României adresează Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme politice ale naţiunii.

Articolul 89: *Dizolvarea Parlamentului*

1. După consultarea preşedinţilor celor două Camere şi a liderilor grupurilor parlamentare, Preşedintele României poate să dizolve Parlamentul, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare şi numai după respingerea a cel puţin două solicitări de învestitură.

2. În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată.

3. Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Preşedintelui României şi nici în timpul stării de mobilizare, de război, de asediu sau de urgenţă.

Articolul 90: *Referendumul*

Preşedintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-şi exprime, prin referendum, voinţa cu privire la probleme de interes naţional.

Articolul 91: *Atribuţii în domeniul politicii externe*

1. Preşedintele încheie tratate internaţionale în numele României, negociate de Guvern, şi le supune spre ratificare Parlamentului, într-un termen rezonabil. Celelalte tratate şi acorduri internaţionale se încheie, se aprobă sau se ratifică potrivit procedurii stabilite prin lege.

2. Preşedintele, la propunerea Guvernului, acreditează şi recheamă reprezentanţii diplomatici ai României şi aprobă înfiinţarea, desfiinţarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice.

3. Reprezentanţii diplomatici ai altor state sunt acreditaţi pe lângă Preşedintele României.

Articolul 92: *Atribuții în domeniul apărării*

1. Preşedintele României este comandantul forțelor armate şi îndeplineşte funcția de preşedinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării.

2. El poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau totală a forțelor armate. Numai în cazuri excepționale, hotărârea Preşedintelui se supune ulterior aprobării Parlamentului, în cel mult 5 zile de la adoptare.

3. În caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, Preşedintele României ia măsuri pentru respingerea agresiunii şi le aduce neîntârziat la cunoştință Parlamentului, printr-un mesaj. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanşarea agresiunii.

4. În caz de mobilizare sau de război Parlamentul îşi continuă activitatea pe toată durata acestor stări, iar dacă nu se află în sesiune, se convoacă de drept în 24 de ore de la declararea lor.

Articolul 93: *Măsuri excepționale*

1. Preşedintele României instituie, potrivit legii, starea de asediu sau starea de urgență în întreaga țară ori în unele unități administrativ-teritoriale şi solicită Parlamentului încuviințarea măsurii adoptate, în cel mult 5 zile de la luarea acesteia.

2. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în cel mult 48 de ore de la instituirea stării de asediu sau a stării de urgență şi funcționează pe toată durata acestora.

Articolul 94: *Alte atribuții*

Preşedintele României îndeplineşte şi următoarele atribuții:

a) conferă decorații şi titluri de onoare;

b) acordă gradele de mareşal, de general şi de amiral;

c) numeşte în funcţii publice, în condiţiile prevăzute de lege;

d) acordă graţierea individuală.

Articolul 95: *Suspendarea din funcţie*

1. În cazul săvârşirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele României poate fi suspendat din funcţie de Camera Deputaţilor şi de Senat, în şedinţă comună, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor, după consultarea Curţii Constituţionale. Preşedintele poate da Parlamentului explicaţii cu privire la faptele ce i se impută.

2. Propunerea de suspendare din funcţie poate fi iniţiată de cel puţin o treime din numărul deputaţilor şi senatorilor şi se aduce, neîntârziat, la cunoştinţă Preşedintelui.

3. Dacă propunerea de suspendare din funcţie este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Preşedintelui.

Articolul 96: *Punerea sub acuzare*

1. Camera Deputaţilor şi Senatul, în şedinţă comună, cu votul a cel puţin două treimi din numărul deputaţilor şi senatorilor, pot hotărî punerea sub acuzare a Preşedintelui României pentru înaltă trădare.

2. Propunerea de punere sub acuzare poate fi iniţiată de majoritatea deputaţilor şi senatorilor şi se aduce, neîntârziat, la cunoştinţă Preşedintelui României pentru a putea da explicaţii cu privire la faptele ce i se impută.

3. De la data punerii sub acuzare şi până la data demiterii Preşedintele este suspendat de drept.

4. Competenţa de judecată aparţine Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie. Preşedintele este demis de drept la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare.

Articolul 97: *Vacanța funcției*

1. Vacanța funcției de Preşedinte al României intervine în caz de demisie, de demitere din funcție, de imposibilitate definitivă a exercitării atribuțiilor sau de deces.

2. În termen de 3 luni de la data la care a intervenit vacanța funcției de Preşedinte al României, Guvernul va organiza alegeri pentru un nou Preşedinte.

Articolul 98: *Interimatul funcției*

1. Dacă funcția de Preşedinte devine vacantă ori dacă Preşedintele este suspendat din funcție sau dacă se află în imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuțiile, interimatul se asigură, în ordine, de preşedintele Senatului sau de preşedintele Camerei Deputaților.

2. Atribuțiile prevăzute la articolele 88-90 nu pot fi exercitate pe durata interimatului funcției prezidențiale.

Articolul 99: *Răspunderea preşedintelui interimar*

Dacă persoana care asigură interimatul funcției de Preşedinte al României săvârşeşte fapte grave, prin care se încalcă prevederile Constituției, se aplică articolul 95 şi articolul 98.

Articolul 100: *Actele Preşedintelui*

1. În exercitarea atribuțiilor sale, Preşedintele României emite decrete care se publică în Monitorul Oficial al României. Nepublicarea atrage inexistența decretului.

2. Decretele emise de Preşedintele României în exercitarea atribuțiilor sale prevăzute în articolul 91, alineatele (1) şi (2), articolul 92, alineatele (2) şi (3), articolul 93, alineatul (1), şi articolul 94, literele a), b) şi d), se contrasemnează de prim-ministru.

Articolul 101: *Indemnizația şi celelalte drepturi*

Indemnizația şi celelalte drepturi ale Preşedintelui României se stabilesc prin lege.

Capitolul III: Guvernul

Articolul 102: *Rolul şi structura*

1. Guvernul, potrivit programului său de guvernare acceptat de Parlament, asigură realizarea politicii interne şi externe a țării şi exercită conducerea generală a administrației publice.

2. În îndeplinirea atribuțiilor sale, Guvernul cooperează cu organismele sociale interesate.

3. Guvernul este alcătuit din prim-ministru, miniştri şi alți membri stabiliți prin lege organică.

Articolul 103: *Învestitura*

1. Preşedintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament.

2. Candidatul pentru funcția de prim-ministru va cere, în termen de 10 zile de la desemnare, votul de încredere al Parlamentului asupra programului şi a întregii liste a Guvernului.

3. Programul şi lista Guvernului se dezbat de Camera Deputaților şi de Senat, în şedință comună. Parlamentul acordă încredere Guvernului cu votul majorității deputaților şi senatorilor.

Articolul 104: *Jurământul de credință*

1. Prim-ministrul, miniştrii şi ceilalți membri ai Guvernului vor depune individual, în fața Preşedintelui României, jurământul de la articolul 82.

2. Guvernul în întregul său şi fiecare membru în parte îşi exercită mandatul începând de la data depunerii jurământului.

Articolul 105: *Incompatibilități*

1. Funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcții publice de autoritate,

cu excepția celei de deputat sau de senator. De asemenea, ea este incompatibilă cu exercitarea unei funcții de reprezentare profesională salarizate în cadrul organizațiilor cu scop comercial.

2. Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică.

Articolul 106: *Încetarea funcției de membru*

Funcția de membru al Guvernului încetează în urma demisiei, a revocării, a pierderii drepturilor electorale, a stării de incompatibilitate, a decesului, precum şi în alte cazuri prevăzute de lege.

Articolul 107: *Prim-ministrul*

1. Prim-ministrul conduce Guvernul şi coordonează activitatea membrilor acestuia, respectând atribuțiile ce le revin. De asemenea, prezintă Camerei Deputaților sau Senatului rapoarte şi declarații cu privire la politica Guvernului, care se dezbat cu prioritate.

2. Preşedintele României nu îl poate revoca pe prim-ministru.

3. Dacă prim-ministrul se află în una dintre situațiile prevăzute la articolul 106, cu excepția revocării, sau este în imposibilitate de a-şi exercita atribuțiile, Preşedintele României va desemna un alt membru al Guvernului ca prim-ministru interimar, pentru a îndeplini atribuțiile prim-ministrului, până la formarea noului Guvern. Interimatul, pe perioada imposibilității exercitării atribuțiilor, încetează dacă prim-ministrul îşi reia activitatea în Guvern.

4. Prevederile alineatului (3) se aplică în mod corespunzător şi celorlalți membri ai Guvernului, la propunerea prim-ministrului, pentru o perioadă de cel mult 45 de zile.

Articolul 108: *Actele Guvernului*

1. Guvernul adoptă hotărâri şi ordonanțe.

2. Hotărârile se emit pentru organizarea executării legilor.

3. Ordonanțele se emit în temeiul unei legi speciale de abilitare, în limitele şi în condițiile prevăzute de aceasta.

4. Hotărârile şi ordonanțele adoptate de Guvern se semnează de prim-ministru, se contrasemnează de miniştrii care au obligația punerii lor în executare şi se publică în Monitorul Oficial al României. Nepublicarea atrage inexistența hotărârii sau a ordonanței. Hotărârile care au caracter militar se comunică numai instituțiilor interesate.

Articolul 109: *Răspunderea membrilor Guvernului*

1. Guvernul răspunde politic numai în fața Parlamentului pentru întreaga sa activitate. Fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalți membri pentru activitatea Guvernului şi pentru actele acestuia.

2. Numai Camera Deputaților, Senatul şi Preşedintele României au dreptul să ceară urmărirea penală a membrilor Guvernului pentru faptele săvârşite în exercițiul funcției lor. Dacă s-a cerut urmărirea penală, Preşedintele României poate dispune suspendarea acestora din funcție. Trimiterea în judecată a unui membru al Guvernului atrage suspendarea lui din funcție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație şi Justiție.

3. Cazurile de răspundere şi pedepsele aplicabile membrilor Guvernului sunt reglementate printr-o lege privind responsabilitatea ministerială.

Articolul 110: *Încetarea mandatului*

1. Guvernul îşi exercită mandatul până la data validării alegerilor parlamentare generale.

2. Guvernul este demis la data retragerii de către Parlament a încrederii acordate sau dacă prim-ministrul se află în una dintre situațiile prevăzute la articolul

106, cu excepția revocării, ori este în imposibilitatea de a-şi exercita atribuțiile mai mult de 45 de zile.

3. În situațiile prevăzute în alineatul (2) sunt aplicabile prevederile articolului 103.

4. Guvernul al cărui mandat a încetat potrivit alineatelor (1) şi (2) îndeplineşte numai actele necesare pentru administrarea treburilor publice, până la depunerea jurământului de membrii noului Guvern.

Capitolul IV: Raporturile Parlamentului cu Guvernul

Articolul 111: *Informarea Parlamentului*

1. Guvernul şi celelalte organe ale administrației publice, în cadrul controlului parlamentar al activității lor, sunt obligate să prezinte informațiile şi documentele cerute de Camera Deputaților, de Senat sau de comisiile parlamentare, prin intermediul preşedinților acestora. În cazul în care o inițiativă legislativă implică modificarea prevederilor bugetului de stat sau a bugetului asigurărilor sociale de stat, solicitarea informării este obligatorie.

2. Membrii Guvernului au acces la lucrările Parlamentului. Dacă li se solicită prezența, participarea lor este obligatorie.

Articolul 112: *Întrebări, interpelări şi moțiuni simple*

1. Guvernul şi fiecare dintre membrii săi au obligația să răspundă la întrebările sau la interpelările formulate de deputați sau de senatori, în condițiile prevăzute de regulamentele celor două Camere ale Parlamentului.

2. Camera Deputaților sau Senatul poate adopta o moțiune simplă prin care să-şi exprime poziția cu privire la o problemă de politică internă sau externă ori, după caz, cu privire la o problemă ce a făcut obiectul unei interpelări.

Articolul 113: *Moțiunea de cenzură*

1. Camera Deputaților şi Senatul, în şedință comună, pot retrage încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moțiuni de cenzură, cu votul majorității deputaților şi senatorilor.

2. Moțiunea de cenzură poate fi inițiată de cel puțin o pătrime din numărul total al deputaților şi senatorilor şi se comunică Guvernului la data depunerii.

3. Moțiunea de cenzură se dezbate după 3 zile de la data când a fost prezentată în şedința comună a celor două Camere.

4. Dacă moțiunea de cenzură a fost respinsă, deputații şi senatorii care au semnat-o nu mai pot iniția, în aceeaşi sesiune, o nouă moțiune de cenzură, cu excepția cazului în care Guvernul îşi angajează răspunderea potrivit articolului 114.

Articolul 114: *Angajarea răspunderii Guvernului*

1. Guvernul îşi poate angaja răspunderea în fața Camerei Deputaților şi a Senatului, în şedință comună, asupra unui program, a unei declarații de politică generală sau a unui proiect de lege.

2. Guvernul este demis dacă o moțiune de cenzură, depusă în termen de 3 zile de la prezentarea programului, a declarației de politică generală sau a proiectului de lege, a fost votată în condițiile articolului 113.

3. Dacă Guvernul nu a fost demis potrivit alineatului (2), proiectul de lege prezentat, modificat sau completat, după caz, cu amendamente acceptate de Guvern se consideră adoptat, iar aplicarea programului sau a declarației de politică generală devine obligatorie pentru Guvern.

4. În cazul în care Preşedintele României cere reexaminarea legii adoptate potrivit alineatului (3), dezbaterea acesteia se va face în şedința comună a celor două Camere.

Articolul 115: *Delegarea legislativă*

1. Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice.

2. Legea de abilitare va stabili, în mod obligatoriu, domeniul şi data până la care se pot emite ordonanțe.

3. Dacă legea de abilitare o cere, ordonanțele se supun aprobării Parlamentului, potrivit procedurii legislative, până la împlinirea termenului de abilitare. Nerespectarea termenului atrage încetarea efectelor ordonanței.

4. Guvernul poate adopta ordonanțe de urgență numai în situații extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată, având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora.

5. Ordonanța de urgență intră în vigoare numai după depunerea sa spre dezbatere în procedură de urgență la Camera competentă să fie sesizată şi după publicarea ei în Monitorul Oficial al României. Camerele, dacă nu se află în sesiune, se convoacă în mod obligatoriu în 5 zile de la depunere sau, după caz, de la trimitere. Dacă în termen de cel mult 30 de zile de la depunere Camera sesizată nu se pronunță asupra ordonanței, aceasta este considerată adoptată şi se trimite celeilalte Camere care decide de asemenea în procedură de urgență. Ordonanța de urgență cuprinzând norme de natura legii organice se aprobă cu majoritatea prevăzută la articolul 76, alineatul (1).

6. Ordonanțele de urgență nu pot fi adoptate în domeniul legilor constituționale, nu pot afecta regimul instituțiilor fundamentale ale statului, drepturile, libertățile şi îndatoririle prevăzute de Constituție, drepturile electorale şi nu pot viza măsuri de trecere silită a unor bunuri în proprietate publică.

7. Ordonanțele cu care Parlamentul a fost sesizat se aprobă sau se resping printr-o lege în care vor fi cuprinse şi ordonanțele ale căror efecte au încetat potrivit alineatului (3).

8. Prin legea de aprobare sau de respingere se vor reglementa, dacă este cazul, măsurile necesare cu privire la efectele juridice produse pe perioada de aplicare a ordonanței.

Capitolul V: Administrația publică

Secțiunea 1: Administrația publică centrală de specialitate

Articolul 116: *Structura*

1. Ministerele se organizează numai în subordinea Guvernului.

2. Alte organe de specialitate se pot organiza în subordinea Guvernului ori a ministerelor sau ca autorități administrative autonome.

Articolul 117: *Înființarea*

1. Ministerele se înființează, se organizează şi funcționează potrivit legii.

2. Guvernul şi ministerele, cu avizul Curții de Conturi, pot înființa organe de specialitate, în subordinea lor, numai dacă legea le recunoaşte această competență.

3. Autorități administrative autonome se pot înființa prin lege organică.

Articolul 118: *Forțele armate*

1. Armata este subordonată exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, a independenței şi a unității statului, a integrității teritoriale a țării şi a democrației constituționale. În condițiile legii şi ale tratatelor internaționale la care România este parte, armata contribuie la apărarea colectivă în sistemele de

alianță militară şi participă la acțiuni privind menținerea sau restabilirea păcii.

2. Structura sistemului național de apărare, pregătirea populației, a economiei şi a teritoriului pentru apărare, precum şi statutul cadrelor militare se stabilesc prin lege organică.

3. Prevederile alineatelor (1) şi (2) se aplică, în mod corespunzător, şi celorlalte componente ale forțelor armate stabilite potrivit legii.

4. Organizarea de activități militare sau paramilitare în afara unei autorități statale este interzisă.

5. Pe teritoriul României pot intra, staționa, desfăşura operațiuni sau trece trupe străine numai în condițiile legii sau ale tratatelor internaționale la care România este parte.

Articolul 119: *Consiliul Suprem de Apărare a Țării*

Consiliul Suprem de Apărare a Țării organizează şi coordonează unitar activitățile care privesc apărarea țării şi securitatea națională, participarea la menținerea securității internaționale şi la apărarea colectivă în sistemele de alianță militară, precum şi la acțiuni de menținere sau de restabilire a păcii.

Secțiunea a 2-a: Administrația publică locală

Articolul 120: *Principii de bază*

1. Administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile descentralizării, autonomiei locale şi deconcentrării serviciilor publice.

2. În unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere semnificativă se asigură folosirea limbii minorității naționale respective în scris şi oral în relațiile cu autoritățile administrației publice locale şi cu serviciile publice deconcentrate, în condițiile prevăzute de legea organică.

Articolul 121: *Autorităţi comunale şi orăşeneşti*

1. Autorităţile administraţiei publice, prin care se realizează autonomia locală în comune şi în oraşe, sunt consiliile locale alese şi primarii aleşi, în condiţiile legii.

2. Consiliile locale şi primarii funcţionează, în condiţiile legii, ca autorităţi administrative autonome şi rezolvă treburile publice din comune şi din oraşe.

3. Autorităţile prevăzute la alineatul (1) se pot constitui şi în subdiviziunile administrativ-teritoriale ale municipiilor.

Articolul 122: *Consiliul judeţean*

1. Consiliul judeţean este autoritatea administraţiei publice pentru coordonarea activităţii consiliilor comunale şi orăşeneşti, în vederea realizării serviciilor publice de interes judeţean.

2. Consiliul judeţean este ales şi funcţionează în condiţiile legii.

Articolul 123: *Prefectul*

1. Guvernul numeşte un prefect în fiecare judeţ şi în municipiul Bucureşti.

2. Prefectul este reprezentantul Guvernului pe plan local şi conduce serviciile publice deconcentrate ale ministerelor şi ale celorlalte organe ale administraţiei publice centrale din unităţile administrativ-teritoriale.

3. Atribuţiile prefectului se stabilesc prin lege organică.

4. Între prefecţi, pe de o parte, consiliile locale şi primari, precum şi consiliile judeţene şi preşedinţii acestora, pe de altă parte, nu există raporturi de subordonare.

5. Prefectul poate ataca, în faţa instanţei de contencios administrativ, un act al consiliului judeţean, al celui local sau al primarului, în cazul în care consideră actul ilegal. Actul atacat este suspendat de drept.

Capitolul VI: Autoritatea judecătorească

Secțiunea 1: Instanțele judecătoreşti

Articolul 124: *Înfăptuirea justiției*

1. Justiția se înfăptuieşte în numele legii.

2. Justiția este unică, imparțială şi egală pentru toți.

3. Judecătorii sunt independenți şi se supun numai legii.

Articolul 125: *Statutul judecătorilor*

1. Judecătorii numiți de Preşedintele României sunt inamovibili, în condițiile legii.

2. Propunerile de numire, precum şi promovarea, transferarea şi sancționarea judecătorilor sunt de competența Consiliului Superior al Magistraturii, în condițiile legii sale organice.

3. Funcția de judecător este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

Articolul 126: *Instanțele judecătoreşti*

1. Justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație şi Justiție şi prin celelalte instanțe judecătoreşti stabilite de lege.

2. Competența instanțelor judecătoreşti şi procedura de judecată sunt prevăzute numai prin lege.

3. Înalta Curte de Casație şi Justiție asigură interpretarea şi aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătoreşti, potrivit competenței sale.

4. Compunerea Înaltei Curți de Casație şi Justiție şi regulile de funcționare a acesteia se stabilesc prin lege organică.

5. Este interzisă înființarea de instanțe extraordinare. Prin lege organică pot fi înființate instanțe specializate în anumite materii, cu posibilitatea participării, după caz, a unor persoane din afara magistraturii.

6. Controlul judecătoresc al actelor administrative ale autorităților publice, pe calea contenciosului administrativ, este garantat, cu excepția celor care privesc raporturile cu Parlamentul, precum şi a actelor de comandament cu caracter militar. Instanțele de contencios administrativ sunt competente să soluționeze cererile persoanelor vătămate prin ordonanțe sau, după caz, prin dispoziții din ordonanțe declarate neconstituționale.

Articolul 127: *Caracterul public al dezbaterilor*

Şedințele de judecată sunt publice, afară de cazurile prevăzute de lege.

Articolul 128: *Folosirea limbii materne şi a interpretului în justiție*

1. Procedura judiciară se desfăşoară în limba română.

2. Cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii organice.

3. Modalitățile de exercitare a dreptului prevăzut la alineatul (2), inclusiv prin folosirea de interpreți sau traduceri, se vor stabili astfel încât să nu împiedice buna administrare a justiției şi să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.

4. Cetățenii străini şi apatrizii care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoştință de toate actele şi lucrările dosarului, de a vorbi în instanță şi de a pune concluzii, prin interpret; în procesele penale acest drept este asigurat în mod gratuit.

Articolul 129: *Folosirea căilor de atac*

Împotriva hotărârilor judecătoreşti, părțile interesate şi Ministerul Public pot exercita căile de atac, în condițiile legii.

Articolul 130: *Poliția instanțelor*

Instanțele judecătoreşti dispun de poliția pusă în serviciul lor.

Secțiunea a 2-a: Ministerul Public

Articolul 131: *Rolul Ministerului Public*

1. În activitatea judiciară, Ministerul Public reprezintă interesele generale ale societății şi apără ordinea de drept, precum şi drepturile şi libertățile cetățenilor.

2. Ministerul Public îşi exercită atribuțiile prin procurori constituiți în parchete, în condițiile legii.

3. Parchetele funcționează pe lângă instanțele de judecată, conduc şi supraveghează activitatea de cercetare penală a poliției judiciare, în condițiile legii.

Articolul 132: *Statutul procurorilor*

1. Procurorii îşi desfăşoară activitatea potrivit principiului legalității, al imparțialității şi al controlului ierarhic, sub autoritatea ministrului Justiției.

2. Funcția de procuror este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

Secțiunea a 3-a:
Consiliul Superior al Magistraturii

Articolul 133: *Rolul şi structura*

1. Consiliul Superior al Magistraturii este garantul independenței justiției.

2. Consiliul Superior al Magistraturii este alcătuit din 19 membri, din care:

a) 14 sunt aleşi în adunările generale ale magistraților şi validați de Senat; aceştia fac parte din două secții, una pentru judecători şi una pentru procurori; prima secție este compusă din 9 judecători, iar cea de-a doua din 5 procurori;

b) 2 reprezentanți ai societății civile, specialişti în domeniul dreptului, care se bucură de înaltă reputație profesională şi morală, aleşi de Senat; aceştia participă numai la lucrările în plen;

c) ministrul Justiției, preşedintele Înaltei Curți de Casație şi Justiție şi procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație şi Justiție.

1. Preşedintele Consiliului Superior al Magistraturii este ales pentru un mandat de un an, ce nu poate fi reînnoit, dintre magistrații prevăzuți la alineatul (2), litera a).

2. Durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani.

3. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii se iau prin vot secret.

4. Preşedintele României prezidează lucrările Consiliului Superior al Magistraturii la care participă.

5. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii sunt definitive şi irevocabile, cu excepția celor prevăzute la articolul 134, alineatul (2).

Articolul 134: *Atribuții*

1. Consiliul Superior al Magistraturii propune Preşedintelui României numirea în funcție a judecătorilor şi a procurorilor, cu excepția celor stagiari, în condițiile legii.

2. Consiliul Superior al Magistraturii îndeplineşte rolul de instanță de judecată, prin secțiile sale, în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor şi a procurorilor, potrivit procedurii stabilite prin legea sa organică. În aceste situații, ministrul Justiției, preşedintele Înaltei Curți de Casație şi Justiție şi procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație şi Justiție nu au drept de vot.

3. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii în materie disciplinară pot fi atacate la Înalta Curte de Casație şi Justiție.

4. Consiliul Superior al Magistraturii îndeplineşte şi alte atribuții stabilite prin legea sa organică, în realizarea rolului său de garant al independenței justiției.

Titlul IV: Economia şi finanțele publice

Articolul 135: *Economia*

1. Economia României este economie de piață, bazată pe libera inițiativă şi concurență.

2. Statul trebuie să asigure:

a) libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producție;

b) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară şi valutară;

c) stimularea cercetării ştiințifice şi tehnologice naționale, a artei şi protecția dreptului de autor;

d) exploatarea resurselor naturale, în concordanță cu interesul național;

e) refacerea şi ocrotirea mediului înconjurător, precum şi menținerea echilibrului ecologic;

f) crearea condițiilor necesare pentru creşterea calității vieții;

g) aplicarea politicilor de dezvoltare regională în concordanță cu obiectivele Uniunii Europene.

Articolul 136: *Proprietatea*

1. Proprietatea este publică sau privată.

2. Proprietatea publică este garantată şi ocrotită prin lege şi aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale.

3. Bogățiile de interes public ale subsolului, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil, de interes național, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental, precum şi alte bunuri stabilite de legea organică fac obiectul exclusiv al proprietății publice.

4. Bunurile proprietate publică sunt inalienabile. În condițiile legii organice, ele pot fi date în administrare regiilor autonome ori instituțiilor publice sau pot

fi concesionate ori închiriate; de asemenea, ele pot fi date în folosinţă gratuită instituţiilor de utilitate publică.

5. Proprietatea privată este inviolabilă, în condiţiile legii organice.

Articolul 137: *Sistemul financiar*

1. Formarea, administrarea, întrebuinţarea şi controlul resurselor financiare ale statului, ale unităţilor administrativ-teritoriale şi ale instituţiilor publice sunt reglementate prin lege.

2. Moneda naţională este leul, iar subdiviziunea acestuia, banul. În condiţiile aderării la Uniunea Europeană, prin lege organică se poate recunoaşte circulaţia şi înlocuirea monedei naţionale cu aceea a Uniunii Europene.

Articolul 138: *Bugetul public naţional*

1. Bugetul public naţional cuprinde bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat şi bugetele locale ale comunelor, ale oraşelor şi ale judeţelor.

2. Guvernul elaborează anual proiectul bugetului de stat şi pe cel al asigurărilor sociale de stat, pe care le supune, separat, aprobării Parlamentului.

3. Dacă legea bugetului de stat şi legea bugetului asigurărilor sociale de stat nu au fost adoptate cu cel puţin 3 zile înainte de expirarea exerciţiului bugetar, se aplică în continuare bugetul de stat şi bugetul asigurărilor sociale de stat ale anului precedent, până la adoptarea noilor bugete.

4. Bugetele locale se elaborează, se aprobă şi se execută în condiţiile legii.

5. Nicio cheltuială bugetară nu poate fi aprobată fără stabilirea sursei de finanţare.

Articolul 139: *Impozite, taxe şi alte contribuţii*

1. Impozitele, taxele şi orice alte venituri ale bugetului de stat şi ale bugetului asigurărilor sociale de stat se stabilesc numai prin lege.

2. Impozitele şi taxele locale se stabilesc de consiliile locale sau judeţene, în limitele şi în condiţiile legii.

3. Sumele reprezentând contribuţiile la constituirea unor fonduri se folosesc, în condiţiile legii, numai potrivit destinaţiei acestora.

Articolul 140: *Curtea de Conturi*

1. Curtea de Conturi exercită controlul asupra modului de formare, de administrare şi de întrebuinţare a resurselor financiare ale statului şi ale sectorului public. În condiţiile legii organice, litigiile rezultate din activitatea Curţii de Conturi se soluţionează de instanţele judecătoreşti specializate.

2. Curtea de Conturi prezintă anual Parlamentului un raport asupra conturilor de gestiune ale bugetului public naţional din exerciţiul bugetar expirat, cuprinzând şi neregulile constatate.

3. La cererea Camerei Deputaţilor sau a Senatului, Curtea de Conturi controlează modul de gestionare a resurselor publice şi raportează despre cele constatate.

4. Consilierii de conturi sunt numiţi de Parlament pentru un mandat de 9 ani, care nu poate fi prelungit sau înnoit. Membrii Curţii de Conturi sunt independenţi în exercitarea mandatului lor şi inamovibili pe toată durata acestuia. Ei sunt supuşi incompatibilităţilor prevăzute de lege pentru judecători.

5. Curtea de Conturi se înnoieşte cu o treime din consilierii de conturi numiţi de Parlament, din 3 în 3 ani, în condiţiile prevăzute de legea organică a Curţii.

6. Revocarea membrilor Curţii de Conturi se face de Parlament, în cazurile şi condiţiile prevăzute de lege.

Articolul 141: *Consiliul Economic şi Social*

Consiliul Economic şi Social este organ consultativ al Parlamentului şi al Guvernului în domeniile de specialitate stabilite prin legea sa organică de înfiinţare, organizare şi funcţionare.

Titlul V: Curtea Constituțională

Articolul 142: *Structura*

1. Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției.

2. Curtea Constituțională se compune din nouă judecători, numiți pentru un mandat de 9 ani, care nu poate fi prelungit sau înnoit.

3. Trei judecători sunt numiți de Camera Deputaților, trei de Senat şi trei de Preşedintele României.

4. Judecătorii Curții Constituționale aleg, prin vot secret, preşedintele acesteia, pentru o perioadă de 3 ani.

5. Curtea Constituțională se înnoieşte cu o treime din judecătorii ei, din 3 în 3 ani, în condițiile prevăzute de legea organică a Curții.

Articolul 143: *Condiții pentru numire*

Judecătorii Curții Constituționale trebuie să aibă pregătire juridică superioară, înaltă competență profesională şi o vechime de cel puțin 18 ani în activitatea juridică sau în învățământul juridic superior.

Articolul 144: *Incompatibilități*

Funcția de judecător al Curții Constituționale este incompatibilă cu oricare altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul juridic superior.

Articolul 145: *Independența şi inamovibilitatea*

Judecătorii Curții Constituționale sunt independenți în exercitarea mandatului lor şi inamovibili pe durata acestuia.

Articolul 146: *Atribuții*

Curtea Constituțională are următoarele atribuții:

a) se pronunță asupra constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora, la sesizarea Preşedintelui României, a unuia dintre preşedinții celor două Camere, a Guvernului, a Înaltei Curți de Casație

şi Justiție, a Avocatului Poporului, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori, precum şi, din oficiu, asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

b) se pronunță asupra constituționalității tratatelor sau altor acorduri internaționale, la sesizarea unuia dintre preşedinții celor două Camere, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori;

c) se pronunță asupra constituționalității regulamentelor Parlamentului, la sesizarea unuia dintre preşedinții celor două Camere, a unui grup parlamentar sau a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori;

d) hotărăşte asupra excepțiilor de neconstituționalitate privind legile şi ordonanțele, ridicate în fața instanțelor judecătoreşti sau de arbitraj comercial; excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată şi direct de Avocatul Poporului;

e) soluționează conflictele juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice, la cererea Preşedintelui României, a unuia dintre preşedinții celor două Camere, a prim-ministrului sau a preşedintelui Consiliului Superior al Magistraturii;

f) veghează la respectarea procedurii pentru alegerea Preşedintelui României şi confirmă rezultatele sufragiului;

g) constată existența împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcției de Preşedinte al României şi comunică cele constatate Parlamentului şi Guvernului;

h) dă aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcție a Preşedintelui României;

i) veghează la respectarea procedurii pentru organizarea şi desfăşurarea referendumului şi confirmă rezultatele acestuia;

j) verifică îndeplinirea condițiilor pentru exercitarea inițiativei legislative de către cetățeni;

k) hotărăşte asupra contestațiilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid politic;

l) îndeplineşte şi alte atribuții prevăzute de legea organică a Curții.

Articolul 147: *Deciziile Curții Constituționale*

1. Dispozițiile din legile şi ordonanțele în vigoare, precum şi cele din regulamente, constatate ca fiind neconstituționale, îşi încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pun de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.

2. În cazurile de neconstituționalitate care privesc legile, înainte de promulgarea acestora, Parlamentul este obligat să reexamineze dispozițiile respective pentru punerea lor de acord cu decizia Curții Constituționale.

3. În cazul în care constituționalitatea tratatului sau acordului internațional a fost constatată potrivit articolului 146, litera b), acesta nu poate face obiectul unei excepții de neconstituționalitate. Tratatul sau acordul internațional constatat ca fiind neconstituțional nu poate fi ratificat.

4. Deciziile Curții Constituționale se publică în Monitorul Oficial al României. De la data publicării, deciziile sunt general obligatorii şi au putere numai pentru viitor.

Titlul VI: Integrarea euroatlantică

Articolul 148: *Integrarea în Uniunea Europeană*

1. Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții

către instituțiile comunitare, precum şi al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților şi senatorilor.

2. Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum şi celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare.

3. Prevederile alineatelor (1) şi (2) se aplică, în mod corespunzător, şi pentru aderarea la actele de revizuire a tratatelor constitutive ale Uniunii Europene.

4. Parlamentul, Preşedintele României, Guvernul şi autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării şi din prevederile alineatului (2).

5. Guvernul transmite celor două Camere ale Parlamentului proiectele actelor cu caracter obligatoriu înainte ca acestea să fie supuse aprobării instituțiilor Uniunii Europene.

Articolul 149: *Aderarea la Tratatul Atlanticului de Nord*

Aderarea României la Tratatul Atlanticului de Nord se face prin lege adoptată în şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților şi senatorilor.

Titlul VII: Revizuirea Constituției

Articolul 150: *Inițiativa revizuirii*

1. Revizuirea Constituției poate fi inițiată de Preşedintele României la propunerea Guvernului, de cel puțin o pătrime din numărul deputaților sau al senatorilor,

precum şi de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot.

2. Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul Bucureşti trebuie să fie înregistrate cel puțin 20.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

Articolul 151: *Procedura de revizuire*

1. Proiectul sau propunerea de revizuire trebuie adoptată de Camera Deputaților şi de Senat, cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul membrilor fiecărei Camere.

2. Dacă prin procedura de mediere nu se ajunge la un acord, Camera Deputaților şi Senatul, în şedință comună, hotărăsc cu votul a cel puțin trei pătrimi din numărul deputaților şi senatorilor.

3. Revizuirea este definitivă după aprobarea ei prin referendum, organizat în cel mult 30 de zile de la data adoptării proiectului sau a propunerii de revizuire.

Articolul 152: *Limitele revizuirii*

1. Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar şi indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic şi limba oficială nu pot forma obiectul revizuirii.

2. De asemenea, nicio revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

3. Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de asediu sau a stării de urgență şi nici în timp de război.

Titlul VIII: Dispoziții finale şi tranzitorii

Articolul 153: *Intrarea în vigoare*

Prezenta Constituție intră în vigoare la data aprobării ei prin referendum. La aceeaşi dată, Constituția din 21 august 1965 este şi rămâne în întregime abrogată.

Articolul 154: *Conflictul temporal de legi*

1. Legile şi toate celelalte acte normative rămân în vigoare, în măsura în care ele nu contravin prezentei Constituții.

2. Consiliul Legislativ, în termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a legii sale de organizare, va examina conformitatea legislației cu prezenta Constituție şi va face Parlamentului sau, după caz, Guvernului propuneri corespunzătoare.

Articolul 155: *Dispoziții tranzitorii*

1. Proiectele de legi şi propunerile legislative în curs de legiferare se dezbat şi se adoptă potrivit dispozițiilor constituționale anterioare intrării în vigoare a legii de revizuire.

2. Instituțiile prevăzute de Constituție, existente la data intrării în vigoare a legii de revizuire, rămân în funcțiune până la constituirea celor noi.

3. Prevederile alineatului (1) al articolului 83 se aplică începând cu următorul mandat prezidențial.

4. Dispozițiile cu privire la Înalta Curte de Casație şi Justiție vor fi aduse la îndeplinire în cel mult 2 ani de la data intrării în vigoare a legii de revizuire.

5. Judecătorii în funcție ai Curții Supreme de Justiție şi consilierii de conturi numiți de Parlament îşi continuă activitatea până la data expirării mandatului pentru care au fost numiți. Pentru asigurarea înnoirii Curții de Conturi din 3 în 3 ani, la expirarea mandatului actualilor consilieri de conturi aceştia vor putea fi numiți pentru încă un mandat de 3 ani sau de 6 ani.

6. Până la constituirea instanţelor judecătoreşti specializate, litigiile rezultate din activitatea Curţii de Conturi vor fi soluţionate de către instanţele judecătoreşti ordinare.

Articolul 156: *Republicarea Constituţiei*

Legea de revizuire a Constituţiei se publică în Monitorul Oficial al României în termen de 5 zile de la data adoptării. Constituţia, modificată şi completată, după aprobarea prin referendum, se republică de către Consiliul Legislativ, cu reactualizarea denumirilor, dându-se textelor o nouă numerotare.

F. Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor Publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 11/08.01.2007[6]

Parlamentul României adoptă prezenta lege:

CAPITOLUL I
Dispoziții generale

Art. 1. – (1) Statul român respectă şi garantează dreptul fundamental la libertate de gândire, de conştiință şi religioasă al oricărei persoane de pe teritoriul României, potrivit Constituției şi tratatelor internaționale la care România este parte.

(2) Nimeni nu poate fi împiedicat sau constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale, şi nici nu poate fi supus vreunei discriminări, urmărit sau pus într-o situație de inferioritate pentru credința, apartenența sau neapartenența sa la o grupare, asociație religioasă sau un cult ori pentru exercitarea, în condițiile prevăzute de lege, a libertății religioase.

Art. 2. – (1) Libertatea religioasă cuprinde dreptul oricărei persoane de a avea sau de a adopta o religie, de a şi-o manifesta în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin practicile şi ritualurile specifice cultului, inclusiv prin educație religioasă, precum şi libertatea de a-şi păstra sau schimba credința religioasă.

(2) Libertatea de a-şi manifesta credința religioasă nu poate face obiectul altor restrângeri decât al celor

[6] http://consultjuridic.blogspot.ro/2009/12/lege-nr-4892006-din-28122006-privind.html

care sunt prevăzute de lege şi constituie măsuri necesare într-o societate democratică pentru securitatea publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului.

Art. 3. – (1) Părinții sau tutorii au dreptul exclusiv de a opta pentru educația religioasă a copiilor minori, conform propriilor convingeri.

(2) Religia copilului care a împlinit vârsta de 14 ani nu poate fi schimbată fără consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vârsta de 16 ani are dreptul să-şi aleagă singur religia.

Art. 4. – Orice persoană, cult, asociație religioasă sau grupare religioasă din România este liberă de a stabili şi a menține relații ecumenice şi frățeşti cu alte persoane, culte sau grupări religioase şi cu organizațiile intercreştine şi interreligioase, la nivel național şi internațional.

Art. 5. – (1) Orice persoană are dreptul să îşi manifeste credința religioasă în mod colectiv, conform propriilor convingeri şi prevederilor prezentei legi, atât în structuri religioase cu personalitate juridică, cât şi în structuri fără personalitate juridică.

(2) Structurile religioase cu personalitate juridică reglementate de prezenta lege sunt cultele şi asociațiile religioase, iar structurile fără personalitate juridică sunt grupările religioase.

(3) Comunitățile religioase îşi aleg în mod liber structura asociațională în care îşi manifestă credința religioasă: cult, asociație religioasă sau grup religios, în condițiile prezentei legi.

(4) În activitatea lor, cultele, asociațiile religioase şi grupările religioase au obligația să respecte Constituția şi legile țării şi să nu aducă atingere securității publice,

ordinii, sănătății şi moralei publice, precum şi drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului.

(5) Este interzisă prelucrarea datelor cu caracter personal legate de convingerile religioase sau de apartenența la culte, cu excepția desfăşurării lucrărilor de recensământ național aprobat prin lege sau în situația în care persoana vizată şi-a dat, în mod expres, consimțământul pentru aceasta.

(6) Este interzisă obligarea persoanelor să îşi menționeze religia, în orice relație cu autoritățile publice sau cu persoanele juridice de drept privat.

Art. 6. – (1) Gruparea religioasă este forma de asociere fără personalitate juridică a unor persoane fizice care, fără nicio procedură prealabilă şi în mod liber, adoptă, împărtăşesc şi practică o credință religioasă.

(2) Asociația religioasă este persoana juridică de drept privat, constituită în condițiile prezentei legi, formată din persoane fizice care adoptă, împărtăşesc şi practică aceeaşi credință religioasă.

(3) O asociație religioasă poate deveni cult în condițiile prezentei legi.

CAPITOLUL II
Cultele

Secțiunea 1
Relațiile dintre stat şi culte

Art. 7. – (1) Statul român recunoaşte cultelor rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural şi de parteneriat social, precum şi statutul lor de factori ai păcii sociale.

(2) Statul român recunoaşte rolul important al Bisericii Ortodoxe Române şi al celorlalte Biserici şi culte recunoscute în istoria națională a României şi în viața societății româneşti.

Art. 8. – (1) Cultele recunoscute sunt persoane juridice de utilitate publică. Ele se organizează şi funcţionează în baza prevederilor constituţionale şi ale prezentei legi, în mod autonom, potrivit propriilor statute sau coduri canonice.

(2) De asemenea, sunt persoane juridice şi părţile componente ale cultelor, aşa cum sunt menţionate în statutele sau codurile canonice proprii, dacă îndeplinesc cerinţele prevăzute în acestea.

(3) Cultele funcţionează cu respectarea prevederilor legale şi în conformitate cu propriile statute sau coduri canonice, ale căror prevederi sunt aplicabile propriilor credincioşi.

(4) Denumirea unui cult nu poate fi identică cu cea a altui cult recunoscut în România.

Art. 9. – (1) În România nu există religie de stat; statul este neutru faţă de orice credinţă religioasă sau ideologie atee.

(2) Cultele sunt egale în faţa legii şi a autorităţilor publice. Statul, prin autorităţile sale, nu va promova şi nu va favoriza acordarea de privilegii sau crearea de discriminări faţă de vreun cult.

(3) Autorităţile publice cooperează cu cultele în domeniile de interes comun şi sprijină activitatea acestora.

(4) Statul român, prin autorităţile publice abilitate, sprijină activitatea spiritual-culturală şi socială în străinătate a cultelor recunoscute în România.

(5) Autorităţile publice centrale pot încheia cu cultele recunoscute parteneriate în domeniile de interes comun, cât şi acorduri pentru reglementarea unor aspecte specifice tradiţiei cultelor, care se supun aprobării prin lege.

Art. 10. – (1) Cheltuielile pentru întreţinerea cultelor şi desfăşurarea activităţilor lor se vor acoperi, în

primul rând, din veniturile proprii ale cultelor, create şi administrate în conformitate cu statutele lor.

(2) Cultele pot stabili contribuţii din partea credincioşilor lor pentru susţinerea activităţilor pe care le desfăşoară.

(3) Statul promovează sprijinul acordat de cetăţeni cultelor prin deduceri din impozitul pe venit şi încurajează sponsorizările către culte, în condiţiile legii.

(4) Statul sprijină, la cerere, prin contribuţii, în raport cu numărul credincioşilor cetăţeni români şi cu nevoile reale de subzistenţă şi activitate, salarizarea personalului clerical şi neclerical aparţinând cultelor recunoscute. Statul sprijină cu contribuţii în cuantum mai mare salarizarea personalului de cult al unităţilor de cult cu venituri reduse, în condiţiile stabilite prin lege.

(5) Nimeni nu poate fi constrâns prin acte administrative sau prin alte metode să contribuie la cheltuielile unui cult religios.

(6) Cultele recunoscute pot beneficia, la cerere, de sprijin material din partea statului, pentru cheltuielile privind funcţionarea unităţilor de cult, pentru reparaţii şi construcţii noi, în raport cu numărul credincioşilor, conform ultimului recensământ, şi cu nevoile reale.

(7) Statul sprijină activitatea cultelor recunoscute şi în calitate de furnizori de servicii sociale.

(8) Autorităţile publice asigură oricăror persoane, la cerere, dreptul de a fi consiliate potrivit propriilor convingeri religioase prin înlesnirea asistenţei religioase.

Art. 11. – Sprijinul statului constă şi în acordarea de facilităţi fiscale, în condiţiile legii.

Art. 12. – Utilizarea fondurilor băneşti primite de la bugetul de stat sau bugetele locale, precum şi respectarea destinaţiei bunurilor primite în proprietate sau folosinţă de la autorităţile publice locale sau centrale se supun controlului statului.

Art. 13. – (1) Raporturile dintre culte, precum şi cele dintre asociaţii şi grupuri religioase se desfăşoară pe baza înţelegerii şi a respectului reciproc.

(2) În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de defăimare şi învrăjbire religioasă, precum şi ofensa publică adusă simbolurilor religioase.

(3) Împiedicarea sau tulburarea libertăţii de exercitare a unei activităţi religioase, care se desfăşoară potrivit legii, se pedepseşte conform dispoziţiilor legii penale.

Art. 14. – (1) Fiecare cult trebuie să aibă un organism naţional de conducere sau de reprezentare.

(2) Unităţile de cult, inclusiv filialele lor fără personalitate juridică, se înfiinţează şi se organizează de către culte potrivit propriilor statute, regulamente şi coduri canonice.

(3) Înfiinţarea unităţii de cult trebuie să fie comunicată, spre evidenţă, Ministerului Culturii şi Cultelor.

(4) Unităţile de cult nou-înfiinţate ca persoane juridice pot solicita şi primi sprijin financiar, în condiţiile legii.

Art. 15. – Sigiliile şi ştampilele folosite de către un cult sau de către o unitate locală de cult trebuie să conţină şi denumirea oficială sub care cultul a fost recunoscut, sau iniţialele acestuia.

Art. 16. – (1) Cultele recunoscute pot folosi, în desfăşurarea activităţilor lor, orice limbă consideră de cuviinţă. Evidenţa financiar-contabilă se va ţine şi în limba română.

(2) În relaţiile oficiale cu autorităţile statului, cultele recunoscute folosesc limba română.

Secțiunea a 2-a
Recunoaşterea calității de cult

Art. 17. – (1) Calitatea de cult recunoscut de stat se dobândeşte prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, de către asociațiile religioase care, prin activitatea şi numărul lor de membri, oferă garanții de durabilitate, stabilitate şi interes public.

(2) Recunoaşterea statutelor şi a codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conținutul lor, securității publice, ordinii, sănătății şi moralei publice sau drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului.

Art. 18. – Asociația religioasă care solicită recunoaşterea calității de cult va formula o cerere în acest sens la Ministerul Culturii şi Cultelor, însoțită de următoarea documentație:

a) dovada că este constituită legal şi funcționează neîntrerupt pe teritoriul României ca asociație religioasă de cel puțin 12 ani;

b) listele originale cuprinzând adeziunile unui număr de membri cetățeni români cu domiciliul în România cel puțin egal cu 0,1% din populația României, conform ultimului recensământ;

c) mărturisirea de credință proprie şi statutul de organizare şi funcționare, care să cuprindă: denumirea cultului, structura sa de organizare centrală şi locală, modul de conducere, administrare şi control, organele de reprezentare, modul de înființare şi desființare a unităților de cult, statutul personalului propriu, precum şi prevederile specifice cultului respectiv.

Art. 19. – (1) În termen de 60 de zile de la data depunerii cererii, Ministerul Culturii şi Cultelor înaintează

Guvernului documentația de recunoaştere a cultului, însoțită de avizul său consultativ, întocmit pe baza documentației depuse.

(2) Dacă documentația este incompletă sau statutele conțin prevederi contrare legii, acestea se restituie motivat spre completare sau modificare, iar termenul de soluționare se prelungeşte corespunzător.

Art. 20. – (1) În termen de 60 de zile de la primirea avizului, Guvernul se pronunță asupra cererii, prin hotărâre de recunoaştere sau de respingere motivată.

(2) Hotărârea Guvernului se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I, şi poate fi atacată în justiție, conform legii.

(3) În caz de respingere a cererii, asociația religioasă poate solicita reluarea procedurii de recunoaştere a calității de cult, numai dacă prezintă dovezi din care să rezulte că au încetat temeiurile care au dus la soluția de respingere.

(4) Drepturile şi obligațiile aferente calității de cult recunoscut se pot exercita de la data intrării în vigoare a hotărârii Guvernului de recunoaştere a acestuia.

Art. 21. – Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului.

Art. 22. – (1) Modificarea şi completarea statutelor de organizare şi funcționare sau codurilor canonice ale cultelor se comunică, spre recunoaştere, Ministerului Culturii şi Cultelor.

(2) Actele administrative emise în temeiul prevederilor prezentei secțiuni, precum şi neemiterea acestora în termenele prevăzute pot fi atacate în justiție, în condițiile legii.

Secțiunea a 3-a
Personalul cultelor

Art. 23. – (1) Cultele îşi aleg, numesc, angajează sau revocă personalul potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(2) Personalul cultelor poate fi sancționat disciplinar pentru încălcarea principiilor doctrinare sau morale ale cultului, potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(3) Personalul clerical şi cel asimilat al cultelor recunoscute nu poate fi obligat să dezvăluie faptele încredințate sau de care a luat cunoştință în considerarea statutului lor.

(4) Exercitarea funcției de preot sau orice altă funcție care presupune exercitarea atribuțiilor de preot fără autorizația sau acordul expres dat de structurile religioase, cu sau fără personalitate juridică, se sancționează potrivit legii penale.

Art. 24. – (1) Salariații şi asigurații cultelor ale căror case de pensii sunt integrate în sistemul asigurărilor sociale de stat vor fi supuşi prevederilor legislației privind asigurările sociale de stat.

(2) Salariații şi asigurații cultelor care dispun de case de pensii sau fonduri de pensii proprii se supun regulamentelor adoptate de către organele de conducere ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora şi în acord cu principiile generale ale legislației privind asigurările sociale de stat.

Art. 25. – Personalul clerical şi cel asimilat, precum şi personalul monahal aparținând cultelor recunoscute este scutit de îndeplinirea serviciului militar.

Art. 26. – (1) Cultele pot avea organe proprii de judecată religioasă pentru problemele de disciplină internă, conform statutelor şi reglementărilor proprii.

(2) Pentru problemele de disciplină internă sunt aplicabile în mod exclusiv prevederile statutare şi canonice.

(3) Existența organelor proprii de judecată nu înlătură aplicarea legislației cu privire la contravenții şi infracțiuni în sistemul jurisdicțional.

Secțiunea a 4-a
Patrimoniul cultelor

Art. 27. – (1) Cultele recunoscute şi unitățile lor de cult pot avea şi dobândi, în proprietate sau în administrare, bunuri mobile şi imobile, asupra cărora pot dispune în conformitate cu statutele proprii.

(2) Bunurile sacre, respectiv cele afectate direct şi exclusiv cultului, stabilite conform statutelor proprii în conformitate cu tradiția şi practicile fiecărui cult, dobândite cu titlu, sunt insesizabile şi imprescriptibile şi pot fi înstrăinate doar în condițiile statutare specifice fiecărui cult.

(3) Prevederile alin. (2) nu afectează redobândirea bunurilor sacre confiscate în mod abuziv de către stat în perioada 1940-1989, precum şi a celor preluate fără titlu.

Art. 28. – (1) Unitățile locale ale cultelor pot avea şi întreține, singure sau în asociere cu alte culte, cimitire confesionale pentru credincioşii lor. Cimitirele confesionale se administrează potrivit regulamentelor cultului deținător. Identitatea confesională a cimitirelor istorice este protejată de lege.

(2) În localitățile în care nu există cimitire comunale şi unele culte nu au cimitire proprii, persoanele decedate care aparțineau cultelor respective pot fi înhumate potrivit ritului propriu, în cimitirele existente în funcțiune.

(3) Prevederile alin. (2) nu se aplică cimitirelor aparținând cultelor mozaic şi musulman.

(4) Autoritățile administrației publice locale au obligația de a înființa cimitire comunale şi orăşeneşti în fiecare localitate.

(5) Cimitirele comunale sau orăşeneşti se organizează astfel încât să aibă sectoare corespunzătoare pentru fiecare cult recunoscut, la cererea cultelor ce funcționează în localitatea respectivă.

Art. 29. – (1) Cultele au dreptul exclusiv de a produce şi valorifica obiectele şi bunurile necesare activității de cult, în condițiile legii.

(2) Utilizarea operelor muzicale în activitatea cultelor recunoscute se face fără plata taxelor către organele de gestiune colectivă a drepturilor de autor.

Art. 30. – Bunurile bisericeşti sau similare din străinătate, proprietate a statului român sau a cultelor din România, pot constitui obiectul unor acorduri bilaterale semnate de statul român, la solicitarea celor interesați.

Art. 31. – (1) Bunurile care fac obiectul aporturilor de orice fel – contribuții, donații, succesiuni –, precum şi orice alte bunuri intrate în mod legal în patrimoniul unui cult nu pot face obiectul revendicării lor ulterioare.

(2) Persoanele care părăsesc un cult recunoscut nu pot emite pretenții asupra patrimoniului cultului respectiv.

(3) Disputele patrimoniale dintre cultele recunoscute se soluționează pe cale amiabilă, iar, în caz contrar, potrivit dreptului comun.

(4) În cazul retragerii calității de cult recunoscut potrivit prevederilor prezentei legi sau al dizolvării, destinația patrimoniului este cea stabilită prin statutul acestuia.

Secțiunea a 5-a
Învățământul organizat de culte

Art. 32. – (1) În învățământul de stat şi particular, predarea religiei este asigurată prin lege cultelor recunoscute.

(2) Personalul didactic care predă religia în şcolile de stat se numeşte cu acordul cultului pe care îl reprezintă, în condițiile legii.

(3) În cazul în care un cadru didactic săvârşeşte abateri grave de la doctrina sau morala cultului, cultul îi poate retrage acordul de a preda religia, fapt ce duce la desfacerea contractului individual de muncă.

(4) La cerere, în situația în care conducerea şcolii nu poate asigura profesori de religie aparținând cultului din care fac parte elevii, aceştia pot face dovada studierii religiei proprii cu atestat din partea cultului căruia îi aparțin.

Art. 33. – (1) Cultele au dreptul să înființeze şi să administreze unități de învățământ pentru pregătirea personalului de cult, a profesorilor de religie, precum şi a altor specialişti necesari activității religioase a fiecărui cult, în condițiile prevăzute de lege.

(2) Fiecare cult este liber să îşi stabilească forma, nivelul, numărul şi planul de şcolarizare pentru instituțiile de învățământ proprii, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 34. – (1) Cultele îşi elaborează planurile şi programele de învățământ pentru învățământul teologic preuniversitar şi programele pentru predarea religiei. Acestea se avizează de către Ministerul Culturii şi Cultelor şi se aprobă de către Ministerul Educației şi Cercetării.

(2) Pentru învățământul superior, planurile şi programele de învățământ se elaborează de instituțiile de

învățământ, cu acordul cultului respectiv, şi se aprobă de senatele universitare.

Art. 35. – (1) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic integrate în învățământul de stat se recunoaşte de către Ministerul Educației şi Cercetării, în condițiile prevăzute de lege, cu acordul prealabil al organelor statutare ale cultelor religioase în cauză.

(2) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se numeşte de către organele statutare ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora. Personalul didactic care predă religia în şcoli trebuie să îndeplinească prevederile Legii privind statutul personalului didactic nr. 128/1997, cu modificările şi completările ulterioare.

Art. 36. – (1) În centrele de plasament organizate de instituțiile publice, particulare sau aparținând cultelor, educația religioasă a copiilor se face conform apartenenței lor religioase.

(2) În centrele de plasament, indiferent de finanțator, educația religioasă a copiilor cărora nu li se cunoaşte religia se face doar cu acordul persoanelor stabilite prin actele normative incidente în acest domeniu.

Art. 37. – Salarizarea personalului didactic şi administrativ din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se asigură de către culte. La cererea cultelor, statul, prin Ministerul Culturii şi Cultelor, poate asigura o contribuție la salariu, proporțional, în raport de numărul membrilor acestora.

Art. 38. – Echivalarea şi recunoaşterea diplomelor şi a certificatelor de studii teologice obținute în străinătate se fac în condițiile prevăzute de lege.

Art. 39. – (1) Cultele recunoscute au dreptul de a înființa şi administra forme de învățământ confesional de toate nivelurile, profilurile şi specializările, în condițiile legii.

(2) Diplomele pentru absolvenții unităților şi instituțiilor de învățământ particular, confesional, organizate de către cultele religioase, se eliberează potrivit legislației în vigoare.

(3) Statul va susține financiar învățământul confesional, în condițiile legii.

(4) Unitățile de învățământ confesional dispun de autonomie organizatorică şi funcțională, potrivit statutelor şi canoanelor lor, în concordanță cu prevederile legale ale sistemului național de învățământ.

(5) În învățământul confesional se pot înscrie elevi sau studenți, indiferent de religie sau confesiune, garantându-se libertatea educației religioase a acestora, corespunzătoare propriei religii sau confesiuni.

CAPITOLUL III
Asociațiile religioase

Art. 40. – (1) Libertatea religioasă se poate exercita şi în cadrul asociațiilor religioase, care sunt persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de persoane, cetățeni români sau rezidenți în România, care se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase.

(2) Asociația religioasă dobândeşte personalitate juridică prin înscrierea în Registrul asociațiilor religioase, care se instituie la grefa judecătoriei în a cărei circumscripție teritorială îşi are sediul.

Art. 41. – (1) Oricare dintre asociați, pe baza împuternicirii date de ceilalți, poate formula o cerere de înscriere a asociației în Registrul asociațiilor religioase.

(2) Cererea de înscriere va fi însoțită de următoarele documente:

a) actul constitutiv, în formă autentică, în care se vor arăta obligatoriu denumirea asociației religioase,

care nu poate fi identică sau asemănătoare cu cea a unui cult sau a altei asociații religioase recunoscute, datele de identificare şi semnăturile asociaților, sediul, patrimoniul inițial de cel puțin două salarii brute pe economie alcătuit din aportul în natură sau în bani al asociaților, precum şi primele organe de conducere;

b) mărturisirea de credință proprie şi statutul asociației religioase, care trebuie să cuprindă: structura sa de organizare centrală şi locală, modul de conducere, administrare şi control, modul de înființare şi desființare a unităților locale, drepturile şi obligațiile membrilor, principalele activități pe care asociația religioasă înțelege să le desfăşoare, în vederea atingerii scopurilor sale spirituale; alte prevederi specifice asociației religioase respective;

c) actele doveditoare ale sediului şi patrimoniului inițial;

d) avizul consultativ al Ministerului Culturii şi Cultelor;

e) dovada privind disponibilitatea denumirii, eliberată de către Ministerul Justiției.

Art. 42. – (1) În termen de 3 zile de la depunerea cererii de înscriere şi a documentelor prevăzute la art. 41, alin. (2), judecătorul desemnat de preşedintele instanței verifică legalitatea acestora şi dispune, prin încheiere, înscrierea asociației în Registrul asociațiilor religioase.

(2) O dată cu efectuarea înscrierii, încheierea prin care s-a dispus înscrierea se comunică, din oficiu, organului financiar local în a cărui rază teritorială se află sediul asociației religioase, pentru evidența fiscală, cu menționarea numărului de înscriere în Registrul asociațiilor religioase.

Art. 43. – Asociațiile religioase pot înființa filiale cu personalitate juridică, în conformitate cu statutele lor, potrivit procedurii prevăzute la art. 41 şi 42.

Art. 44. – (1) Asociaţiile religioase beneficiază de facilităţi fiscale legate de activitatea lor religioasă, în conformitate cu Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările şi completările ulterioare.

(2) Asociaţiilor religioase li se aplică în mod corespunzător şi prevederile art. 10, alin. (2), art. 15, 16 şi 28 din prezenta lege.

Art. 45. – Dizolvarea asociaţiei religioase se pronunţă de instanţa competentă atunci când, prin activitatea sa, asociaţia religioasă aduce atingeri grave securităţii publice, ordinii, sănătăţii sau moralei publice, drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului sau când asociaţia religioasă urmăreşte alt scop decât cel pentru care s-a constituit.

Art. 46. – Prevederile prezentului capitol se completează cu dispoziţiile Ordonanţei Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociaţii şi fundaţii, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr. 246/2005.

Art. 47. – (1) Asociaţiile existente, constituite în conformitate cu reglementările legale privind asociaţiile şi fundaţiile, care au ca obiect de activitate principal exercitarea unei credinţe religioase, şi care doresc să dobândească statutul de asociaţie religioasă, vor depune la judecătoria unde sunt înregistrate o cerere de transformare a asociaţiei şi de radiere a ei din Registrul asociaţiilor şi fundaţiilor şi de înregistrare în Registrul asociaţiilor religioase ţinut de grefa aceleiaşi judecătorii, însoţită de documentaţia prevăzută la art. 41.

(2) Cererea va fi semnată de organele statutare de conducere ale asociaţiei, arătându-se expres dorinţa transformării asociaţiei iniţiale în asociaţie religioasă.

(3) Judecătorul delegat se va pronunţa atât asupra transformării asociaţiei, cât şi asupra înregistrării asociaţiei religioase, stabilind şi perioada în care asociaţia

a avut ca obiect de activitate exercitarea unei credințe religioase.

(4) Perioada stabilită de instanță va fi luată în considerare şi se va adăuga perioadei de funcționare a asociației religioase, în vederea dobândirii calității de cult recunoscut.

Art. 48. – (1) În toate cererile şi acțiunile în justiție privitoare la dobândirea sau pierderea calității de asociație religioasă, judecata se face cu prezența procurorului şi cu citarea reprezentantului Ministerului Culturii şi Cultelor.

(2) Încheierile sau hotărârile pronunțate de către instanță în cauzele privitoare la asociațiile religioase pot fi atacate cu recurs, în termen de 15 zile de la pronunțare, la tribunal.

CAPITOLUL IV
Dispoziții tranzitorii şi finale

Art. 49. – (1) La data intrării în vigoare a prezentei legi, în România funcționează 18 culte recunoscute, conform anexei care face parte integrantă din prezenta lege.

(2) În termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, cultele din România prevăzute în anexa la prezenta lege vor prezenta statutele şi codurile canonice Ministerului Culturii şi Cultelor, pentru recunoaşterea lor.

(3) Recunoaşterea se realizează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, şi se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I. Dispozițiile art. 17, alin. (2), se aplică în mod corespunzător.

Art. 50. – (1) Orice modificare sau completare a prezentei legi se *realizează* cu consultarea prealabilă a

cultelor recunoscute şi cu respectarea normelor legale privind transparența decizională.

(2) Reprezentanții cultelor religioase au dreptul de a participa ca invitați la dezbaterea în Parlament şi în comisiile acestuia a proiectelor de acte normative privitoare la viața religioasă, la activitatea cultelor, de educație şi de învățământ confesional, de asistență socială şi de patrimoniu național privind cultele.

Art. 51. – La data intrării în vigoare a prezentei legi, Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 178 din 4 august 1948, cu modificările şi completările ulterioare, precum şi orice alte dispoziții contrare, se abrogă.

Anexă
Lista cultelor recunoscute în România:

1. Biserica Ortodoxă Română
2. Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timişoara
3. Biserica Romano-Catolică
4. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică
5. Arhiepiscopia Bisericii Armene
6. Biserica Creştină Rusă de Rit Vechi din România
7. Biserica Reformată din România
8. Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România
9. Biserica Evanghelică Lutherană din România
10. Biserica Unitariană din Transilvania
11. Uniunea Bisericilor Creştine Baptiste din România
12. Biserica Creştină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creştine după Evanghelie din România

13. Biserica Evanghelică Română
14. Uniunea Penticostală – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România
15. Biserica Creştină Adventistă de Ziua a şaptea din România
16. Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România
17. Cultul Musulman
18. Organizaţia Religioasă Martorii lui Iehova

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 şi ale art. 76, alin. (1), din Constituţia României, republicată.

Preşedintele Camerei Deputaţilor
Bogdan Olteanu

Preşedintele Senatului
Doru Ioan Tărăcilă

Bucureşti, 8.01.2007, Nr. 489.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Baconsky T., ed., *Pentru un creştinism al noii Europe*, Humanitas, Bucureşti 2007.

Baziou J.Y. – Blaquart J.L. – Bobineau O., *Dieu et César, séparés pour coopérer?*, Desclée de Brouwer, Paris 2010.

Bianchi E., *Cristiani nella società*, Bur, Bergamo 2007.

Buzaliuc A. – Duse I.C., ed., *Biserica în lumea contemporană. Gaudium et spes*, Presa Universitară Clujeană, Cluj 2008.

Campitelli A., *Europeenses. Presupposti storici e genesi del diritto comune*, Cacucci, Bari 1989.

Carp R., *Dumnezeu la Bruxelles. Religia în spațiul public european*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca 2009.

———, *Religia în tranziție. Ipostaze ale României creştine*, Eikon, Cluj-Napoca 2009.

Catalano, G., *I Concordati tra storia e diritto*, Rubbettino, Messina 1992.

Codul de Drept Canonic. Textul oficial şi traducerea în limba română, Sapientia, Iaşi 2004.

Concetti G., *Chiesa e politica*, Piemme, Casale Monferrato 1989.

Conciliul Ecumenic al II-lea din Vatican, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, Bucureşti 2000.

Conte P, ed., *I papi e l'Europa. Documenti*, Elle Di Ci, Asti 1978.

Cristianesimo e cultura in Europa. Memoria, coscienza, progetto, Cseo, Forli 1991.

Dialog teologic, *Identitatea creştină şi valorile Europei de astăzi*, nr. 19, Sapientia, Iaşi 2007.

Dianin G., ed., *L'Europa e le religioni. Identità religiose e progetto di costituzione europea*, Messaggero, Padova 2003.

Dumea E., *Teme de Istoria Bisericii*, Sapientia, Iaşi 2002.

Enchiridion dei concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato, Dehoniane, Bologna 2003.
ÉTÉVENAUX J., *L'Ėglise et l'Ėtat. Histoire de la laïcité*, Saint-Léger, Chouzé sur Loire 2012.
FERRARI S. – IBAN I.C., *Diritto e religione în Europa occidentale*, Il Mulino, Bologna1997.
FLONTA M., ed., *Religia şi societatea civilă*, Paralela 45, Piteşti 2005.
GABOR A., *Biserica şi statul în primele patru secole*, Sophia, Bucureşti 2003.
Giovanni Paolo all'Europa, Roma 1986.
LOZANO F.J., *Nunțiul papal din România. Ecumenism şi Diplomație*, Serafica, Roman 2013.
MASSIGNON B., *Des dieux et des fonctionnaires. Religions et laïcités face au defi de la construction européenne*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes 2007.
MERCATI A., *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, 2 vol., Tipografia Poliglota Vaticana, Roma 1954.
MIAILLE M., *La laicité, problèmes d'hier, solutions d'aujourd'hui*, Dalloz, Paris 2014.
D'ONORIO J.B., *Liberté d'expression. Liberté de religion*, Paris 2013.
PILATI, G., *Chiesa e Stato nell'epoca moderna*, Coletti, Roma 1977.
PLATON A.F. – RADVAN L., *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes*, Polirom, Iaşi 2005.
PREDA R., *Biserica în stat. O invitație la dezbatere*, Scripta, Bucureşti 1999.
PRIETO V., *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*, Università della Santa Croce, Roma 2003.
PURIC D., *Cine suntem*, Platytera, Bucureşti 2008.
RATZINGER J., *Europa. I suoi fondamenti oggi e domani*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2005.
———, *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*, Libreria Editrice Vaticana, Roma 2005.
RÉMOND R., *Religie şi societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea şi XX. 1780-2000*, Polirom, Iaşi 2003.

Sartori G., *Ce facem cu străinii? Pluralism vs multiculturalism*, Humanitas, Bucureşti 2007.
Sodano A., *Per una nuova Europa. Il contributo dei cristiani*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 2009.
Spinelli L., *Lo Stato e la Chiesa. Venti secoli di relazioni*, Utet, Torino 1988.
Tamaş I., *Compendiu de Drept Canonic*, Sapientia, Iaşi 2013.
Valorile familiei în contextul european, Galaxia Gutenberg, Oradea 2007.
Willaime J.P., *Le retour du religieux dans la sphère publique*, Editions Olivétan, Lyon 2008.